

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

4-6

ANUL XXII

1972

C U P R I N S U L

Pag.

REDACTIA: Semnificația unei acțiuni de solidaritate internațională 163

S T U D I I

Pr. prof. dr. PETRU REZUȘ: Cooperarea Bisericilor creștine cu cele-	
alte religii — — — — —	167
Diac. prof. dr. EMILIAN VASILESCU: Credința în viața viitoare la	
diferite popoare și în diferite religii — — — — —	175
Rév. dr. LUKAS VISCHER: Epicleza, semnul unității, înnoirii și des-	
țelenirii (trad. Andrei Iuhasz) — — — — —	195
Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU: Necesitatea de a cunoaște și înțel-	
corect Sfânta Scriptură — — — — —	204

ÎNDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

G. GRIBANOV: Bogăția sărăciei duhovnicești (trad. Ierom. Paulin	
Lecca) — — — — —	213
Prot. AUREL RADU: Fratele fiului risipitor — — — — —	215
Diacon P. I. DAVID: Despre îndoială și convingere în credință — — —	217
Preot VASILE PETRICA: Apostolia sfânteniei și a unității — — —	220

P R O B L E M E L I T U R G I C E

Prot. dr. TEODOR BODOGAE: Între rutină și inovație — — — — —	223
Preot VASILE PETRICA: Pregătirea „paștilor” — — — — —	226

C O M E M O R Ă R I

* * * Pătimirea Sfântului Sava Gotul (372—1972) — — — — —	229
---	-----

U R M E D I N T R E C U T

M. TELEGUȚ și M. ANCUȘA: O însemnare din 1829 a protopopului	
Nicolae Stoica de Hațeg despre mănăstirea Mărcunia — — —	235
Prof. AT. POPA: Manuscrise românești în Colecția eparhială de	
obiecte vechi bisericesti din Timișoara — — — — —	237
PETRU CORNEANU: O mărturie a legăturilor cărturărești dintre	
românii bănățeni și cei de dincolo de Carpați — — — — —	244
Prof. TITUS ROȘU: Cinci manuscrise bihorene din sec. XVIII — — —	246

P. III 807

P. 1

MITROPOLIA BANATULUI

4-6

ANUL XXII 1972

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinți : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului
P. S. TEOCTIST, Episcopul Aradului

Membri : P. C. Pr. CONSTANTIN COMȘULEA, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului
P. C. Pr. PETRU SĂLĂGEAN, consilier la Episcopia Aradului
C. Diacon SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș

Redactor responsabil : P. Cuv. Arhim. TIMOTEI SEVICIU, vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului

Redacția și Administrația: Arhiepiscopia Ortodoxă Română,
Timișoara I, blv. Victoriei nr. 7.

SEMNIFICAȚIA UNEI ACȚIUNI DE SOLIDARITATE INTERNAȚIONALĂ

Ci omenirea planetei noastre este una în toate cele ce țin de viața și țelurile ei, reprezintă o constatare la-ndemîna oricui. Niciînd însă ea n-a debîndit o evidență atît de pregnantă ca astăzi. Au fost veacuri de trăire izolată, „lumea” constituînd-o doar una sau alta din zonele Terei, amăsurat posibilităților de investigare ale vremii respective. În ciuda pretutîndenei pătrunderi a marilor idei și chiar a depășirii barierelor puse de mări și țări, omul a fost limitat la universul propriu, nu o dată extrem de îngust. Minată de nostalgia unității și învingînd vicisitudinile de orice natură, inclusiv cele pe care singură și le-a creat, omenirea a ajuns în cele din urmă la conștiința clară a solidarității întru același destin, întru aceeași menire. Este, credem, o achiziție din cele mai remarcabile ale contemporaneității.

Fiarte deosebiți între ei sub raportul culorii și limbii, al culturii și civilizației, al concepțiilor filozofice și religioase, pămîntenii sînt astăzi siguri, excepțiile confirmînd regula, că aparțin aceleiași mari familii umane. De aici puternicul simțămînt al solidarității asemenea unui fluid ce străbate peste tot.

Pe cît de mare este dorul omenirii de a trăi în unire și pe cît de justificată este trebuința de a se ajuta oamenii între ei spre a beneficia toți de roadele culturii și civilizației, pe atît sînt de intolerabile inegalitățile care mai persistă și revoltătoare nedreptățile care se mai întîlnesc în unele părți de lumii. Din spirit de solidaritate umană internaționalistă, pentru a veni în sprijinul popoarelor nedezvoltate care depun eforturi spre a se

emancipa și a realiza progresul dorit, cu scopul de a frina tendințele imperialiste de acaparare și exploatare, pentru a favoriza crearea unui climat de pace și colaborare în care fiecare popor să poată trăi hotărîndu-și singur soarta și aducîndu-și aportul specific la patrimoniul spiritual și material general, Frontul Unității Socialiste din patria noastră, printr-o hotărîre a Biroului Executiv al Consiliului său Național a stabilit, în ședința ținută la 17 decembrie 1971, să pornească o vastă acțiune exprimată, între altele, prin crearea unui Fond de solidaritate internațională. Cu acest prilej a fost lansat un Apel către toți cetățenii țării avînd următorul cuprins :

„Biroul Executiv al Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste, organism care înmănușează toate forțele politice și sociale ale națiunii noastre, salută cu căldură hotărîrea Comitetului Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român de constituire a Fondului de solidaritate și sprijinire a luptei popoarelor împotriva imperialismului, pentru libertate și progres social, independență națională și pace.

Biroul Executiv al Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste consideră că această hotărîre corespunde, întru totul, sentimentelor de solidaritate internaționalistă ale poporului român și constituie o nouă expresie a poziției sale militante în sprijinul popoarelor angajate în lupta pentru emanciparea națională și socială, împotriva politicii imperialiste de dominație și agresiune, pentru eliberare și independență națională, pentru pace, democrație și progres, pentru dreptul lor imprescriptibil de a-și hotărî în mod liber destinele, de a se afirma suveran pe arena internațională, corespunzător voinței și aspirațiilor lor legitime.

Fiind profund încredințat de înalta semnificație și importanță a acestei hotărîri, Biroul Executiv al Frontului Unității Socialiste, adresează un cald apel către toți cetățenii patriei noastre, muncitori, țărani și intelectuali, femei și bărbați, tineri și vîrstnici, români, maghiari, germani și de altele naționalități, precum și către toate organizațiile care fac parte din Frontul Unității Socialiste, să sprijine activ și să-și aducă contribuția la crearea Fondului de solidaritate internațională.

Fondul de solidaritate și sprijinire a luptei popoarelor împotriva imperialismului, pentru libertate și progres social, independență națională și pace se va constitui la Consiliul Național al Frontului Unității Socialiste și va fi format din :

1. subvenții de stat ;
2. contribuții din partea organizațiilor obștești, consiliilor naționalităților conlocuitoare, uniunilor de creație, asociațiilor științifice, culturale, sportive ;

3. contribuția benevolă a populației realizată prin cumpărarea de timbre.

Pentru aceasta, Biroul Executiv al Consiliului Național al Frontului Uniunii Socialiste a hotărât să fie emis un timbru în valoare nominală de 5 lei care să fie difuzat în rîndul populației ;

4. difuzarea de insigne, cocarde etc. confecționate în acest scop ;

5. contribuții obținute prin :

- acțiuni cultural-artistice organizate în mod special de U.T.C., U.G.S.R., Consiliul Național al Femeilor și altor organizații, la casele de cultură, cluburi etc. ;

- spectacole și alte manifestări cultural-artistice special pregătite pentru acest scop de către Consiliul Culturii și Educației Socialiste și uniunile de creație ;

- manifestări sportive special organizate de către Comitetul Național pentru Cultură Fizică și Sport ;

6. donații ale unităților agricole de stat și cooperatiste, ale cooperativeor meșteșugărești fie în bani, fie constînd din produse agricole, ori obiecte care să fie valorificate, sumele obținute fiind destinate Fondului de solidaritate internațională ;

7. donații din partea Cultelor.

Biroul Executiv al Consiliului Național al Frontului Uniunii Socialiste este convins că acest apel va găsi ecoul așteptat în rîndul tuturor categoriilor de cetățeni, care își vor manifesta și în acest fel totală adeziune la politica partidului și statului nostru, hotărîrea de a contribui la îndeplinirea nobililor idealuri ale libertății, democrației, progresului social, păcii și înțelegerii internaționale pentru care militează neobosit întreaga noastră națiune."

Apelul la solidaritate umană și internațională lansat de Biroul Executiv al Consiliului Național al Frontului Uniunii Socialiste din țara noastră, a găsit un profund ecou în conștiința tuturor cetățenilor, inclusiv a membrilor diferitelor culte religioase. Biserica Ortodoxă Română prin ierarhii, preoții și credincioșii ei s-a alăturat din primul moment acțiunii inițiate, convinsă

că în felul acesta se află pe linia împlinirii integrale a comandamentelor evanghelice, hotărîtă ca și de astă dată să-și aducă aportul însuflețit și plenar la o inițiativă menită a favoriza mai binele. Oferindu-și obolul lor, ortodocșii români sînt convinși că „slujirea acestei ajutorări frățești nu numai că îndestulează lipsurile, dar revarsă prisos de mulțumire în fața lui Dumnezeu” (II Corinteni 9, 12).

Redacția.

COOPERAREA BISERICILOR CREȘTINE CU CELELALTE RELIGII

de: Pr. prof. dr. PETRU REZUȘ

Climatul spiritual contemporan a fost creat de factori obiectivi, care au acționat mai ales după cel de-al doilea război mondial. Acest climat se caracterizează printr-o largă deschidere a popoarelor lumii față de problemele majore ale contemporaneității care își cer imperios rezolvarea: pacea, securitatea, dezvoltarea multilaterală, abolirea războiului și a segregării rasiale, punerea la zidul infamiei a colonialismului sub toate formele sale, lupta împotriva foametei, a mizeriei și a șomajului.

Bisericile creștine și religiile lumii nu s-au putut sustrage de la rezolvarea acestor deziderate universal-umane. Credincioșii lor trăiesc în lume și prin aceasta devin solidari cu toți semenii lor, trebuind să-și dea și ei contribuțiile lor specifice pentru rezolvarea marilor probleme contemporane ale lumii. Aceasta este situația nouă, care a produs explicabile și sensibile mutații spirituale și în sinul Bisericilor creștine și al religiilor, care ne soliciță o atenție susținută în actualitate, determinând noi coordonate doctrinare pentru un dialog interconfesional și interreligios.

Fremisa primă a acestui dialog pentru Bisericile creștine este precizarea pozițiilor proprii în marile probleme actuale, ceea ce în mare măsură s-a realizat. Noul spirit ecumenist este o dovadă grăitoare în acest sens. Bisericile creștine și-au dat seama că trebuie să colaboreze pentru fericirea credincioșilor lor, care depinde de instaurarea unui climat de pace și de colaborare între ele și inclusiv între popoarele lumii. Aceasta este o mare realizare pe plan religios creștin și își va da roadele, adâncind mereu legăturile frățesti și mărindu-le totodată aria de acțiune.

Fremisa a doua a dialogului multilateral cu lumea este apropierea de celelalte religii și cooperarea cu ele pentru atingerea acelorași scopuri. Religile lumii trebuie să fie animate de același nobil țel, ele sînt în slujba omului și a fericirii sale. Deși nu vorbesc aceeași limbă, deși nu au aceeași învățături religioase, credincioșii tuturor religiilor lumii se pot întîlni și pot colabora, pentru atingerea scopului lor, în cadrul marilor probleme actuale ale lumii, care sînt ale tuturor credincioșilor, fără deosebire, căci ele privesc viața lor.

Un consens religios unanim și universal, în această privință, ar însemna o contribuție extrem de prețioasă a religiilor lumii pentru fericirea credincioșilor lor. După învățătura creștină, Dumnezeu a creat mai întâi condițiile fericirii protopărinților Adam și Eva : „Dumnezeu a făcut pe om după chipul său, l-a făcut după chipul lui Dumnezeu : parte bărbătească și parte femeiască l-a făcut. Și Dumnezeu a zis : „Iată că v-am făcut orice iarbă care face sămânță și care este pe fața întregului pământ, și orice pom, care are în el rod cu sămânță. Aceasta să fie hrana voastră”. (Geneza 1, 27—28).

Asemenea condiții de trai pe pământ sînt favorabile și astăzi credincioșilor. Creația în sine este „foarte bună” (Geneza 1, 31). Credincioșii trebuiau să urmeze cuvintele lui Dumnezeu : „Creșteți, înmulțiți-vă, umpleți pământul și supuneți-l” (Geneza 1, 28). Aici a stat germenul fericirii și al nefericirii. Creșterea, înmulțirea, umplerea (răspîndirea) și stăpînirea pământului au generat, cu timpul, suferințe, asupriri, războaie și lupte fratricide, deoarece căderea sub păcat și-a spus și ea cuvîntul.

Lucrarea religiilor este deci o lucrare în plină desfășurare. Ea s-a intensificat la maximum în actualitate. Providența divină se întinde asupra întregii creații, asupra tuturor religiilor. Ea lucrează, în coordonate revelate, în cadrul religiei creștine, dar providenței divine nu i se pot fixa hotărîre. Ea acționează și în actualitate. Climatului favorabil interconfesional și interreligios este o dovadă a acestei acțiuni divine pronietoare, ale cărei roade se vor vedea în viitor.

Pornind de la testamentul misionar al Domnului nostru Iisus Hristos : „Drept aceea mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfînt, învățîndu-le să păzească toate cîte am poruncit vouă” (Matei 28, 19—20), problema cooperării Creștinismului cu celelalte religii ale lumii prezintă diferite aspecte :

1. Răspîndirea religiei creștine rămîne definitorie pentru primele veacuri, cînd Sfinții Apostoli, ieșind din hotarele Țării Sfînte, au purtat vestea cea bună la popoarele antice din cuprinsul imperiului roman, apoi trecînd și peste hotarele sale. Este epoca pe deplin în acord cu testamentul misionar al lui Iisus Hristos. Învățarea cuprindea în sine contactul cu celelalte religii, cunoașterea, convingerea și botezarea.

Această situație inițială însă nu s-a permanentizat, din diferite motive. Botezarea în masă a diferitelor popoare, care au intrat în orbita Creștinismului, nu era legată totdeauna de „învățare”. De aici reminiscențele religiilor anterioare, care mai grevează doctrina creștină. Să nu cităm decît cîteva uzanțe geto-traco-dace sau romane : identitatea datei unor sărbători creștine cu cele romane, banul mortului pentru plata lui Caron, credința în ursitoare (parce), destinul (ananghia, fatum, moira) etc.

Au intervenit apoi alte concepții confesionale, care au viciat răspîndirea Creștinismului. Cea mai nefastă a fost concepția răspîndirii orizontale prin cucerire și prozelitism, utilizîndu-se căi străine de cele hotărîte de Mîntuitorul. Aceasta a fost calea de înstrăinare. S-au ridicat bariere între religii, de altfel explicabile. Conchistadorii spanioli sînt cei dintîi care au

utilizat religia creștină pentru atingerea unor scopuri militare de cucerire. După spade și arhebuze, veneau misionarii fanatizați, care foloseau aceleași mijloace. Sistemul a fost continuat în toate țările, devenite colonii „așa zise creștine”. Lucrurile s-au petrecut identic și în Africa, în dauna Creștinismului. Cei ce predicau învățătura Domnului Iisus Hristos practicau segregarea rasială și exterminarea populației autohtone.

Este, după cum se înțelege, o totală intervertire a mesajului misionar hristic și apostolic, care a adus mult prejudiciu religiei creștine prin utilizarea sa abuzivă. Incontestabil, atitudinea aceasta orizontală și prozelitară este depășită și reprobabilă.

2. Altă atitudine a reprezentanților teologiei creștine a fost cea polemică, de confruntare doctrinară a religiilor. Era o atitudine de luptă, de controverse interminabile. Cele dintii confruntări au fost cu iudaismul, apoi cu mahomedanismul. Misionarii sporadici în India, apoi în China și Japonia, au mers pe această cale. Rezultatele au fost nesemnificative, dar au avut ca urmare o tensiune explicabilă între religia creștină și celelalte religii, care au determinat o închidere a unora față de altele și o neîncredere, justificate de tendințele prozelitare.

3. În sfârșit, ultima atitudine, dacă poate fi numită atitudine, a fost cea pasivă, de ignorare a religiilor între ele, de necombativitate, uneori de dispreț pe motivul unicității Revelației divine. Credincioșii erau ferți de cunoașterea valorilor religioase ale altor religii, ferecați în dogme și prescripții inalienabile, neîncredători în misionari, ostili oricărei colaborări. Este o fază care a urmat după experiențe triste de o parte și de alta, de un abuz al misionarilor și reprezentanților unor religii, sau al unor confesiuni creștine. Este faza de neutralitate, în unele privințe, sau de beligeranță în expectativă.

Toate aspectele acestea ale relațiilor dintre religii aparțin trecutului cu umbrele și cu luminile lui. Dar mai ales cu umbrele. Mutațiile spirituale care s-au produs în ultima vreme sînt de aceea cu atât mai semnificative. A intervenit o nouă fază a raporturilor dintre religii care include cunoașterea, înțelegerea și colaborarea, așa cum aceste realități se impun pe toate terenurile de manifestare ale timpului nostru.

Căutînd antecedentele acestei noi faze de cooperare a religiilor, trebuie să anintim de încercările romantice de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd se preconiza vestitul „*Parlament al religiilor*” de la Chicago, din anul 1893. Au urmat alte inițiative, ca „*Alianța mondială religioasă*”, preconizată, în anul 1921, de Rudolf Otto. Acest parlament și această alianță urmăreau apropierea și cunoașterea religiilor întreolaltă, fără definirea scopurilor. Au urmat alte organizații, ca „*Alianța mondială a religiilor*” (World Congress of Faiths), întemeiată în 1936 de F. Younghausband cu sediul la Londra și Oxford, „*Alianța religiilor lumii*”, întemeiată la Tokio, în 1955, de 18 de reprezentanți ai diferitelor religii, „*Alianța religioasă universală*” (Universal Religions Alliance) și cîteva organizații similare, întemeiate

de necreștini, printre care „*Armonia universală a religiilor*”, întemeiată de persanul Iranshâr, și „*Societatea Sufi*”, întemeiată de indianul Inayyat Khan ¹⁾.

Abia acum socotim că trebuie să înregistrăm importanta propunere a Prea Fericitului Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române, făcută în fața Consiliului Ecumenic al Bisericilor la Geneva, în anul 1966, dîe a se înființa un „*Consiliu mondial al tuturor religiilor*”, care „să fie preocupat de slujirea celor mai nobile năzuințe ale omenirii contemporane” ²⁾. Propunerea cuprinde, în puține cuvinte, și viitorul program de lucru al acestui Consiliu.

Asemenea preocupări actuale de slujire a religiilor lumii s-au înmulțit în ultima vreme. În 7 aprilie 1970 s-a creat la Geneva „*Conferința permanentă asupra religiilor lumii*”, la care au participat reprezentanți ai tuturor religiilor lumii. Prima întrunire „reflectă grija din partea personalităților religioase de a asuma responsabilități practice față de problemele actuale, mai degrabă decît a se cantona în domeniul teologic” ³⁾.

A urmat apoi „*Prima Conferință mondială a religiilor pentru promovarea păcii*”, ținută la Kyoto-Japonia, între 16—22 octombrie 1970, la care au fost prezenți 210 delegați din 10 religii principale ale lumii. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod ⁴⁾.

În referatul asupra acestei Conferințe, Prea Sfințitul Episcop Antim relatează următoarele: „În cadrul mesei rotunde cu tema *Cooperarea interreligioasă pentru pace* s-a preconizat crearea unei terminologii comune tuturor religiilor, insistîndu-se asupra căilor de cooperare interreligioasă. Probleme principale ale cooperării sînt legate de îndepărtarea prejudecăților curente în lumea religioasă. Una din căile ce trebuie folosite este dialogul destinat îndepărtării falselor opinii pe care le au religiile una față de alta, scoțîndu-se în lumină valorile lor pozitive. Participanții la masa rotundă au cerut ca religiile să treacă la acțiuni comune în problemele esențiale. Se recomandă ținerea de consultări între conducătorii religiilor, care să contribuie la rezolvarea conflictelor pe plan local sau național” ⁵⁾.

Din „*Mesajul Conferinței*”, desprindem următoarele cuvinte semnificative: „Convingerea noastră profundă că religiile lumii au datoria de a aduce un serviciu real și important cauzei păcii ne-a adunat la Kyoto din cele patru colțuri ale pămîntului. Bohaiști, budiști, confucieni, creștini, hinduși, jainiști, evrei, musulmani, șintoști, sikhiști, zoroastrieni și alții

1) Diacon prof. Em. Vasilescu, *O nouă organizare interreligioasă mondială*, în „*Ortodoxia*”, XXII (1970), nr. 4, p. 625.

2) *Ibidem*.

3) *Ibidem*.

4) P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, *Prima Conferință mondială a religiilor pentru promovarea păcii*, în „*Biserica Ortodoxă Română*”, LXXXVIII (1970), nr. 9—10, p. 959 și urm.

5) *Ibidem*, p. 965.

ne-am adunat în bună înțelegere, preocupați de îngrijorarea noastră comună pentru soarta păcii. În timpul cât am stat împreună, discutând problemele covârșitoare ale păcii, am descoperit că lucrurile care ne unesc sînt mult mai importante decît cele care ne despart. Am descoperit astfel că împărtășim : o convingere a unității fundamentale a familiei umane, un sentiment al sfințeniei persoanei omenești, un sentiment al valorilor comunității umane, o înțelegere a faptului că forța nu este dreaptă, că puterea omului nu este suficientă în sine însăși și nu este nici absolută, o crednță că dragostea, compasiunea, altruismul și forța adevărului și spiritului sînt în cele din urmă o putere mai mare decît ura, dușmănia și egoismul, un sentiment al îndatoririi de a sta de partea celor săraci și năpăstuiți și de a ne ridica împotriva celor bogați și a opresorilor și o nădejde profundă că în cele din urmă binele va birui" ⁶⁾.

După cum se poate constata s-a realizat, pentru prima dată în istoria religiilor, o platformă de cooperare. Deocamdată toate religiile sînt preocupate, după propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, de „slujirea celor mai nobile năzuințe ale omenirii contemporane”. Din expunerea te motive de mai sus însă, rezultă și prețioase identități doctrinare, din anumite puncte de vedere, cît și reale speranțe de adîncire ale legăturilor între religii în viitor. Căci, în același Mesaj, se mai spune : „Sîntem convinși că religiile, cu toate deosebirile lor istorice, trebuie să caute acum să unească pe toți oamenii în strădaniile lor pentru o pace adevărată. Credem că avem datoria să ne depășim limitele sectare și să cooperăm cu cei ce se află în afara religiilor și care împărtășesc dorința noastră de pace” ⁷⁾.

Iată faza nouă care a intervenit în relațiile interreligioase, pe drept cuvînt numită *faza de cooperare interreligioasă*. Vechile atitudini ⁸⁾ au fost depășite de mersul înainte al vieții și de problemele majore pe care ea le ridică. De această stare de lucruri sînt conștienți reprezentanții tuturor religiilor lumii. Inițiativele, consultările, întrevederile și conferințele din vremea noastră, care se înmulțesc, sînt de bun augur pentru continuarea lor, mai ales că începutul a fost făcut.

Reprezentanții religiilor lumii trebuie să meargă pe acest drum mai departe. S-a descoperit că „lucrurile care unesc religiile sînt mult mai importante decît cele care le despart”. S-a preconizat îndepărtarea prejudecăților religioase curente, care au ridicat bariere medievale de netrecut între religii. S-a militat pentru unirea eforturilor tuturor religiilor în strădaniile lor pentru o pace adevărată, cu toate deosebirile lor istorice și doctrinare. S-a insistat pentru depășirea limitelor sectare — și adăugăm noi — intolerante — pentru cooperare rodnică.

6) *ibidem*, p. 969.

7) *ibidem*, p. 971.

8) Vezi în această problemă și lucrările cu diferite puncte de vedere ale lui : Paul Tillich, *Das Christentum und die Begegnung der Weltreligionen*, Stuttgart, Evangelisches Verlagswerk, 1964, p. 6 și urm.; S. Vivekananda, *L'idéal d'une religion universelle*, trad. J. Herbert, Paris, 1937, p. 37 și urm.

Rezultă astfel că reprezentanții tuturor religiilor lumii și-au asumat de această dată nu numai responsabilități practice față de problemele lor actuale, dar au căutat și posibilități de apropiere și de cunoaștere recipă, fără de care nu este posibilă cooperarea. Se observă o deschidere a religiilor una față de alta, fără tensiunile din trecut. Această nouă stare de lucruri este observată nu numai de teologii creștini, ale căror lucrări le putem cunoaște, dar și de către reprezentanții celorlalte religii care participă la reuniuni și la conferințe.

Dar nici „cantonarea în domeniul teologic” nu mai este o sperietoare pentru reprezentanții religiilor lumii în timpul de față. Situația lumii fiind alta și problemele doctrinare se pun în discuție cu o înțelegere specifică contextului interreligios actual⁹⁾. De obicei, problemele doctrinare se discutau de pe poziții intransigente și intolerante, care respingeau orice discuții ale celor ce-și susțineau convingerile proprii. Aceste atitudini erau unilaterale. Fiecare religie se îngrădea cu propria sa doctrină, pe care — majoritatea dintre ele — o socoteau revelată, și astfel orice încercare de apropiere și de cunoaștere era sortită eșecului. Din punct de vedere creștin, era o abdicare de la testamentul misionar al Domnului nostru Iisus Hristos, care a spus : „Drept aceea mergînd, învățați toate neamurile...” (Matei 28, 19).

Este vorba deci de un drum, pe care religia creștină îl are de făcut pînă la celelalte religii, și de un proces de cunoaștere și de învățare. În orice caz, nu cei ce se separă, polemizează sau combat celelalte religii ale lumii sînt pe drumul Mîntuitorului, ci aceia care sînt pentru cooperare, pentru înțelegere, pentru crearea unor condiții favorabile pentru cunoașterea recipă și pentru învățare. În felul acesta trebuie înțeleasă situația religiei creștine între celelalte religii. Ea are un fond revelat unic, care trebuie să-și dezvăluie toate valorile sale mîntuitoare în simposionul interreligios.

În afară de aceasta, noi, credincioșii creștini, nu trebuie să uităm niciodată marele transfer terminologic antic, care s-a petrecut în timpul cristalizării doctrinare a religiei noastre. De aceea nici problemele universale ale religiilor lumii nu trebuie să rămînă străine teologilor creștini. Trebuie să învățăm și să ne învățăm, mergînd pe drumul Sfinților Apostoli, dintre care Sfîntul Apostol Pavel a spus : „Căci deși sînt liber față de toți, m-am făcut tuturor rob, ca să dobîndesc pe cei mai mulți. Și m-am făcut pentru iudei ca un iudeu, ca să dobîndesc pe iudei ; pentru cei de sub lege ca un supus legii, deși nu sînt sub lege, ca să dobîndesc pe cei

9) Preocupările teologilor creștini s-au extins, în ultima vreme, și asupra celorlalte religii. Cităm dintre lucrările mai importante : K. Forster, *Das Christentum und die Weltreligionen*, Würzburg, 1965 ; E. Benz und M. Nambara, *Das Christentum und die nicht-christlichen Hochreligionen*, Leiden, 1960 ; A. J. Cuttat, *La rencontre des religions*, Paris, 1953 ; F. König, *Das Christentum und die Weltreligionen*, III. Aufl., Freiburg, 1961 ; K. Rahner, *Das Urchristentum und die nichtchristlichen Religionen*, Einsiedeln, 1962 etc.

de sub lege ; pentru cei fără de lege ca unul fără lege pentru Dumnezeu, ci în lege pentru Hristos, ca să dobîndesc pe cei fără lege ; m-am făcut pentru cei neputincioși ca un neputincios, ca să dobîndesc pe cei neputincioși ; tuturor toate m-am făcut, ca măcar pe unii să-i mîntuiesc" (I Corinteni 9 19—22).

Nu este astfel de loc nesemnificativă propunerea care s-a făcut în cadrul Conferinței mondiale a religiilor de la Kyoto de a se crea o terminologie comună tuturor religiilor, ceea ce trebuie să dea de gîndit tuturor teologilor și în special celor ce se ocupă cu istoria religiilor, apoi dogmatistilor. Mai ales că acestea nu sînt chestiuni de expectativă. Surprinzător, dialogul interreligios, cum se relatează în buletinul *Serviciului ecumenic de presă și informație* (Service oecuménique de presse et d'information), nr. 9, IV. 1970, a luat o turnură doctrinară în cadrul dialogului interreligios de la Ajaltum în Liban, ținut între 16—25 martie 1970. Cea mai interesantă problemă doctrinară a fost problema mîntuirii, expunîndu-se punctele de vedere ale participanților creștini, musulmani, budiști și hinduși.

Bineînțeles că aceste discuții sînt doar un început și nu s-au putut înregistra, deocamdată, rezultate definitive. Ca titlu de experiență însă, reprezentanții care au participat la dialog s-au ales cu bogate roade. Inițiat de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, dialogul doctrinar de la Ajaltum-Liban a trasat pentru viitor o modalitate de abordare a problemelor doctrinare, care va fi mereu îmbunătățită. A aparține unei religii cu toată convingerea nu constituie o piedică de netrecut pentru a lua contact și cu alte religii, ci dimpotrivă, după cuvintele Sfintului Apostol Pavel, tocmai acolo trebuie să se găsească și adevăratul creștin, care militează, în vremea noastră, pentru realizarea marilor deziderate ale lumii contemporane.

Faza de cooperare a religiilor se împletește, după cum am văzut, cu o fază nouă, faza doctrinară. Totul se îndreaptă spre aceeași țintă. Epoca unui sincretism religios, preconizat de unii (Visser't Hooft), a fost depășită. Teoria era exterioară religiilor și nimeni nu avea nevoie de ea. Se impunea cooperarea, iar ea cerea apropierea și cunoașterea religiilor cu toate implicațiile care decurg.

Timpul nostru a oferit condiții obiective pentru realizarea acestei cooperări. Deocamdată se stabilesc jaloanele drumului unei religii către alta și a Creștinismului către toate. Drumul vechi, bătut de misionari cu umbrele și cu luminile lui, a fost dus pînă la răscrucea de drumuri a secolului nostru. De la această răscruce religiile lumii trebuie să meargă pe un singur drum. Este o cerință imperioasă a vremurilor pe care le trăim. Viitorul va consolida ceea ce începe prezentul.

De aceea nu putem încheia mai nimerit studiul nostru decît cu cuvintele Prea Fericitului Patriarh Justinian, rostite la 18 octombrie 1970, în catedrala luterană din Bonn, în timpul vizitării Bisericii Evanghelice-

Luterane în R.F. a Germaniei : „Este necesar să ne dăm seama că problemele care confruntă omenirea contemporană sînt în același timp și probleme ale Bisericilor, fiindcă Bisericile sînt alcătuite din oameni și noi nu putem sta nepăsători față de nevoile și de problemele care preocupă pe oameni. Dar Bisericile pot aduce o contribuție importantă în rezolvarea acestor probleme numai în înțelegere și în unire între ele. Mai mult chiar : întrucît problemele de azi ale omenirii sînt în mare măsură și probleme ale tuturor religiilor, ar fi de dorit o colaborare între Creștinism și toate celelalte religii, fiindcă aceasta ar putea să aducă o contribuție și mai eficientă la eforturile pe care le face omenirea de azi în problemele ce i se pun”¹⁰).

10) Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române Justinian, *Apostolat social*, vol. X, București, 1971, p. 307.

CREDINȚA ÎN VIAȚA VIITOARE LA DIFERITE POPOARE ȘI ÎN DIFERITE RELIGII

de: Diacon prof. dr. EMILIAN VASILESCU

Vom încerca în cele ce urmează să prezentăm pe scurt un număr de credințe, împărtășite de cele mai diferite popoare ale lumii din toate continentele și din toate timpurile, cu privire la viața viitoare. Începem cu popoarele numite, în chip greșit de altfel, *primitive*. La toate aceste popoare, credința în nemurire este foarte puternică, dar nemurirea primitivilor este departe de spiritualismul eshatologiei creștine. În general, primitivii consideră moartea ca o trecere în altă viață similară celei de aici și în care fericirea sau nefericirea nu depind atât de faptele din viața aceasta cât de situația socială de aici de pe pământ.

Astfel triburile de primitivi care mai există prin unele regiuni din Africa cred că sufletele conducătorilor, ale războinicilor și ale preoților trec în lumea spiritelor. Sufletele celor care nu s-au distins în viață prin nici un fel de fapte deosebite cad într-un fel de letargie. Sufletele celor păcătoși rătăcesc prin păduri întunecate și reci, chinuite de groază. Indigenii din tribul Fan cred într-un fel de iad (*ototolan*), în care sufletele păcătoșilor ard pînă nu mai rămîne nimic din ele. În general însă, concepția despre viața viitoare a triburilor de primitivi din Africa este destul de vagă.

Mult mai limpede este concepția despre viața viitoare la resturile de triburi de primitivi din America. Aceștia consideră viața viitoare ca o continuare a celei pămîntești, fără nici o deosebire și fără nici un fel de răsplătă a faptelor. Singuri eschimoșii au ideea de sancțiune morală în viața de dincolo de mormînt. Munca, fiind considerată de aceștia ca virtute, este răsplătită printr-o viață fericită după moarte.

După credința triburilor de primitivi din America, sufletul, o dată despărțit de trup, rătăcește cîtva timp prin locurile în care a trăit cel mort, vizitîndu-i pe cei vii și chinuindu-i uneori pentru a răzbuna cine știe ce injurii sau răutăți. Toți primitivii din America se tem de aceste sancțiuni ale celor morți și caută să le evite prin diferite practici religioase, prin sacrificii și ofrande sau prin practici magice. Ei mai cred că sufletele celor morți pot reveni în viață prin întruparea într-un animal sau într-un om. Credința că un strămoș s-a întrupat într-un descendent al său este foarte răspîndită la primitivii din America.

Primitivii din America cred și într-o împărăție a morților pe care unii o socotesc, ca apropiată, alții ca foarte depărtată. Drumul către această țară a morților este lung și greu, plin de încercări și primejdii. Sufletul, pornit în această călătorie, trebuie să treacă peste fluvii și mări, peste munți de ghiață, peste prăpăstii și punți mișcătoare. Orice pas greșit îl poate opri din drum, îl poate arunca în haosul fără fund sau îl poate îneca în oceanul rece. Țara morților este formată din sate și colibe ca ale celor vii, în care morții trăiesc o viață identică celei anterioare. Unele triburi de primitivi din America cred însă că vinatul și peștele sînt acolo mai abundente, fructele mai bune și viața mai ușoară.

Deși ideea de sancțiune după moarte nu se întilnește decît la eschimoși, așa cum am spus, totuși unele triburi de primitivi din America cred că există două împărății ale morților ; una cerească, unde cei puternici și bogați continuă să ducă o viață ușoară și plăcută, alta subterană, în care săracii își duc viața lor mizerabilă, în colibe sărăcicioase, în frig și în lipsuri de tot felul.

Această concepție o întilnim și pe continentul oceanian. Astfel, triburile de primitivi polinezieni cred că privilegiile nobililor se păstrează și după moarte, ei beneficiind de nemurirea conștientă, în vreme ce poporul de rînd nu știe sigur care îi va fi soarta în lumea cealaltă. După credința polinezienilor, îndată după moarte sufletele sînt devorate de zei, în al căror pîntec acestea se purifică și-și capătă nemurirea. Numai regii și marii preoți sînt considerați ca scutiți de această operație. Nemurirea conștientă o capătă însă prin digestia divină numai un număr de privilegiați, ceilalți pierzîndu-și dimpotrivă personalitatea distinctă și revenind pe pămînt în chip de copii nou-născuți.

În privința locului unde merg sufletele după moarte și după ce trec prin purgatoriul amintit mai sus, primitivii polinezieni sînt foarte puțin hotărîți. După unele versiuni, acesta ar fi sub pămînt, după altele în apus, dincolo de mări sau sus în cer. Pentru cei dreپți este hotărît un loc (*Po*) frumos mirositor și pentru ceilalți un alt loc (tot *Po*) urit mirositor. Distincția între cei buni și cei răi nu o impune însă viața lor morală ci condiția lor socială, respectarea tabu-urilor, împlinirea exactă din partea celor vii a ritualului înmormîntării etc.

La triburile de primitivi australieni precum și la alți primitivi din continentul oceanian se întilnește credința curioasă că înfățișarea sufletelor este albă. Din această pricină, s-a întîmplat adesea ca europenii să fie considerați de ei ca suflete ale strămoșilor lor înviați.

Primitivii melanezieni sînt atît de convinși că sufletul este distinct de trup și că în momentul morții sufletul pleacă din trup, încît s-au văzut cazuri, la fidjieni de pildă, cînd cineva, fiind bolnav sau amenințat de moarte, striga cit îl ținea gura ca să-și cheme înapoi sufletul ce-și lua zborul.

Tot după credința acestor melanezieni, nu numai oamenii au suflet, care se desparte de trup, ci și animalele, plantele și chiar obiectele de tot

felul : o piatră, o secure, un fierăstrău etc. Dacă aceste obiecte sînt rupte, se crede că sufletul lor merge la zei. Ideea aceasta că și obiectele au suflet, care se desprinde de ele cînd obiectele se rup, va fi dus la obiceiul ce se întîlnește la multe popoare de a se rupe obiectele ce se pun în morminte, pentru ca sufletele acestor obiecte să servească mortului.

Printre primejdiile pe care sufletul, după credința acestor melanezieni, le întîmpină în lumea cealaltă îndată ce a ieșit din trup este și aceea că, dacă individul a fost necăsătorit, îl mănîncă sigur Nangananga, iar dacă a fost căsătorit trebuie să se lupte cu Samu și cu frații acestuia, folosindu-se de securea ce i se pune în mormint. Sufletele care înving piedicile ce le stau în cale ajung la Ndengei, care le judecă. Pentru cei drepecți există undeva, spre apus, un loc unde au trai liniștit. Pentru cei răi există o peșteră în care sufletele rabdă de foame și se chinuiesc amarnic.

Vechii *mexicani*, popor civilizat din partea de sud a Americii de Nord, descoperit și cucerit de spanioli în sec. al XVI-lea, credeau în existența a 13 ceruri, locuințe ale zeilor, în fiecare din ele dormind cite un zeu principal. Aceste ceruri reprezentau în același timp tot atitea paradisuri în care mergeau sufletele morților. Cel mai fericit paradis pare să fi fost considerat cerul soarelui, unde mergeau războinicii morți pe cîmpul de luptă, prizonierii uciși de inamici și victimele sacrificate zeilor. Inecații, cei fulgerați, cei morți de anumite boli, copiii își aveau cerul lor bine stabilit. O soartă deosebită aveau cei morți de moarte naturală. Aceștia, după credința vechilor mexicani, nu erau nemuritori. După ce parcurgeau un drum extrem de lung, unde erau supuși la cele mai grele încercări, ajungeau în sfîrșit în fața zeului Itzeheccayan, într-un loc numit Izmicltenapochaloca, unde mureau definitiv. Se făcea excepție doar pentru marile personalități, pentru care de altfel moartea era deșteptarea dintr-un somn în care stătuseră în timpul vieții pămîntești. Ei trebuiau totuși să străbată drumul destînat tuturor celor ce nu muriseră în război sau din cauza unei boli, dar la sfîrșitul acestui drum ei erau primiți în cerul zeului Itzeheccayan.

Răsplata și pedeapsa de după moarte nu depindeau deci la vechii mexicani de faptele omului ci de felul morții sale. În schimb, la vechii *peruvieni*, alt popor civilizat, din estul Americii de Sud de data aceasta, descoperit și cucerit de spanioli tot în sec. al XVI-lea, exista credința, pe care am văzut că o întîlnim și la unele triburi de primitivi de astăzi, că în viața viitoare se va face distincție între nobili și cei de rînd. Cei dintii vor merge la părintele lor, Soarele, și vor fi fericiți. Ceilalți vor merge sub pămînt, în imperiul lugubru al zeu al morților, Supai. Ideea de răsplată a faptelor după moarte nu apare la vechii peruvieni, starea de fericire sau nefericire din viața de dincolo fiind hotărîtă de situația socială din viața aceasta.

Vechii *chinezi* nu aveau o eshatologie bine precizată. În cărțile lor sfinte se vorbește numai în treacăt despre viața viitoare, fără să se precizeze care va fi răsplata faptelor din viața de aici. Ei credeau că omul are două suflete, dintre care unul (*hun*) se înalță la cer pentru a face servicii la curtea Stăpînului Cerului, iar cel de-al doilea (*p'o*) rămîne pe pămînt

și locuiește cu cadavrul în mormint hrănindu-se din ofrandele făcute defunctului. Dacă se întâmplă ca vreunui mort să nu i se fi adus sacrificiile și ofrandele stabilite, se credea, ca și la alte popoare, că sufletul lui devine un strigoi flămând, foarte periculos pentru cei rămași în viață. De aceea se făceau uneori sacrificii speciale pentru aceste suflete lăsate în părăsire.

Confucianismul, devenit pe vremuri religie de stat în China, a păstrat vechile credințe religioase privitoare la viața viitoare, fără să aibă, nici el, o eshatologie bine precizată. În schimb, taoismul, a doua mare religie din China, are o carte sfântă numită *Kan-ying-p'ien* (Cartea despre recompense și pedepse), în care se arată cu precizie cum vor fi răsplătiți credincioșii: după faptele lor, de către spiritele cerului și ale pământului. Iadul taoist este închipuit ca o închisoare așezată în centrul pământului și împărțită în zece părți, fiecare cu câte un tribunal special care hotărăște pedepse potrivit păcatelor comise. Rar se poate întâlni în credințele popoarelor o atît de mare varietate de pedepse ciudate ca aceea creată de imaginația chineză. În schimb, recompensa virtuții constă în nemurire sau într-o viață foarte lungă. În *Cartea despre recompense și pedepse* stă scris: „Cel care vrea să devie nemuritor în cer trebuie să împlinească 1 300 de fapte bune; cel care vrea să devie nemuritor pe pământ trebuie să împlinească 300”.

La japonezi, în mitologia șintoistă¹⁾ există un infern sau o țară a beznelor în care merg sufletele după moarte, dar, în concepția curentă a japonezilor simpli, sufletul rămîne în preajma mormintului sau a familiei, luînd parte la toate întîmplările celor rămași în viață. De aici rezultă o strînsă legătură între cei vii și cei morți. Fiecare familie are un sanctuar, unde se află „casa sufletului”, adică un scrin de lemn de culoare deschisă și cu două deschizături, în care se păstrează tăblița defunctului. Se crede că, prin rugăciunea preotului șintoist, sufletul mortului a intrat în acea bucătică de lemn și, de acolo, din „casa sufletului” (*mitama-ya*), supraviețuiește întreaga viață a familiei. Cînd șintoistul pleacă într-o călătorie, își ia rămas bun de la „casa sufletului”. La anumite zile aduce flori și ofrande înaintea aceleiași „case a sufletului”.

Deoarece sufletele celor morți sînt considerate că stau mereu în preajma familiei și primesc cînstire din partea rudelor apropiate, marea datorie religioasă a japonezului pios este aceea de a avea copii, care să împlinească riturile morților, iar în cazul că nu are copii, recurge la mijlocul legal al adopțiunii.

Concepția religioasă japoneză despre viața viitoare are uneori drept consecință că unele persoane care se iubesc și nu pot fi unite în viață, se sinucid, pentru ca să fie unite în viața cealaltă, iar rudele le înmormîntează de obicei trupurile alături unul de altul.

Dacă de la popoarele din Extremul Orient trecem la popoarele din Orientul Apropiat antic, dăm peste credințe mult mai complicate cu privire

1) Șintoismul, religia națională a japonezilor.

la viața viitoare. La *egiptenii vechi*, de pildă, însăși ideea despre suflet era destul de complicată. Astfel, din cercetările care s-au făcut, ar reieși că, pentru egipteni, sufletul n-ar fi avut unitatea și personalitatea pe care noi obișnuim să le atribuim sufletului nemuritor. Pentru ei, sufletul ar fi fost scindat, specificat într-o serie de suflete, care n-ar fi altceva decât diferite aspecte sau subdiviziuni ale activității spirituale. Fiecare dintre aceste suflete purta un nume deosebit : *ba, ka, ren, ab* etc.

Ba ar fi fost sufletul propriu-zis, care în timpul vieții animă trupul, iar după moarte trece într-o altă viață. Era reprezentat printr-un ecor, căruia mai târziu i s-a dat un cap de om. Reprezentarea sufletului sub formă de pasăre ar fi un indiciu asupra destinului sufletului. Acesta urma să-și ia zborul după moartea trupului și să trăiască sus în cer printre zei. Sufletul putea să ia și forma unei lăcuste, care, după concepția vechilor egipteni, era tot pasăre.

Asupra cuvântului *ka* s-au ivit cele mai multe discuții între cercetători și nu se poate spune că lucrurile s-au lămurit deplin. După unii, *ka* ar fi un „dublu”, un „chip invizibil”, după alții ar fi o transformare a conceptului de totem primitiv, și așa mai departe. Probabil că părerea cea mai îndreptățită este aceea care consideră pe *ka* drept un principiu vital strâns legat de corp, care nu-și ia zborul după moarte, ca *ba*, ci coboară în mormint, păstrându-se atît cît se păstrează trupul. Este concepția egipteană primitivă despre suflet, anterioară concepției reprezentată prin *ba*. Ceva asemănător am întîlnit la vechii chinezi.

Din credința egiptenilor că soarta sufletului, a lui *ka*, este legată de trup, a luat naștere grija egiptenilor pentru păstrarea trupurilor morților în bună stare cît mai multă vreme cu putință. Așa s-a ajuns la înbălsămările în care au excelat egiptenii și la faimoasele piramide, ca morminte durabile ale faraonilor. Pentru cazul că totuși trupul morților ar fi suferit vreo stricăciune, egiptenii au avut grijă să facă statui cît mai asemănătoare cu defuncții, pentru ca să locuiască în ele *ka*. Firește că acest suflet, *ka*, trebuia îngrijit și hrănit din belșug, pentru ca să nu vină ca strigoi printre oameni și să facă răutăți.

Ren reprezenta numele omului, care, de asemenea, în concepția vechilor egipteni, avea un fel de realitate și trebuia păstrat cît mai mult cu putință în amintirea pioasă a descendenților și pe pietrele funerare. A distruge numele unui mort în mormintul său era considerat ca o mare crimă.

Ab era inima, sediul tuturor activităților bune sau rele ale sufletului. De aceea, la judecata la care trebuia să se prezinte sufletul, inima defunctului era judecată și cîntărită pe balanță, cum vom arăta mai departe.

În general însă, vechii egipteni n-au conceput sufletul ca pe o realitate pur spirituală și sint indicii că, exista la ei o concepție destul de grosolană despre viața viitoare. Descoperirile arheologice arată cum, în epoca preistorică, egiptenii își îngropau morții întinși pe o coastă în poziția numită „chircită” și avînd în preajma lor unelte de lucru și provizii de mâncare și băutură. „Locul de veci” al morților trebuie să fi fost deci la

egipteni în acea vreme mormîntul însuși. Acolo i se aducea mortului hrană în chip regulat. Acolo, la mormînt, se desfășura cultul datorat morților de către cei vii. Pe timpul dinastiei a IV-a apare credința că sufletul mortului poate pleca din mormînt, pe un timp mai scurt sau mai lung, sau că își poate alege altă locuință mai plăcută. Tot acum s-a putut forma și credința despre o lume îndepărtată a morților, la care se ajunge pe un drum greu, plin de primejdii și peripeții. Pentru a sfătui și călăuzi sufletul în timpul acestei călătorii postume, s-au compus acele renumite „cărți ale morților”, adevărate ghiduri ale lumii de dincolo. În aceste cărți, sufletul mortului găsea indicii despre tot ce trebuia să facă și să spună pentru a izbuti să ajungă în fericita lume a morților. Ceva mai mult, prețiosul ghid cuprindea și planuri amănunțite ale locurilor mai încurcate din lumea subterană, ca și portretele personajelor de seamă, bune sau rele, de care trebuia să se ferească sau pe care trebuia să le cheme într-ajutor.

Dar unde era pentru vechii egipteni acea fericită — sau poate nefericită — lume a morților? Greu de precizat. Nu pentru că n-ar fi indicații în textele egiptene, ci pentru că aceste indicații se deosebesc foarte mult unele de altele, adevărindu-se părerea emisă de un cercetător ²⁾, că în epoca preistorică a Egiptului ar fi existat mai multe doctrine locale cu privire la destinele sufletului, care apoi, chiar în textele din piramide și în *Cartea morților*, apar revizuite și sintetizate.

Într-adevăr, izvoarele provenite din diferite centre principale ale Egiptului relatează felurite variante ale temei eshatologice, în funcție de caracterul special al zeității locale. Astfel, la Memfis se credea că sufletele morților merg într-un loc trist, spre apus, în deșertul libic, unde își avea reședința Sokoris, zeul funerar al Memfisului. În Heliopolis se credea că sufletele călătoresc fericite, împreună cu zeul Ra, pe barca acestuia, care noaptea trecea printr-un loc întunecos numit Duat și situat undeva, afară din Egipt, spre apus. Pentru locuitorii din Abydos, intrarea în lumea cealaltă era situată la apus de acel oraș, acolo unde barca soarelui se strecura în fiecare seară în împărăția morților printr-o crăpătură a muntelui.

Cea mai răspîndită versiune eshatologică și care a predominat în tot Egiptul a fost desigur cea osiriană. Potrivit legendei osiriene, zeul civilizator Osiris a fost omorît de fratele său Set și apoi a fost înviat prin procedee magice de către Isis, Nephtys, Anubis etc. Aceste procedee magice nu erau însă decît vechile rituri egiptene ale mumificării, cărora mitul osirian venea să le dea un sens, o anumită explicație: aceea că riturile înmormîntării transformă pe mort într-un Osiris și-l fac să învie și să trăiască viața veșnică și fericită a zeului, putînd chiar să poarte numele de Osiris X. Călătoria sufletului după moarte are ca țintă împărăția lui Osiris, „Cîmpiile lu Iaru” sau *Amentî*, unde sufletele duc o viață fericită, servind pe Osiris așa cum au servit pe faraon, dar în condiții mult mai

2) H. O. Lange, *Die Aegypter*, în Chantepie de la Saussaye, *Lehrbuch der Religionsgeschichte*, ed. a IV-a, îngrijită de A. Bertholet și E. Lehmann, Tübingen, 1925, vol. I, p. 472

favorabile, deoarece fertilitatea Cîmpiilor lui Iaru era considerată ca fiind mult mai mare decît aceea a regiunii Nilului, grînele crescînd acolo mai înalte decît omul și dînd mai multe recolte.

Raiul egiptenilor era conceput deci în chip cu totul egiptean, ca o foarte frumoasă vale a Nilului, cu canale de irigație, cu inundații fertilizatoare, cu recolte foarte îmbelșugate și chiar cu posibilitatea pentru suflete de a pune pe alții să lucreze în locul lor, așa cum lucrau în Egipt sclavii. Este vorba de așa numiții „răspunzători” (*ushabtis*), statuete de pămînt smălțuite, care se puneau de către rude în mormînt și aveau rolul să răspundă prezent cînd mortul, pus la munci grele de noul său stăpîn, Osiris, va avea nevoie să fie înlocuit de cineva.

Dar, deși vechii egipteni concepeau, în general, viața viitoare destul de simplu, ca un fel de paradis terestru, apare totuși în eshatologia lor, încă din timpuri foarte vechi, și ideea morală. Astfel, în textele din piramide se arată cum sufletul, în călătoria sa plină de peripeții pînă să ajungă în împărăția morților, trebuia să treacă un rîu cu barca, avînd a se justifica de faptele sale în fața barcagiului, a unui Caron egiptean.

Caracterul moral al eshatologiei egiptene apare însă mai lămurit în așa numita „Judecată a lui Osiris”. Într-adevăr, în capitolul 125 al Cărții morților este prezentat un întreg tribunal, în fața căruia mortul trebuie să se înfățișeze pentru a-și susține cauza, mărturisindu-și curăția morală. Figurile cuprinse în acest capitol prezintă pe Osiris așezat pe un tron mareț și prezidînd ceremonia. El este asistat de 42 de judecători, număr care corespunde cu cele 42 de „nomuri” sau „nome”³⁾. Mortul este condus de zeul Anubis în marea sală a judecării. De față este și zeul Horus, care, împreună cu Anubis, fac cîntărirea sufletului mortului pe o balanță. Pe un taler al balanței este așezată inima mortului, iar pe cealaltă o pană, simbol al zeiței adevărului, Maat. De-o parte stă un animal hidos, jumătate crocodil, jumătate hipopotam, numit Oms, un fel de Cerber egiptean. Acesta așteaptă rezultatul cîntării inimii pentru ca, în cazul că balanța nu rămîne fixă și se înclină într-o parte, să devoreze imediat inima mortului. Mortul nu rămîne însă pasiv față de cele ce se întîmplă cu sine, ci se agită, se apără, își susține nevinovăția printr-o așa-numită „mărturisire negativă”, în care arată relele pe care ar fi putut să le facă, dar nu le-a făcut. Adresîndu-se lui Osiris, el îl salută ca zeu al dreptății, asigurîndu-l că n-a făcut nici o faptă rea, nu și-a omorît rudele, n-a mințit, n-a trădat, n-a pîrît, n-a bîrfit, n-a făcut pe nimeni să sufere de foame, n-a făcut pe nimeni să verse lacrimi, n-a comis adulter, n-a micșorat banița de grîu, n-a falsificat măsura cotului, n-a apăsătorat pe varga de fier a balanței și așa mai departe, sfîrșind prin a repeta: „Sînt curat, sînt curat, sînt curat, sînt curat!” Adresîndu-se apoi judecătorilor, le cere să ducă în fața zeului mărturie favorabilă, să nu spună nimic rău despre el, pentru că a dat pîine celui înfometat, apă celui căruia îi era sete, veșminte celui care

3) Numire de origine grecească indicînd vechile împărțiri teritoriale administrative ale Egiptului.

era gol etc. În urma acestei duble recomandări, zeul Thot, scribul zeilor, care așteptase cu condeiul în mână cîntărirea, își face raportul către Osiris, spunînd: „Cutare a fost cîntărit pe balanță, nu i s-a găsit nici o vină, inima sa e dreaptă, mîinile sale sînt curate, trupul său este lipsit de orice rău, acul balanței este la mijloc, nici un pic de-o parte sau de alta”. Atunci judecătorul suprem pronunță hotărîrea, dîndu-se mortului voie să meargă unde vrea în lumea spiritelor și a zeilor, fără să fie oprit de păzitorul porților raiului. Imperiul lui Osiris îi este deschis.

Nu reiese de nicăieri că vreun mort n-ar fi știut să-și facă recomandarea către Osiris și către judecători sau că balanța ar putea să încline cumva într-o parte sau în alta. În principiu, toți morții ieșeau bine la judecata lui Osiris. Ideea de sancțiune nu apare deci destul de limpede în eshatologia egipteană. Numai în textele de origine tebană se întîlnește ideea de un loc lugubru, cu suferințe îngrozitoare, dar nici acolo nu se face legătura limpede între faptele rele și pedeapsa. Totuși s-ar părea că cei care ieșeau rău la judecata lui Osiris erau devorați îndată de judecători sau de Cerberul despre care am amintit, ori se întorceau pe pămînt la o viață mizerabilă sau se intrupau în animale necurate.

La *asiro-babiloneni* nu găsim o eshatologie atît de bine precizată ca aceea a egiptenilor. Sînt totuși la ei dovezi de credința în viața viitoare încă din epoca proto-sumero-akkadiană. Sufletul, care supraviețuiește trupului, era numit *edimmu*. La moarte, după credința asiro-babilonenilor, trupul se prefăce în țărînă, iar sufletul, „îmbrăcat într-o haină de aripi”, coboară în regiunea întunecoasă subpămînteană *Kigallu*. Înainte însă de a ajunge acolo, sufletul este cîntărit pe balanță. Cîntărirea se face pe riul Habur. La cîntărire asistă zeița Nungalla, care hotărăște soarta celor buni și a celor răi. Omul bun, care și-a îndeplinit datoriile față de zei, va fi recompensat în *Șeol*, devenind „proprietarul unei grădini de îmbelșugare”, fiind îmbrăcat în haine albe etc. Celui rău „i se va lua îmbelșugarea”.

Ca și la alte popoare, întîlnim la asiro-babiloneni credința că sufletele celor care au rămas neîngropați ori n-au rude care să se îngrijească de cele rînduite pentru morți, au în lumea cealaltă o soartă mizerabilă. Acestea rătăcesc neconținut prin lumea umbrelor, vin printre cei vii cășunîndu-le tot felul de suferințe, își astîmpără foamea cu murdăriile aruncate pe străzi etc.

Teologia și mitologia asiro-babilonene au venit cu o serie de precizări interesante, completînd aceste credințe populare cu privire la viața viitoare. Astfel, intrarea în împărăția morților s-ar fi făcut pe undeva, spre apus, în regiunea deșertului. Înainte de a intra în această întunecoasă împărăție, sufletul trebuia să traverseze riul Habur. Conducătorul bărcii era Humuttabal, ființă respingătoare cu capul de pasăre de pradă și cu patru mîini și patru picioare. Împărăția morților, *Kigallu*, este descrisă ca o cetate puternică, înconjurată cu șapte ziduri și avînd porți mari, păzite strașnic. În această împărăție nu intră nimeni fără învoirea stăpînei cetății, zeița Ereškigal (Allatu). Cei care sînt primiți trebuie să-și lase îmbrăcămintea

și podoabele la porțile cetății, căci, după concepția babiloneană, omul, venind în lume gol, tot gol trebuie să treacă și în lumea cealaltă. Într-un mit celebru, în care se descrie coborîrea zeiței Iștar la iad, împărăția morților este descrisă în culori foarte întunecoase, ca o „casă a beznelor”, în care „cel ce intră nu mai iese”, fiind acolo „lipsit de lumină”, hrănindu-se cu „șărină” și „nomol” etc. Totuși, în această împărăție a morților curge „izvorul vieții” și se află undeva, într-un loc ascuns, „pomul vieții” sau al întineririi. Ghilgameș, eroul epopeii babilonene cu același nume, dezolat de moartea prietenului său Eabani, dorește nemurirea și merge la bătrînul Um-Napiștim, un fel de Noe babilonean, și-i cere să-i destăinuiească locul unde crește „pomul vieții”.

Ideea de nemurire stăruie deci în mitologia și în religia babilonenilor. Totuși, în literatura lor nu se amintește nimic în legătură cu vreo reînviere finală, iar de faimoasa „insulă a fericiților” n-au avut parte decît Um-Napiștim și soția sa.

La canaaniți, fenicieni, aramei, hitiți și alte popoare din Orientul Apropiat antic nu găsim ceva cu totul deosebit în ce privește credința cu privire la viața viitoare, aceste popoare fiind mult influențate de cultura egiptenilor și asiro-babilonenilor. De aceea trecem îndată la popoarele indo-europene.

Astfel, la *indieni*, în perioada cea mai veche, perioada vedică, sufletul era conceput ca avînd o existență semi-materială, semi-spirituală. Numirile pentru suflet ce se întîlnesc în literatura vedică sînt: *asu* și *manas*. *Asu* este sufletul înțeles ca o substanță materială, ca un suflu vital, iar *manas* este spiritul, rațiunea, al cărui sediu este în inimă.

Locuința sufletelor după moarte pare să fi fost pentru indieni, în perioada indo-europeană și în cea indo-iraniană, sub pămînt. Acolo mergeau sufletele ca să-și întîlnească părinții (*pitaras*). Chiar în perioada vedică mai veche se va fi crezut că sufletele morților merg în pămînt sau sub pămînt, deoarece Yama, primul om care a cunoscut moartea, și-a stabilit împărăția sa sub pămînt, unde el este regele morților. Mai tirziu însă, panteonul vedic populîndu-se cu numeroși zei cerești, împărăția lui Yama a fost transportată în înălțimile sublime ale cerului. Sufletele celor drepti merg deci acum în cer, unde se bucură de o mare fericire, asemănătoare cu cea pămîntească.

Există însă în credința omului vedic și un loc de pedeapsă a celor răi, un infern, dar acesta nu este descris clar în literatura vedică. S-ar părea că este vorba de un loc subteran, în care merg sufletele celor care au fost zgîrciți în ce privește sacrificiile, ale celor care au fost soți necredincioși ori au făcut pe femeile brahmanilor să păcătuiească etc.

Ca și la alte popoare, întîlnim și la indienii din perioada de care ne ocupăm credința că sufletele morților rămîn un timp printre cei vii sub forma de fantome (*preta*, *strigoi*), numai după împlinirea ultimelor rituri mortuare ajungînd să facă parte dintre „părinți” (*pitaras*). Sufletele morților rămîn totuși și după aceea în legătură cu cei vii, aducîndu-li-se un cult special în fiecare familie și fiind invocate în tot felul de împrejurări

ale vieții, întocmai ca zeii. În lumea cealaltă, sufletele morților trebuie să se prezinte lui Yama, stăpînul împărăției morților și lui Varuna, zeul care cercetează și judecă gîndurile oamenilor. Mesagerii lui Yama sînt cucuveaua și porumbelul, dar mai ales cei doi cîini cu cîte patru ochi și cu nasuri largi. Acești cîini, unul pestriț și altul negru, păzesc drumul pe care morții trebuie să-l străbată pînă la Yama. Uneori sînt binevoitori, dar alteori sînt grozav de primejdioși și mănîncă sufletele.

Credințele cu privire la viața viitoare din perioada mai nouă a religiei indienilor, din perioada hinduistă, nu sînt mult diferite de cele din perioadele mai vechi, cea vedică și cea brahmană. În general, indienii care păstrează vechile tradiții cred astăzi în existența a șapte lumi superioare (*Swarga*) și șapte lumi inferioare (*Patala*), avînd pămîntul ca centru și constituind cele 15 „lumi de purificare”. În lumile superioare sînt sufletele celor drepți, în cele inferioare ale celor păcătoși, iar pe pămînt sînt sufletele celor care trec prin diferitele reîncarnări.

Pe lîngă cele șapte lumi superioare mai sînt însă, după credința indienilor, în regiunile cerești, încă cinci paradisuri speciale ale diferiților zei principali, rezervate celor aleși. Primul dintre aceste locuri și care este cel mai apropiat de pămînt este paradisul zeului Indra, unde nu lipsesc plăcerile cele mai mari pe care le doresc muritorii în viața această, dar care sînt totuși depășite de plăcerile din cel de-al doilea paradis, acela al zeului Vișnu. În acesta sînt primiți numai cei care, prin tot felul de practici pioase, au atins un înalt grad de sfințenie. În al treilea paradis, care este reședința zeului Șiva, merg sufletele celor care și-au petrecut toată viața în practicarea celor mai aspre penitențe ori au murit apărînd religia, patria sau altă cauză mare. Paradisul al patrulea este locuința lui Brahma și se cheamă *Satya-loka* (Lumea lui Brahma). Aici merg sufletele celor care s-au distins prin virtuți excepționale ori și-au sacrificat viața pentru gloria religiei. Plăcerile gustate aici sînt supreme. Totuși există și al cincilea paradis numit *Deva-loka* (Lumea zeilor), reședința Creatorului, unde sufletele celor perfecți gustă fericirea veșnică a zeilor, devenind asemenea cu aceștia. Yoginul ⁴⁾ care s-a învrednicit de această excepțională favoare trebuie să treacă mai întîi peste un șanț larg, care se află în fața intrării în paradis și care este plin cu apele plăcerilor trecătoare, ale miniei, ale desfrîului, ale mîndriei și ale invidiei. Trecerea peste acest șanț el o face cu mare ușurință. Apoi își recîștigă tinerețea și vigoarea făcînd baie într-un lac care are aceste însușiri miraculoase. Mai departe, trecînd pe sub „arboarele datoriei”, simte toate parfumurile de care se bucură Creatorul. Abia acum intră în „Cetatea sfîntă”, care este păzită de zeii Indra și Brahma, și participă la știința Creatorului. În mijlocul cetății sfînte este un „Palat invincibil”. Pătrunzînd în acest palat, yoginul devine strălucitor ca însuși Creatorul. Urcîndu-se apoi pe o estradă din mijlocul palatului, numită „Inteligența universală”, capătă știința universală. În fine, așezîndu-se pe tronul numit al „bogăției de lumină”, devine

4) Practicantul metodei ascetice numită *yoga*.

absolut egal cu Cel Veșnic, care îl întreabă : „Cine ești tu ?” Yoginul răspunde : „Eu sînt timpul ; sînt trecutul, prezentul și viitorul ; tot ceea ce a fost, este și va fi emană din mine ; tu ești sufletul tuturor lucrurilor și eu sînt tot ceea ce ești tu”.

Nu putem decît să admirăm bogăția de imaginație a indienilor, care au populat și cele șapte „Lumi inferioare” (*Patala*) cu 21 de infernuri numite fiecare dintre ele într-un anumit fel : „Locul întunericii”, „Locul plinsetelor”, „Locul imputit” etc. În centrul regiunii infernale este, după concepția indienilor, palatul lui Yama, zeul morților. Imperiul lui Yama este despărțit de lumea noastră printr-un fluviu de foc, pe care îl trec ușor numai cei care au dat o vacă și o monedă brahmanului care a făcut slujba de înmormîntare. Agățat de coada vacii, sufletul trece fluviul într-o clipă. Altfel i-ar trebui patru ore, în care timp suferă grozav din pricina apei arzînde. În împărăția lui Yama, morții se prezintă la judecată în fața acestui înspăimîntător personaj. Secretarul infernului deschide marea carte în care sînt scrise zilnic faptele bune și cele rele ale mortului. Dacă faptele bune sînt mai multe decît cele rele, mortul este trimis într-una din cele șapte lumi superioare. Dacă faptele rele sînt mai multe decît cele bune, atunci este trimis într-unul din cele 21 de infernuri, în care chinurile sînt atît de îngrozitoare cum numai imaginația indienilor le-a putut închipui.

O eshatologie interesantă găsim și la vechii *perși*, eshatologie care, prezentînd unele analogii cu învățătura iudeo-creștină, a dat naștere la îndelungi discuții între cercetători. După învățătura cuprinsă în *Avesta*, cartea sfîntă a vechilor perși, sufletul mortului rămîne trei zile lîngă cadavru, la căpătiul lui. După aceea își ia drumul, ajungînd la un pod imens, întins peste o prăpastie. Înainte însă de a înainta pe acest pod, sufletul este judecat, cîntărit pe o balanță. La ușurarea sau îngreunarea soartei lui contribuie și cei din viață, dar mai ales hotărîsc faptele lui bune sau rele. De față la judecată sînt : Mithra, zeul fidelității angajamentelor luate, Rașnu, îngerul divinității care ține o balanță de aur, și Sroașa, zeul-preot care a aranjat sacrificiile și care călăuzește sufletele în viața viitoare. Dacă balanța nu se înclină nici într-o parte nici în alta, dacă adică faptele bune și cele rele sînt la fel de multe, sufletul este trimis în *hamestokan* (echilibru), unde nu va suferi decît de frig și cald. Dacă balanța se înclină într-o parte sau în alta, sufletul merge spre un loc de fericire sau spre unul de chinuri. După aceasta, sufletul trebuie să înainteze pe marele pod *chimvat* (care discernе), larg și care se lărgеște din ce în ce mai mult pentru cei buni, în vreme ce pentru cei răi se strîmtează neconținut pînă ce ajunge ca o lamă de brici. Sufletul celui rău se prăbușește în prăpastie, zăpăcit de zgomotele pe care le fac demonii așteptîndu-și prada. Sufletul cel bn, dimpotrivă, se urcă pe puntea largă spre locul veșniciei, unde sufletele stau pe covoare de aur. Locul acela se numește *Garonmana* (Locuința cîntecelor) sau *Behešt* (Foarte bunul).

Fericirea celor dreпți nu este descrisă cu amănunțime în cărțile zoroastrismului, dar suferințele celor răi fac obiectul unei amănunțite descrieri, mai ales în scrierea unui oarecare Arda Viraf, care este un fel

de Dante persan. În viziunea sa, acesta arată că, în infern, sufletele celor răi stau atît de înghesuite încît urechea este apropiată de ochi și sînt atît de numeroase ca firele din coama unui cal. Totuși ele nici nu se văd nici nu se aud. Fiecare suflet se crede singur. Atît de mult suferă sufletele acolo încît după o singură zi se întrebă dacă n-au trecut cei nouă mii de ani pentru a se elibera. Căci, după teologia persană, chinurile iadului nu vor dura veșnic, ci va veni învierea tuturor morților, cînd se vor împlini nouă mii de ani de la creația efectuată de Ahriman, principiul cel rău. La învierea morților, rudele se vor recunoaște între ele. Păcătoșii vor reproșa dreptilor, cu care mai înainte fuseseră împreună, că nu i-au învățat faptele bune pe care le practicau ei. Un imens val de plumb va trece apoi peste toată natura. Cei dreți vor simți aceasta ca pe o baie de lapte, în vreme ce pentru cei răi baia de plumb topit va fi baie de plumb topit propriu-zisă, care îi va purifica, făcîndu-i și pe ei vrednici de fericirea celor dreți. Ahriman și ceata spiritelor rele, precum și iadul însuși, vor fi nimiciți de foc. Răul dispărînd din lume, va începe epoca fericită în care oamenii nu se vor mai teme de moarte și vor trăi un „timp infinit”.

Ideea de învierea morților, despre care s-a spus că a fost împrumutată de către iudeo-creștini de la persi pare mai degrabă să fi fost împrumutată de aceștia de la iudeo-creștini, deoarece ea era curentă printre iudei și creștini pe vremea Mintuitorului, în vreme ce în documentele contemporane ale persilor ea nu apare nicidecum, ci numai în *Avesta* recentă, a cărei epocă de redactare face obiectul unor nesfîrșite discuții între cercetători.

La vechii *greci*, credințele cu privire la viața viitoare ocupă un loc important în poemele homerice. Grecii din epoca homerică își reprezentau sufletul ca pe un principiu material, ca un „sufiu vital”, care, în momentul morții, se desprinde de trup și duce o existență de sine stătătoare. Vechii greci credeau că sufletele își păstrează înfățișarea lor dinainte, dar sînt palide, lipsite de sînge și nu pot fi văzute de nimeni. Ele n-au conștiință de ele înseși, n-au memorie și inteligență, din pricina despărțirii de diafragmă, care formează condiția și principiul material al activității psihice. Umbrele acestea palide aleargă spre împărăția lui Hades și a soției sale Persefona, dar pentru ca să poată intra acolo trebuie ca trupurile lor să fi fost înmormîntate. Locuința morților este situată sub pămînt (după *Iliada*) sau departe în vest (după *Odiseea*). Starea sufletelor nu este aici deloc fericită. Ulise spune că ar prefera să fie pe pămînt servitorul unui biet om decît regele tuturor morților. Ca să aibă cît de cît conștiință de ele însele, nefericitele umbre ale morților trebuie să mănînce carne proaspătă sau să bea sînge de animale negre. Înainte de a coborî la locuința morților, Ulise măcelărește un număr de animale și sufletele morților aleargă să bea sînge pentru a redobîndi gustul vieții.

Despre recompense și pedepse personale nu se face mențiune în poemele homerice. Numai trei persoane: Titius, Tantal și Sisif sînt supuși la chinuri speciale pentru că au supărat pe zei (*Odiseea*, XI, 566—632), dar pasajul în care se vorbește despre chinurile acestora pare să fi fost inter-

polat. De asemenea, numia într-un singur loc se vorbește despre așa numitele „Cimpii elisee” de la marginile pământului (*Odiseea*, IV, 561—569), unde ar fi fost trimis Menelau, dar nu pentru cine știe ce merite personale, ci numai pentru că era soțul Elenei și deci ginerele lui Zeus. Fericirea din Cimpiele elisee consta probabil din nemurire, pe care zeii o acordaseră și lui Ganimede și pe care Calipso voia s-o acorde și lui Ulise. Dar, afară de aceste excepții, sufletele bieților muritori de rînd trebuia să ducă viața tristă din imperiul lui Hades, fără bucuriile raiului, dar și fără chinuri prea groaznice.

Concepția aceasta a grecilor din epoca homerică în ce privește viața viitoare a mai evoluat cu vremea. Astfel, către sfîrșitul civilizației antice grecești, vechiul zeu al morții își păstra același nume, dar luase cu totul altă înfățișare, transformîndu-se într-un înfricoșător tilhar, care ziua namaiza mare răpește fără milă viața oamenilor. El se luptă cu cei mai puternici dintre ei și aleargă pe întrecute cu cei iuți, doborîndu-i și răpîndu-i cu sila. Uneori era închipuit ca alergînd călare pe un cal negru, înarmat cu sabie sau cu un arc. Se zicea că pe tineri îi poartă dinaintea sa, pe bătrîni îi tirăște dinapoia sau și pe copii îi înșiră la chingă. Uneori moartea era socotită ca un fel de căsătorie cu Hades, zeul infernului. Împărăția morților era socotită că se găsește sub pămînt, la ea coborîndu-se pe o scară. Mulți au încercat să pătrundă acolo, dar nimeni n-a mai izbutit să scape. Împărăția morților era închipuită ca un loc de mare suferință, un loc întunecos și posomorît, căptușit cu pînză de păianjen, unde nicidec nu se face ziuă, nici un cocoș nu cîntă, nici o apă nu curge, iarba nu răsare, flăminzii n-au acolo nimic de mîncare, însetații n-au ce bea, tinerii vor fi prădați de armele lor, fetele de podoabele lor, copiii mici de cămășile lor. Exista însă în vremea aceasta la greci și o altă înfățișare a lumii de dincolo, luminoasă. Aici era vorba de „grădina” lui Hades, unde fetele dansează, iar tinerii cîntă și joacă.

Romanii credeau că sufletele celor decedați duc o viață asemănătoare celei de aici, fie în mormînt, fie într-o regiune subterană, obscură, în care domnește zeul foarte puțin simpatic Orcus. Împărăția aceasta a morților nu era însă considerată ca fiind izolată complet de lumea de aici, ci cores-punzînd cu aceasta printr-o groapă făcută în pămînt (*mundus*) în apropierea orașului sau satului și acoperită cu o piatră (*Lapis Manalis*). De trei ori pe an, la 24 august, 5 octombrie și 8 noiembrie, se ridica această piatră pentru ca sufletele să iasă și să se ducă să-și vadă rudele. Rudele însă se temeau grozav de spiritele celor decedați, care, ducînd o viață tristă de umbre, se înviorau numai cînd li se aduceau sacrificii, mai ales din cele singeroase, sau cînd puteau să sugă sînge de om. De aceea li se aduceau tot felul de sacrificii, uneori sacrificîndu-se pe mormînt soția și sclavii celui decedat.

Pentru a liniști sufletele celor morți și pentru a scăpa de ele, romanii celebrău așa-numitele *Lemuria*, în zilele de 9, 11 și 13 mai. *Lemures* erau sufletele morților deveniți strigoii și venind printre cei vii ca să facă răutăți. Pentru a scăpa de această primejdie, în zilele amintite mai sus, capul

familiei se scula la mijlocul nopții și umbla cu picioarele goale prin coridoarele casei, troznind din degete pentru a speria sufletele și aruncând înapoia sa semințe de bob negru, fără a-și întoarce capul. De nouă ori repeta cuvintele : „Cu acest bob mă răscumpăr pe mine însumi și pe ai mei”. În fine, după o lustrație cu apă sfințită, lovea într-o placă de bronz și striga încă de nouă ori : „Suflete ale strămoșilor mei, ieșiți afară”. Romanii credeau deci că strigoii, veniți să sugă singele oamenilor, se repezeau la semințele de bob și, datorită puterii magice a cuvintelor rostite de nouă ori, se depărtau de casă lăsând oamenii în pace.

O categorie specială de suflete ale morților o formau, după credința romanilor, acelea ale criminalilor sau ale celor care au sfârșit printr-o moarte răpraznică. Acestea se numeau *Larvae*. *Lemures* și *Larvae* erau deci spiritele rele, ale celor care au fost răi în viață sau ale celor pentru care familia n-a împlinit exact toate prescripțiile cu privire la moarte și înmormintare. Celelalte spirite, spiritele bune, se chemau *Lares* și *Manes*.

Pentru *celți*, locul unde merg sufletele după moarte nu era o întunecoasă împărăție a umbrelor, ci un loc plin de viață, lumină și activitate în care se mergea cu voie bună, nu cu groază. Această locuință a morților era considerată de ei că se află undeva, departe, în apusul Galiei sau în insulele Oceanului. După o legendă transmisă de Procopiu, se poate deduce că la *celți* era credința că sufletele morților merg să bată la ușile marinarilor ce locuiesc pe coasta Oceanului, pentru ca să le ducă în insula Avalon. În folclorul litoralului atlantic există și acum credința că în suierul vântului pe mare strigă sufletele morților.

Vechii *germani* credeau că sufletele morților merg să locuiască în munți, unde se aduceau de aceea sacrificii funerare. Ei mai credeau însă că sufletele au și o locuință comună, o împărăție a morților, sub pământ (*Hölle*), împărăția zeiței Hel. Pentru eroii morți în războaie exista însă, după credința vechilor germani, o locuință specială. Walhalla, aranjată în stil de cîmp de luptă, unde războinicii continuă să trăiască în starea în care moartea i-a prins luptînd, cu rănilor care sîngerează și cu armele rupte. Cu vremea, concepția aceasta a vechilor germani a mai evoluat, transferîndu-se Walhalla în regiunile luminoase ale cerului, unde sufletele luptătorilor se bucură de o viață foarte fericită, împreună cu Odin, dar sînt mereu pregătite pentru lupta cea mare ce se va da la sfîrșitul lumii. Sufletele luptătorilor căzuți pe cîmpul de bătaie sînt transportate aici de Walkyrii, zeițe ale soartei care aduc moartea, închipuite de vechii germani ca războinice foarte frumoase, care pe cai iuți ajută pe eroi împotriva dușmanilor și după luptă le duc sufletele în Walhalla, locuința zeilor, pentru a se bucura acolo de tot felul de plăceri.

La vechii *slavi*, locul unde se credea că morții merg ca să trăiască o nouă viață era desemnat prin cuvîntul *nav*, probabil din rădăcina *ny*, care înseamnă „oboseală”. Obosiții vieții ar merge în acel loc.

La vechii *lituanieni*, viața viitoare era socotită ca un loc de odihnă și liniște. După informația pe care o dă un cronicar, livonii, o ramură a

lituanienilor, apăsăți multă vreme de aspra stăpânire germană, spuneau mortului cînd îi aduceau la mormînt mîncări, băuturi, o secure și ceva bani : „Du-te, nenorocitul, din această stare mizerabilă într-o viață mai bună, în care nu germanii ție, ci tu lor le vei porunci. Ai pentru aceasta arme, mîncare, bani de drum”.

La *geto-daci*, credința în nemurire era atît de puternică, încît scriitorii antici îi numeau „nemuritori”. De altfel, curajul și ușurința cu care aceștia se sinucideau cînd erau înfrinți în războaie arată că geto-dacii se considerau într-adevăr nemuritori. Dar, în ce fel trebuie înțeleasă nemurirea geto-dacă, este greu de spus. Marele istoric și arheolog român Vasile Părvan și discipolii săi au stăruit asupra caracterului spiritual al acesteia, în vreme ce alți cercetători au accentuat caracterul ei pur material, cel puțin în faza primitivă a credințelor geto-dace despre nemurire. Tot asemenea, problema dacă raiul geto-dacic era în cer, cum susținea V. Părvan, sau undeva în adîncurile pămîntului, este o problemă greu de rezolvat din pricina lipsei de informații mai ample și mai sigure asupra religiei geto-dacilor.

Cu toate că această sumară expunere asupra credințelor cu privire la viața viitoare s-a lungit atît de mult, trebuie totuși să spunem cîteva cuvinte și despre eshatologia religiilor universaliste : budism, islamism, iudaism și, firește, creștinism.

Astfel, *budismul* n-a avut la început o învățătură cu privire la viața viitoare. Buddha însuși a evitat să vorbească despre aceasta, așa cum a făcut și Confucius. Nirvana, în care urma să intre cei care s-au conformat învățăturii lui Buddha însemna mai degrabă nonexistență, nimicire totală a existenței individuale. Dacă însă această concepție primitivă budistă ar fi dăinuit, budismul n-ar fi devenit o religie și n-ar fi cîștigat adepți. Credințele populare indiene cu privire la viața viitoare au pătruns însă de timpuriu în budism și Buddha însuși pare să fi asigurat pe cei care fac fapte bune că vor primi răsplată în viața cealaltă, urmînd ca să intre în Nirvana numai cei care ajung la desăvîrșire. Fapt este că budiștii cred astăzi în existența acelor lumi superioare (*Swarga*) și inferioare (*Patala*) pe care le-am întîlnit în hinduism și în care budiștii cred că se face răsplatirea faptelor din viața aceasta.

Islamismul face în dogmatica sa un loc deosebit de important eshatologiei. Totuși eshatologia islamică este vag expusă în Coran și plină de elemente iudaice și creștine. Tradiția avea să completeze însă mai tîrziu dogma islamică despre viața viitoare, făurind povești pline de fantezie și de senzualitate.

În ce privește nemurirea sufletului, aceasta este limpede exprimată atît în Coran cît și în tradiția musulmană. Moartea, după concepția musulmană, constă în despărțirea sufletului de trup, despărțire pe care o face îngerul morții, Israfîl. Trupul se întoarce în pămînt, iar sufletul trece la un fel de judecată particulară scurtă, în fața îngerilor Nakîr și Munkar. Aceștia îl întrebă : „Cine este Dumnezeuul tău ? Care este credința ta ?

Cine este profetul tău ?" Dacă sufletul răspunde *shahadah* ⁵⁾, prin ușa morții se arată paradisul în care va intra. Dacă se încurcă și tace îngerii îl lovesc cu măciuci de fier și îi arată iadul. După aceea, sufletele morților rămân în mormint într-un fel de beție sau somn al morții până în ziua judecării de apoi. Profeții și martirii sînt scutiți de această anti-cameră, sufletele lor mergînd direct în paradis.

Ziua judecării va fi precedată, după învățătura musulmană, de minuni și semne apocaliptice ca : necredință, răutate, războaie, fratricidurii, răsăritul soarelui de la apus, cucerirea Constantinopolului și apariția unui fiu de Antihrist, un monstru cu un singur ochi, călare pe un asin. Popoarele sălbatice ale lui Gog și Magog vor coborî din Asia Centrală spre Ierusalim și vor invada apoi pămîntul. Va veni însă *Mahdi*, cel „condus” de Allah care va converti lumea la Islam și va aduce dreptatea și ordinea pe pămînt. Iisus însuși va coborî din cer și se va arăta oamenilor la moscheea din Damasc, după care va ucide pe Antihrist și va rămîne timp de 40 de ani pe pămînt, aducînd pace între oameni și între dobitoace. În sfîrșit, va suna trîmbița lui Israfil și toate ființele vii vor muri. După 40 de ani trîmbița va suna din nou și toți morții vor învia pentru a aștepta judecata de apoi, care se va face în fața lui Allah, așezat pe tron și înconjurat de îngerii. Faptele oamenilor se vor pune în balanță. Cei ale căror fapte atîrnă greu în balanță vor primi în mîna dreaptă sentința irevocabilă a ffericirii lor ; cei cu fapte ușoare își vor primi în mîna stîngă condamnarea la chinuri veșnice. Buni și răi vor trece apoi pe un pod „mai subțire decît firul de păr și decît tăișul săbiei”. Cei buni vor trece ușor și iute ca fulgerul spre rai, iar cei răi se vor prăbuși în împărăția iadului.

Se pare că există în islamism și credința într-un loc intermediar (*araf*), un fel de purgatoriu, unde merg cei pentru care balanța a stat în echilibru. În această privință, ca și în aceea a podului pe care trebuie să treacă sufletele, este vizibilă influența religiei persane asupra islamismului.

Infernul islamic are șapte porți și șapte regiuni diferite, cea mai dură, *gheena*, fiind rezervată musulmanilor. Ca decor, fantezia arabă a inventat pentru acest loc de chin tot felul de flăcări și vînturi, apă clocotită și fum, măciuci de fier și frigări înroșite în foc. Foamea și setea fără lea vor chinui pe nenorociții aruncați acolo. Pentru ca tortura lor să nu aibă sfîrșit, pielea, inima, măruntaiele și toate organele distruse de focul iadului se regenerează neîncetat, ca ficatul miticului Prometeu, înlănțuit pe stîncă în Caucaz spre a se chinui veșnic.

Asupra veșniciei pedepselor, teologii musulmani nu sînt totdeauna de acord. Mahomed însuși nu a fost destul de lămurit în această privință. În general, el vorbește despre chinurile iadului ca fiind fără sfîrșit. Totuși într-un verset din „Sura vitelor” lasă să se înțeleagă că Dumnezeu, în înțelepciunea sa, poate hotărî și altfel : „El va zice : Focul să fie locuința voastră și pe veci să rămîneți acolo, de nu va voi Dumnezeu altfel ; Domn

5) Cuvînt format din inițialele cuvintelor din care este alcătuită formula tradițională musulmană : „Nu este Dumnezeu afară de Allah și Mahomed este profetul său”

nul vostru este doar înțelept, știutor" (*Coran*, VI, 128). Acesta este de altfel singurul loc din *Coran* în care Mahomed lasă să se întrevadă o posibilitate de grațiere sau de ușurare a pedepselor celor condamnați. Teologii de după el, pornind de la această contradicție evidentă din *Coran*, au susținut și o teză și pe cealaltă. Unii dintre ei afirmă că numai musulmanii condamnați care vor suferi chinurile din gheena, adică din partea cea mai de sus a infernului, vor fi iertați. După părerea altor teologi musulmani însă, iadul întreg va fi depopulat treptat și va înceta să mai existe, ajungându-se astfel la credința, care a ademenit și pe unii teologi creștini, într-o revenire la Dumnezeu a tuturor oamenilor.

În contrast cu chinurile iadului și cu mult mai mult lux de amănunte este descris raiul musulman. Acesta este închipuit ca o grădină extraordinar de frumoasă, plină de flori și de pomi, ale căror crengi încărcate de fructe gustoase se apleacă atât de mult încît fericirii locatari ai paradisului, tolăniți pe covoare țesute cu fir de aur, n-au decît să întindă mină pentru a le culege. Izvoare cristaline murmură melodii suave, iar râurile duc în albia lor lapte, miere sau vin cu gust ceresc. Gătiți în haine de brocart sau de satin brodat, împodobiți cu inele și brățări, musulmii pot să mănince la mesele din rai și să bea oricît de mult pentru că vinul nu le va face nici un rău și nu-i va îmbăta. Și, pentru ca încîntarea să fie maximă, la aceste mese bogate vor fi serviți de sclave frumoase, „cu ochi negri și mereu tinere”. Cei care doresc se pot căsători și pot avea copii, care se vor naște ușor și vor crește ușor și fără griji etc.

Această închipuire despre paradis este foarte potrivită cu împrejurările de viață ale vechilor arabi. Condamnați să ducă viață de nomazi sau semi-nomazi într-un imens pustiu lipsit de umbră și apă, chinuiți vara de călduri tropicale și iarna de frig, nu-i de mirare că acești oameni cu o viață atât de grea își doreau în raiul lor tocmai ceea ce le lipsea: apă, verdeată, umbră. Și nu-i de mirare că păstorii aceștia, care rătăceau necontenit cu turmele lor pe o întindere nesfîrșită de nisip, visau un paradis pardosit cu saltele moi, pe care vor putea să stea tolăniți fără să-i mai supere nimeni. Teologii musulmani de mai târziu și-au dat seama de primitivismul acestei concepții, în contrast cu dogma spiritualității lui Dumnezeu, și au căutat s-o corecteze, explicînd alegoric pasajele respective din *Coran*, care sînt de altfel foarte limpezi. Ei au introdus în eshatologia islamică și un element spiritual, potrivit căruia, cei ce vor merge în paradis vor avea fericirea de a contempla pe Dumnezeu. Element împrumutat, probabil, și acesta, din creștinism.

Iudaismul, ca și vechea religie israelită, distinge în ființa omului sufletul și corpul. Dar, în vreme ce în literatura israelită sufletul este considerat că duce în viața viitoare o existență tristă în *Șeol*, unde mai mult dormitează, între evreii alexandrini s-a dezvoltat o concepție deosebită despre viața viitoare, în care sufletul este considerat că duce, după despărțirea sa de trup, o viață încă mai intensă.

În ce privește învățătura despre dreapta răsplătire a faptelor în viața viitoare, această învățătura este limpede expusă în Vechiul Testament. În psalmul 49 se arată cum Iahve scoate pe cel drept din *Șeol*, iar în psal-

mul 16, 8—11 se zugrăvește fericirea de care se bucură dreptul în comuniunea cu Dumnezeu. Nu există însă în Vechiul Testament nimic din senzualismul pe care l-am întâlnit în alte religii și mai ales în islamism. Răsplata faptelor este de natură spirituală.

În cărțile Iov (19, 25—27) și Macabei (7, 9—11, 23; 12, 36, 43 și urm.; 14, 46) apare limpede ideea de înviere a morților și, deși saduceii, care formau clerul superior al evreilor, nu credeau în nemurirea sufletului și în învierea morților, fariseii și, după ei, rabinii iudaismului, în frunte cu Hillel, au profesat doctrina nemuririi sufletului și a învierii morților, precum și vederea lui Dumnezeu ca fericire supremă în viața viitoare. Nu este clar dacă pentru iudaism învierea morților va fi generală sau numai pentru iudei. Sigur este că, pentru iudaismul actual, chinurile iadului nu sînt veșnice, ci numai un mijloc de ispășire și purificare pentru trecerea în viața cea fericită.

În creștinism, după învățătura Bisericii Ortodoxe, moartea este despărțirea sufletului de trup, după cuvîntul Domnului nostru Iisus Hristos: „Nu vă temeți de cei ce pot să omoare trupul, iar sufletul nu pot să-l omoare” (Matei 10, 28), sau, cum spune Ecclesiastul: „Și ca pulberea să se întoarcă în pămînt cum a fost, iar sufletul să se întoarcă la Dumnezeu care l-a dat” (Eccl. 12, 7). Moartea este o urmare a păcatului original, este „plata păcatului” (Romani 6, 23).

După moarte există o judecată particulară și o răsplătire a faptelor, dar nu deplină și definitivă, cum învață romano-catolicii și protestanții. Doctrina ortodoxă despre judecata particulară, pentru care există temeuri în Sf. Scriptură și în Sf. Tradiție, a fost statornicită de Sinodul de la Ierusalim (1672). Potrivit acestei doctrine, după judecata particulară, cei dreپți se află în rai, în sînul lui Avraam sau împărăția cerească. Starea de fericire a celor dreپți este corespunzătoare cu meritele lor din viața această și constă în fericitoarea vedere a lui Dumnezeu, în repaos după ostencali lucrului, eliberarea de suferințe și tristeți, comuniunea cu Avraam, Isaac și Iacob și cu ceilalți sfinți și dreپți, împreună-petrecere cu îngerii etc. „Vederea lui Dumnezeu” constă din cunoașterea sufletească directă a lui Dumnezeu, din cunoașterea nemijlocită. „Căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci, față către față” (I Corinteni 13, 12), spune Sf. Apostol Pavel. Fericirea celor dreپți îndată după moarte este însă numai începutul fericirii veșnice, căci „noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea judecății lui Hristos, ca să ia fiecare după cele ce a făcut prin trup, ori bine, ori rău” (II Corinteni 5, 10).

Cei răi primesc și ei o pedeapsă provizorie, mergînd în locul cel de întristare, unde se chinuiesc de cugetul lor cel rău, cum se vede din parabola cu bogatul cel rău și săracul Lazăr. Locul celor păcătoși este iadul în care, cum spune Sf. Scriptură, a căzut diavolul după alungarea sa din cer. Iadul se mai numește și focul cel veșnic, întunericul cel mai din afară etc. Starea nefericită a celor răi constă din lipsirea de vederea lui Dumnezeu, lipsirea de comuniunea cu sfinții și de împărăția cerurilor, petrecerea cu spiritele rele, neîncetata mustrare de cuget și suferințe. Nici

această nefericire nu este definitivă, nici deplină pînă la judecata cea de pe urmă, cînd fiecare va primi, împreună cu trupul său, ori bine ori rău, după faptele sale (II Corinteni 5, 10).

După învățătura Bisericii Romano-Catolice, există în afară de rai și iad un al treilea loc, numit purgatoriu (*status expiationis*), în care sufletul celor morți fără dezlegare de păcate ușoare — sau chiar morți după ce au primit dezlegare pentru astfel de păcate, dar fără să fi suferit în viața aceasta pedeapsa temporală pentru păcate — îndură chinuri spre a satisface dreptatea divină pînă cînd, curățindu-se prin aceste chinuri, se învrednicesc de fericirea veșnică.

După învățătura Bisericii Ortodoxe, este cu puțință unor suflete să treacă din iad în rai prin rugăciunile celor vii. Această învățătură seamănă întru cîtva cu învățătura romano-catolică despre purgatoriu, dar se deosebește în puncte esențiale, asupra cărora nu este cazul să stăruim aici.

După judecata particulară, care, așa cum am spus, nu este deplină și definitivă, va urma, potrivit învățăturii Bisericii noastre, o judecată deplină și definitivă. La judecata particulară primește răsplată numai sufletul omului, iar la cea definitivă și corpul omului va participa la răsplată sau pedeapsă. Judecata definitivă o va face Domnul nostru Iisus Hristos. Cînd? Nu știm. Numai Dumnezeu o știe (Matei 24, 36). Credinșii trebuie să fie mereu pregătiți. Mintuitorul a indicat totuși unele semne prevestitoare: predicarea cuvîntului Evangheliei la toate popoarele, convertirea tuturor iudeilor la Hristos, venirea lui Ilie și a lui Enoh, venirea lui Antihrist, mari catastrofe, răzvrătiri și războaie, oprimarea celor drepti etc. La a doua venire a Mintuitorului, toți morții vor învia, și cei buni și cei răi, iar trupurile lor, identice după ființă cu cele din viață, vor fi însă nestrîcioase și nemuritoare (Filipeni 3, 21; I Corinteni 15, 42, 55). De asemenea, ele nu vor avea trebuințele din viața aceasta. Cei aflați în viață la a doua venire a Mintuitorului vor trece și ei întru nestrîcioare, întru nemurire, se vor preamări, se vor spiritualiza (I Corinteni 15, 51). Judecata universală va fi instantanee. Felul cum se va petrece ea este descris de Mintuitorul: „Cînd va veni Fiul Omului întru slava Sa...” (Matei 25, 31). Îndată după judecata universală va urma sfîrșitul lumii, care trebuie înțeles în mod spiritual, ca o transformare și reînnoire a lumii, nu ca o nimicire.

*

* *

Din expunerea pe care am făcut-o și care a putut prilejui tot felul de comparații între învățătura diferitelor religii cu privire la viața viitoare, cred că se pot desprinde următoarele constatări:

Toate popoarele lumii au crezut și cred în nemurirea sufletului, înțeleasă mai mult sau mai puțin spiritual.

Majoritatea religiilor au învățătura despre dreapta răsplătire a faptelor în viața viitoare; răsplătire înțeleasă și aceasta ca fiind mai mult sau mai puțin de natură spirituală.

Numai puține religii au învățătura despre învierea morților și acestea au împrumutat-o, probabil sau sigur, din învățătura iudeo-creștină.

Nici o altă religie nu are o învățătură atât de înaltă și curată asupra spiritualității sufletului, răsplătirii faptelor în viața viitoare și destinul ultim al omului, cum este învățătura creștină.

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

În primul rând: manualele și tratatele generale de istoria religiilor publicate de Chantepie de la Saussaye, J. Huby, N. Söderblom, C. Clemen, C. von Orelli, A. Anwander, N. Turchi, P. T. Venturi, D. Cinti, M. Brillant-R. Aigrin, S. Ringgrin, A. V. Ström, I. Mihălcescu. Apoi: N. Chițescu, I. Todoran, I. Petreună, *Teologia dogmatică și simbolică*, vol. II, București, 1958; M. Bejenariu, *Problema vieții viitoare în religii comparate*, Teză de doctorat în Teologie, București, f.a.; Pr. Prof. N. Neaga, *Eshatologie creștină*, în „Mitropolia Ardealului”, XVI (1971), nr. 3—4, pp. 262—272; J. Th. Addison, *La vie après la mort dans les croyances de l'humanité*, trad. de R. Godet, Paris, 1936; E. Vasilescu, *Curs de istoria religiilor* (dactilografiat), București, 1952, la Biblioteca Institutului teologic din București.

EPICLEZA, SEMNUL UNITĂȚII, ÎNNOIRII, ȘI DEȘTELENIRII *)

de: Rev. dr. LUKAS VISCHER

I. INSEMNĂTATEA EPICLEZEI ÎN RĂSĂRIT ȘI ÎN APUS

Cînd în Biserica din Răsărit se oficiază Sf. Euharistie, preotul — după cuvintele de instituire și anamneză — rostește o rugăciune numită „epicleză”, în care se roagă lui Dumnezeu să trimită Sfîntul Duh asupra comunității adunate și asupra darurilor oferite : „Încă aducem Ție această slujbă duhovnicească și fără de sînge, și Te chemăm, Te rugăm și cu umilință la Tine cădem : trimite Duhul Tău cel Sfînt peste noi și peste aceste Daruri, ce sînt puse înainte”¹⁾. Astfel de rugăciuni se găsesc ocazional și în liturghiile apusene, și abia există vreo liturghie euharistică în care să nu fie vorba într-un fel sau altul, despre Duhul Sfînt. Dar nici o altă Biserică nu atribuie epiclezei atîta însemnătate ca Biserica Ortodoxă. În alte Biserici ea nu poate fi numită, cu același drept, ca în Ortodoxie, „punctul culminant” al acțiunii liturgice²⁾. Această deosebire nu e întîmplătoare, ci caracteristică pentru diversitatea spiritualității răsăritene și apusene. Unii teologi merg și mai departe și își exprimă părerea, că în ea se oglindește o problemă doctrinală.

Despre ce este vorba ? Întrucît în liturghiile răsăritene epicleza urmează după cuvintele de instituire, întreaga taină primește caracterul unei rugăciuni. La început, preotul împreună cu comunitatea credincioșilor, rememorează cuvintele de instituire ale lui Hristos ; pe urmă în numele lor se adresează la rugăciune lui Dumnezeu, rugîndu-L ca să arate prin puterea Duhului Sfînt pe Hristos cel înălțat. Duhul Sfînt este cel care prefăce darurile oferite în taină și le umple cu putere mîntuitoare. Preotul și comunitatea împreună se înfățișează înaintea lui Dumnezeu ca să vină Duhul cel făgăduit. Ei au certitudinea că această cerere nu e zadarnică, dar numai astfel dobîndesc această certitudine dacă din nou și din nou

*) Studiul de față (Epiklese, Zeichen der Einheit, der Erneuerung und des Aufbruchs) a fost publicat în : Oecumenica, Jahrbuch für ökumenische Forschung, Strassburg, 1967, pp. 302—313, și aparține pastorului dr. Lukas Vischer, director al Comisiei Credință și Constituție din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

1) Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, în *Liturghier*, Ediția Sfîntului Sinod București, 1967, p. 146.

2) Paul Evdokimov, *La prière de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1966, ad loc.

își îndreaptă sufletul spre făgăduința lui Dumnezeu. Epicleza este o permanentă reînnoire a trăirii în făgăduință.

Majoritatea liturghiilor apusene, îndeosebi Missa Romana, au o altă rânduială. Dacă într-un fel ele au o rugăciune asemănătoare epiclezei aceasta este așezată de obicei *înaintea* cuvintelor de instituire și a anamnezei. După ce darurile sînt oferite, preotul se roagă ca Dumnezeu să le binecuvinteze și să le prefacă în trupul și sîngele Mîntuitorului. Numai acum urmează cuvintele de instituire și de anamneză. Punctul culminant nu e epicleza, ci cuvintele de instituire repetate de preot. Această rânduială duce aproape involuntar la așezarea principiului reprezentării pe prim plan. După ce a fost cerută binecuvîntarea lui Dumnezeu, preotul trece în locul lui Hristos și repetă în mod reprezentativ acțiunea săvîrșită oarecînd de El. În timp ce preotul rostește cuvintele de instituire, piinea și vinul se prefac în trup și sînge. E cert că de fapt cel care acționează este la urma urmelor și aici Duhul Sfînt. Dar accentuarea acțiunii consacratore subliniază rolul preotului, autorizat prin funcția sa apostolică. Preotul este cel care prin puterea sa inspirată de Sfîntul Duh reînviază marea minune a prezenței harice a lui Hristos.

Bine înțeles ordinea elementelor liturgice în sine nu reprezintă încă nici o contradicție exclusivă. Putem găsi temeuri pentru ambele procedee pînă cînd ele sînt folosite în aceeași comuniune, pînă cînd ele nu sînt izolate una de alta și astfel putem presupune că se întregesc. Iar dacă în una din ele apare pe primul plan punctul de vedere al făgăduinței din nou împlinite, aceasta nu însemnează că el lipsește din cealaltă, chiar dacă nu găsim o referire directă la el. Conținutul și caracterul unei liturghii nu depinde de faptul că un anumit component apare sau nu la un anumit loc. Întreaga acțiune liturgică este chemarea Duhului, întreaga acțiune liturgică evocă acțiunea originală a lui Hristos și prin urmare, sărbătoarea euharistică — independent de ordinea părților liturgice — poate fi interpretată în acest sens. Nu putem uita în acest context că în Biserica veche ambele forme stăteau una lîngă alta, fără ca din această cauză să se fi născut încordări sau schisme.

Deosebirea nu este totuși lipsită de însemnătate. În fond se caută aici răspuns la întrebarea: cum este prezent Hristos în comunitatea adunată și, mai precis, rolul pe care îl îndeplinește Duhul Sfînt în viața Bisericii. Teologii ortodocși subliniază cu o anumită dreptate că pierderea epiclezei în tradiția apuseană este expresia unei încă mai mari pierderi, anume aceea că nu se mai atribuie Sfîntului Duh suficientă atenție în viața Bisericii, și astfel, plecînd de aici a apărut tendința potrivit căreia Biserica apuseană este dominată de o concepție ierarhică și juridică. În aceeași măsură în care acțiunea suverană a Duhului — acțiunea Sa creatoare și rolul Său de promotor al istoriei mîntuirii — a dispărut din conștiință, trebuia să se mărească însemnătatea Bisericii, ca o instanță însărcinată de Hristos pentru mijlocirea mîntuirii. Duhul putea fi înțeles numai ca „spiritul Bisericii”, ca o putere care susține comunitatea chemată și întemeiată de Hristos. Accentuarea de către apuseni a consacrării se încadrează în acest tablou și este, într-un anume sens, o expresie liturgică pentru

aceasta. Astfel însemnătatea preotului a intrat pe primul plan și a fost subliniată totodată, aproape inevitabil, însemnătatea ierarhiei și a constituției ierarhice. Teologii ortodocși se referă de exemplu la faptul că numai în tradiția apuseană se întâlnesc mise ținute fără participarea comunității.

Critica se îndreaptă prima dată împotriva Bisericii Romano-Catolice, mai precis împotriva formei sale dinainte de Conciliu. Dezbaterile Conciliului Vatican II au înlăturat — cel puțin în unele părți — concepția ierarhică. Biserica este concepută într-o accentuată măsură ca o comuniune sacramentală. Constituția „De ecclesia” subliniază că Biserica nu poate fi identificată cu ierarhia; Biserica este întreaga obște a credincioșilor, iar ierarhia nu stă deasupra ei, ci în ea. Se definește astfel într-un nou mod relația dintre funcția preoțească și harismă. Constituția despre liturgie accentuează că întreaga comunitate ia parte în mod activ la slujba liturgică, deși misele „tăcute” sînt păstrate. Tendința este ca principiul comuniunii să fie așezat pe primul plan. Este interesant de observat că în această dezvoltare se fac anumite — deși precaute și incomplete — eforturi, pentru dezvoltarea cuprinzătoare a mărturisirii biblice despre lucrarea Sfintului Duh. S-au auzit și unele păreri că la revizuirea liturgică ar trebui subliniat caracterul epiclezic al euharistiei. Se poate deci întîmpla că în viitor deosebirea ce există între Răsărit și Apus în această problemă se va micșora.

Și cum stăm cu Bisericile ieșite din Reformă? La prima vedere s-ar putea crede că pentru ele întreaga problemă este fără importanță. Învățătura protestantă privitoare la euharistie se pare că e bazată pe alte condiții preliminare. În concepția protestantă despre euharistie — corespunzător modului în care e concepută Sfinta Scriptură — a fost negat caracterul de jertfă înnoită al euharistiei, prin urmare trebuia să fie diminuat și rolul preotului. A fost subliniată unicitatea jertfei lui Hristos iar euharistia era privită în primul rînd în acea perspectivă ca prin ea mîntuirea prin Hristos să fie propovăduită și împărtășită. Atenția s-a concentrat asupra problemei de a ști cum este Hristos prezent în elementele alese și instituite de El, dacă comunitatea săvîrșește sărbătoarea în supunere. Epicleza putea să aibă un rol în această relație, avînd în vedere că problema prezenței lui Hristos este totodată o problemă a lucrării Sfintului Duh. Cu toate acestea epicleza abia își găsi intrare în rînduile slujbei liturgice a Bisericilor ieșite din Reformă. Cauzele sînt mai multe. Bisericile protestante pe lîngă critica lor anticatolică nu s-au distanțat totuși prea mult de tradiția apuseană în această privință. Învățătura despre Duhul Sfînt n-a fost expusă de loc într-un mod nou. Declarațiile protestante — privite în totalitatea lor — se limitează la învățătura că lucrarea Duhului Sfînt constă în deșteptarea credinței în opera de mîntuire a lui Hristos și în sfințirea credincioșilor. Sfîntul Duh este conceput în special ca puterea realizării, într-un anumit mod ca mijloc ce actualizează acțiunea mîntuitoare. Nu e deci de mirare că slujba euharistiei nu a fost așezată în cadrul învățaturii despre Duhul Sfînt. În cazul că era vorba despre Duhul

Sfînt, aceasta era mai puțin în relație cu acțiunea sacramentală însăși și mai mult cu acțiunea de sfințire a acelor care primesc tainele³⁾.

Situația s-a schimbat în ultimii ani și în Bisericele protestante. Învățătura despre Duhul Sfînt a deșteptat un interes din ce în ce mai mare și se răspîndește convingerea că în această privință reformatorii s-au ocupat în mod insuficient cu mărturisirea biblică. Întîlnirile Bisericilor în mișcarea ecumenică au contribuit în mod decisiv la această schimbare. În urma unei noi interpretări a esenței Bisericii și în urma străduinței spre înnoirea Bisericii — slăbită prin diviziune și printr-o mărturie nesigură în fața lumii moderne — era necesar ca atenția să se îndrepte asupra învățăturii despre Sfîntul Duh. Oare nu Duhul e izvorul înnoirii? Și oare nu trebuie urmărită cu atenție și înțeleasă din nou mărturisirea Scripturii despre acest izvor cînd e vorba de înnoire? Bisericile protestante trebuiau să descopere, chiar la discuțiile ecumenice, cît de puțin era dezvoltată în timpul Reformei această parte a mesajului biblic.

II. ACCENTUAREA EPICLEZEI ÎN EUHARISTIE

Analiza conținutului ei ne convinge că epicleza nu e o problemă a „arheologiei liturgice”. Epicleza poate să aibă în slujba euharistică o însemnătate profundă, și ar fi de dorit ca ea să-și primească locul ce i se cuvine și în liturgiile apusene, în special în Bisericele protestante. Rugăciunea pentru prezența Duhului în acest loc decisiv ar fi un semn permanent al amintirii de lucrarea Duhului Sfînt în Biserică. Avînd în vedere că în convorbirile ecumenice s-a dovedit cît de importantă este adîncirea pneumatologiei pentru o înțelegere corectă a esenței Bisericii, utilitatea unui asemenea semn ar fi evidentă. Prin aceasta un rezultat obținut în teologie ar intra în conștiința Bisericii.

O nouă accentuare a epiclezei în slujba euharistică este de dorit și în interesul mișcării ecumenice. Cu toate că prin aceasta nu dispăre opoziția dintre tradiția răsăriteană și cea apuseană, totuși se va micșora deosebirea. Epicleza, ca referire semnificativă la lucrarea Duhului, ar fi și mai importantă în privința uniunilor. Unele probleme și greutăți care se ivesc în cursul tratativelor, ar fi puse într-o lumină nouă dacă ar fi văzute sub acest semn.

În acea măsură în care rînduiala slujbei euharistice poate fi dedusă din mărturisirea revelației, putem afirma că epicleza trebuie să fie un component al liturghiei. În afara cuvintelor de instituire, abia avem trimiteri biblice referitoare la modul amănunțit cum să sărbătorim euharistia, și cunoaștem că liturgiile în Biserica veche s-au dezvoltat în mai multe direcții. Deci propunerea noastră pentru introducerea epiclezei nu poate

3) „În teologia romano-catolică Duhul este considerat în cele mai multe cazuri ca spiritul și susținătorul Bisericii. În teologia protestantă el este de obicei cel care trezește viața duhovnicească individuală prin îndreptare și sfințire. Astfel opera Duhului este instituționalizată sau individualizată” (H. Berkhof, *Învățătura despre Duhul Sfînt*, 1964, p. 33). Această afirmație nu e lipsită de temei.

fi dedusă în mod direct din Sfinta Scriptură; ea se întemeiază pe întreaga conexiune a mărturiilor biblice.

În acest studiu nu ne putem ocupa cu dezvoltarea întregii învățătură despre Duhul Sfânt. Totuși unele referințe sînt necesare.

1. Biserica este întemeiată prin Duhul Sfânt. Nu o singură dată El a chemat-o la viață și rămîne pînă la sfîrșitul timpurilor creatorul ei. Biserica nu are viață decît atunci cînd o primește din puterea Duhului. De aceea Duhul stă totdeauna în mod suveran față în față cu Biserica și nu devine un lucru posedat de ea. Dacă Biserica crede că îl are în posesiunea ei, atunci se găsește în cea mai mare răzvrătire împotriva lui Dumnezeu. Această recunoaștere, de multe ori accentuată în Bisericile protestante, își are temei biblic. Dar ea e accentuată pe măsură ce mărturiile biblice despre Duh încep a fi spiritualizate. Duhul este numai în acel caz menționat, cînd libertatea lui Dumnezeu față de creatura Sa, și îndeosebi față de Biserică, trebuie să fie subliniată. Dar în Noul Testament Sfîntul Duh nu este numai acela care „suflă încotro vrea”; El poate fi și „primit” (F. Ap. 2, 38). Dragostea lui Dumnezeu prin puterea Sa este turnată în inimile noastre, căci El „ne-a fost dat” (Rom. 5, 5), și Bisericii îi poate fi adus aminte că ea este templul lui Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu locuiește în ea (I Cor. 3, 16). Dacă Duhul poate să devină lucru posedat, el rămîne totuși „dat”, și certitudinea prezenței sale în Biserică nu poate fi subminată prin chibzuirile unei evlavii spiritualizate.

Aceste două laturi ale adevărului biblic se exprimă prin epicleză. Rugăciunea pentru prezența Duhului ne arată pe de o parte că Biserica trebuie să apară totdeauna cu miini goale în fața lui Dumnezeu, chiar dacă serviciul divin este pregătit și desăvîrșit în supunere față de Dumnezeu. Ea însăși nu poate evoca acțiunea mîntuitoare nici pe baza unei puteri proprii, nici printr-o putere care i-a fost odată acordată. Pe de altă parte Biserica e datoră ca să-și aducă aminte de promisiunea care i-a fost dată. Rugăciunea epiclezei nu este o întrebare îndoielnică, ci exprimă certitudinea că ea va fi ascultată, căci rugăciunea care este în concordanță cu planul lui Dumnezeu, este într-un anumit sens anticipat împlinită. „Dacă doi dintre voi se învoiesc pe pămînt să ceară un lucru oarecare, le va fi dat de Tatăl Meu care este în ceruri” (Matei 18, 19). „Deci, dacă voi, care sînteți răi, știți să dați daruri bune copiilor voștri, cu cît mai mult Tatăl vostru cel din ceruri va da Duhul Sfînt celor ce îl cer” (Luca 11, 13). „Dacă rămîneți în Mine și dacă rămîn în voi cuvintele Mele, cereți orice veți vrea și vi se va da” (Ioan 15, 7). Timpul declanșat prin Hristos se caracterizează prin faptul că Duhul este dat. Prin urmare epicleza nu ia nimic din încrederea născută din promisiunea exprimată în slujba euharistică.

2. Hristos este prezent prin acțiunea Duhului. Duhul ne aduce aminte de toate cele spuse de Domnul nostru. Duhul ne învață și ne împărtășește mîntuirea lui Hristos. În afara activității Sale nu este cu puțință credința, dar și mai puțin mărturisirea credinței. El conferă puterea Cuvîntului propovăduit. El este însăși puterea care deschide inimile. El ne păstrează

în credință și venirea Sa permanentă este condiția pentru sfințirea noastră în comunitatea lui Hristos ⁴⁾.

Bisericele protestante au dreptul să descrie opera Duhului sub acest aspect. Dar întrucât atenția se îndreaptă totdeauna spre actualizarea min-turii în viața comunității, putem afirma că mărturia biblică nu a fost exprimată în întregul ei conținut. „Duhul este mult mai mult decât reversul subiectiv al operii lui Hristos... El își crează o lume a metanoiei, a experienței, a sfințeniei, o lume pentru limbi, pentru profeții și minuni, lumea misiunii, a edificării și a conducerii Bisericii. El angajează pe slujitorii Bisericii, El este cel care organizează, luminează, inspiră și susține, El se roagă pentru sfinți și le ajută în slăbiciunile lor. El cercetează totul, chiar și profunzimile darurilor, El învinge lumea, El profetizează lucrurile care vor veni. Pe scurt, așa cum spune Iisus în Evanghelia după Ioan : „Cine crede în Mine, va face și el lucrările pe care le fac Eu ; ba încă va face altele și mai mari decât acestea, pentru că Eu mă duc la Tatăl” (14, 12) ⁵⁾.

În această descriere trebuie subliniată în special misiunea. Duhul Sfânt este puterea care dă mărturie despre Hristos și, întrucât această mărturie se îndreaptă spre împărăția lui Dumnezeu, cel puțin în mod indirect ea determină cursul evenimentelor. Activitatea Sa se oprește, dacă credința a fost deșteptată, El acționează prin credincios mărturisind pe Hristos. El îl face liber și îi acordă libertatea de a mărturisi, dar totodată vizează cu mult dincolo de acea limită pe care credinciosul o cunoaște sau poate să o cunoască. Dacă acest orizont misionar nu este luat în considerare, atunci „preamărirea creștinească a lui Dumnezeu constă în sfârșit numai într-un polifonic și totuși monoton „pro me, pro me” sau în alte expresii posesive asemănătoare” ⁶⁾.

Epicleza în euharistie poate să exprime ambele puncte de vedere în mod semnificativ. Când ne rugăm Sfintului Duh să binevoiască a se așeza asupra darurilor și asupra comunității adunate, această rugăciune exprimă atât cererea ca El din nou să se facă prezent, cât și cererea ca El să ne trimită din nou în misiune. Euharistia primește prin actul epiclezei o direcție misionară ; prin această rugăciune comunitatea se atașează mărturiei Duhului Sfânt.

3. Duhul este darul zilelor din urmă. Împrejurarea că el va fi turnat, este semnul timpului. „În zilele de pe urmă voi turna din Duhul Meu peste orice făptură” (F. Ap. 2, 17). El este arvuna, rodul prim al împărăției ce va urma. El descoperă în anticipație comunitatea definitivă cu Dumnezeu. El face din credincioși un semn al lumii ce va veni. Fiii se află în libertate și odată va deveni evident ce sînt ei. Duhul grăbește împlinirea, arvuna cauzează neliniște pentru obținerea totalității. Deci Duhul îndreaptă privirea noastră spre viitor.

4) I. G. Davies (*The Spirit, the Church and the Sacraments*, 1954, p. 105) tratează atât lucrarea Duhului, cât și esența euharistiei sub acest aspect.

5) H. Berkhof, *o.c.*, p. 23.

6) K. Barth, *Kirchliche Dogmatik*, IV, 3, 71, 4, p. 651.

Duhul este însă darul prim care dirijează pe credincios, și totodată prin dirijare îi aduce înnoire. Credința nu este un dar pentru totdeauna. Făptura nouă se află într-o permanentă primejdie de a fi absorbită din nou de făptura veche, și numai dacă Duhul crează un spațiu liber, numai atunci credința poate să se desfășoare. Deci Duhul se găsește într-un contrast permanent cu noi. „Duhul poartă împotriva firii pămîntești (Gal. 5, 17). El nu este confirmarea ființei noastre, dorințelor și planurilor noastre. El diferă de multe ori de închipuirile noastre, fie acestea închipuite cu cea mai bună voie, și de aceea noi trebuie să fim deschiși față de activitatea Sa și față de îndrumările Sale neașteptate. Dacă Duhul este identificat cu noi și cu planurile noastre, atunci „Duhul este dus în ispită”. Aceasta amenință nu numai viața noastră personală, dar și Biserica înțeleasă în totalitatea ei⁷⁾. Cartea Faptele Apostolilor atesta în mod clar că de apropiată este această primejdie.

Faptul că epicleza este momentul decisiv al euharistiei, este exprimat ca printr-un semn. Rugăciunea pentru Duhul Sfânt este pe de o parte expresia așteptării neliniștite a împărăției care vine, și nu o simplă dorință, ca Dumnezeu să ne dea arvuna acestei împărății, dar mai presus ea este cererea „maranatha” ca Duhul să împlinească opera Sa și să subordoneze totul lui Hristos. Pe de altă parte epicleza este o rugăciune primejdioasă căci pe cînd se rostește rugăciunea pentru turnarea Duhului, Biserica ea însăși intră în fața lui Dumnezeu, se deschide în starea ei adevărată ca Dumnezeu să o transforme în unealtă a Sa.

III. EPICLEZA ȘI UNIUNEA

Ce însemnătate specială va avea însă epicleza în privința uniunii?⁸⁾ În primul rînd trebuie constatat că toate cele ce se spun despre opera Duhului în Biserică, sînt valabile și pentru uniunea Bisericilor despărțite. Restabilirea unității nu poate fi izolată de „viața normală” a Bisericii și nu e nevoie să inventăm în această privință criterii speciale. Așa cum viața Bisericii trebuie să fie permanent înnoită, astfel și unitatea ei trebuie să fie permanent restabilită. Făptura cea veche înseamnă totdeauna și schismă, și astfel Duhul stă permanent în luptă cu puterile contrare unității Bisericii. Uniunea trebuie să fie privită în conexiune cu această înnoire. Epicleza e necesară căci ea face atente toate Bisericile care iau parte la uniune că ele au, și trebuie să aibă, originea lor în Duhul.

Epicleza are o deosebită însemnătate în privința unei probleme care în momentul unei uniuni se ridică în mod special: problema continuității Bisericii în starea de despărțire și starea unirii. Unele greutăți care au apărut la anumite tratative, au originea lor în această problemă, și unele

7) R. Prenter, *Le Saint-Esprit et le renouveau de l'Eglise*, 1949, p. 56.

8) E vorba de încercările de a se realiza uniunea dintre anumite Biserici, uniune avînd la baza ei consensul cu privire la anumite puncte de învățătură și de organizare. Pînă acum s-au realizat atari uniuni în special între Biserici ieșite din Reformă.

tratative chiar au eşuat. O uniune poate fi desăvîrşită dacă Bisericile participante nu sînt nevoite să rupă cu trecutul lor. Fiecare Biserică trebuie să fie convinsă că ea este Biserica lui Hristos şi trebuie să păstreze această convingere atunci cînd se hotărăşte că va intra în uniune. Ea nu poate nega caracterul de Biserică a acelei Biserici care îi premergea în credinţă şi de la care ea primise credinţa. Dar o trecere fără ruptură tot e gravă, avînd în vedere că Biserici diferite trăiesc în aceeaşi convingere.

Problema devine în special acută atunci cînd este vorba de succesiunea apostolică. Dar fiind că succesiunea este un semn al continuităţii, ea cauzează greutăţi de a o introduce în Biserica unită. Bisericile care sînt nevoite să accepte acest semn, se simt astfel nevoite să rupă cu trecutul lor; chiar dacă această intenţie şi părere din partea Bisericilor episcopaliene nu există, nu sînt suficiente nici explicaţiile cele mai prudente spre a înlătura această impresie.

Introducerea epiclezei în sărbătorirea euharistică ar putea să însemneze în această conexiune un pas spre realizarea uniunii. Oare nu tocmai prin această rugăciune devine evident felul în care trebuie să fie înţeleasă continuitatea Bisericii? Duhul este acela care duce Bisericile despărţite la unire, şi Bisericile trebuie să accepte împreună activitatea Lui dacă vreau să se unească. Din acest punct de vedere nici una nu poate să aibă pretenţia că ea este purtătoarea continuităţii. Ele pot fi una numai printr-un „act epicletic”, şi introducerea epiclezei ar putea servi drept semn al acestui act.

Duhul stă totdeauna în concordanţă cu Hristos. El actualizează minuirea manifestată prin Hristos. Astfel accentuarea epiclezei nu este în contradicţie cu convingerea că Biserica în continuitatea ei subsistă de-a lungul vremii. Cum am văzut lucrarea Duhului justifică în mod reînnoit promisiunea, şi este pe deplin înţeles, că semnul succesiunii atestă această credincioşie a lui Dumnezeu.

Acest semn va obţine însă sensul său propriu numai dacă este privit în cadrul lucrării Sfîntului Duh. Astfel va fi clar că continuitatea îşi are rădăcina în promisiunea însăşi, iar Biserica trăieşte în această continuitate prin reînnoirea vie a promisiunii. Bisericile de azi sînt însă puţin conştiente de acest adevăr. Tratativele (anglicane-protestante) s-au ocupat pînă acum mai mult cu continuitatea vizibilă, exterioară. Din contră dacă în viitor acele Biserici care sînt gata de uniune ar hotărî introducerea epiclezei, ar accepta prin aceasta un semn care asigură cadrul just al problemei continuităţii şiuşurează înfăptuirea uniunii. Prima euharistie cu epicleză ar arăta astfel că Bisericile sînt gata să accepte conducerea Duhului spre unitate, şi fiecare următoare slujbă ar întări din nou şi ar continua experienţa obţinută cu această ocazie.

Epicleza este importantă mai cu seamă în raport cu problema preoţiei şi a unificării ei în Bisericile unite.

Se pune întrebarea, nu ar fi oare cea mai bună ordine pentru unire următoarea: prima dată formarea Bisericii unite, apoi sărbătoarea euha-

ristiei și pe urmă unirea preoților ? ⁹⁾ Astfel ar deveni evident că însăși comunitatea este aceea care oficiază euharistia și că prin slujba euharistiei se realizează și se întărește unirea. Preoția Bisericii unite ar fi atunci privită ca rodul euharistiei comune. Ea ar crește din Biserica unică.

Oricum va fi, elementul epicletic este important pentru uniune, și dacă se verifică — și într-o oarecare măsură limitată se verifică cu siguranță — că *lex orandi* devine *lex credendi*, introducerea ei în euharistie nu se poate subaprecia, ea devenind nu un fel de lege, ci semn al libertății, oferit de Duhul Sfânt.

Traducere de : Andrei Iuhasz.

9) Planul conceput de unele Biserici din Pakistan este foarte apropiat de această ordine. Unificarea preoției acolo a precedat euharistia, însă într-o relație organică cu ea.

NECESITATEA DE A CUNOAȘTE ȘI TÎLCUI CORECT SFÎNTA SCRIPTURĂ

de: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

Sfînta Scriptură este „cartea de căpătîi” a creștinilor de totdeauna și din toate timpurile, a slujitorilor bisericești cu atît mai virtos. Întreagă sau părți din ea, e tradusă în peste o mie (exact, pînă în anul 1968, în 1326) de limbi și dialecte. În ea, noi vedem cea dintîi împărtășire scrisă — așadar : tradiția scrisă — a descoperirilor făcute de Dumnezeu în scopul mîntuirii tuturor celor ce cred în El.

„Duhul Sfînt este făcătorul (autorul) Sfîntei Scripturi, atît a celei vechi cît și a celei nouă ; El a grăit-o prin mijlocul multor împreună lucrători” (spune „Mărturisirea Ortodoxă” a Mitropolitului Petru Movilă, la întrebarea a LXXII-a). Din Sfînta Scriptură „învățăm să cunoaștem pe Iisus Hristos și (tot) din ea învățăm să cunoaștem Biserica”, adeverește Fericitul Augustin, strălucit episcop al unei cetăți din nordul Africei. Cu o condiție : să fie respectată așa cum ne este transmisă de Biserică, neumbrită de interpretări făcute după cum îl taie capul pe fiecare (expresia este a Sfîntului Apostol Petru, Ep. a II-a, 1, 20).

„Sfînta Scriptură, arată Vasile cel Mare, a fost folosită de Biserică pe vremea martirilor creștinătății ; ... a fost întrebuințată pentru pregătirea teologilor ei învățați și tot ea a fost folosită în vremea ereziilor spre a da răspunsuri pline de izbîndă împotriva tuturor sofismelor și rătăcirilor. În zilele de încercare, în Sfînta Scriptură și-a găsit Biserica răbdarea și pacea ; în zile de slavă, tot în Sfînta Scriptură și-a găsit ea modestia și smerenia. Ea a fost totdeauna scaldătoarea din Evanghelie, în care cel ce intra după ce apa era tulburată de Îngerul Domnului, se tămăduia de orice boală ar fi fost cuprins”.

... Chiar de „boala” împotriva căreia Sf. Iacov ridică — nu fără amărăciune și îndirjire — cuvînt de dreaptă osîndire cînd zice : „Nu vă faceți mulți învățători, frații mei ... pentru că toți greșim în multe chipuri. Dacă nu greșește cineva în cuvînt, acela este bărbat desăvîrșit, în stare să-și înfrîneze tot trupul (Iacov 3, 1—2).

Față de Sfinta Scriptură s-a greșit ades și greu „în cuvînt”. Se mai greșește și astăzi, și cît de păgubitor ! ... pentru ea, pentru Biserică, pentru mintuirea obștească și personală. Se greșește de către cei ce se fac „învățători” de la sine, fără pregătire și fără legiuită îndreptățire. Pe unii ca aceștia, Sf. Apostol Petru îi învinuiește fățiș că răstălmăcesc — adică tilcuiesc (sau explică) greșit — nu numai Epistolele Sfintului Apostol Pavel, ci și pe celelalte scripturi. Unii ca aceștia nu sînt competenți și nu sînt capabili să explice corect Sfinta Scriptură deoarece ei sînt „neștiutori” (adică fără pregătirea trebuincioasă, cărturărească și teologică) și fără pregătire duhovnicească, adică „neîntăriți”, cum îi califică critic, muștrător, același Sfint Apostol (în II Petru 3, 15—16). Ei răstălmăcesc Scripturile nu numai „spre a lor pierzare” (cum zice Sf. Petru în textul citat), ci — prin consecințele interpretărilor lor alarmante, abuzive — pricinuiesc multor cugete de bunăcredință neliniști care provoacă nehoză, taie gustul de muncă, paralizază — stingîndu-l — elanul constructiv și, peste tot, mohorăsc și viața aceasta, vremelnică. Slujitorii tuturor stărilor preotești — ierarhi, preoți, diaconi — sînt pregătiți cu toată luarea aminte și pentru ca din Sfinta Scriptură să ia aceea ce trebuie și cînd trebuie, ceea ce dă viață credincioșilor Bisericii, nu să le-o întunece pe cea de aici și să primejduiască moștenirea celeilalte, care-i cu vederea feței lui Dumnezeu împreună.

Slujitorul bisericesc — de toate gradele — trebuie să facă dovada pregătirii și capacității sale de-a utiliza în acest sens cuvîntul de Dumnezeu revelat.

O face efectiv ? Să răspundem singuri, în audiență internă...

O poate face ? Aici, răspund eu. Răspund afirmativ : da ! dacă pregătirea preotească nu sfîrșește niciodată, nu se întreprinde nejustificat și pe termene dăunătoare. Eu încă nu socotesc să fi ajuns la desăvîrșire — spune Sf. Apostol Pavel — ; dar „una fac : uitînd cele dinapoi și tinzînd spre cele dinainte, alerg la țintă, spre răsplata chemării celei de sus a lui Dumnezeu în Hristos Iisus” (Filipeni, 3, 13—14), nu altcum, nu altfel ! Spune un teolog contemporan : „Știința și evlavia sînt cei doi ochi duhovnicești ai preotului”. Și tot el, te surprinde tulburător cu această necruțătoare întrebare, pusă în continuare : „Care preot ar vrea să fie orb duhovnicește, sau măcar chior ?” Biserica, ocîrmuirea ei, face tot ce-i cu putință pentru ca greșelile clericilor să fie cît mai reduse și cît mai puțin dăunătoare, dar cheia succesului misiunii preotești contemporane e în miinile preotului. Biserica i-a încredințat-o fasonată perfect pentru zăvoarele pe care avem datoria să le deschidem către problemele vieții contemporane și să pătrundem cu pași neșovăielnici în aria lor clocotitoare, laolaltă cu toți făuritorii progresului actual. Cheia aceasta trebuie să descuie și vîstierile fără pereche ale Bibliei și să le valorifice înțelepțește pentru temeluirea dreptei credințe în sufletele și în conduita permanentă a păstoriților noștri.

Cum ?

Așezămintele de pregătire a clerului, prin vămile prielnice ale cărora a trecut fiecare din noi, unii mai temeinic, alții mai cu grăbire, au arătat cum. Cursurile de îndrumare misionară și socială a clerului, reiau — îmborsându-le — metode și mijloace dovedite verificate prin atență și persistentă experimentare pe teren. Publicațiile periodice ale Bisericii noastre stimulează permanent astfel de preocupări și le furnizează materiale de calitate pentru a le extinde zarea concepțională și a le îmbogăți conținutul, adâncindu-l. Îndeminarea în folosirea Bibliei pentru sporul în credință și virtute ocupă loc central în repertoriul acestor preocupări, dar aceasta nu apare din bun-senin, ci trebuie dobândită cu trudă de-o viață întreagă. Zăbava atentă și stăruitoare asupra paginilor sfințite de adierea Duhului Sfânt, lectura făcută zi de zi după un program, fie el și minimal, adus la îndeplinire cu strictețe și cu respect față de Biblie și față de tine însuși, este calea cea dintâi și cea mai simplă care duce la familiarizarea cu textele inspirate. Lectura repetată fără încetare — spune un comentator contemporan al Sfintei Scripturi — este cea mai eficace exegeză a Bibliei. Firește, nu ne limităm la atît. Dar, despre aceasta, ceva mai încolo...

Lectura zilnică a Bibliei îl transformă pe preot într-un slujitor bisericesc „tare în Scripturi”. Inzestratul retor alexandrin care avea să devină osîrduitorul ucenic paulin Apollo, este tipul fruntașului creștin „tare în Scripturi” pe care noi, preoții trebuie și nu trebuie să-l luăm de model. Trebuie, deoarece Apollo „era învățat în calea Domnului și fierbînd cu duhul, grăia și învăța cele despre Domnul, grăind „cu îndrăzneală în sinagogă” și arătînd, credincioșilor efeseni, „din Scripturi, că Iisus este Hristos” (F. Ap. 18, 25—28). Nu trebuie luat integral de model deoarece acest „bărbat meșter la cuvînt” (F. Ap. 18, 24), cu toată tăria lui în Scripturi (cf. F. Ap. 18, 24), avea o lacună : nu cunoștea decât botezul lui Ioan Înaintemergătorul, ignorîndu-l pe cel creștin (cf. F. Ap. 18, 25). A fost necesară intervenția catehetică a soților creștini Acvila și Priscilla, care i-au arătat „mai cu amănuntul calea lui Dumnezeu” (F. Ap. 18, 26). Tăria în Scripturi a lui Apollo își merită numele și renumele, abia după catehizarea lui de către amintii fruntași creștini. Pînă acolo, ea era unilaterală și, de aceea, incompletă, deci, încă nu putea fi dată și luată de model.

Ca să nu fie astfel, ca să nu fie numai atît, citirile din Biblie ale preotului trebuie transformate din lectură de zidire sufletească în prilej de studiu biblic individual, sau în ceea ce am putea numi lectura pastorală a Sfintei Scripturi. În forma aceasta, cel sirguitor în „ispitirea” cuvîntului lui Dumnezeu devine realmente „tare” în Scripturi.

Scria — și spunea — profesorul de teologie Nicolae Colan că idealul în această privință este să cunoști Biblia extensiv ca un sector și intensiv ca un preot luminat (Biblia și int., Sibiu, 1929, p. 11). Așadar, cunoașterea extensivă a Bibliei, tocmai fiindcă sîntem preoți, pretinde o completare : și cea intensivă să fie tot atît de temeinică, deoarece preotul nu este numai

difuzor al cuvîntului lui Dumnezeu, ci și ermineut (exeget) al lui, tălmaci destoinic al înțelepciunii așezate în slova-i sfințită. Consultarea cărților teologice ajutătoare este obligatorie, și cu deosebire consultarea comentariilor.

Este posibil acest lucru în condițiile vieții de parohie ? Pentru citiva, puțini de tot, care au (care pot avea) permanent la îndemînă măcar cite un comentariu ortodox la fiecare carte a Sfintei Scripturi, problema este ca și soluționată.

Ce au de făcut ceilalți (care sînt cei mai mulți) ... ?

Ei pot remedia lipsa comentariilor din biblioteca parohială (sau) și personală aplicînd cu strictețe regulile minimale de interpretare corectă a textelor biblice, normele ermineutice fundamentale. Apelul la luminile lor, practicarea acestor reguli de interpretare nu poate fi ocolită motivat cu nici un chip, nu există „dispensă” pentru astfel de eludări, și nici chiar pentru amînări. Preotul trebuie să cunoască temeinic Scripturile și, mai departe, trebuie să transforme „tăria” sa în Scripturi în instrument de păstorire ; ceea ce înseamnă că el trebuie să fie interpret negreșelnic al oricărui text biblic. Obligația aceasta o are prin hirotonire și prin așezarea în parohie. Chiar dacă în școlile teologice prin care a trecut n-a audiat cursuri de exegeză la toate cărțile Sfintei Scripturi — și aceasta este realitatea peste tot, nu numai la noi — el este îndatorat să ducă la cirna parohiei, în zestre sa preoțească și aptitudinea de-a comenta corect orice text biblic. Practicarea normelor ermineutice minimale îi crează această aptitudine, fără de care, mai ales astăzi, nu se poate concepe pastorație eficientă.

Care sînt aceste norme ermineutice, se știe. Rememorarea și reconsiderarea lor este totdeauna utilă și oriunde, așadar și aici :

1. Explică totdeauna textul biblic punîndu-l în legătură cu textul din care face parte în mod organic. Aceasta este regula ermineutică a contextului. Cel mai profilat și deci, mai clar determinat context este pericopa căreia îi aparține textul ce urmează să fie comentat ;

2. dacă ți se pare obscur sau dificil, explică textul biblic respectiv punîndu-l neapărat în legătură cu alte texte, mai deslușite sau mai dezvoltate, care au același obiect. Aceasta este regula ermineutică a locurilor paralele. Locurile paralele se află rapid și sigur, folosindu-te de o Biblie cu „trimiteri” ;

3. ceea ce ți se pare că reiese din textul biblic pe care îl comentezi, confruntă cu învățătura (doctrina) de credință (morală, disciplină) a Bisericii. Dacă se potrivește, te afli cu exegeza ta pe calea cea bună. Dacă nu, nu ! Aceasta este regula ermineutică de aplicare a normei de credință.

Mai presus de toate — ca supernormă ermineutică — străduiește-te să descoperi (absolut dezinteresat, cu cuget purificat prin rugăciune și fortificat în încordările de adîncime ale meditației) ceea ce sfîntul autor inspirat a așternut întru puținătatea slovei și nu ceea ce tu ai dori să

scoți din el. Nu atribui, deci, textului biblic idei, concepții, intenții, informații pe care autorul inspirat le-ar repudia fără ezitare ca fiind străine de gândirea sa și, deci, tendențioase; nu te expune vinovatei neplăceri de-a trebui să constăți, în cele din urmă, că aghiograful, ofensat de pseudoexegeza ta (sau a altuia), te-ar dezavua cu mîhnire, te-ar reprima cu energie.

Aplicarea riguroasă a normelor ermeneutice minimale în explicarea (interpretarea, comentarea, tilcuirea) textelor biblice rodește exegeza lor adevărată, te așează în situația foarte convenabilă de a spune tu, fără greș, ceea ce am putea auzi chiar de la autorul inspirat dacă ar fi dată posibilitatea de a-i solicita un supliment de lămuriri — întru totul justificată solicitarea după trecerea a nouăsprezece veacuri de la redactarea autografului său.

Prin exegeză adevărată înțelegem explicarea clară și corectă, concisă și completă a textelor biblice.

În ordinea de prioritate, adică de necesitate (căci cea anticipată aici e una de ritm auditiv) exegeza adevărată, creștinească și bisericească, va fi: corectă și clară.

Practica vieții bisericești ne încredințează că formal, ca mod de efectuare, exegeza este de trei feluri:

- I. exegeza de catedră (științifică, academică);
- II. exegeza de amvon (omiletică) și
- III. exegeza de dialog (pastorală și, implicit, ecumenistă).

Explicarea corectă a textelor inspirate este un imperativ pentru toate trei speciile de exegeză practicate în viața bisericească creștină.

Explicarea completă este un imperativ cel puțin pentru exegeza de catedră (iar pentru celelalte două, un deziderat de ordinul modului optim).

Explicarea clară este un imperativ pentru speciile exegetice II și III (iar pentru cea erudită, de sub punctul I, poate fi și optim).

În sfîrșit, explicarea concisă este cerută de spiritul vremii (mai ales în speciile exegetice II și III). Cu deosebire aici se vedește exegetul, adică și preotul modern, cult, temeinic pregătit.

Îndeplinind astfel de exigențe — după caz și împrejurări — exegeza va fi scutită de neajunsul limitării ei la incursiuni facile de caracter exclusiv teoretic și va fructifica realmente viața credincioșilor. Academismul exegetic nu epuizează exegeza — „nu tot cel ce-mi zice Doamne, Doamne va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui meu care este în ceruri” (Matei 7, 21) — ci o unilateralizează. Dreapta înțelegere și comunicare a mesajului Bibliei trebuie să se rotunjească în acte de conduită creștinească. Altcum, nu e de folos nici pentru mîntuirea sufletească a credincioșilor și nici pentru părășia lor, a noastră, la propășirea morală a omenirii. La acest adevăr țin cu tărie nu numai marii teoreticieni patristici ai Ermeneuticii, ci întreaga exegeză patristică, pusă manifest și direct în slujba propășirii vremelnice și veșnice a credincio-

șilor Bisericii lui Hristos. Marele Origen, Fericitul Augustin, Sf. Ioan Hrisostom mai ales, oferă mostre de intervenții scripitoare și zguduitoare în sensul acesta.

*

Sf. Ioan Hrisostom este autorul celor mai sănătoase principii ermeneutice pe care le posedă teologia creștină a tuturor vremurilor. În principiile sale de interpretare, dezvăluie concepția ermeneutică, superioară și integră, care explică de ce a realizat ca exeget performanțe de culme. Reduse la esențial, principiile ermeneutice hrisostomice sînt următoarele :

1. Sfînta Scriptură, cuvîntul lui Dumnezeu, ca cel dintîi izvor al descoperirii dumnezeiești celei mai presus de fire, este o carte destinată tuturor creștinilor, lectura ei vindecînd toate relele sufletești, iar necunoașterea ei pricinuind toate ereziile și rătăcirile.

2. Pentru a putea înțelege cuprinsul Sfîntei Scripturi în vederea explicării lui, exegetul trebuie să-și însușească în prealabil toate cunoștințele introductive referitoare la autorul, destinatarul, timpul, locul, motivele, scopul, limba și caracterul fiecărei scrieri.

3. În interpretarea Sfîntei Scripturi, comentatorul nu trebuie să caute a afla ideile sau gîndurile sale ori ale semenilor săi, ci ideile și gîndurile pe care Dumnezeu ni le comunică prin intermediul aghiografilor, iar pe acestea le aflăm stabilind în primul rînd sensul literal, istoric sau gramatical al fiecărui text.

4. Sensul tipic, care se află în mai toate textele cu caracter profetic, trebuie sprijinit totdeauna pe cel literal, printr-o pătrundere cît mai atentă a spiritului limbii ebraice și grecești, prin analiza gramaticală și istorică a fiecărui text, prin respectarea scrupuloasă a contextului și prin studiul comparat al textelor paralele și asemănătoare.

5. După aflarea sensului fiecărei pericope biblice, exegetul este dator să arate și consecințele lui pentru viața noastră practică, insistînd asupra datoriei de a ne conforma totdeauna gîndurile, vorbele și faptele cu învățăturile dumnezeiești cuprinse în Sfînta Scriptură. Din această pricină, majoritatea comentariilor alcătuite de Sf. Ioan Gură de Aur îmbracă forma de omilii.

Fericitul Augustin socotește că oricare comentator al Sfîntei Scripturi trebuie să îndeplinească aceste două condiții esențiale : să înțeleagă și să explice. În acest scop, el trebuie să poseadă șapte virtuți speciale (grade sau trepte) :

1. Smerenia (timor), care se naște în sufletele noastre meditînd asupra imperfecțiunii noastre și asupra morții ;

2. evlavie (pietas), care ne determină să socotim lucrurile divine ce nu le putem înțelege, ca fiind mai înțelepte decît cugetarea noastră și să nu contrazicem nici un cuvînt al Scripturii chiar cînd biciuiește viciile sau concepțiile noastre ;

3. știința (scientia), care ne învață să reducem totul la iubirea de Dumnezeu și de aproapele, fără acestea neputînd să ne apropiem de Sfînta Treime;

4. tăria (fortitudo), prin care te dezlipești de cele vremelnice și te umpli de rîvnă după cele cerești;

5. sfatul milostivirii (consilium misericordiae), prin care creștinul se exercitează în iubirea aproapelui atît de intens încît ajunge să iubească și pe vrăjmașii săi;

6. curăția inimii (purgatio cordis), prin care îți purifici sufletul de întinărirea pasiunilor josnice și îți luminezi ochii inimii ca să vezi pe Dumnezeu în toate lucrurile și cuvintele Sale;

7. înțelepciunea (sapientia), care începe cu temerea iubitoare de Dumnezeu și care împărtășește pacea și liniștea desăvîrșită, rodul suprem al adevăratei exegeze biblice.

Sf. Ioan Hrisostom și Fericitul Augustin — mai ales ei doi — au pus bazele tehnicii creștinești de interpretare corectă și completă a textelor biblice. Amplu și profund în viziunea sa ermeneutică cel dintîi, celălalt minuțios și pedant în indicarea condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească exegetul, pentru Ermeneutica biblică ei sînt ctitori de rangul întîi, un rang pe care n-avea să li-l mai dispute nimeni. Mai ales lor le datorăm ceea ce numeam întru început „Ermeneutica minimală”, fără de care nu e posibilă exegeza corectă și completă. Peste tot, trebuie admis fără ezitări că luceferii epocii patristice, în general, dețin o înțîietate de talie ermeneutică și exegetică : prin capacitatea lor de pătrundere a revelației, prin iscusința lor de-a o interpreta, prin osîrdia cu care trăiau povețele ei.

Noi punem permanent și insistent la contribuție luminile exegezei patristice în interpretările ce le dăm textelor inspirate. Cu netăinuită bucurie constatăm că de-o vreme încoace, teologia altor confesiuni face același lucru : a descoperit valoarea exegezei patristice și nu ezită să se inspire din fîntînile ei generoase. Momentul istoric pe care-l străbatem ca creștini angajați în dialogul ecumenist este favorabil unei precizări a poziției ermeneutice pe care am definit-o mai sus : *o exegeză corectă și completă presupune contact constructiv cu exegeza patristică*. Iar aceasta este *tradiția*. Fără luminile ei, normele ermeneutice de bază nu reușesc totdeauna să ne și introducă în sanctuarul înțelesului divin al descoperirii dumnezeiești. Cea mai bună călăuză nu e ghidul care știe multe, ci cel ce posedă cheile monumentului de artă : nu-ți vorbește despre el învîrtindu-te în jurul lui, ci te introduce în interiorul lui. Interiorul vorbește cunoscătorului incomparabil mai deslușit decît o pot face explicațiile de rigoare, tipice, ale ghidului profesionist sau ale cărții descriptive. Virtuozii exegezei patristice au dovedit că posedă „cheile” adevăratei și deplinei interpretări.

Sînt ele accesibile preotului ortodox român de astăzi ?

Da ! Dozate pe articole de credință și pe desfășurările lor posibile, interpretările Sfinților Părinți și scriitori bisericești le avem la îndemînă

în cantități mai mult decât suficiente, în valoroasa carte : „*Învățătura de credință creștină ortodoxă*” (București 1952), pe care o datorăm Prea Fericitului Părinte Patriarh *Justinian*. În afară de aceasta : studiile teologice de orice fel, nu numai cele biblice, pe care le oferă periodic revistele centrale patriarhale și cele eparhiale mitropolitane sînt întretăiate la tot pasul de texte patristice. Culese metodic și clasificate pentru trebuințele pastorale-misionare, ele alcătuiesc cu vremea un repertoriu personal valoros cît o bibliotecă. Cunoșc preoți care săvîrșesc fără sminteală această muncă de migală.

În afară de aceasta, traduceri românești din operele Sfinților Părinți și scriitori bisericești, „odihnesc” netulburate în destule biblioteci parohiale și personale. Să le „dezgropăm” din uitare și să le punem la treabă...

În lucrarea sa pastorală, preotul întâlnește nu odată enoriași care citesc cu sete Biblia (nu numai Psaltirea). Bun lucru fac, dacă nu-i făcut oricum. Lectura de obște a Bibliei, în Ortodoxie, este îngăduită, dar condiționat : pătrunderea și explicarea textelor ei să se facă în conformitate cu învățătura oficială a Bisericii, sub controlul și îndrumarea autorității bisericești, reprezentată în ultimă analiză prin soborul episcopilor.

Noi credem și mărturisim că Sfînta Scriptură cuprinde și lucruri care depășesc puterea noastră de înțelegere. Pe acestea, le acceptăm prin credință, încrezîndu-ne cu toată convingerea în martorii care ni le-au transmis așa cum le-au primit. Această concepție va fi făcută cunoscută credincioșilor mai receptivi la spusele preotului. Cu tot tactul necesar. se va insista asupra faptului că prin aceasta, Biserica noastră nu îngrădește lectura Bibliei, ci o reglementează, pentru ca „toată Scriptura” să fie realmente de folos, cum spune Sfîntul Apostol Pavel, „spre învățătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înțeleptirea întru dreptate, astfel ca omul lui Dumnezeu să fie desăvîrșit pregătit pentru tot lucrul bun” (II Timotei 3, 16—17).

Pronunțîndu-se, ocazional, asupra locului Sfîntei Scripturi în viața și misiunea preotului Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Justinian* spunea : „Scriptura, Tradiția patristică și propria tradiție progresistă a Bisericii noastre sînt pentru noi călăuzele drumului pe care mergem... Fără învățătura Sfîntei Scripturi un preot nu înseamnă nimic. Dacă nu cunoști Sfînta Scriptură nu poți fi un preot cu adevărat. Să nu lipsească Sfînta Scriptură din fața voastră... Folosiți toate îndrumările care privesc aprofundarea Sfîntei Scripturi ; acolo veți găsi toate dezlegările pentru toate problemele care se pun sufletelor voastre” (Apostolat Social, vol. V, p. 140).

Nu cunosc altă încheiere mai potrivită pentru aceste pagini închinat împreunei-lucrări în aria finținilor mîntuirii,

MENȚIUNE BIBLIOGRAFICĂ

I.

Preocupările ermineutice — teoretice și practice (aplicative) în așezămintele pentru pregătirea slujitorilor Bisericii noastre, sînt vechi și dezbăt toate problemele teoriei interpretării corecte a textelor biblice. Mărturii mai vechi în această privință sînt următoarele lucrări:

Arhim. dr. Iuliu Scriban: *Ermineutica biblică*, București, ediția I, 1912; ed. II, 1922.
Pr. prof. dr. Haralambie Roventă: *Interpretarea Scripturii după Origen*, R. VII-
cea, 1929.

Arhim. dr. Iustin Suciu: *Ermineutica biblică, sau știința interpretării Scripturii*, Arad, 1932.

Prof. dr. Iustin Moiescu: *Sfînta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfîntului Ioan Hrisostom*, 1942.

II.

Astăzi, pentru orientări procedurale, slujitorii bisericești au permanent la îndemînă (în bibliotecile parohiale) următoarele studii:

Diacon prof. dr. N. Nicolaescu: *Biserica Ortodoxă, păstrătoarea celor mai bune tradiții și metode de exegeză biblică*, în rev. „Studii Teologice”, seria II, anul IV, 1952, nr. 3—4, martie-aprilie, p. 113—133.

Pr. prof. dr. Grigorie Marcu: *Cunoașterea aprofundată a Sfintei Scripturi, îndatorire de căpetenie a preotului zilelor noastre*, în revista citată mai sus, pp. 202—215.

Pr. prof. dr. Grigorie Marcu: *Preocupări ermineutice de interes actual panortodox și ecumenist*, în rev. „Mitropolia Ardealului”, anul XIII, 1968, nr. 7—8, iulie-august, pp. 484—515.

III.

Îndrumări practice sprijinite pe exemplificări ce pot fi utile în scopuri pastorale și misionare, se găsesc, între altele, în următoarele studii:

Pr. prof. dr. Grigorie Marcu: *Cartea de căpătîi a preotului*, în rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XXXII, 1956, nr. 5, mai, pp. 236—245.

Același, *Cunoașterea preoțească a Noului Testament*, în rev. „Mitropolia Ardealului”, anul VIII, 1963, nr. 9—10, septembrie-octombrie, pp. 657—680.

Același, *Exegeza în pastorală*, în rev. „Mitropolia Ardealului”, anul X, 1965, nr. 1—3, ianuarie-martie, pp. 26—49.

BOGAȚIA SĂRĂCIEI DUHOVNICEȘTI *)

„Împărăția lui Dumnezeu
este înlăuntrul vostru”.

(Luca 17, 21)

Cunoaștem toți destul de bine cuvintele : „Fericiți cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor”. Să ne transpunem cu gândul pe Muntele Fericirilor, de pe care Domnul îi învăța pe cei adunați în jurul Lui. În fața Mintuitorului se află ucenicii și credincioși simpli, însetați de cuvintele Lui. Dar de ce oare urmează ei pas cu pas pe dumnezeiescul Învățător și însetează de cuvintele Lui ? Pentru că își simt sărăcia duhovnicească, își dau seama de lipsurile lor, sînt conștienți de slăbiciunea puterilor duhovnicești, pentru că vor să-și umple puținătatea și sărăcia lor cu bogăția minții și inimii lui Hristos, să primească iertarea păcatelor și odihna sufletului lor din bogăția milostivirii Lui, să-și lumineze sufletul cu lumina Lui, să scoată din izvorul pururea curgător al harului Lui cu ciutura credinței aple de viață dătătoare ale darului. Iată cine sînt cei săraci cu duhul pe care îi fericește Văzătorul inimilor noastre, iată cine sînt cei ce moștenesc împărăția cerurilor, iată cine sînt cei smeriți cărora Domnul le dă harul Său.

Dar cuvîntarea dumnezeiescului Învățător, a Domnului Iisus Hristos, se adresează și nouă celor care cu smerenie ne rugăm în biserică : fericiți sinteți voi, căci a voastră este împărăția cerurilor, căci conștienți de ignoranța noastră în cele duhovnicești, de păcătoșenia noastră, de neputințele noastre și de binefacerile lui Dumnezeu revărsate asupra noastră, am venit acum și venim totdeauna în bisericile lui Dumnezeu pentru ca să ne îmbogățim cu ceva din mîna prea milostivului Dumnezeu : fie să primim iertarea păcatelor, lumina, pacea, eliberarea sufletului, luminarea și curățirea gândurilor, fie ajutorul trebuincios călătoriei pe calea vieții tot înainte, în vederea faptelor vieții creștine, fie o duhovnicească înarmare împotriva dușmanilor nevăzuți, o ușurare sau tămăduire a bolilor și necazurilor sufletești sau să mulțumim Domnului pentru binefacerile Lui.

Domnul a spus : „Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru” (Luca 17, 21). La început, la cele dintîi fapte, Împărăția lui Dumnezeu se afla înlăuntru, în inimile lor, dar mai tîrziu, în urma neascultării de voia

*) Această predică a apărut în rev. „Jurnal Moskovskoi Patriarhii”, nr. 11/1969, de unde a fost tradusă de Ierom. Paulin Lecca.

lui Dumnezeu venită din ispitirea diavolului, ea s-a îndepărtat din inimile în care s-a instaurat împărăția păcatului cu toate urmările ei, făcându-i din cerești în pămînești, robindu-i deșertăciunilor pămînești, din simpli în vicleni, din buni în răi, din smeriți în trufași, din curați în desfrînați, din puternici spre tot ce e sfînt, adevărat și bun în neputincioși spre tot ce e bun și grabnici spre tot ce e rău (Facerea 8, 21).

Sărăcia duhovnicească ori smerita cugetare care zidește din nou în inimile credincioșilor împărăția lui Dumnezeu ce se îndepărtase în urma mîndriei și trufiei, se naște în momentul cînd credinciosul își dă seama și simte starea sa ce duce la pierzare, cînd își exprimă dorința de îndreptare și cînd e conștient de insuficiența propriilor puteri în lupta cu păcatul.

Sărăcia duhovnicească este recunoașterea sinceră din partea credinciosului că el e jefuit de cele duhovnicești printr-o viață păcătoasă. Sărac cu duhul este acela credincios care așteaptă milostivirea lui Dumnezeu, care și-a dat seama că nu poate săvîrși nici o faptă cu adevărat bună fără darul lui Iisus Hristos, care se socotește mai păcătos, mai rău, mai prejos decît toți, care totdeauna își are ceva de reproșat și care nu osîndește pe nimeni, cel care recunoaște că îmbrăcămintea sufletului său e necurată și nu încetează să-l roage pe Domnul să-i lumineze haina sufletului său, să-l îmbrace în nepieritoarea haină a dreptății, care consideră că toată avuția lui nu e decît un dar de la Dumnezeu și care o împarte cu inimă bună celor lipsiți. Evangheliceasca sărăcie cu duhul nu este o incapacitate, ci o putere a sufletului, căci trebuie să avem o mare putere duhovnicească pentru ca să recunoaștem că sîntem mai răi decît alții și să biruim neajunsurile noastre duhovnicești. Mai greu decît orice este să punem stăpînire pe noi înșine și să înfrîngem păcătoasele noastre deprinderi.

Iată cine este cel sărac cu duhul și tocmai un astfel de sărac cu duhul este fericit, după cuvîntul Domnului, pentru că unde există smerenie, unde cineva își dă seama de sărăcia și ticăloșia sa, acolo este Dumnezeu, iar unde este Dumnezeu acolo este curățirea de păcate, acolo e pacea, lumina, libertatea, plinătatea și fericirea. Domnul a venit să binevestească Evanghelia împărăției lui Dumnezeu tocmai unor asemenea săraci cu duhul, după cum e scris : „Duhul Domnului este asupra mea, pentru care m-a uns să binevestesc săracilor, m-a trimis să tămăduiesc pe cei zdrobiți cu inimia” (Luca 4, 18), pe cei săraci cu duhul, iar nu pe cei bogați, pentru că mîndria lor alungă de la ei harul lui Dumnezeu și ei rămîn ca o biserică pustie. Credincioșii nu dau oare mai bucuros o mînă de ajutor și de milostivire celui care este adevărat sărac și este cu totul lipsit pînă și de cele mai necesare lucruri ? Oare nu cu atît mai mult Dumnezeu va milui sărăcia duhovnicească, se va pleca cu pogorămînt la chemarea ei și o va umple cu comorile Lui duhovnicești ? Căci El „pe cei flămînzi i-a umplut de bunătați” Luca 1, 53).

Oare nu văile sînt rourate din belșug cu umezeală ? Nu căile sînt pline de flori și de miresme ? Oare nu pe piscurile cele mai înalte se află zăpada, gheața și lipsa de viață ? Munții cei înalți sînt chipul celor trufași, iar văile — chipul celor smeriți. Domnul celor mîndri le stă împotrivă, iar celor smeriți le dă dar” (Iacob 4, 6).

Toți plăcuții lui Dumnezeu s-au distins în viața lor pămîntească printr-o profundă cunoștință a propriei lor sărăcii duhovnicești. Căci după cum scrie Apostolul Ioan : „Dacă zicem că nu avem păcat, ne amăgim pe noi înșine” (I Ioan 1, 8). Și Sfîntul Apostol Pavel, cel ce-a fost răpit pînă la al treilea cer (2 Corinteni 12, 2), se numea cel dintîi dintre păcătoși (I Timotei 1, 15) și spunea : „E nevoie de laudă, dar cui îi folosește ? Dacă trebuință este să mă laud, cu ale mele neputințe mă voi lăuda !” (2 Corinteni 12, 1 și 11, 30). Aceste cuvinte să le ascultăm cu luare aminte și să le așezăm în inimile noastre.

Cel mai înalt exemplu de smerenie ni-l arăta Maica Domnului. Tradiția ne spune că Maica Domnului, cu mult înaintea Bunevestiri, citind adesea cartea prorocului Isaia, își oprea atenția asupra locului unde era prezis nașterea Fiului lui Dumnezeu din Fecioară. Și ea nu se gîdea să fie subiectul acestei mari taine, să devină un prestol pentru Împăratul mării. Ea se gîdea să se învrednicească a fi numărată printre cele din urmă slujnice ale acelei Fecioare, care va fi aleasă de Dumnezeu. Și în momentul Bunevestiri, la cuvintele Arhanghelului care vestea marea bucurie, cît de blind a fost răspunsul ei : „Iată, roaba Domnului, fie mie după cuvîntul Tău”. Și apoi în toate zilele vieții sale pămîntești, ea caută să treacă neobservată, totdeauna rămîine în umbră, slujind cu modestie pe dumnezeiescul ei Fiu și întreaga lume. Numai în vremea înălțării ei la cer s-a descoperit mărirea ei.

Știm și noi că numai în Dumnezeu și prin Dumnezeu faptele noastre bune capătă un preț adevărat, că numai atingînd cerul rugăciunile noastre și faptele bune dobîndesc puterea de a sluji nouă și semenilor noștri spre mîntuire. Dar mîndria și mărirea deșartă distrug, aici pe pămînt, dintr-o dată toate roadele faptelor bune.

Să pătrundem încă o dată în cuvintele Apostolului Pavel : „Puterea lui Dumnezeu se desăvîrșește în neputință. De aceea... mă voi lăuda întru neputințele mele ca să locuiesc întru mine puterea lui Hristos” (II Corinteni 12, 9).

Așadar, „fericiți cei săraci cu duhul că a lor este împărăția cerurilor”. Nu s-a spus : a lor va fi împărăția cerurilor, ci : este. Pentru că încă de aici, de pe pămînt, în inimile cele smerite Dumnezeu odihnește și împărățește, iar în viața viitoare va împărăți în ei pe vecie și îi va preamări cu mărire nepieritoare.

Să ne străduim, așadar, să adunăm aici bogăția smeritei cugetări și acolo, în ceruri, vom primi bogăția mării.

G. Gribanov.

FRATELE FIULUI RISIPITOR

DUMINICA XXIV DUPĂ RUSALII

Evanghelia de astăzi ne aduce aminte de purtarea fratelui fiului risipitor. Fratele mai mare era la țarină cînd fiul mai mic s-a întors acasă. S-a întristat cînd a văzut jocurile și a auzit cîntecele de veselie ce s-au

pornit de bucurie pentru întoarcerea celui care „mort era și a înviat, pierdut era și s-a aflat”. „Și el s-a miniat și nu voia să intre; dar tatăl lui, ieșind, îl ruga”. (Luca 15, 28).

În frumoasa pildă a fiului risipitor e vorba de fapt de doi frați, unul mai mare și unul mai mic. E adevărat că în ea se vorbește mai mult de fiul mai mic, de mezin, care s-a smuls de sub ascultarea tatălui și s-a dus departe unde și-a risipit tot ce a primit, degradându-se fizic și moral. El fiind personajul principal, s-a dat și pildei numele lui. Dar în această pildă la sfârșit e vorba și de fratele mai mare și din purtarea lui încă putem scoate învățături mintuitoare. Cei doi fii sînt ca două simboluri care închipuiesc pe drepti și păcătoși. Fratele mai mare închipuie pe cei care n-au pierdut niciodată pe Dumnezeu, dar care prea încrezuți în dreptatea și vrednicia lor, sînt în primejdie de a-L pierde oricînd. Fratele mai mic închipuie pe cei care au pierdut pe Dumnezeu, dar care pînă la urmă îl regăsesc. Doi frați buni, dar cită deosebire între ei! Întreaga noastră viață morală începe aici : de la fiul risipitor și fratele lui.

Să ne oprim însă asupra fiului mai mare care n-a părăsit casa părintească și se prezenta ca un tînăr serios și harnic. El e primul care se scoală dimineața și pornește la muncă, iar seara e ultimul care părăsește lucrul. E un adevărat gospodar. Nu ni-l putem închipui decît îngrijit îmbrăcat și corect cu toți. El nu e chefliu și nu pierde nopțile. E econom. Nu risipește banii cîștigați cu trudă. Într-un cuvînt o mulțime de virtuți îi împodobesc sufletul. Dar iată și latura cealaltă a comportării lui în ziua marei bucurii cînd s-a întors acasă fratele lui, considerat pînă atunci pierdut : el se întristează. Acest fiu așa de virtuos altfel, se dovedește incapabil a se bucura de întoarcerea fratelui său. În loc să alerge și el în casă, să-și îmbrățișeze fratele și să se bucure cu tatăl, el se întristează, se minie și stă afară cu slugile. În minia lui era gata să se întoarcă la cîmp de unde venise sau să plece el acum în lume, să părăsească pe tatăl și casa părintească. În ce situație grea se afla tatăl care nu se putea bucura de întoarcerea fiului mai mic fiindcă se temea să nu-l piardă pe fiul cel mare. Iubirea de părinte nu cunoaște margini și caută să salveze pe fiul cel mare : „dar tatăl lui, ieșind, îl ruga”. În minia sa feciorul cel mai mare îi reproșează tatălui zicînd : „Iată de atîția ani îți slujesc și niciodată n-am călcat porunca ta. Și mie niciodată nu mi-ai dat un ied ca să mă veselesc cu prietenii mei. Dar cînd a venit acest fiu al tău care ți-a mîncat averea cu desfrînteale, ai junghiat pentru el vițelul cel îngrășat” (v. 29—30). Observăm că nici nu-și mai recunoaște fratele de frate, ci vorbește numai de „fiul tău”, nu și de „fratele meu”. Fiul cel mare are impresia că tatăl tratează mai bine îndepărtarea de păcat decît startornicia în virtute. E adevărat că el n-a călcat înainte nici o poruncă a tatălui său ; dar ce folos căci acum calcă cea mai mare poruncă : porunca iubirii și încă față de frate. „Tatăl însă i-a zis : Fiule, tu totdeauna ești cu mine și toate ale mele ale tale sînt. Trebuia însă să ne veselim și să ne bucurăm, căci fratele tău acesta mort era și a înviat, pierdut era și s-a aflat” (v. 31—32). Ni se dezvăluie aici adîncă iubire a tatălui față de fiii lui.

Cu toată ieșirea nepotrivită a feciorului mai mare, totuși tatăl nu înce-tează să-l numească fiu. Tatăl pare că voiește să-i spună : „Fiule, tu tot timpul ai șezut la masa mea. Grindina care a lovit țarina noastră, pe tine te-a lovit, arșița care a ars pe cîmpul nostru pe tine te-a ars, dar și rodnicia de pe ogorul nostru pe tine te-a bucurat. Pe cînd fratele tău s-a pierdut între străini încît a ajuns ca mort... Acum că s-a întors și s-a salvat, se cuvine să ne bucurăm, căci e doar fiul meu și fratele tău...”

Cu siguranță că fiul mai mare s-ar fi pierdut pe sine și ar fi pierdut pe Dumnezeu dacă n-ar fi intervenit iubirea tatălui. El se pierduse tocmai fiindcă se socotea prea drept. Și apoi se știe că „rătăcirea din urmă, e mai rea decît cea dintîi”. Pierderea fiului mare era mai rea decît căderea de la început a mezinului, fiindcă se producea în baza închipuitei lui vrednicii care îi lua astfel posibilitatea de a se pocăi, posibilitate care i-a rămas însă fiului mai mic.

Dacă ne mindrim cu puținătatea faptelor noastre bune, ne asemănăm cu fiul cel mare și sîntem în primejdie să ne pierdem, fiindcă nu înțelegem să ne smerim și să spunem cum ne-a învățat Mîntuitorul : „Sîntem slugi netrebnice, pentru că am făcut ceea ce eram datori să facem” (Luca 17, 10). De aceea și Apostolul Pavel ne îndeamnă ca „cel căruia i se pare că stă, să ia sama să nu cadă” (1 Corinteni 10, 12). Pisma e păcatul care ne face să ne întristăm de binele altuia. Și fratele mai mare s-a făcut vinovat tocmai de acest păcat și el e cu atît mai odios cu cît se manifestă între frați. Multă nenorocire a adus „a pismeii răutate”. E vremea s-o stîrpim din mijlocul nostru.

În această biserică ne găsim frați de sînge și de credință, care ne împărtășim din același potir. Între noi n-are ce căuta pizma, ci numai dragostea frățească. Nu vom spune că unii închipuim pe fiul cel mare iar alții pe fiul cel mic. Unii venim cu experiența care e un lucru bun, iar alții cu statornicia care încă e un lucru prețios. Însă nici unii, nici alții nu ne putem socoti desăvîrșiți înaintea lui Dumnezeu. Cunoscîndu-ne lipsurile pe care le avem, ne bucurăm totuși că sîntem împreună. Acesta e faptul principal. Deci „cele rele să se spele, cele bune să se adune”. Să dăm mărire Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh că „certînd ne-a certat Domnul, dar morții nu ne-a dat” (Psalm 117, 18).

Prot. Aurel Radu

DESPRE INDOIALĂ ȘI CONVINGERE ÎN CREDINȚĂ

DUMINICA TOMII

Cuvintele Sfintei Evanghelii prin care Iisus Domnul vrea să-l încre-dințeze pe Toma de adevărul învierii Sale (Ioan 20, 26—27), pun în discuție rolul pe care îl are îndoiala, necesitatea ce o resimțim de a verifica și experimenta totul. Pe plan duhovnicesc îndoiala este ca și ispita — o încercare a cugetului ; dacă o depășim păcat nu avem. Îndoiala este ceva

firesc și aparține credincioșilor de acțiune care se frământă să înțeleagă învățătura sfântă, dar mai ales se străduiesc să îndeplinească sfaturile Mîntuitorului Hristos.

Îndoiala a pus nu o dată stăpînire și pe Apostoli. Unii credeau repede, alții promiteau, dar nu îndeplineau, alții vedeau în activitatea Mîntuitorului ceva curios sau întîmplător iar alții se îndoiau de puterea Lui. Mîntuitorul nu i-a condamnat, ci totdeauna îi sfătuia: „Va veni ceasul cînd n-o să mai fiu Eu cu voi, dar vă voi trimite Duhul Adevărului, care vă va convinge despre Mine” (Ioan 14, 26). Un caz tipic de îndoială prezintă relatarea Evangheliei după Ioan cu privire la Sf. Apostol Toma. Pentru a înțelege atitudinea Apostolului Toma trebuie să-l privim în preocupările lui, în complexitatea sa sufletească și importanța dialogului său cu Mîntuitorul pentru credința noastră.

*

Toma s-a născut în părțile Galileii. Se pare că părinții săi erau oameni erudiți și de alt neam și totodată prozeliti și admiratori ai poporului ales. Amănunte nu se cunosc despre ei, dar probabil că erau din Orient. Toma era printre cei mai tineri ascultători ai predicii Mîntuitorului și L-a urmat încă de la început. El considera pe Mîntuitorul proroc mare (Matei 29, 39) și om deosebit. Era un temperament foarte rece, dar de o inteligență de-a dreptul uluitoare. El nu credea pînă nu se convingea de un adevăr. Și-a însușit repede învățătura Domnului Hristos, dar era nedumerit asupra puterii de a face minuni.

Cînd Mîntuitorul alege pe cei Doisprezece, dintre aceștia nu a lipsit Toma. El căuta permanent să se convingă de adevăr și posedînd o deosebită cultură purta discuții continue cu Domnul Hristos și cu ceilalți Apostoli.

Cu ocazia trimiterii experimentale la propovăduire, ținînd seama de capacitatea sa Mîntuitorul i-a încredințat sarcina de a propovădui în localitățile mai importante. Tot el ținea evidența cheltuielilor în cercul celor Doisprezece. În probleme de logică și de gîndire, Toma avea totdeauna ceva de spus. Nu înțelegea încă rostul Mîntuitorului, sesizase acel ceva unic în personalitatea Lui, dar nu era convins că este Dumnezeu intrupat. Apropiîndu-se însă patimile și sfîrșitul vieții Sale pămîntești, Mîntuitorul a căutat să întărească încrederea Apostolilor că-i va revedea și-i va lua cu El. Toma s-a tulburat, a început să mediteze, să aibă coșmaruri și o dată a erupt printr-o întrebare: „Doamne, dar unde mergi, cum putem ști calea într-acolo?” Iisus i-a zis: „Eu sînt calea, adevărul și viața... Nimeni nu vine la Tatăl decît prin Mine” (Ioan 14, 5—6). Toma a rămas rușinat și nemulțumit de răspuns. Mîntuitorul a observat și, după ce împărtășește Apostolilor cîteva date despre intimitatea Dumnezeirii, accentuează: „Cine crede în Mine va face lucruri de necrezut... și cine Mă iubește, păzește poruncile Mele... credeți cel puțin pentru lucrurile pe care Le-am făcut” (v. 11 ș.a.). Aici Mîntuitorul amintește minunea învierii lui Lazăr, cînd Toma a zis: „Haidem să mergem și noi și să murim cu El (11, 16).

În sfârșit, după prinderea Mîntuitorului, Toma ca și ceilalți ucenici, L-au părăsit pentru a nu fi arestați și ei. Toma a fost unicul care și-a dat seama de șarpele trădării, aflat în inima lui Iuda și l-a dojenit. După spînzurarea lui Iuda, Toma nu s-a mai întîlnit cu Apostolii. După înviere, cînd Mîntuitorul se arată Mariei Magdalena și celorlalte mironosițe, apoi Apostolilor, lui Luca și Cleopa, aceștia l-au căutat, l-au adus în casă și au vrut să-l convingă de învierea lui Iisus, dar el nici n-a vrut să audă spunînd: „dacă nu voi vedea eu semnul cuielor și nu voi pune degetul în aceste semne și mina în coasta Lui, nu voi crede...” Ne putem da seama ce discuții au avut loc între Toma și ucenici, el demonstrînd că este imposibil pentru mintea lui să creadă așa ceva, ceilalți asigurîndu-l că L-au văzut, I s-au închinat, au mîncat împreună.

Toma, conștiincios, continua să vină la adunările urmașilor lui Iisus, el fiind convins adept al vieții de obște. A opta zi, Mîntuitorul se arată, Toma a înmărmurit, ochii săi sufletești se deschid, rușinat vrea să plece, toată ființa lui era zdruncinată, nu mai vedea pe nimeni, o emoție adîncă îl stăpînea. După salutul sfînt de „Pace vouă”, Mîntuitorul se adresează lui Toma: „Adu-ți degetul și pipăie miinile Mele, adu-ți mina și pune-o în coasta Mea și nu te mai îndoii, ci fii credincios...” Toma, cu ochii plini de lacrimi și luminat în toată ființa sa, a zis: „Domnul meu și Dumnezeu meu...” Aceste cuvinte sînt cea mai profundă mărturie a greșelii și cea mai înaltă expresie a totalei convingeri religioase. Iar Mîntuitorul primindu-l în brațe adăugă: „Pentru că M-ai văzut, Tomo, ai crezut, fericiți sînt acei care n-au avut posibilitatea să Mă vadă și au crezut...”

Pînă aici am urmărit pe Toma ucenic și cu slăbiciuni obișnuite ca oricare altul. Adevărata sa convigere și eliminarea îndoielii prin propria viață ne-a arătat-o Toma în misiunea sa de propovăduitor al Dumnezeirii lui Hristos, al nemuririi sufletului și învierii morților.

Adunarea Sfinților Apostoli, după Pogorîrea Duhului Sfînt, hotărăște ca Apostolul Toma să meargă în misiune în Orientul misterios. Se știe că a predicat Evanghelia la parți, apoi la perși unde demonstra că este trimisul lui Iisus cel înviat din morți și a cărui stea minunată — la naștere — a venit din aceste părți. Trece apoi pe valea Indusului și Gangelui în India. Cunoscînd limbile respective, Apostolul Toma a adus la adevărata credință mulți cugetători ai vechii înțelepciuni indiene și babiloniene. Printre alții se spune că a convertit un prinț indian care avea darul vindecărilor fiind considerat de ceilalți vraci. Apropiindu-i-se sfîrșitul, Sfințul Toma a rămas în Malabar, în sudul Indiei, unde a înființat prima comunitate creștină care-i poartă numele și astăzi. Aci un grup de închinători la zei, în frunte cu reprezentanții acestora, sacrificau copii, aruncîndu-i într-un lac plin de crocodili, pe care îi considerau sfinți. Sfințul Toma s-a opus unor asemenea crime arătînd că acele ființe sînt obișnuite și că sînt mai de preț oamenii. Spre a le dovedi acest lucru, cu un fier înroșit a omorît mulți crocodili. Populația, la instigația celor interesați, s-a revoltat și Sfințul Toma a fost legat, bătut și lăsat pradă leilor și leoparzilor. Pentru că nu i se întîmplă nimic și mulți adepți ai zeilor

credeau în Hristos, Sfântul Apostol Toma a fost jupuit de viu și aruncat în lacul cu crocodili. Așa și-a sfârșit viața Apostolul îndoielii înainte de a vedea pe Hristos înviat.

*

Învierea lui Hristos este cel mai mare act al activității Sale. Ea nu se poate înțelege ca orice lucru, pentru că aparține credinței și credința nu convinge dacă nu se află la baza ei trăirea și pregătirea duhovnicească așa cum a avut-o Sfântul Apostol Toma. El se îndoia pentru că nu era suficient pregătit și de acest lucru era conștient.

Noi credincioșii avem datoria să ne pregătim sufletește pentru a trăi actul învierii, convinși fiind de realitatea ei atât prin arătările Mântuitorului, ca Dumnezeu adevărat și om desăvârșit, cât și prin jertfa pentru înviere a martorilor oculari, Sfinții Apostoli și Sfântul Apostol Toma pe care îl prăznuim astăzi. De aceea, fericii sînt cei ce s-au făcut începători credinței noastre prin vederea și pipăirea Domnului înviat din morți, dar fericii sîntem și noi cînd ne convingem că vom învia și sufletul nostru își va lua plata faptelor sale săvîrșite.

Viața noastră creștină să ne fie o permanentă cercetare a cugetului, o înnoiere a sufletului, o perfecționare în toate și o desăvîrșire morală. Numai așa ajungem, ca și Toma, să ne apropiem de Domnul Hristos prin Sfînta Împărtășanie și atunci toată ființa noastră va fi luminată de binefacerile învierii, fiind convinși totdeauna că cu adevărat : Hristos a înviat !

Diacon P. I. David

APOSTOLIA SFÎNȚENIEI ȘI A UNITĂȚII

SFÎNȚII APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL (29 iunie)

În fiecare an la 29 iunie ni se îmbie prilejul de a medita asupra vieții și activității Sfinților Petru și Pavel care pentru noi rămîn strălucite modele de apostolie, desăvîrșire morală și slujire a lui Dumnezeu și semenilor.

Portretul spiritual al Sf. Apostol Petru rămîne neșters în conștiința credincioșilor de pretutindeni și din toate timpurile, întrucît deși era un om simplu, mult legat de ocupația sa pescărească, totuși s-a dovedit a fi sensibil și receptiv la valorile morale predicate de Înaintemergătorul Ioan, căruia i-a devenit ucenic împreună cu fratele său Andrei.

Cunoscînd Andrei pe Cel căruia învățătorul lor n-ar fi îndrăznit nici măcar cureaua încălțămintei să i-o dezlege, îl îndeamnă ca împreună să-I devină ucenici, fapt pentru care se hotărăște definitiv după încredințarea ce i s-a dat la lacul Ghenizaret. Slujit de temperamentul său puternic și de hotărîrea care-l îmbia la fapte mari, Sf. Apostol Petru se atașează de Domnul Iisus care cunoscîndu-i zelul și zestrea sufletească, cu prilejul

mărturisirii din Cezareea lui Filip îi schimbă numele din Simon în Petru, adică „piatră”.

Fiind cel mai vîrstnic dintre Apostoli primește cîntea de a fi mai aproape de Mîntuitorul, alături de Ioan și Iacob, ca spre pildă la învierea fiicei lui Iair, la schimbarea la față și apoi în Ghețimani, la pregătirea suflească pentru primirea înfricoșatelor patimi. Iar după înălțarea la cer a Domnului ia inițiativa alegerii unui Apostol în locul lui Iuda, cel căzut din demnitatea apostoliei.

Cu toate că Sf. Apostol Petru a fost continuu alături de Domnul, ca unul ce era „primus inter pares”, totuși nici el n-a fost scutit de durerea ezitării și a căderii, ca atunci cînd în curtea arhiereului Caiafa se leapădă de trei ori de Domnul Iisus, cu toate că numai cu cîteva ore înainte nu pregetase să scoată sabia și să lovească în potrivnicii Domnului. Aducîndu-și aminte, în noaptea cutremurătoare, de cuvintele Domnului Iisus: „Înainte ca să cînte cocoșul, te vei lepăda de Mine de trei ori” (Matei 26, 75), plînge amarnic asemenea lui David, căindu-și slăbiciunea avută și zicînd, după cum spune o cîntare bisericească: „Doamne, oare mai chema-mă-vei pe mine învățacel?”

Sf. Apostol Petru era un om simplu, hotărît însă pentru fapte mari, avînd temperament și personalitate, iubit și prețuit de Domnul Iisus, oscilatoriu însă în fața ispitei, căzîndu-i chiar foarte ușor pradă. Înțelept din fire, atunci cînd se află în eroare își recunoaște greșeala și se îndreaptă. Așa bunăoară la sinodul apostolic de la Ierusalim pretinde creștinilor proveniți dintre păgîni să nu negligeze prescripțiile legii mozaice, însă Sf. Apostol Pavel îl îndreptează, iară el se supune hotărîrii colegiului. Deși apropiat de Domnul Iisus, Sf. Apostol Petru n-are nici o prerogativă în plus față de ceilalți Apostoli, ceea ce se vedește și din faptul că Mîntuitorul îl mustră fără cruțare atunci cînd greșește.

În ziua de 29 iunie, anul 67, zi care pentru noi este deosebit de scumpă, avea să primească la Roma moartea de martir. Vorbind de el nu vom lăsa mai prejos pe „Apostolul” Pavel, căruia în aceeași zi și în același loc avea să i se răsplătească îndreptățița osteneală cu o nedreaptă osîndă.

Crescut în ambianța grecească, pe solul ce-i permitea ca în vremuri de restriște să rostească salvatorul „civis sum romanum”, tînărul și inteligentul Saul, format în școala tolerantului Gamaliel, nu primește nimic din înțeleapta conciliere a învățătorului său, ci se arată zelos pentru legea mozaică în care a fost crescut de părinții săi din Tarsul cel din diaspora. Vinjos și înfricoșător prigonitor al ucenicilor și adoratorilor lui Hristos, îl vedem odată tîrîndu-i în temnițe, altădată păzind cu satisfacție veșmintele lapidatorilor primului mucenic. Dar nu peste mult timp, pe drumul Damascului, el va fi cel care va îngenuchea în fața luminii de sub care răsună vocea Domnului întrebîndu-l: „Saule, Saule, pentru ce Mă prigonești?” (F. Ap. 9, 4). Atunci se petrece minunea sfîntă cînd prigonitorul devine apărător, cînd Hristos se identifică cu adoratorii Săi.

De acum tînărul Saul devine Apostolul Pavel, „vasul ales a lui Hristos”, care după ce se reculege în pustietatea Arabiei, pleacă să propo- (v. 31—32). Ni se dezvăluie aici adîncă iubire a tatălui față de fiii lui.

văduiască pe Hristos cel răstignit și înviat făcînd trei impresionante călătorii misionare, soldate cu întemeieri de biserici, instalări de episcopi și preoți, dar și cu bățai, prigoane și întemnițări.

Bolnăviciosul Apostol care nu se laudă decît cu suferințele pentru Hristos, ia cu sine pe stilatul medic Luca, devenit și el evanghelist. Începe o luptă uriașă cu o lume întreagă consolidată în rituri și tradiții milenare, propovăduind Evanghelia, dreptatea și pacea lui Hristos, zicînd : „Nu mai este nici iudeu, nici grec ; nu mai este nici rob, nici slobod ; nu mai este nici parte bărbătească, nici parte femeiască, fiindcă toți sîntem una în Hristos Iisus” (Galateni 3, 28).

El predică învățătura creștină cu și fără timp, celor învățați și celor neînvățați. Pretutindeni propovăduiește, scrie, muștră, pe sol asiatic și european, în vechea urbe romană sau în vestita agora. Înfruntînd frigul, oboseala, somnul, teama și durerea, predică pe Hristos timp de 30 de ani, în care perioadă Îi aduce adoratori mai mulți decît oricare alt Apostol. În acest timp scrie 14 epistole în care se concentrează o dumnezeiască învățătură, într-un stil plăcut, viu, atrăgător și colorat, el fiind cel ce avea să dea religiei creștine, pentru prima dată, un precis cadru doctrinar.

După o asemenea activitate intensă avea să primească moartea prin decapitare, alături de Sf. Apostol Petru care a fost răstignit cu capul în jos, atingînd punctul culminant al dragostei pentru Hristos.

Sf. Apostoli Petru și Pavel au fost înainte de toate ostenitori pentru realizarea sfințeniei, idealul creștinului de totdeauna, pentru instaurarea înfrățirii prin cimentarea unității bazată pe dragoste care „niciodată nu piere” (I Corinteni 13, 8). Ceea ce se desprinde iarăși din viața și propovăduirea Sf. Apostoli Petru și Pavel, cu o evidență de lumină, este că legătura vie și pururea roditoare dintre noi trebuie să dăinuiască împotriva oricăror piedici, în așa fel ca „fiecare să caute folosul altuia” (I Corinteni 10, 24). Responsabilitatea care cuprinde pe toți laolaltă a făcut pe Sf. Apostol Pavel să zică : „Cine este slab și să nu fiu și eu slab ? Cine cade în păcat și eu să nu ard ?” (II Corinteni 11, 29).

Ceea ce caracterizează mai pregnant viața și faptele celor doi Apostoli este continua stăruință pentru realizarea sfințeniei și pentru ridicarea credincioșilor pe scara desăvîrșirii și pentru înfrățirea lor. Același imperativ se ridică și azi în fața noastră, căci după remarcă unui teolog, distanțele dintre țări și continente au dispărut grație mijloacelor tehnice de locomoție, însă ceea ce trebuie înlăturat sînt distanțele de tot felul care mai departe pe oameni, care-i mai divizează.

Dorul acesta pentru desăvîrșirea noastră și slujirea semenilor pe care ni-l transmit marii luceferi ai apostoliei, Sf. Petru și Pavel, să-l sădăm în inima și cugetul nostru și să zicem : Dă-ne Doamne zelul și lumina Ta pe care ai dat-o Sfinților Tăi Apostoli Petru și Pavel. Dă-ne Doamne puteri noi pentru desăvîrșirea noastră, așezîndu-ne în ajutor pe sfinții Tăi. Adu-ne Doamne ziua cînd toți vom fi una în credință, așa precum Tu una ești cu Fiul și cu Duhul Sfînt.

Preot Vasile Petrica

INTRE RUTINA ȘI INOVAȚIE

de.: Prot. dr. TEODOR BODOGAE

Cred că ghicește oricare cînd aude aceste vorbe din gura unui preot că ele ar vrea să spună că în slujirea noastră la altar sau la orice altă ierurgie, ori unde ar avea ea loc, atît rutina cît și inovația sînt două primejdii, două defecte profesionale, care se cer deopotrivă ocolite.

Rutina sau săvîrșirea aproape mecanică a serviciilor divine (acțiuni, citiri sau cîntări) este, dacă nu prima slăbiciune, dar, desigur, din cele mai des întîlnite chiar la slujitori cu bună pregătire. Deprinderea repetată de-a lungul unei vieți întregi de a săvîrși aceleași acțiuni, de a citi aceleași texte, de a rosti aceleași rugăciuni, de a intona „iară și iară” aceleași melodii, pun adeseori fără să vrem, pe slujitor în situația dacă nu de robot, cel puțin de săvîrșitor servil și fără personalitate, dar ceea ce e mai grav fără participare activă, fără trăire vie, individuală și colectivă, a slujbei respective. Știm pe de rost nu numai ectenii și cîntări, ci și pericope biblice și rugăciuni și le intonăm uneori cu o monotonie atît de impersonală, atît de absentă, încît pare că îți amintește de cel care torăe rugăciunea fără nici o modulație în voce ori de cea care își rostește ocinașele ștergîndu-se cu ștergarul, dar și uitîndu-se pe geam cine trece pe stradă ori împlinind în același timp treburi gospodărești.

Rutina a devenit o a doua natură, pînă și la preot, ca să nu zic de citirile și cîntările psaltului de la strană, care măcar nu cunoaște mai adînc amănunte ale teologiei și îți citește cite un text din „Apostol” ori cite o parimie atît de neînțeles încît supără și auzul celui mai puțin teolog dintre noi. Aceasta cu atît mai mult cînd ne gîndim că în diferitele noastre ocazii de slujbe religioase întîlnim expresii vechi, ieșite din uz ori în orice caz greu de înțeles pentru el.

Unii din slujitori ne-am obișnuit prea mult să cîntăm și ceea ce n-ar fi necesar, mai ales că nu toți au voce și auz muzical. Așa, de pildă, mulți jertfesc înțelesul textului evanghelic de dragul intonării lui, de dragul de „a face muzică”. Vă mărturisesc sincer, după aproape 20 de ani de slujire neîntreruptă la altar, că prefer ca pericopa din Evangheliar sau din Apostol să fie mai curînd recitată cu dicțiune bună și fără ostentație, decît să caut s-o mai cînt. Credincioșii vreau să s-aleagă și ei cu ceva, Biserica devine astfel ceea ce a fost întotdeauna : o învățătoare a credin-

cioșilor. De aceea să nu facem abuz de voce, de incantații de tot soiul, mai mult sau mai puțin potrivite; o recitare evlavioasă și simțită zidește mai mult.

Cu totul exagerată și ne la locul ei mi se pare „cîntatul” rugăciunilor liturgice sau de la orice ierurgie. În fond, cînd ne rugăm se cade să rostim textul, să-l scoatem din inimă și din cap, iar nu din gît. Azi nu se mai poate încălzi credinciosul dacă nu se caută să i se facă înțeles sensul participării lui la slujba divină. Să știe și el de ce răspunde „amin”, de ce repetă așa de des „Doamne miluiește-ne”. Dacă străinii vorbesc la superlativ de frumusețile de gînd și de cuvînt ale cultului răsăritean, oare noi să nu mai știm să-l punem în valoare? Să trecem pe lingă poezia „Acaftistului” ori a „Canonului Mare” al Sf. Andrei Criteanul fără să-i ajutăm credinciosului să guste din minunățiile acestor giuvaeruri ale spiritului însetat de „jertfa laudei” și de „chemările la pocăință”? Dar ce să zicem de plămuierea fără egal a dramei liturgice, unde, împreună cu Hristos și cu cetele îngerești, sufletul credincioșilor e prins cu toată ființa lui, în toate ipostasele, din această viață și din cea de dincolo, într-o măiastră întrepătrundere, la misterul mîntuirii și al înălțării dincolo de materie și de puterile morții? Cîți dintre noi am căutat în predici liturgice repetate să ancorăm pe credincios în atmosfera sfîntitoare a liturghiei? Sau cîți am epuizat încercarea de a încorpora fapăturile încredințate nouă spre păstorire în acea viziune prinsă pe zidurile mozaicate ale baptisteriului din Ravena și care, în fond, nu cuprind altceva decît ilustrarea primului tropar al înmormîntării: „Ceata sfinților a aflat izvorul vieții și ușa raiului?” După veacuri de „încremenire” dacă nu statică, cel puțin rutinară, am ajuns azi, noi ortodocșii, să nu mai pricepem, ca altădată, frumusețea poeziei liturgice a slujbelor ortodoxe, așa cum au fost ele concepute. Dacă n-avem la îndemînă explicații ale liturghiilor, așa cum le citeau înaintașii noștri de acum 3—400 de ani (Nicolae Cabasila, Simeon Tesaloniceanul și alții, deși din cea dintîi se mai găsesc exemple), să avem măcar dragostea să pricepem atît cît ne-au ajutat studiile teologice, aceste valori decît care nici o altă Biserică creștină nu are altele mai prețioase: poezia și evlavia cultului nostru răsăritean. Să ne apropiem de orice slujbă liturgică sau de orice ierurgie cu tremurul și cu pietatea, cu care am săvîrșit prima liturghie după punerea mîinilor arhieresti. Să vedem atunci cît de transfigurați vom sluji, cît de simțit vor participa credincioșii, cîtă viață și cît înțeles vor avea fiecare gest, fiecare cîntare, fiecare rugă!

Am spus, însă, la început că tot atît de primejdioasă este și *inovația sau improvizatia*, pe care și le îngăduie unii dintre noi atunci cînd caută să facă poate mai accesibile unele aspecte sau momente din viața cultului nostru. Ea e o minimalizare a valorilor de gînd și de cuvînt, pe care ni le-au transmis Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți. În întreaga istorie a creștinismului niciodată nu au fost prețuite și admirate formele de cult ale Bisericii noastre pe cît sînt ele azi studiate și căutate de cei mai distinși

teologi apuseni, atît romano-catolici, cît și protestanți. E aici un semn că, spre deosebire de ceea ce spunea acum 70 de ani învățatul luteran Ad. Harnack, creștinismul răsăritean nu-i pietrificare și nici ermetism static și impersonal, ci e viață de evlavie adîncă și înnoitoare, numai să-i prîcepem noima.

Dar cînd auzi de unii că simplifică ecteniile, că bagatelizează momente importante din liturghie îngîinînd rugăciuni formulate personal în timp ce cîdesc în biserică ori își îngăduie să adauge fraze formulate ad-hoc atunci cînd citesc vreo dezlegare ori vreo molitfă unui credincios (pentru „dezlegarea cununiei” ori a „norocului”), ca să nu pomenesc de îndrăzneala altora de a schimba însăși ființa spovedaniei fără să administreze vreun canon ori cu atitudinea cu totul de neiertat a unora care se supralicitează cu valoarea slujbei spunînd că prin cutare și cutare slujbă asigură dezlegarea ori împlinirea unui gînd. Pentru toate aceste soiuri de atitudini arbitrare (la care se mai poate adăuga și improvizarea unor rugăciuni la momente deosebite) va trebui să se găsească o rezolvare cerută de aceleași rînduiri ale Bisericii, cu atît mai mult cu cît prin ele nu aducem decît nivelare și minimalizare.

Tot pe atît de greșită e și interpretarea unei valori dictate de cantitatea unor servicii de cult. Ele pot crea deprinderi, dar duc tot la rutină ca și la libertinaj. Dacă spui de 10 ori „Tatăl nostru”, de 20 ori „Născătoarea” sau mai știu eu de cîte ori „Credeul” n-ai căzut numai în formalism, ci și în ispita de a-l putea obliga pe Dumnezeu să-ți îplinească voia pentru că ai făcut atîta și atîta. Îi aplicăm lui Dumnezeu calapodul nostru de a gîndi, evlavia noastră din calitate devine o cantitate. Dar mai presus de toate, ea devine o superstiție, o supralicitare a unor forme fără rost, care ar aduce, chipurile, schimbarea în sensul dorit de evlavia ieftină a unora și a altora. De ce să nu mărturisim că adeseori poate am încurajat astfel de evlavii simpliste, care dacă nu au în dosul lor pofta după cîștig ori după popularitate, în orice caz sînt lipsite de evlavia autentică ortodoxă? Și cu maslurile se face după părerea mea prea mult abuz în unele biserici.

Viața noastră de cult oferă atît de multe alte slujbe, atît de multe leacuri mult mai ducătoare la scop, numai să fie administrate cu un tact și cu o pedagogie mai serioasă, mai autentică. Pentru că, în fond, viața noastră pastorală trece prin transformări destul de variate și nu trebuie să le mai diluăm și noi cu rețete nepotrivite și uneori compromițătoare. Preotul nu poate fi un oracol, care să aibă pretenția că „deschide cartea” cu răspunsul exact a „ceea ce a fost și va fi”. Preotul e un părinte care îndrumă pe credincioși, se roagă împreună cu ei (iar nu împreună cu „hainele” lor!), chiar dacă în caz de boală extremă mai admitem așa ceva!), preotul aduce mîngăierea rugăciunii, dar nu e chemat să garanteze împliniri închipuite de epistolii căzute din cer ori de lanțul Sf. Anton.

Iată numai cîteva din extremele în care poate să ajungă slujirea noastră preoțească. Nu din sărăcia vieții liturgice răsăritene au izvorît rutina și nici inovația. Cu cît ne adîncim mai mult în comoara moștenirilor orientale, cu atît sîntem mai departe de oricare din aceste extreme.

PREGĂTIREA „PAȘTILOR”

de: Pr. VASILE PETRICA

Ortodoxia serbează praznicul Învierii Domnului nu ca un fapt oarecare, ce pîlpie doar în conștiință, ci ca o reală renaștere în care ne purificăm toți, ba chiar și natura o dată cu noi. La intonarea troparului „Hristos a înviat...” parcă cerul și pămîntul se reinnoiesc. Tocmai pentru că noaptea Învierii este un moment fără asemănare, Biserica nu lasă pe fiii ei să se întoarcă acasă fără a le da hrană sfințită pentru trupul ce s-a nevoit cu postul întru nădejdea sculării din morți. De aceea ea le oferă anafură sfințită numită „paști”, la care credincioșii țin atît de mult. Fără a fi ceea ce s-a crezut, o influență a protestantismului asupra spiritualității ortodoxe, ea este atît de mult cerută și cu atîta sfințenie căutată încît se poate spune că fără a minca „paștile” nu s-a serbat cu adevărat Învierea Domnului.

Referindu-ne la practica împărțirii „paștilor”, trebuie să observăm diversitatea formelor, a modalităților în care ele se pregătesc. Cum în liturghiere și molitfelnice nu se află nici o îndrumare în această privință, pregătirea a rămas sub influența unor variate tradiții locale. Așa bunăoară, pe un teritoriu extrem de restrîns cum este cel al Reșiței și împrejurimile sale, „paștile” se pregătesc în trei feluri: în parohiile din Reșița Română „paștile” constau din anafură și carne de miel friptă, pe cînd în parohia Reșița Montană numai din anafura sfințită; în parohia Cîlnic anafura se stropește cu vin și astfel se împarte credincioșilor.

Unii credincioși obișnuiesc a aduce de Paști la biserică un coș cu „pasca” ce o face fiecare casă creștină întru cinstirea Învierii Domnului. Deasupra are o cruce, tot din aluat, simbolizînd crucea Domnului. „Se sfințește în ziua de Paști prin rugăciunile prescrise, tămîieri și stropire cu aghiazmă de către preot”¹⁾. De altfel toate liturghiile conțin rugăciuni pentru binecuvîntarea cîrnii, ouălor și a brînzei de Paști. Felul cum întîmpină și serbează ortodocșii moldoveni Paștile îl aflăm din cronica unui contemporan, care glăsuiește astfel: „La fiecare casă s-au făcut pască cu brînză și ouă roșii, iar la unele case, unde este îndemînare, au fost închistrite ouăle cu cele mai minunate flori și alesături, cu fel și fel de culori. Unele femei sint atît de talentate că gindești că pictează, nu închistrește. Nu a rămas casă în sat să nu fi primit și trimis la biserică, după tradiție, așa numitul blid cu toate produsele casei, de la pască la ouă roșii închis-

1) Pr. Victor Aga, *Dicționar enciclopedic*, Timișoara, 1935, p. 239.

trite, slănină, unt, mere și diferite prăjituri; toate acestea sînt așezate într-un coș sau coșercuță anume făcută" ²⁾).

Revenind asupra pregătirii „paștilor”, ceea ce am constatat a fi o lipsă în privința unei concrete îndrumări în acest sens, s-a înlăturat prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care cu prilejul împlinirii a douăzeci și trei de ani de patriarhicească slujire, a dat la lumina tiparului, în traducere din limba greacă, prin osteneala P. C. Părinte prof. Ene Braniște, cartea „Slujba Învierii” (Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1971, 146 pp.), unde ni se dau prețioase și exacte indicații în direcția aceasta. Înlăturind orice posibilitate de inovație, cartea cuprinde toate precizările necesare în vederea pregătirii „paștilor”, glăsuind astfel: „se aduc preotului pînile dinainte pregătite, după obicei, tăiate în bucăți, ca pentru anafură și puse în coșuri sau în vase curate, în straturi peste care s-a turnat vin curat” (p. 46), după care apoi se citește rugăciunea prescrisă, stropindu-le cu apă sfințită.

Iată deci că noua carte înlătură nedumeririle care uneori, erau alimentate de o sumedenie de contradicții, a căror consecință n-a întîrziat să se arate. Deci, nici anafura sfințită cu mielul fript și nici singura anafură nu pot constitui „paștile” cele mult dorite și cinstite. De altfel este și absolut logic să fie așa, adică „paștile” să fie numai din prescură stropită cu vin ³⁾.

Totuși legat de sfințirea „paștilor”, în parohiile noastre s-au brodat variate obiceiuri, cum ar fi spre pildă cele din jurul Făgetului. Întră în ritual aducerea prescurilor, în joia Paștilor, de la familia care le-a donat sau pregătit, unde se săvîrșește o scurtă pomenire pentru cei vii și morți ai casei, după care se cîntă „Cînd măriții învățăcei...” Se aduc apoi în biserică unde stau așezate în altar.

Cum am mai amintit, lipsa în trecut a unei rugăciuni speciale pentru consacrare a ocazionat compilații discutabile care mai circulă la frații preoți, cum a fost cea a preotului Antoniu Anghel ⁴⁾. Dar Liturghierul apărut cu binecuvîntarea Patriarhului Miron Cristea în anul 1937, redă la pagina 340 rugăciunea închinată acestui moment, dar fără indicațiile necesare în legătură cu materia „paștilor”, cum face recenta carte „Slujba Învierii”.

Tot cu acest prilej atragem atenția asupra unui alt aspect și anume asupra modului de distribuire a „paștilor”. Trăim într-un timp cînd grija pentru condițiile igienice este mult accentuată. De aceea se impune a se abandona cu desăvîrșire obiceiul de a se da cu lingura „paștile”, „în gura,

2) Toader Hrib, *Cronica de la Arbore*, Iași, 1971, pp. 164—165.

3) Nicolae Cabasila, *Trăirea dumnezeieștii liturghii*, trad. Ene Braniște, București, 1946, p. 31.

4) Tiberiu V. Gherga, *Răspuns la un apel. Sfințirea „paștilor”*, în rev. „Altarul Banatului”, an. I, nr. 5—6, 1944, pp. 225—228.

fiecărui credincios . . ." ⁵⁾). Este mai corect ca preotul să-și procure din bun timp pungi de hirtie în care se pun „paștile”, spre a se împărți credincioșilor. O asemenea metodă are și avantajul unei mai rapide distribuiri, evitându-se apăsătoarea așteptare care uneori se îmbină cu lipsa de îndemînare a celor puși spre a servi credincioșii ⁶⁾). În felul acesta se pot oferi trimițîndu-se și acelor care din binecuvîntate pricini n-au putut fi prezenți la „sărbătoarea sărbătorilor”.

5) Tiberiu V. Gherga, articolul citat, p. 228.

6) Idem, p. 226. Vezi și nota *O datină căreia trebuie să i se arate mai mult respect*, în rev. „Mitropolia Banatului”, an. VI, nr. 4—6, martie-aprilie 1956, pp. 75—76.

PĂTIMIREA SFÎNTULUI MUCENIC SAVA GOTUL

Au trecut 1600 ani de la martirizarea Sfîntului Sava Gotul. Evenimentul acesta oferă Bisericii noastre prilejul de a-i aduce cinstirea cuvenită ca unuia din cei dintîi mărturisitori ai lui Hristos pe pămîntul țării noastre.

Sf. Sava a propovăduit credința ortodoxă în ținuturile „Gotiei” din vecinătatea Sciției Mici peste care au imigrat goții. Prigoana dezlănțuită de regele Atanaric împotriva creștinilor în 370 făcu destule victime. Printre sacrificeți se numără și Sf. Sava înecat în riul Buzău la 12 aprilie 372 pe cînd avea 38 de ani.

Vestea martiriului său ajunsese pînă la Sf. Vasile cel Mare, arhiepiscopul Cezareii Capadochiei, care ceru guvernatorului Sciției Mici, Junius Sornus, să-i trimită moaștele, dorință împlinită fără amîinare. Prețioaselor relicve fu alăturată descrierea pătimirii Sf. Sava, „o perlă a aghiografiei antice” (H. Delehay, *Saints de Thrace et de Mésie*, în : *Analecta Bollandiana*, XXXI, 1912, p. 291) și „un document istoric de rangul întîii” (A. Ehrhardt în : *Byzantinische Zeitschrift*, XXII, 1913, p. 255).

În paginile următoare dăm traducerea românească a ceea ce se intitulează „[Epistola] Bisericii lui Dumnezeu din Gotia către Biserica lui Dumnezeu din Capadochia și către toate parohiile aparținînd Bisericii catolice din acel loc” conținînd, întocmai altor așa-zise „acte martirice”, descrierea sfîrșitului Sf. Sava :

1. „Zicerea fericitului Petru se dovedește și acum cu putere : „În orice neam, cel ce se teme de Dumnezeu și face dreptate este primit de El” (F. Ap. 10, 35). Despre aceasta ne încredințează și faptele bune ale fericitului Sava care este martir al lui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Căci acesta fiind got și petrecînd în Gotia, în mijlocul unui neam viclean și pervers, s-a arătat ca un luminător în lume, imitînd pe sfinți și petrecînd cu ei în faptele bune după Hristos. Fiind zelos, nu alteia s-a dedicat încă de șapte ani fiind, ci doar bunei cinstiri cea în Mîntuitorul și Domnul nostru Iisus Hristos, iubind într-atîta fapta bună desăvîrșită încît ajunse în bărbăția deplină la cunoașterea Fiului lui Dumnezeu. Pentru că celor ce iubesc pe Dumnezeu toate li se lucrează în bine, astfel și el a ajuns la răsplata chemării de sus, ceea ce dorea din inimă. Apoi luptîndu-se fățiș contra potrivnicului și lăsînd în urmă relele din viață a trăit în bună pace cu toți oamenii.

2. După trecerea lui spre Domnul nu ne-a îngăduit să fim în uitare ci ne-a dat îndemn să-i scriem strădaniile pentru amintirea și întărirea credincioșilor. A fost drept în credință, evlavios, gata spre toată ascultarea cea întru dreptate, blind, simplu la cuvânt, dar nu la cunoștință, vorbind pentru adevăr, închizând gurile idolatrilor și nu mândrindu-se ci purtându-se cum se cuvine celor umiliți, liniștit, măsurat în cuvânt, rîvnitor spre tot lucrul bun, cîntînd în Biserică și aceasta foarte plăcut, îngrijindu-se nu de bani, nici de proprietăți, ci numai de cele spre trebuință, nebăutor de vin, înfrinat în toate, necunoscînd femeie, abținîndu-se, postea zilnic, stăruind în rugăciuni fără îngîmfare, supunînd pe toți la buna dispoziție, făcînd cele ale datorieii lui și nu umbla cu mintea spre cele ce nu-i erau de folos, în totul avînd o credință nepătată, lucrătoare prin dragoste, încît el nu se îndoia vreodată că se găsește față de Domnul.

Nu odată, ci adesea, înainte de a se săvîrși, a dat dovadă de fapte evlavioase întru credință. Întîi cînd mai marii din țara goților au început să se agite împotriva creștinilor silindu-i să mănînce carne de victime, unii dintre băștinașii satului în care ședea Sava, au fost de părere, la apariția persecutorilor, ca pe creștinii de la ei să-i facă să mănînce carne neprovenită de la victime în loc de carne de victime, pentru a-i păstra neprihăniți și pe ei și pe ai lor și a înșela pe prigonitori. Aflînd aceasta, fericitul Sava nu numai că n-a mîncat din aceste mîncăruri, dar venind în mijloc, a protestat înaintea tuturor, spunînd : „Dacă cineva mănîncă din acele cărnuri, nu poate fi creștin”. Și i-a împiedicat pe toți să cadă în plasa diavolului. Pentru acest lucru cei care uneltiseră această stragemă l-au izgonit din sat, apoi după cîtva timp i-au îngăduit să vină înapoi. După aceea porîndu-se iarăși prigoana după obiceiul goților, unii dintre băștinașii din acel sat, aducînd jertfe zeilor, erau gata să jure înaintea prigonitorului că nu este nimeni creștin în satul lor. Sava însă, arătîndu-se iarăși sincer și venind în mijlocul adunării, zise : „Pentru mine să nu jure nimeni, căci sînt creștin”. Cînd s-a înfățișat prigonitorul, sătenii i-au ascuns pe ai lor și au jurat că în sat nu există creștini, în afară unul singur. Aflînd conducătorul de această îndrăzneală a poruncit să se înfățișeze Sava. După ce a venit, a întrebat pe cei de față dacă au ceva în sprijinul său. Ei au răspuns că n-au nimic, iar nelegiuitul n-a ținut seama și a zis : „Un asemenea om nu poate fi nici ajutat și nici vătămât”. Și zicînd astfel a poruncit să-l scoată afară.

4. După aceea se iscă în țara goților o persecuție mare din partea păcătoșilor împotriva Bisericii lui Dumnezeu, cînd s-a apropiat ziua sfință a Paștilor și a vrut să se ducă în altă cetate, la preotul Guticas, spre a petrece sărbătoarea împreună cu dînsul. În vreme ce mergea pe drum a văzut un bărbat de o mărime extraordinară și strălucit la înfățișare, care i-a zis : „Întoarce-te și du-te la preotul Sansalas”. Sava a răspuns spunînd : „Sansalas a dispărut”. Căci Sansalas fugise din pricina persecuției și trăia în țara romanilor (en ti Romania), dar atunci se întoarce pe față în patrie pentru sfînta sărbătoare a Paștelui. Dar Sava nu știa de întoarcerea sa și de aceea răspunsese în felul acesta celui care i se arătase și

se împotrivise să meargă la preotul Guticas. Deoarece nu voia să asculte de poruncă, deodată, fiind vreme frumoasă în ceasul acela, a văzut o mulțime imensă de zăpadă pe fața pământului, încît îi împiedica drumul și nu putea trece mai departe. Atunci a înțeles că este voința lui Dumnezeu care îl împiedică să meargă mai departe și în schimb îi poruncește să se îndrepte spre preotul Sansalas. Și binecuvîntînd pe Dumnezeu s-a întors din drum. Cînd l-a văzut pe Sansalas s-a bucurat și i-a vestit lui și la mulți alții ceea ce văzuse pe drum. Ei au petrecut împreună ziua Paștilor. În a treia noapte după sărbătoare iată că din ceata nelegiuîților apărură în satul acela Atarid, fiul craiului Rodesteos, împreună cu un pîlc de tîlhari nelegiuîți și, găsindu-l pe preot dormind în casă, a pus să-l lege. În același timp l-au luat și pe Sava dezbrăcat din așternut și l-au aruncat în lanțuri. Pe preot l-au așezat într-o căruță, iar pe Sava l-au dus gol cum se întîmplase. Și-l tirară printre văi păduroase, pe care de curînd le-au aprins, urmărindu-l și lovindu-l cu vergi și bice, arătînd cruzime și neîndurare față de slujitorii lui Dumnezeu.

5. Dar sălbăticia vrăjmașilor a înfrînt-o răbdarea și credința celui drept. Căci făcîndu-se ziuă, zicea fălindu-se în Domnul celor ce-l persecutau : „Nu prin pămînturi arse, prin ascuțisuri de stînci bătîndu-mă să mă alungați gol și desculț, priviți dacă m-au vătămat și dacă pe trupul meu am vînatăi și rane din cele ce mi-ați făcut”. Văzînd că nimic nu se vede pe trupul său din cîte le făcuseră fără milă, au scos osia căruței și punînd-o pe umerii lui, îi întinseră mîinile pînă la marginile osiei, de asemenea și picioarele întinzîndu-i-le de cealaltă osie le-au legat și astfel l-au aruncat sub roți, adică să cadă întins pe pămînt, nesfiindu-se a-l schingiui pînă noaptea tîrziu. Deci obosind călăii, apropiindu-se l-a dezlegat o femeie care a vegheat toată noaptea pentru ca să prepare mîncări celor ai casei. Iar el dezlegat a rămas fără teamă cu femeia ce-și căuta de treburile sale. Făcîndu-se ziuă și auzînd acestea necredinciosul Atarid a poruncit să-i lege mîinile și să-l spînzure de grînda casei.

6. Și nu mult după aceea veniră cei trimiși de Atarid, aducînd mîncăruri de la sacrificiile pentru idoli și ziseră către preot și Sava : „Atarid ne-a poruncit să vă aducem acestea ca să mîncăți și să scăpați de moarte sufletele voastre”. Preotul răspunse zicînd : „Noi nu mîncăm așa ceva, deoarece nu ne este îngăduit. Spuneți lu Atarid să dea poruncă să fim răstigniți pe cruce sau uciși într-alt chip, cum va vrea el”. Sava zise : „Cine a trimis toate acestea ?” Ei răspunseră : „Stăpînul nostru Atarid”. Sava zise : „Există un singur stăpîn, Dumnezeu din ceruri. Atarid este un om nelegiuit și pîngărit iar acestea sînt necurate și spurcate, mîncăruri de pierzare, după cum și Atarid cel ce le-a trimis. Zicînd Sava acestea, unul din fiii lui Atarid aprinzîndu-se de minie și luînd o măciucă a aruncat-o cu partea ascuțită în pieptul Sfîntului astfel ca cei de față să socotească că, zdrobit prin lovitura aruncată, va muri îndată. Dar el învingînd suferința vrăjmașilor prin dorința religioasă a zis călăului : „Acum ți se pare că m-ai rănit cu măciuca ; să ști însă că într-atîta nu m-ai lovit încît socotesc că m-ai lovit cu un fir de lînă de capră”. Și ca dovadă de

cele zise i-a arătat cu fapta că nici n-a strigat, nici a suspinat de durere și nici o urmă de rană pe trupul lui nu s-a văzut.

7. Atunci Atarid, auzind acestea, porunci să fie omorît. Așadar slujitorii nelegiuirii lăsînd pe preotul Sansalas legat, luară pe Sava și-l duseră la riul ce se cheamă Museu (scil. Buzău) să-l înece. Iar fericitul aducîndu-și aminte de porunca Domnului și iubind pe aproapele ca pe sine însuși a zis : „Ce a greșit preotul că nu este ucis împreună cu mine ?” Iar ei au răspuns : „Nu este treaba ta să dispui despre acestea”. Acestea cuvîntînd ei, a strigat întru bucuria Sfintului Duh și a zis : „Binecuvîntat ești Doamne și binecuvîntat este numele Tău Iisuse în veci, amin, pentru că Atarid și-a atras asupra-și moartea veșnică iar pe mine mă trimite să fiu pururea viu, căci astfel a binevoit Domnul Dumnezeu întru slujitorii Săi”. Și ducîndu-l, pe tot drumul mulțimea lui Dumnezeu socotind prea puține suferințele de acum față de mărirea viitoare ce s-a descoperit sfinților. Cînd a ajuns la malul rîului, cei care-l păzeau grăiră unii către alții : „Hai să slobozim pe acest nevinovat, căci de unde va cunoaște aceasta Atarid ?” Dar fericitul Sava le spuse : „De ce vorbiți în zadar și nu faceți ce vi s-a poruncit ? Eu văd ceea ce voi nu puteți cunoaște ; iată înaintea mea stau de față întru mîrire cei ce au venit să mă primească”. Atunci îl coborîră spre rîu iar el mulțimea și lăuda pe Dumnezeu căci pînă la sfîrșit i-a slujit lui duhul ; apoi aruncîndu-l și punîndu-i un lemn de gît, îl împinseră în adînc. Săvîrșindu-se astfel din cauza lemnului și a apei, păstră neprihănit simbolul mîntuirii, la vîrsta de treizeci și opt de ani. Săvîrșitu-s-a în ziua a cincea a sîmbetei de după Paști, adică în ajunul idelilor lui aprilie, sub împărații Valentinian și Valens, pe cînd erau consuli Modestus și Arintheus.

8. Apoi scoțîndu-l din apă, ucigașii îl aruncară neîngropat și se depărtară. Dar nici ciine, nici vreo fiară nu s-au atins de loc de el, ci rămășițele au fost adunate și îngropate de mîinile fraților. Junius Soranus preastrălucitul conducător al Scîției, cinstitor al Domnului, trimise oameni vrednici de încredere și îl transportară din ținutul barbar în țara romanilor (eis tin Romanian). Și dînd țării lui dar de preț și rod mărit al credinței, îl trimise în Capadochia la voi cinstitorii de Dumnezeu prin voia preoților, iconomisînd Dumnezeu cele spre bucurie fraților care pătînesc pentru El și se tem de El. Deci săvîrșind rugăciuni la slujba din ziua în care luptătorul și-a luat cununa, amintiți-vă și de frații din depărtare ca astfel fiind bucurie în Biserica catolică și apostolică să lăudați pe Domnul Cel sfinților (scil. credincioșilor) ; închinăciuni vouă și celor împreună cu voi. Iar Celui ce poate să ne ducă pe noi pe toți în harul Său și în dar în împărăția cerurilor, mîrire, cînte, putere și măreție împreună și Fiului Său Unul născut și Sfintului Duh, în vecii vecilor, amin”.

(Textul grec la : H. Delehay, *Saints de Thrace et de Mésie*, *Analecta Bollandiana*, XXXI, 1912, pp. 216—221 ; R. Knopf și G. Krüger, *Ausgewählte Märtyrerakten*, Tübingen, 1929, pp. 119—124. Traducerea românească după : Constantin Erbiceanu, *Ulfila, Viața și doctrina lui sau starea creștinismului în Dacia Traiană și Aureliană în secolul al IV. Extras*

din revista Biserica Ortodoxă Română, București, 1898, pp. 65—71; dr. Ioan Dinu, Citind martiriul Sfântului Sava Gotul, în rev. Tomis, Constanța, an. XV, nr. 9—10, septembrie-octombrie 1938, pp. 20—24 și Idem, Contribuțiuni la cunoașterea vlădicăi Bretanion ori Vetranion, în rev. Tomis, an. XVIII, nr. 12, decembrie 1941, pp. 7—19; H. Mihăescu și alții, Izvoarele istoriei României, vol. II, București, 1970, pp. 711—715).

Informațiile cuprinse în acest document, a cărui valoare abia dacă mai este nevoie s-o subliniem, sînt confirmate de mărturii contemporane (ex. epistolele Sf. Vasile cel Mare la care ne-am referit deja) și în suficientă măsură de săpăturile arheologice recente. Ceea ce ar fi vrednic de reținut — printre altele — sînt următoarele (cf. Revue des études sud-est européennes, București, t. VII, nr. 1, 1969, pp. 175—185):

Murind în 372 la vîrsta de 38 ani, însemnează că Sava s-a născut în 334 și, cum era creștin din copilărie, se poate presupune că părinții săi erau la fel. Rezultă de aici că religia creștină era cunoscută în aceste locuri unei bune părți din populație. În 372 noua credință număra cel puțin 30 sau 40 ani de apostolat printre goții din nordul Dunării. Numele capadochian purtat de Sava apoi, nu infirmă apartenența sa la unul din triburile gotice. Se cunosc doar contactele capadochienilor cu populațiile nord-dunărene. Wulfila însuși era originar din Capadochia. În aceeași epocă capadocianul Eutihie predica goților. De aceea trimiterea moaștelor lui Sava în patria Sfântului Vasile avea rostul mai mult decît a le pune la adăpost de profanare: era semnul recunoștinței creștinilor nord-dunăreni față de Biserica mamă a Capadochiei și față de cea din Scitia Mică.

Dacă documentul descriind martiriul Sf. Sava vorbește de persecuția goților ca despre ceva obișnuit, el pune totodată accentul pe simpatia „păgînilor” — mai bine zis a neconvertiților — față de conaționalii lor creștini. Și nu numai la sate, ci și printre cei din anturajul șefilor de triburi. Se poate vorbi chiar de o simbioză a tuturor păturilor neamului goților, creștini și păgini, care va duce la convertirea majorității. Cunoaștem doar că Sava n-a fost singurul martir al persecuției lui Atanaric, rege care pînă la urmă n-a fost în exclusivitate pricinuitorul morții fiecăruia din aceștia.

Documentul mai vorbește de biserici atît la țară (cea la care slujea Sansalas), cît și într-un oraș (unde Guticas era preot). Săpăturile arheologice n-au dat la iveală atari urme din sec. IV. E posibil să fi existat corturi sau colibe care serveau nevoilor de cult, deși nu lipseau casele cu tavan de grinzii, asemenea aceleia unde fu dus Sava.

Trebuie insistat în fine asupra bunei înțelegeri care domnea între locuitorii creștini și necreștini. Tabloul acestei societăți tolerante îl întîlnim și în necropolele gotice descoperite pe întreg teritoriul ocupat oarecînd de goți în care, alături de trupuri îngropate după ritualul păgîn, se găsesc altele supuse ritualului creștin. Reiese de aici, cum observa P. P. Panaitescu (Introducere la istoria culturii românești, București, 1969, p. 77), că „conviețuire a barbarilor cu populația daco-romană era, nu numai posibilă, dar și necesară. Concepția veche despre barbari, scoasă din descrierea

retorilor romani și greci, nu mai stă azi în picioare. R. Roesler, autorul teoriei despre imigrarea românilor, spunea acum o sută de ani că, dacă ar fi rămas romanii în Dacia în vremea năvălirilor, ei vor fi fost cu siguranță nimiciți. În stadiul actual al cercetărilor despre migrațiunea popoarelor, putem spune cu toată liniștea că dacă au rămas romani sub barbari ei trebuie să se fi înmulțit, întrucât stăpânirea barbară înfățișa condiții prielnice pentru aceasta... Așezarea „barbarilor” înseamnă o continuare a vieții economice rurale cu instituția colonatului, o colaborare de gen pre-feudal între o clasă de militari și alta de comunități agricole băștinașe, care în schimbul dijmei își păstrează rodul muncii... Pământurile nelo-cuite de băștinași nu interesau pe barbari”.

Peste tot însă, din paginile scrisorii adresată de Biserica Goției Bisericii din Capadochia, iese în evidență figura luminoasă a Sf. Sava, creștin convins și gata oricând a mărturisi crezul său. Împărtășindu-se de la început de venerare ce depășea hotarele unei singure Biserici locale, el a intrat în conștiința credincioșilor răsăriteni iar numele său a fost înscris în cele mai vechi sinaxare. Cinstindu-i memoria cu prilejul împlinirii a 1600 ani de când a suferit martiriul pentru Hristos, săvârșim un obligatoriu act de pietate și totodată readucem în actualitate fapte ale începuturilor creștinismului pe teritoriul patriei noastre, încă de la începuturile poporului căruia aparținem ori, după cum spunea însuși marele Vasile în epistola prin care mulțumea pentru prețioasele moaște, vom face „ca agricultorul recunoscător care trimite pîrga roadelor, celor ce au dat sămînța...” (Ep. CLXV, Migne, P.G. XXXII, 640 A și Gh. I. Moisescu, Șt. Lupșa și Al. Filipașcu, Istoria Bisericii române, vol. I, București, 1957, p. 62).

O ÎNSEMNARE DIN 1829 A PROTOPOPULUI NICOLAE STOICA DESPRE MĂNĂSTIREA MRĂCUNIA

de: M. TELEGUȚ și M. ANCUȘA

La numai 2 km de Dunăre, ascunsă printre colinele Clisurii, a existat o mănăstire încă în secolul al XIV-lea, despre care se cunoaște foarte puțin. Legenda care circulă și azi printre localnici spune că mănăstirea din Valea Mrăcuniei a fost distrusă de turci, iar mult mai târziu pe dărmăturile bisericii și a chiliilor, proprietarul sălașului din apropiere ar fi zidit un grajd pentru vite, care însă nu a putut fi folosit deoarece vitele nu voiau să intre în grajd... „locul fiind sfânt”. Legenda trebuie să fi avut o mare răspîndire în părțile acelea căci altfel nu se explică faptul că după veacuri, localnicii s-au gândit la reconstrucția bisericii și a anexelor mănăstirești pe locul fostului lăcaș de închinare, despre a cărui rol în aceste locuri nu se știe nimic.

Puținele mențiuni despre vechea mănăstire din valea Pan Mrăcunia ce ne sînt cunoscute atestă că documentul pe care îl reproducem, nu le-a fost străin¹⁾. El cuprinde însemnările din 1829 ale protopopului-cronicar din Mehadia Nicolae Stoica, anonimul autor adăugîndu-i un plan cotate în care se dau și dimensiunile pentru clădirea bisericii mănăstirești.

Documentul, scris, redactat în germană, cu litere gotice, avînd numai localitățile sau alte nume proprii scrise cu litere latine, pare să fie întocmit tot în prima jumătate a secolului trecut și a aparținut istoricului Patriciu Dragalina.

Sigiliul în ceară roșie, din care lipsește o bucată, lasă să se descifreze un text în limba slavonă.

Actul cuprinde două file duble, din care pe prima (2 pagini și 3 rînduri) este textul pe care îl reproducem în traducere, iar pe cea de a doua e desenul cu planul bisericii, sigiliul în ceară roșie, iar pe pagina alăturată specificarea dimensiunilor conform liniilor de secțiune din plan (fig. 1).

Textul are următorul conținut:

„Titlul manuscrisului este: Povestiri simple (cronografie) sau curiozități din Districtul Mehadiiei în Banatul Timișan scrise de bătrînul protopop din Mehadia Nicolae Stoica de Hațeg, pentru amatori și propria lui plăcere, acum în al 79-lea an al vieții, fără ochelari, așa scris în germană la 1829.

1) N. Cornean, *Monografia eparhiei Caransebeș*, Caransebeș 1940, p. 106.

„După lupta de la Cosova când sîrbii l-au pierdut pe cneazul Lazar împreună cu regatul lor, turcii s-au purtat foarte crud cu bulgarii și sîrbii mai ales după nenorocita bătălie de la Varna și după cucerirea în 1453 a Constantinopolului. Spaima de turci a fost răspîndită de sîrbii și bulgarii care s-au refugiat dincolo de Dunăre, încît populația a început să se ascundă prin păduri și pe la vechile mănăstiri.

„Și călugării din Covilova (vis-à-vis de Orșova) s-au refugiat dincolo de Dunăre, de unde apoi în Ungaria împreună cu locuitorii de pe aici. Așa și mănăstirea din valea Pan Mrăcunia cu domeniile ei a fost părăsită, călugării s-au refugiat la Oravița pentru a zidi acolo mănăstire și mine, dar acestea au fost desființate de către Banul Banatului, iar călugării au plecat și ei în Ungaria stabilindu-se la nord de Buda.

„Aceasta este dovada că mănăstirea Mrăcunia a existat la sfîrșitul secolului al XIV-lea. Cu toate că a suferit distrugeri, totuși în 1788 era locuită după cum rezultă din același manuscript pe care-l citez textual (mențione în actul descris).

„Mai jos de peștera Veteranii de pe Dunăre se află satul Dubova (Eichenort). În valea pîrîului Mrăcunia (Dunkler) sînt ruinele unei mănăstiri sîrbești a cărei biserică și turn sînt bine zidite cu bolți din pietre fasonate. Încă acum 30 de ani (1800) picturile erau destul de bine păstrate, mai stătea și piatra altarului. Acum totul e distrus și numai zidurile mai stau și servesc de grajd pentru capre.

„Mănăstirea a fost părăsită după 1788 la apropierea turcilor, distrusă de Seinde și nu a mai fost restaurată.

„Aceasta e tot ceea ce ne e cunoscut despre amintita clădire interesantă. În tratatele de istorie nu apare numele mănăstirii. Amprenta sigiliului mănăstirii ce mi-a fost trimisă poartă anul 1735”.

„Măsurătoarea clădirii cuprinde :

„a.a. lungime sub turn 1°)

b.b. lățime sub turn 2°)

c.c. lungime între biserică și turn 1°)

d.d. lățime dintre biserică și turn 2°)

f.f. lungimea scaunelor pînă vis-a-vis de celelalte 2°)

g.g. lățimea scaunelor 4°)

h.h. lățimea în altar 2½°)

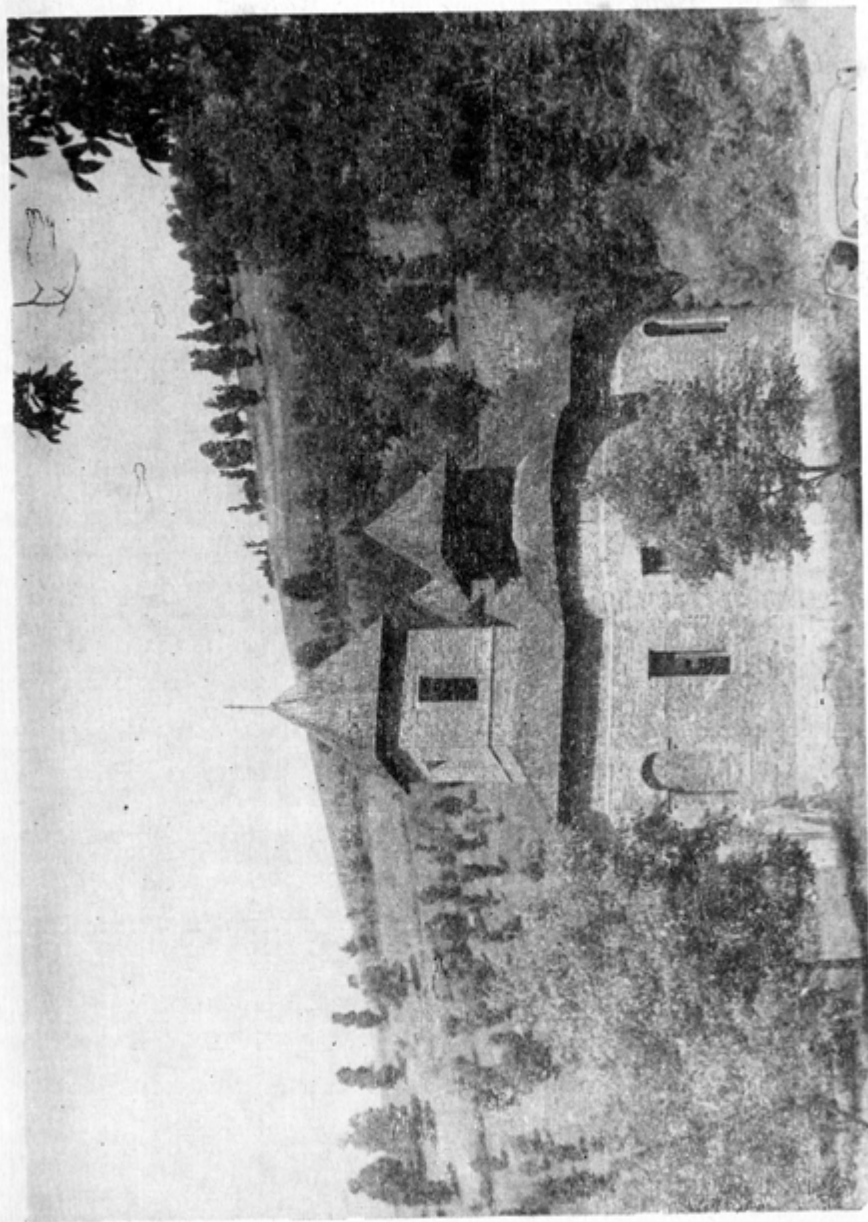
i.i. lungimea în altar 2°)

Zidul jur împrejur are grosimea de 2½°)

Zidul exterior al turnului are grosimea de 3½°).

„Aceasta este mănăstirea din Mrăcunia, toată clădirea cum exista pe timpul cneazului Lazar”.

Mănăstirea din valea Mrăcuniei trebuie adăugată pe lista puținelor lăcașuri monahale din evul mediu de pe teritoriul provinciei Banatului, unde incursiunile otomane și nenumăratele lupte dintre austrieci și turci nu au permis înjghebarea lăcașurilor de cult. Rămîne ca cercetările viitoare să scoată la iveală data ridicării acestei mănăstiri și cauza pentru care a fost construită în acest loc.

Mănăstirea Mrăcunia

MANUSCRISE ROMĂNEȘTI ÎN COLECȚIA EPARHIALĂ DE OBIECTE VECHI BISERICEȘTI DIN TIMIȘOARA

de : prof. ATANASIE POPA

Banatul, acest colț de țară cu specific propriu cultural, păstrează multe vestigii istorice și comori literare. A fost un ținut frământat de valurile stăpînirilor străine. În secolul al XVIII-lea au fost mutate sate întregi de pe locurile fertile, pe locuri mlăștinoase, nesănătoase, în cadrul unor colonizări abil gîndite. Învîingînd greutățile și asupririle de tot felul, românii au viețuit, au lăsat urme grăitoare, ca de pildă valul uriaș „al lui Traian” care stă mărturie de puterea imperiului roman. Venit-au aici bejenari din Oltenia, au luat și băștinașii lumea în cap, avut-au străini căpătenie bisericească, dar cu toate aceste vicisitudini și năpăști, băștinașii și-au păstrat ființa și legea românească.

Cultura bănățeană a avut din vechime forme superioare în arhitectură (biserici) și mai ales în pictură (Nedelcu, Zaicu, Popescu, Diaconovici etc.), apoi cărturari de seamă, luptători pentru libertate și cultură (Eftimie Murgu, Loga, Ungureanu și alții).

Pe pămîntul Banatului au dăinuit și dăinuiesc de veacuri mănăstiri (Săraca, Lipova, Partoș, Hodoș Bodrog), aici a păstorit Sf. Iosif cel Nou ; tot aici se păstrează obiecte de cult de artă superioară în muzeele și colecțiile din Timișoara, Caransebeș, Lugoj, Lipova...

Istoria culturală a Banatului este bogată în fapte și evenimente mari.

Dintre mărturiile culturale menționăm Octoihul (glasurile 5—8) din Caransebeș, sec. XIII—XIV, unul dintre cele mai vechi manuscrise slave găsite aici (Ms. 450 Acad.) scris probabil în Țara Românească. Manuscrise vechi, slavone, din sec. XV—XVI, păstrează și Mitropolia din Timișoara, mănăstirea Hodoș-Bodrog și Academia R.S.R. provenite tot din Banat, precum și Episcopia din Arad.

În cele ce urmează vom prezenta două manuscrise românești din secolul al XVIII-ea păstrate în Colecția eparhială de obiecte vechi bisericești din Timișoara.

Este vorba de *Evangelhilarul* (Evangelhia) copiată între 1720—1738 de popa Costandin din Șumand (Șimand)-Arad și de *Octoihul* popii Vasile din Dămșoș (Densus)-Hațeg, copiat în 1725. Primul provenit din bise-

rica de la Boldur, al doilea din Vasiova. Manuscrisele atît cele românești cît și cele slavone au fost deja menționate ¹⁾.

Să ne cunoaștem mai îndeaproape cu aceste manuscrise.

I. EVANGHELIARUL

A fost copiat în diferite etape : început în 1720 și terminat în 1738. Manuscrisul este complet, nu cred că a avut foaie de titlu, cum se obișnuiește. Din pricină că s-a copiat la intervale diferite și numerotarea este diferită. Unele părți n-au nici un fel de numerotare, nici a coalelor măcar, lipsind sigla din partea inferioară a paginei. Altele au numerotate filele (ultima fiind 133).

În total are 185 file, Formatul 28/18 cm, Redactat pe două coloane, scrisul imită tiparul, dar cu tendințe de cursivitate. Copistul nostru, popa *Costandin* din *Șumand*, are un scris de cărturar, ușor, cel cursiv ; iar cel din manuscris destul de ordonat, cînd mai mare, cînd mai mic, ductul mai gros ori mai subțire, în unele locuri mai puțin îngrijit, după cum a fost „pana” sau oboseala.

A fost un „scriptor” cu gust, s-a silit să dea înfățișare frumoasă manuscrisului și cred că a fost copiat pe seama lui, judecînd după nume-roasele însemnări pe care le are ; nu cuprind nici un nume străin, nici de proprietate ulterioară. Cum a ajuns la Boldur-Lugoj, deocamdată nu se poate preciza.

Ici și colo, în însemnările sale, are și cîte un cuvînt slavon, dovadă că autorul era cunoscător al slavoniei sau al sîrbiei. Nu este de pe meleagurile noastre. Forma de *Costandin nu Constantin*, este după onomastica munteană, unde se folosește și forma a doua. Va fi fost preot în *Șimand* și încă mulți ani ; ultima însemnare datată este din 1738. Ductul scrisului, grafia din anii din jurul lui 1738 diferă, nu este atît de ușor, este mai chinuit dar cu linii mai libere, mai aruncate, scris și artificial, iar elementul decorativ mai redus ; introduce inițiale de alt gen, împletite, față de cele pline și în alt stil din partea întîi a manuscrisului.

Scris pe două coloane ca și cele ale lui Șerban (Apostol, 1683) și Evangelie (1682) ; în prima parte rîndurile sînt rărîte — 28 de pagină, în partea a doua, dorind să termine mai curînd, a încărcat pagina scriind 35 rînduri pe pagină. Diferența de execuție este și în decor la vignete și inițiale, la început de capitol sau la părți mai cuprinzătoare.

Legătura, ulterioară, în table de lemn, îmbrăcate în piele, presate cu motive vegetale ; în față Răstignirea, pe a doua tablă, Maica Domnului. Legătura solidă, copciile lipsesc. Manuscrisul în stare bună.

Ceea ce îi dă o valoare particulară manuscrisului este decorul lui. Se servește de un motiv vechi din manuscrisele noastre — steluța — în

1) Ion B. Mureșianu: *Aspecte din trecutul Bisericii bănățene*, în „Mitropolia Banatului”, Timișoara 1969, an. XIX, nr. 7—9, p. 409.

special cel frecvent în secolul al XVII-lea, care a fost luat de mulți copişti mai ales de dincoace de Carpați. Este un motiv de împletituri format din arcuri, între ele stelute sau floriceică stilizată, în mijloc un cerc (fig. 1, 2, 3). Cele mai multe sînt în culori, în special roșu și negru (fig. 1, 3, 4), iar la unele galbene (fig. 2). Desenează cu mîna liberă, nu este construcție cu rigla sau compasul, în afară de centrul vignetei sau a frontispiciului. Pune pe cele mari ca frontispicii la părțile mari ale Evangheliarului pe două coloane, pe lățimea paginii, iar la capitole pune vignete pe o singură coloană. Același motiv are multe variante fie în culori, fie numai în negru. Unele vignete și frontispicii au la margini frunze stilizate (fig. 4), care se îndoaie spre mijlocul desenului în felul vignetelor din manuscrisele vechi ca și la motivele macariene. Mai are și alte motive geometrice (f. 53) sau vignete simple înguste, formate din floricele stilizate sau alte combinații, mai ales vegetale, stilizate. Vignetele cu elemente geometrice au în decor și păsările, înfleună din motive bizantine, vechi, răspîndite mai ales în Țara Românească, ceea ce indică origina popii Costandin. Le-a adus cu manuscrise cu tot dintre cele în circulație.

Titlurile încă sînt o podoabă, dar nu atît de reușită. Titlul de la f. 53 cu frontispiciu linear este în stilul manuscriselor vechi atît de dincolo cît și de dincoace de Carpați. Este scris numai în roșu, cu majuscule neîmpletite dar decorative, ordonate și elegante.

Inițialele se pot grupa în : lineare cu aplicații vegetale, ca la tipări-turile lui Antim și din împletituri. Se remarcă inițiala *in* (în vremea aceea) care este în stilul macarian, coresian și în parte și în a lui Varlaam din Cazania lui din 1643. Diferă ca mărime și execuție. În general inițialele sînt îngrijite și produc un efect plăcut.

Copistul nostru este atent și la „trimiteri” sau la îndrumări tipico-nale. Pe unele le încadrează ca să atragă atenția preotului la dispozițiile tipicului la citirea evangheliilor, în legătură cu unele sărbători sau dumi-nici în funcție de a Paștilor.

La fiecare praznic domnesc și la unele de ale sfinților se dă și pri-ceasna, dar aceasta în slavonește ca în multe din Prăznicarele manuscrise din secolul al XVII-lea.

Manuscrisul nu este o traducere a lui popa Costandin, dar nici nu este copie fidelă din a lui Șerban sau Simion Ștefan (1648).

Cuprinsul manuscrisului. Distribuția evangheliilor nu este după rînduiala stabilită de evanghelistar. Aici începe cu apostolii și evangheliile la praznice domnești și sfinți mari care servesc și de titlu. La fiecare sărbătoare se dă : apostolul cu prochimenu de la început și de la sfîrșit, evanghelia de la utrenie, unde este cazul, cea de la liturghie și priceasna. Scrie „utărnie”, forma veche. Pentru 14 octombrie, Cuvioasa Paraschiva, scrie „Vinerea Mare”, caracteristică sudului țării.

Sînt date pericopele pentru : 1 septembrie : Simeon Stilpnicul și înce-putul indicului, Nașterea Precistei, Ziua Crucii, Vinerea Mare, Sf. Ioan Zlatoust, Sf. Andrei Apostolul, Duminica Sfinților Părinți, Duminica înaintea Nașterii lui Hristos, Soborul Precistei, Tăierea împrejur, Dumi-nica înainte de Botez, Botezul Domnului, Trei Ierarhi, Sf. Teodor Tiron,

Cei 40 de mucenici, Bunavestire, Sf. Gheorghe, Sf. Constantin și Elena, Nașterea Sf. Ioan Botezătorul, Sf. Petru și Pavel, Mucenica Marina, (Sf. Ilie lipsește). Schimbarea la față, Adormirea Maicii Domnului, Tăierea capului Sf. Ion Botezătorul.

Urmează pericopele pentru zilele săptămânii. Evangheliile dimineța (sic!) ale Învierii v(oscresnele). Se continuă cu evangheliile, începînd cu a Paștilor pînă la ale Triodului. Se dau textele de la slujba Patimilor și se încheie cu evangheliile ceasurilor din Vinerea Mare. Ca adaus sînt evangheliile de la sfințirea bisericii și la neplouare. Lipsesc evangheliile maslului, la morți și la alte ierurgii. Pe ultima filă, de o altă mină, scris ulterior cursiv, este evanghelia Paștilor împărțită în 15 versete citită cu întreruperi de clopote.

După ce am făcut cunoștință cu manuscrisul, cuprinsul, podoabele și structura lui, transcriem și însemnările destul de multe ale popii Costandin ot Șimand.

1. f. 10v. Sfirșitu-s-au această (!) sf. slujbe în luna lui făurariu în 23 de zile Eu popa Costandin.

2. f. 16v. (scris cursiv mai dezordonat) : Scris-am eu Costandin... ot Șumand făurar...

3. f. 24v. Coneț da hvaliti gad (sfirșit și lui Dumnezeu laudă), și : am scris eu popa Costandin ot Șumand : aceasta hîrtie foarte proastă. Februarie din (zile) 28 rojd. (de la naștere) 1720.

4. f. 27v. Coneț da hvaliti gad. Scris-am eu popa Costandin ot Șumand.

5. f. 38. Coneț da hvaliti gad. Scris mai ordonat : Scris-am eu popa Costandin această carte ot Șumand. August.

6. f. 38v. Sfirșitul și lui Dumnezeu (laudă). Sănixari (Sinaxar), și am scris eu popa Costandin ot Șumand în luna lui martie în 29 de zile.

7. f. 46. Scris-am eu popa Costandin această sfință evanghelie tocma în Șumand în luna lui aprilie întîia zi, 1-am isprăvit acest trătaj (treabă) rojd. Hva 1720.

8. f. 52v. Scris-am eu popa Costandin ot Șumand aceste sfinte evanghelii ale sfintelor voscresne.

9. f. 67/15 (numerotația veche), scris greoi : Scris-am eu popa Costandin.

10. f. 76v. (cu roșu) : Sfirșitul sfinteii evanghelii a lui Ioan pînă la duminica Rusaliilor. Apoi (cu negru) : Sfirșit-am acest stălp de evanghelie în luna lui maiu 10 din. și am scris eu popa Costandin ot Șumand, 1737.

11. f. 113 jos : Si am scris eu popa Costandin ot Șumand fost rojd. Hva 1737 iulie din 12.

12. f. 158v jos (cu roșu) : Scris-am eu popa Costandin această sf. evanghelie în Șumand mșta mai 21 din leat ot rojd. Hsva 1738. Fost-au sti Costandin în duminica Rusaliilor, odată.

Cu acestea am încheiat prezentarea manuscrisului popii Costandin din Șimand, document de ornamentație veche, precum și de felul cum este întocmit acest Evangheliar, după cum a socotit el că e mai bine.

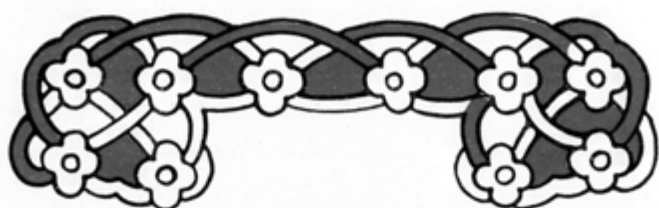

Fig. 1

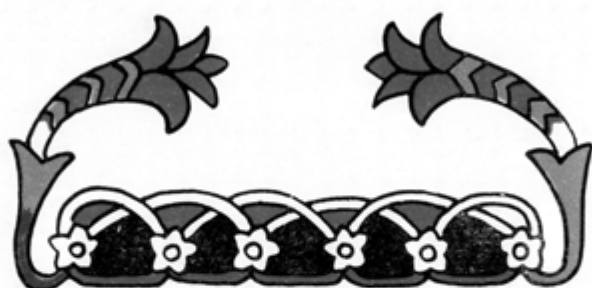

Fig. 2

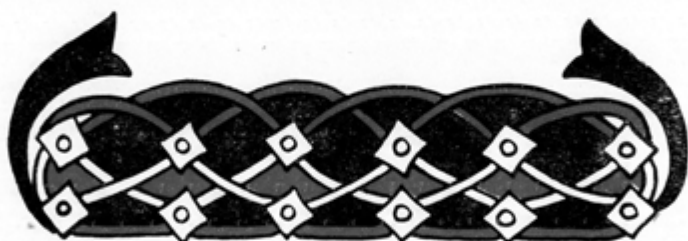

Fig. 3

Fig. 4

Vignete din manuscrisele aflate în Colecția de artă bisericească veche a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului

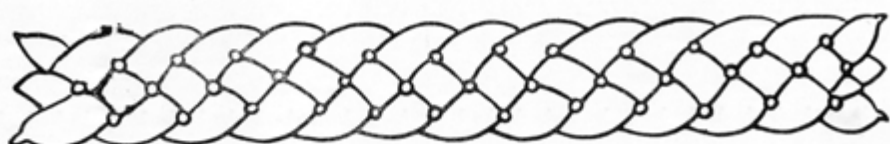

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Elemente decorative din manuscrisele aflate în Colecția de artă bisericească veche a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului

Texte.

Din Evanghelie.

Duminica a treizeci și trei după Rusalii a mitarnicului și fariseului. Glas 8. Evglie utărnei a 11. Iară la liturghie de la Luca cap. XVIII zaceal. 89.

f. 95. Zise domnul pilda aceasta : doi oameni au intrat în biserică să se roage, unul fareseul, altul vameșul, fareseul stînd să roagă întru sine : dmne mulțumescu-ți că nu sînt ca ceilalți oameni, jefuitori, nedrepti, preacurvari sau ca și acesta vameș. Postesc de doa ori în săptămînă ; dau zeciuala din toate cîte cîștig. Iară vameșul stînd de departe stînd nu vrea nici-i ochii săi la ceriu să-i ridice, ci-și bătea pieptul lui zicînd : doamne fii milostiv mie păcătosului. Zic voao că s-au pogorît acesta mai îndreptat la casa sa decît cela. Că tot cela ce să înalță smeri-să-va, iară cela ce să smerește înălța-se-va.

Texte comparative

1. Din *Cazania lui Varlaam*, (Iași, 1643), f.1—1v. După ediția Byck, 1943.

Dumeneca fariseului și a vamășului. Evanghelia din Luca în optzeci și noaă de capete.

Zise Domnul pilda aceasta : Doi oameni intrară în beserecă să să roage, unul fariseu, iară altul vamăș. Deci fariseul stătu și așa să ruga întru sine : „Doamne dau ție laudă că nu sîmtu ca alalți oameni apucători, nedirepti, curvari sau ca acest vamăș. Postescu-mă de doaoi într-o săptămînă și dau a zecea din tot cît agonisesc”. Iară vamășul sta departe, nu vrea nice ochii să-ș rădice cătră ceriu, ce să bătea în pîpt și zicea : „Doamne, milostiv fii mie păcătosului !” Iară grăesc voaă acesta mai drept în casa sa, decît acela ; că hie cine cela ce să va înalță smeri-să-va, iară cela ce să va smeri înălța-să-va.

2. Din *Evanghelia de la București*, 1682, f. 85.

Duminica a treizeci și trei după Rusalii a Mitarnicului și a Fariseului, de la Luca, zaceala 89.

Zise Domnul pilda aceasta : doi oameni intrară în beserecă să să roage ; unul Fariseu și altul Mitarnic. Fariseul stînd, așa să ruga întru sine : Doamne mulțamescu-ți, că nu sînt ca ceialalți oameni : jăhuitori, nedrepti, preacurvari, sau ca acest Mitarnic. Postesc de doao ori în săptămînă, dau zeciuală din toate cîte cîștig. Iară Mitarnicul de departe stînd, nu vrea nice ochii săi la ceriu să-i rădice, ce bătea pieptul lui zicînd : Doamne fii milostiv mie păcătosului. Zic voao, că să pogorî acesta mai îndreptat la casa lui, decît cela. Că tot cela ce se înalță pre sine pleca-se-va ; iară cela ce pleacă pre sine, înălța-se-va.

3. Din *Apostol*, 21 nov. *Văzneseniia Preceștii*.

Către Ovrei cărții sfîntului apostol Pavel cetenie (cap. IX). Fraților, cortul cel dintîi, avea îndreptarea din slujbă și sfîntîre lumească. Pentru

că cortul cel dintii s-au făcut întru carele era sveșnic și masa și punerea pănilor înainte, carele se zice sfînta, iară după a doă catapeteazmă cortul cel sfînta sfinților, carele avea cădelniță de aur, întru carea era năstrapa cea de aur manna și toiagul lui Aron ce înfrunzise. Heruvimii slavii cari umbrind oltariul de carele nu este acuma a grăi cu amăruntul și acestea fiind tocmite așa în cortul cel dintii...

4. Din *Apostol, București, 1683, f. 165v.*

Către Ovrei a cărții sfîntului Apostol Pavel cetenie, cap. 9, zac. 320 stih. 1.

Fraților, cortul cel dăntăi avea îndreptările slujbei și sfîntirea lumească. Că cortul făcut fu cel dintăiu; întru carele era sfeșnicele și masa și punerea pănilor înainte carea să zice sfînta. Iară după a doao zveasă. Cortul carele să chieama sfînta sfinților, care avea cădelniță de aur și lada legii ferecată preste tot cu aur, întru carea era năstrapa de aur având Manna și toiagul lui Aaron cel înfrunzit și tablilele legii. Iară pe desupra ei Heruvimii slavei carii umbria curățitoriul, de carele nu iaste acuma a grăi pre rînd. Deci acestea fiind tocmite așa, în cortul cel dintăi adecă pururea...

Din compararea textelor observăm unele deosebiri de cuvinte și de pronunțare în manuscrisul lui Costandin.

II. OCTOICHUL

Manuscris copiat în 1725 de *popa Vasilie din Dămsuș*, cînd avea 33 ani. Acest Dămsuș ar putea fi vechiul Densuș din Țara Hațegului, unde este cea mai veche biserică de zid din Transilvania. Provine de la biserica din Bocșa Vasiova unde s-au găsit și unele manuscrise slave din secolele XIV—XV, compuse pe pergament.

Manuscrisul este complet, i-ar lipsi foaia de titlu, ultimele file și în special ultima, cea mai importantă este ruptă și detașată, cuprinde epilogul.

Are 230 pagini nenumerate, format 18/15 cm cu 17 rînduri pe pagină. Scrisul frumos, imită tiparul; de la gl. 2 este din ce în ce mai îngrijit, ca pe ultimele coale să fie elegant, clar și bine aliniat.

Cuprinde cele opt glasuri, urmînd svetilnei Învierii și se încheie cu cele 11 evanghelii ale Învierii.

Decorul este modest, dar executat cu gust și frumos. Domină motivul împletit (fig. 5); cu steluțe (fig. 8), în două variante, de asemenea motivul cu mărgelă format dintr-o sferă (fig. 6), ovalul îmbinat cu motiv geometric și împletituri cu deschideri rombice (fig. 9). Inițialele sînt puține, modeste dar frumos stilizate. Titlurile formate din majuscule fără nici un decor deosebit. Are și două vignete, motiv tipografic.

Legat în table de lemn îmbrăcate în piele pe care sînt presate, pe cea din față Maica Domnului, iar pe a doua figuri și motive vegetale. Textele sînt moderne, probabil după Antim, Octoicele din 1712 ori 1720.

Manuscrisul se încheie cu următorul epilog, care de altcum este singura notă a copistului, *popa Vasilie din Densuș*, cînd era de 33 ani:

„Slavă, cinste și închinăciune celui în Troiță unuia Dumnezeu care mi-a agiutat după început de am agiuns și sfârșitul. Iară cei ce vă veți întâmpla a ceti bucura-ți-vă în Domnul și mă rog vare ce greșală veți afla îndreptați cu duhul blîndețelor nepuindu-ne în ponos, că precum iaste cu nepuțință omului a nu face păcat, într-acesta chip și noi a rămînea fără greșală. Scris-am eu popa Vasilie din Dămșoș în anii Domnului 1725 iar eu de ani 33. Domnul să fie tuturor greșiților întru agiutor și mie păcătoșului. Amin”.

Cu acestea am prezentat două dintre manuscrisele aflate în posesia Mitropoliei Banatului, care mai dispune de încă trei manuscrise slave din secolele XIV—XV, scrise pe pergament.

O MARTURIE A LEGĂTURILOR CARTURAREȘTI DINTRE ROMÂNII BANAȚENI ȘI CEI DE DINCOLO DE CARPAȚI

de: PETRU CORNEANU

Secolul XVIII este perioada cea mai fecundă în privința tipăriturilor de cult ortodoxe. Un mare număr de cărți apărute în Moldova, Muntenia și Oltenia, au ajuns din începuturi și în Banat, fiind păstrate pînă azi în biserici și mănăstiri ¹⁾. Ele sînt și rămîn mărturii de netăgăduit despre permanentele legături între ortodocșii români.

Una din dovezile acestor legături în perioada secolului al XVIII-lea o reprezintă Ceaslovul provenit de la biserica parohiei Opațița, jud. Timiș, tipărit în anul 1742 la Rîmnic, pe timpul păstoririi episcopului Climent și în a doua domnie a lui Mihai Racoviță Voievod. În scaunul Mitropoliei Ungro-Vlahiei se afla atunci Neofit, a cărui activitate de cărturar și arhieru este cunoscută.

Ceaslovul ce-l posed nu este menționat în B.R.V. și nici în alte cataloage. El se prezintă astfel :

„*Ciasoslov* ce are în sine slujba de zi și de noapte, după rînduiala Sfintei Besearici. Acum într-acesta chip tipărit întru a 2-a domnie a Prea Înălțatului nostru Domn io Mihai Racoviță voievod. Cu blagoslovenit Prea Sfințitului Mitropolit Kir Neofit și cu cheltuiala a tipografiei de nou, a sfinției sale de Dumnezeu iubitoriului Kir Kliment al Rîmnicului. La anul de la zidirea Lumii leat 7250 (1742). De Popa Mihai Athanasievici Ty(p)”.
Titlul este încadrat în lungime și-n partea superioară. Formatul cărții : lungimea 150 mm, lățimea 95 mm. Numărătoarea se face pe fiecare filă în colțul drept superior. Cerneala este neagră și roșie. Pe verso filei de titlu există o xilografură reprezentînd Sfînta Treime sub care se află stihurile :

„Trei fețe în usebire
Dumnezeu întru o mărire
Lui Avraam te-ai arătat
Oarecînd chip de bărbat

La Mamvriia supt stejariu
Arătîndu-i minuni mari
Fă-ne și pe noi cetași
Să fim cu Dinsul pârtași”.

1) Ion B. Mureșianu, *Circulația cărții de la Rîmnic în Banat. Două tipărituri rămase necunoscute*, în revista „Mitropolia Banatului”, Timișoara 1971, nr. 7—9, pp. 443—449.

Legătura actuală este din carton presat. Cred însă că cea originală a fost deteriorată întrucît legătura de epocă se făcea din piele, pe tăblie de lemn.

La pagina 13 se găsește un filigran indescifrabil. Parcurgînd filele ceaslovului am mai descoperit și alte filigrane, ceea ce lasă să se presupună că hîrtia a fost folosită din mai multe mori (sînt vreo trei feluri). Ceaslovul numără peste 300 de file. Textele sînt îngrijit aranjate pe cîte 17 rînduri. Cuprinsul cărții este următorul : rînduiala vecerniei ; rînduiala utreniei cu ceasurile ; pavecernița și polunoșnița de toate zilele ; polunoșnița duminicii și un sinaxar pentru lunile septembrie, octombrie, noiembrie, decembrie, ianuarie, februarie, aprilie, mai, iunie, iulie, august și troparele și condacele Triodului și ale Penticostarului ce începe de la Duminica vameșului și a fariseului pînă la Duminica tuturor sfinților.

Apoi, mai cuprinde : „Cînsitul Paraclis al Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoare, ce se cîntă la toată slujba sufletului” și, în fine, slujba Sfintei Cuminecături.

CINCI MANUSCRISE BIHORENE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA

de: prof. TITUS ROȘU

Puținătatea cărților tipărite, a impus, pe întreg teritoriul locuit de români, atât traducerea lor din greacă sau slavă, aceasta și de dieci locali, cât și copierea cărților românești tipărite în Moldova ori Țara Românească sau în altă parte. Așa se face că, îndeosebi de la finea secolului al XVII-lea, s-a intensificat și în Bihor, o acțiune susținută de copiere a cărților prin dieci ca și prin preoți, cu tot prețul lor mult mai ridicat decât al celor tipărite. Se cunosc mulți copiiști fără a se fi reușit pînă în prezent să se dea o listă completă a lor ca și a manuscriselor. Aceste manuscrise au o mare valoare lingvistică întrucît în textul copiat s-au introdus întotdeauna expresii locale ca și texte mai mari.

În Bihor, cei mai harnici cercetători ai culturii vechi au fost Ștefan Lupșa și Gheorghe Ciuhandu. Dar și ei au înregistrat mai mult ce au găsit alții. De aceea, și azi, mai apar prin diferite locuri manuscrise mai puțin sau de loc cunoscute. Unele chiar dacă au fost publicate, s-au pierdut în cursul vremii împreună cu foaia în care s-a făcut amintirea lor. De aceea e greu de aflat dacă un manuscris a fost publicat de cineva sau nu. Manuscrisele pe care le prezentăm mai jos nu le-am găsit în lista manuscriselor cunoscute de Ștefan Lupșa după care ne-am orientat.

MOLITVELNICUL DE LA CORDĂU

1. După numerotarea originală din față, lipsesc, fiind rupte, 26 de file. După numerotarea noastră, Molitvelnicul se sfîrșește cu pagină 264. După o filă goală, un alt text din 12 file, între ele, unele rupte. Manuscrisul e scris cu două cerneli: titlurile și inițialele cu cearneală roșie, iar textul cu neagră. De remarcat splendidele chenare, în felurite forme geometrice, de la începutul și sfîrșitul textelor, ca și scrisul caligrafic și sigur, cu pană de gîscă. Credem că „însemnarea” scriitorului, care cuprinde, pe lîngă nume, locul și data copierii, va fi dispărut, deodată cu filele rupte. Totuși, în determinarea vremii, și însemnările care-au mai rămas, sînt importante. Manuscrisul e inventariat sub nr. 193.

La pagina 69 jos, pe margine: „Iată eu popa Ilie din Cordău am dat acest Molitvelnic pe sama bisericii din Cordău, în veci”. La pagina 244 sub ornamentația care cuprinde un cap de om: „Acest Molitvelnic este scris cu mîna l-au pomozit prîstăvitul robul lui Dumnezeu Luca, Sfintei

biserici Cordăului ca airea să nu să mute sub anatema ca să fie ... sufletului său 1759 ... 13" (fig. 1).

Pe pagina următoare, un pomelnic, după scris, poate, a celui ce a copiat cartea : „Pomenește Doamne sufletul robului tău Lazăr, Pătru, Dănilă, Nicură, Pascu, Anuța, Filipu, Marta, Flore, Tamașa, Flură, Mărica, Pavel, Ana. Aceste omine au dat banii cît s-au îndurat întru numele lui Dumnezeu să le fie pomană pînă la a 7-a sămință și au dat în mîna lui popa Locă din Cordău, această carte să nu să vîndă ci să grăiască popa cu oamenii în biserică, să le ierte Dumnezeu păcatele, Dumnezeu le iarte, Magda (?), Dumitru Sumidreana”.

Cu fila 245 urmează „Rînduiala molitvelor la toate fealurile de trebi”. Chenarul, excepțional.

Pe fila 264 : „Sfîrșitul Molitvealnicului”. Pe pagina următoare, goală : „Acest Molitvelnic este a sfintei biserici de Cordău măcar că este scris cu mîna dat ... de același popă răposat Lucă, în veaci 1759 aug. 21. Scris-am eu mult păcătosul popa Ilie ...”.

La sfîrșit, pe o filă goală : „Gavril zicînd ... ție fecioară, bucură-te împreună cu glasul s-a intrupat stăpînul tuturor întru tine sicriul cel sfînt precum dreptul Davidu arătat-te-ai mai sfîntă decît ceriurile ceea ce ai născut pre făcătorul tău mărirea celui ce s-au sălășluit întru tine, mărirea celui ce au ieșit din tine, mărirea celui ce ne-au slobozit pre noi prin nașterea ta. Am scris eu păcătosu popa Ilie de Ardealu Anulu 1759”.

Pe pagina următoare : „1759 ianuarie 12 am intrat în ... sat Cordău mult păcătosul popa Ilie”. Pe ultima pagină : „Și acest Molitvelnic este a bisericii de Cordău dat de popa Luca ... popa Ilie din Ardeal 17 ... mai 25”.

Iată acum și cîteva texte. Din „Rînduiala îngropării” : „Bucurumă eu de cuvîntul tău ca cine află dobîndă multă nedreptatea o urăscu și-mi pute iară legea ta o iubăscu. De șapte ori în zi te laud pe tine de judecările dreptății tale pace multă celor ce iubăsc legea ta și nui lor împedecare așteptînd mîntuirea Ta...” Sau : „Sufletul cestui robului Tău cestui pristăvit de la noi în șălașele...” Și : „Și întru răpaosul de veaci acestui prestăvit...” ; „în pomană de veci...”.

MANUSCRISELE DE LA UCURIȘ

2. *Cazania*. Format mare, în foarte bună stare, manuscris legat în tăbli de scîndură, îmbrăcate în piele (Inv. 173).

Cartea începe cu *Cazania* la Duminica vameșului și fariseului. Pe prima pagină, jos, cu litere mai subțiri : „Scris-am eu Petrovici diacul din Sălajiu-Silaghi pinter cînd am fost în Săcaci la Filip. Să te spăsească în Hs. Amin” (fig. 2).

La sfîrșitul cărții, după textul *Cazaniei* celei de a 14 duminici după Rusalii, pe margini, de aceeași mînă care a scris cartea : la stînga : (în slavonă) „Pis diiac Simion vă Săcaci, leat 1735 mța martie 12 zi”. La dreapta, în română : „Eu Simion fecioru lui popa Mihai din Seghiște, am scris aceasta ...”.

La sfîrșitul cazaniilor : „Laud și mulțumesc ție Doamne Is. Xs. fiul lui Dumnăzău că m-ai ajutat și mie unui păcătos ca mine de am scris această sfîntă și luminată învățătură a sfintelor dumineci ce-s preste tot anulu. Deci acum fraților, preoților și dascălilor și diecilor și tuturor care vă veți întîmpla a ceti pre ea și veți afla vre o greșeală sau în slove sau în cuvinte, voi să îndireptați cu duhul blîndețelor știindu... că noi toți și smintiți înaintea lui Dumnezeu și mă rog vouă tuturor fraților unde veți afla vre-o sminteală să nu mă blăstămați ce să mă iertați și să mă pomeniți rugîndu Vă lui Dumnezeu pentru mine păcătosul. Cu aceasta să fiți spășiți de la Hs. Domnul nostru, Amin. Scris-am eu diiacul Simion fiind lăcuior în Șeghiste în zile, la Preainălțatului împărat Karulșe al șaselea biruitoriu această carte anume Păucenie. Ani de la nașterea lui Hs. 1738”.

Însemnări. Pe la jumătatea cărții, jos : „Pre arătătorul celor cerești și tăinuitoriu bisericii pre sfetnicul cel luminat cel din Kesaria cea din Kappadochia pre marele Vasilie cu toții să-l mărim. Scris de mine Teodor Drăghici al... în Ucuriș, în anul 1836/37, învățătoriu...”.

3. *Osmoglasnic* (Inv. 186). Primele file rupte. De la jumătatea cărții, un Mineiu.

În prima jumătate a cărții, jos : „Dascăl Pavel Muncaciovski pisal sin Osmoglasnik u selea Bilgovea 1730 mța iulia dna 13” (fig. 3).

La sfîrșitul cărții, însemnarea : „Pomenește Doamne sufletele robilor tăi Crăciun, Simion, Nicoară, Sînza, Mihai, Oana, Ioan, Anica. Această carte easte a lui Ol Crăciun și au dat pomană la besereca de Girișu pentru sufletul lui și a tuturor celor răpăusați ai lui părinți și frați și al meu rod și acar ce preot va fi să nu o înstrăineze de la besereca de Girișu ce cine va fi din rodul meu să grijească de dînsa. Pomenește Doamne sufletele robilor tăi, Vasile Sînza, Ioan, Teodor, Gheorghie, Nedea, Anuța, Crăciun, Pascu, Sînziana, Mihai, Găvrilă, Vasile... Toma, Toader, Mărie, Barbura, Nuna, Sumedreana, Mihai, Balaju. Luna Mai 23 de zile 1784... Eu Popoviciu...”.

4. *Mineiul*, începe cu luna septembrie și se termină cu luna august. La sfîrșitul lunii Dekembrie : „Dascăl Pavel Muncaciovski pisal sin Praznici u șlea Birgorovea roj 1730 mșa iunia, dia 13”.

La sfîrșitul Mineiului : „Întru lumina ta vom petrece și de numele tău ne vom bucura, aliluia. Dascal Pavel Muncaciowski pisal 1731”. Ultimul text : „Adormirea Preasfintei Născătoarei de Dumnăzeu Mărie”. Restul filelor, rupte.

5. *Ciaslov*. Primele file, complet distruse. De pe o filă mai puțin stricată : „Această carte anume ce să chiamă Ciaslov de pre limba slave-nească izvodită pre limba românească izvodit, nam cruțat cheltuială pre acest lucru dumnezeiesc împreună și cu a cinstiului protopop Gheorghie... ce dentru însemnarea și... sfîntiei sale...”.

Fig. 1. Molitvelnicul de la Cordău

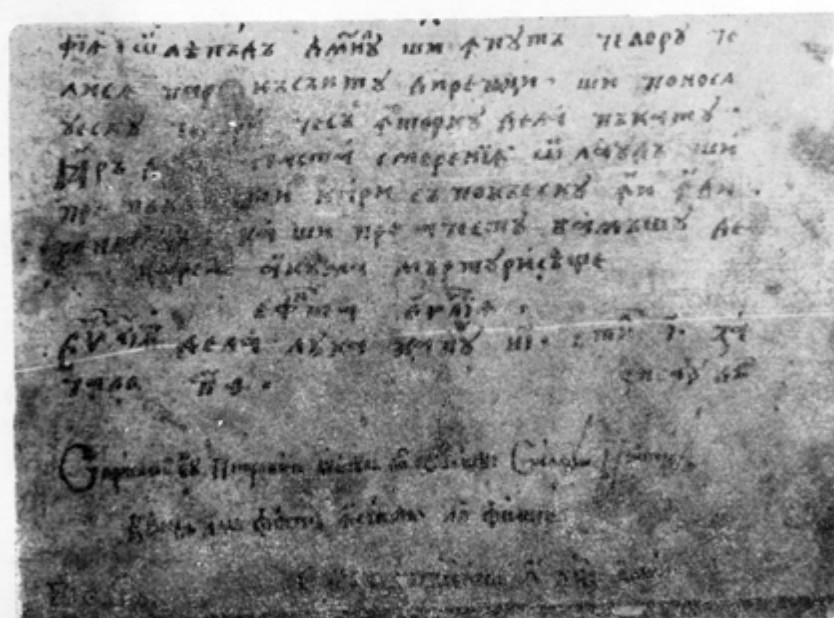

Fig. 2. Cazania de la Ucuriș

La sfârșitul cărții : „Pre tine cetitoriule pravoslavnice cu umilință te rugăm unde veți afla nescare gresuri în lucrul acesta al nostru în slove, în cuvinte, să nu blăstămați ce cu blindețe îndereptează și plinește... dai preut am putut pune... am lucrat și precum am aflat în izvod așa am silit, ce te rugăm iartă nouă și tu să dobîndești ertăciune de la Domnul ns. Is. Hs. al căruia dar și milă și noi îl rugăm să fie cu tine pururea iubitoru de osteneală. Diiac Toader din Mănăstur de pre tipar am scris”.

În interior, dintr-un text foarte șters se mai poate descifra anul 1754 (în cifre arabe). Tot aici, pe o pagină împărțită în două de sus în jos, un text slavon, alături de cel românesc.

Comună mare, Ucurișul, se vede, a jucat și în vremurile mai vechi un rol important.

PROTOPOPUL MELETIE DREGHICI (1814—1891)

de: dr. AUREL COSMA

Evocînd personalitatea cărturarului Meletie Dreglici, reogîndim în viziunea Timișoarei de altădată nu numai activitatea laborioasă și entuziasă a unei figuri de remarcabil prestigiu, ci și istoria unui jumătate de secol din viața românească și social-culturală a capitalei Banatului. Meletie Dreglici s-a identificat cu interesele și străduințele românilor ortodocși pe care i-a condus spiritual cu vădită autoritate și dragoste în această parte a provinciei timișene. Viața, munca și eforturile lui, se confundă cu viața și propășirea național-culturală a obștii. A fost un om de o mare energie creatoare, impozant în manifestările sale și sigur pe izbînda acțiunilor întreprinse. Inițiativei lui și activității desfășurate de el se datoresc cele mai importante realizări românești din Timișoara în perioada politicii dualiste a imperiului austro-ungar de la finele veacului al 19-lea.

Meletie Dreglici a funcționat patru decenii ca propotop ortodox român al Timișoarei. Era fiul preotului Ioan Dreglici din Comloșul Mare, pe atunci în comitatul Torontal. În această comună s-a născut în anul 1814, unde a urmat și școala primară la care ținea prelegeri tatăl său.

În continuare a făcut trei clase la secția de gramatică a liceului piarist din Timișoara, iar ceilalți ani ai învățămîntului secundar i-a urmat și terminat la liceul din Seghedin. A trecut apoi la universitatea din Pesta, unde a frecventat cursurile juridice și a obținut diploma de avocat. După aceea a studiat teologia la Virșeț și la Carloviț¹⁾. Mediul și învățătura de la aceste din urmă școli vor avea o influență asupra sa, cînd va susține în disputa declanșată ulterior menținerea în scrisul românesc a literelor cirile față de cele latinești.

Întorcîndu-se acasă, familia lui avînd relații cu proprietarii domeniilor Naco din Comloșul Mare, tînărul Meletie Dreglici și-a început cariera ca avocat al acestor nobili de origine macedoneană²⁾. Dar la stăruința tatălui său s-a hirotonit și el ca preot în anul 1841, servind de capelan în parohia comunei natale³⁾. În anul 1849 a fost avansat și numit propotop

1) „Foaia Diecezană”, Caransebeș, nr. 21 din 7/26 mai 1891.

2) Un alt Naco era proprietarul unor domenii în Sinnicolaul Mare. Strămoșii lor imigraseră aici în jumătatea a doua a sec. XVIII.

3) Dr. Aurel Cosma, *Bănățenii de altădată*, Timișoara, 1933, p. 35.

cu sediul la Jebel, unde s-a așezat cu întreaga sa familie și de aici a administrat „tractul” chiar și după mutarea reședinței la Buziaș. În 1853 a fost transferat ca protopop al Timișoarei în scaunul devenit vacant prin moartea antecesorului său Vladislav Veselinovici⁴⁾. În locul lui Meletie Dreglici a fost adus la Jebel ca protopop Alexandru Ioanovici (1816—1892), venit din parohia maierilor timișorene⁵⁾.

Meletie Dreglici a fost un demn urmaș al protopopilor ortodocși români de altădată ai Timișoarei: al cărturarului Constantin Șuboni (1734—1818) și al patriotului Vasile Georgevici (1764—1826)⁶⁾. La început a funcționat sub jurisdicție străină, iar după dobândirea autonomiei bisericești a trecut sub autoritatea Mitropoliei ortodoxe române din Sibiu și a Consistoriului eparhial din Arad. De la venirea sa în fruntea protopopiatului Timișoarei, Meletie Dreglici a introdus o eră nouă în viața bisericească a ortodocșilor români timișoreni. Era un om cu o vastă cultură, cu multilaterale cunoștințe în toate domeniile de învățămînt, un mare orator, bine pregătit pentru a juca un rol de conducere în treburile vieții publice. A fost un desăvîrșit organizator și un priceput administrator. În scurtă vreme a devenit un factor de primordială importanță în sinul clerului și al consolidării Bisericii pe noile temelii. El a fost un vrednic slujitor al străbunului nostru altar, iar prin Biserică a înțeles să ajute și să promoveze școala neamului său. Pentru aceste merite pe tărîmul organizării sistematice a învățămîntului primar și a dascălimii confesionale a fost decorat⁷⁾. Pentru prestigioasa activitate ca protopop, a fost numit consilier diecezan, apoi consilier mitropolitan, fiind ales în repetate rînduri ca deputat sinodal, reprezentînd în adunarea eparhială a Episcopiei Aradului clerul din circumscripția Timișoarei.

Meletie Dreglici era și un publicist de seamă, cu un condei ascuțit și combativ. Firea lui de neconținută și febrilă agitație, pasionat pentru problemele legate de cultura și trecutul poporului român, l-a antrenat uneori în acțiuni și atitudini, în controverse și dispute, care ne dezvăluie temperamentul său viguros, cîteodată chiar vehement. Dovadă în această privință e broșura „Care sunt literele române?” (15 noiembrie 1855), în care combate tezele latiniștilor și, lăsîndu-se furat de argumente discutabile, comite nu puține erori. Ceea ce este important în această lucrare, îndeosebi din punct de vedere istoriografic, sînt cuvintele de încheiere, care conțin propunerea lui Meletie Dreglici pentru înființarea unui „alumneu” român la Timișoara. Acest alumneu s-a realizat ulterior la stăruința și sub conducerea sa, activitatea de găzduire gratuită a elevilor români fiind continuată pînă în preajma primului război mondial. Iată ce scria Dreglici în apelul său final:

4) Virgil Popovici, *Ortodoxismul și Biserica națională românească din Timișoara*, Timișoara, 1933, p. 68.

5) „Foaia Diecezană”, nr. 46 din 15/27 noiembrie 1892.

6) Dr. Aurel Cosma, *Pagini din trecutul românilor timișoreni*, Timișoara, 1938, p. 1.

7) „Temeswarer Zeitung”, Timișoara, nr. 127 din 6 iunie 1891.

„Să ne îngrijim a da mină de ajutor acelor ageri tineri, care, aflându-se în stare scăpătată, n-au mijloace de a cerceta școli mai înalte. Până ce românul nu va avea o clasă cetățeană de mijloc cultivată, până ce nu va avea maistori cultivați, fabricanți și artiști, până atunci nu poate zice că a pus fundament culturii naționale. Să întemeiem dar în Timișoara un alumneum, o casă nutritoare, unde învățăceii români de la școli reale și gimnaziuri, fără de a se îngriji ce vor mânca și unde se vor culca, să poată cu zel îmbrățișa studiumul științelor folositoare. De ar da tot plugariul român avut numai un pătrar de grâu sau cucuruz, în vreo doi sau trei ani, minuni s-ar putea face”.

Broșura protopopului Dreghici a trezit reacții extrem de vii, în special din partea promotorilor curentului latinist din Timișoara: Vasile Maniu (1824—1901) și Petru Lupul zis Lupulov (1807—1872). Din disputa care s-a încins a ieșit biruit — cum era firesc — Dreghici. Înfrișarea însă nu l-a încrâncenit, ci l-a convins. Cercetînd registrele de stare civilă din parohiile protopopiatului Timișoarei de sub conducerea lui Meletie Dreghici, am constatat că preoții operau inscripțiile pînă în 1870 cu litere cirile, dar Dreghici începuse deja de la finele anului 1866 să scrie mențiunile de verificare cu litere latine⁸⁾.

În anul 1871 Meletie Dreghici și-a publicat cărțile cu litere latine. Astfel au apărut cîteva manuale întocmite de el pentru elevii claselor primare și editate de „Alumneul român național din Timișoara”⁹⁾.

Ideea înființării „alumneului” român a fost lansată de Meletie Dreghici, după cum am văzut, prin apelul din 15 noiembrie 1855 tipărit la sfîrșitul broșurii sale despre literele române. A durat încă mult timp pînă ce alumneul a putut fi întemeiat. La stăruința lui Dreghici și a lui George Crăciunescu, fost profesor de limba română la liceul din Timișoara, bazele acestui alumneu au fost puse în anul 1866. El s-a organizat cu sediul în cartierul Fabric, după modelul alumneelor din celelalte centre de învățămînt. Nu era un institut cu o clădire proprie, cu un cămin și o cantină pentru elevii școlilor secundare și profesionale, fiindcă nu existau posibilități financiare și mijloace materiale pentru realizarea unui astfel de așezămînt. Alumneul a fost constituit cu scopul de a recruta, în limita fondurilor disponibile, cîte 10—12 tineri săraci, dar merituosi și buni la învățătură, recomandați de dascălii din satele învecinate, din mijlocul păturei țărănești, dornici de a se face meseriași sau funcționari. Elevii aceștia au fost apoi plasați la familii de români din oraș care se oferiseră să-i accepte în gazdă, primind pentru întreaga lor întreținere, cazare, mîncare și îngrijire, cîte 15 florini pe lună de fiecare bursier aprobat de conducerea alumneului. De la început și mulți ani de-a rîndul alumneul

8) Ion B. Mureșianu, *Meletie Dreghici și Vasile Maniu*, în articolul *Vasile Maniu*, revista „Luceafărul”, Timișoara 1940, nr. 1—3, pp. 21—28; Arhivele Statului-Timișoara, registrele de botezați de la parohia Sf. Ilie din Timișoara-Fabric, perioada 1853—1894, nr. de inventar 1.

9) Mitropolia din Sibiu a introdus alfabetul latin în cărțile ce le tipărea abia în anul 1878.

a fost condus de Meletie Dreghici, el fiind promotorul și sufletul acestei acțiuni care a continuat să funcționeze și după moartea sa. Fondurile alumneului au fost constituite din cotizații, colecte benevole în bani și alimente, din venituri realizate la petreceri organizate de reuniunile române și din donații imobiliare. Printre aceste donații a fost și casa părintească din Fabric a comandamentului militar din Timișoara, a lui Ioan Theodorovici (1828—1911), fiu de cojocar, revoluționar în 1848 și generos „mece-nate” al tuturor acțiunilor culturale și al instituțiilor române din orașul său natal. Au mai lăsat prin testament alumneului case și pământul lor din comuna Sîmihaiul Român, plugarii Lazar și Eva Bouleanțiu. Veniturile acestor averi imobiliare au alimentat fondurile alumneului. Dreghici a avut întotdeauna grijă ca ele să fie suficiente pentru plata „vîptului” la gazde.

Alumneul fondat de Meletie Dreghici a dat în primii doi ani dovadă de utilitatea și rezultatele bune obținute pe tărîmul educării tineretului. Fruntașii vieții publice din Banat care sprijineau alumneul, dîndu-și seama de importanța lui, s-au adunat la 16 aprilie 1868 sub președinția lui Alexandru Mocioni și s-au constituit pe bază statutară și legală într-o societate de binefacere denumită „Alumneul român național din Timișoara”. După legile de atunci era nevoie ca alumneul să îmbrace o formă juridică pentru a putea lansa liste de subscripții și încasa diverse subvenții. Meletie Dreghici a strîns în jurul său cele mai reprezentative și valoroase figuri ale populației române din oraș. Dintre conducătorii alumneului s-au distins prin zelul și activitatea lor, alături de protopopul Dreghici, în primul rînd dr. Pavel Vasici (1806—1881), Petru Cermena (1804—1882), Pavel Rotariu (1840—1919) și George Ardelean (1837—1909), iar mai tîrziu a venit și Emanuil Ungureanu (1845—1929), care și-a închinat o bună parte din activitatea sa scopurilor urmărite de alumneu și a stăruit să se dea o extindere cît mai largă planului de a se crea condiții materiale pentru formarea unei pătri de meseriași români pe calea trîmterii la învățămînt profesional a copiilor de țărani săraci.

Simțindu-se Meletie Dreghici bătrîn și bolnav, în deplină înțelegere cu Vincențiu Babeș (1821—1907) și cu ceilalți colaboratori ai săi, a pregătit trecerea alumneului sub administrarea și controlul Consistoriului eparhial din Arad. La adunarea generală din 9 august 1888, prezidată de episcopul Aradului Ioan Mețianu, s-a hotărît transformarea alumneului într-un institut național-confesional, cu aceeași menire, Consistoriul eparhial contribuind anual cu o donație de o mie de florini. La adunarea din 24 august 1890 a fost ales ca președinte al alumneului în locul protopopului Meletie Dreghici, trecut la pensie, fostul vicepreședinte, avocatul Emanuil Ungureanu, care a condus apoi acest așezămînt pînă în anul 1897¹⁰).

Meletie Dreghici s-a adaptat sufletului colectiv al românilor timișoreni care țineau la tradițiile lor și pe care le păstrau în datini, în gînd și în idealuri. Printre acestea se conturau în relief de nădejdi dorințele

10) „Foaia Diecezană”, Caransebeș, nr. 34 din 26 august/7 septembrie 1890.

unanime de a se înființa o episcopie care să funcționeze cu reședința în suburbiul Fabric, locuind aici cel mai mare număr de credincioși români¹¹⁾. Dreghici a transformat postulatele în izvoare de energie mobilizatoare care i-au dinamizat pe fruntașii ortodoxismului românesc să ceară realizarea acestei episcopii. Cei patru deputați români ai diecezei Timișoarei: Andrei Mocioni, Vincențiu Babeș, protopopul Constantin Gruici și George Fogarași din Lipova, au prezentat la 28 februarie 1865 Congresului bisericesc de la Carloviț un memoriu care să fie înaintat împăratului, expunând în acest act argumentele și modalitățile de înfăptuire și de organizare¹²⁾. Dar episcopia Timișoarei nu s-a înființat și ea nu va fi înfăptuită decât mult mai târziu, după constituirea noului stat unitar român.

Cel mai intim și statornic colaborator al lui Meletie Dreghici a devenit avocatul Pavel Rotariu, fiu de învățător din comuna Dragșina și absolvent al Facultăților de drept din Pesta și Viena. El s-a căsătorit la 20 februarie 1869 cu Iulia Dreghici, fiica cea mai mare a protopopului, avându-l de naș la cununie pe Alexandru Mocioni. Atunci Pavel Rotariu era referent la sedria orfanală din Timișoara. Ca fost gazetar la ziarul „Albina” din Viena, după ce își deschisese în 1873 un birou avocațial, Pavel Rotariu a scos cu sprijinul socrului său, din 12 aprilie 1874 până în septembrie 1875, la Timișoara, cea dintâi publicație periodică românească, revista umoristică săptămînală „Priculici”, ca o continuare a celei redactate la Pesta în 1872 de poetul bănățean Iulian Grozescu¹³⁾. Cea mai importantă și durabilă realizare de proporții a celor doi colaboratori, socru și ginere, a fost fondarea la Timișoara a primului ziar politic românesc cu titlul „Luminătoriul” care a apărut fără întrerupere timp de 14 ani de la 5/17 martie 1880 pînă la 12 ianuarie 1894, cînd s-a înființat marele cotidian „Dreptatea”. Proprietarul-editor al „Luminătoriului” era Meletie Dreghici, iar redactorul responsabil Pavel Rotariu. În anii 1886—1887 „Luminătoriul” avea și un supliment, „Advocatul poporal”, revistă juridică pentru popularizarea dreptului public și privat, și în special a legilor ca să le poată cunoaște și înțelege mulțimea¹⁴⁾. Meletie Dreghici a fost adevăratul conducător spiritual al acestor publicații, care au slujit interesele rațional-politice și social-culturale ale românilor bănățeni.

O altă străduință însemnată a lui Meletie Dreghici a fost acțiunea pentru înființarea băncii „Timișiana”. El a polarizat în jurul său mulți intelectuali și gospodari, care și-au dat seama de imediata utilitate a funcționării în capitala Banatului a unei bănci române, menite să promoveze și să asigure dezvoltarea economică și comercială a tuturor păturilor sociale ale poporului nostru.

Activitatea lui Meletie Dreghici s-a desfășurat și pe terenul scrisului. În afară de mulțimea articolelor, conferințelor și discursurilor sau predicilor, unele publicate în diverse gazete, ca de exemplu „Istoria adunărilor

11) V. Popovici, o.c., pp. 70—71.

12) George Ardelean, *Istoricul episcopiiilor noue*, Sibiu, 1901, p. 15.

13) Dr. A. Cosma, *Bănățenii de altădată*, pp. 32 și 39.

14) Dr. Aurel Cosma, *Istoria presei române din Banat*, Timișoara, 1932, pp. 39—47.

bisericești", foiletoane apărute continuativ în „Luminătorul” din anul 1885, el a mai întocmit și câteva cărți, tipărite la Timișoara, cu litere latine. Astfel :

1. Extras scurt din istoria naturală și știința naturii pe seama școalelor populare. Tipărit la Em. Blau din Timișoara în 1871, 16 pagini,

2. Istoria Ungariei în compendiu, un mic manual de 30 pagini apărut în 1871 la tipografia Em. Blau din Timișoara,

3. Escerpte. Din îndreptarea legii (Pravila) și din nomocanonu în privința cauzelor matrimoniale și disciplinare preoțești, broșură de 21 pagini, scoasă în 1871 tot la tipografia E. Blau din Timișoara,

4. Legile bisericești, o culegere de legi cu explicațiile autorului, cuprinzând în 210 pagini : „direptariu, nomocanonul, canoanele sfinților părinți singulari și epistolele sinodului african către Papa Romei”, apărute în 1783 la Tipografia Diecezei Cînadului din Timișoara,

5. Descrierea Banatului de Grisellini, 102 pagini, tipărite la Timișoara în 1881.

Meletie Dregheici a fost un om impozant și autoritar. A știut să mențină disciplina în rîndul preoților din protopopiatul său și s-a impus cu multă demnitate.

El a locuit în propria sa casă din Timișoara-Cetate azi strada Grigorescu, unde a murit. În prezent casa nu mai există, strada fiind toată cu clădiri mari și înalte, lângă fosta cazarmă. În perioada aceea casele din oraș erau numerotate pe cartiere și nu pe străzi ca acum, în Cetate numerotarea lor începînd de la palatul Huniadi, unde este azi muzeul și continuînd în zig-zag pe întreaga suprafață a centrului. Astfel se explică de ce într-o stradă așa de mică cum era cea unde locuia Dregheici, a putut fi imobilul situat la un număr atît de mare.

Biserica la care a slujit protopopul a fost Sf. Ilie din Fabric, cea veche, azi demolată, dincolo de podul unde începe strada Reșului (în prezent calea Dorobanților), care era pe atunci considerată drept catedrală a orașului. Parohia lui era Cetatea și Fabricul, tot cartierul situat la stînga Begheului.

Meletie Dregheici s-a retras din munca activă cu un an înainte de moarte. Era bătrîn, bolnav și obosit. Consistoriul din Arad la cererea sa, în ședința din 8/20 mai 1890, l-a pensionat cu o „pensie excepțională de o mie de florini anual”¹⁵⁾.

Meletie Dregheici a decedat în casa sa din Cetate la 23 mai/4 iunie 1891 în vîrstă de 77 ani și a fost înmormîntat în cripta familială „din cimitirul oriental al Cetății”, în ziua de sîmbătă 26 mai/6 iunie 1891¹⁶⁾. Întrucît biserica Sf. Ilie era prea departe, prohodul a fost oficiat în curtea casei sale, de unde a pornit cortegiul cu sicriul, în frunte cu un mare sobor de preoți¹⁷⁾. Episcopul Ioan Mețianu, aflat la tratament balnear în

15) „Foaia Diecezană”, Caransebeș, nr. 20 din 20 mai/1 iunie 1890.

16) „Luminătorul”, Timișoara, nr. 40 din 25 mai/6 iunie 1891.

17) „Temeswarer Zeitung”, nr. 128 din 7 iunie 1891.

Karlsbad, neputînd veni la funeralii, din încredințarea sa a slujit protosinghelul Augustin Hamsea, directorul Institutului teologic și pedagogic din Arad, asistat de diaconul prof. dr. Traian Putici care l-a succedat pe Dreghici în scaunul protopopesic al Timișoarei și de 12 preoți din alte parohii ale orașului și satelor¹⁸⁾. La înmormîntare au luat parte reprezentanții oficialităților locale în frunte cu dr. Carol Telbisz, primarul municipiului, toți intelectualii români și o mulțime de credincioși din localitate și din provincie¹⁹⁾.

Ca protopop ortodox român al Timișoarei, Meletie Dreghici n-a fost numai păstorul duhovnicesc al credincioșilor și slujitorul devotat al Bisericii străbune, dar în același timp și dirigitorul treburilor publice ale populației. Era categoric în atitudinile sale și nu se învoia la compromisiuri, cînd erau în joc probleme vitale ale românilor. Dacă uneori erau greșit interpretate demersurile sau afirmările sale, ele întotdeauna vizau ridicarea nivelului de trai, de emancipare și de dezvoltare din toate punctele de vedere al poporului. Meletie Dreghici și-a cîștigat un loc de înaltă prețuire nu numai în trecutul Bisericii, dar în aceleași proporții și în istoria socială de emancipare și dezvoltare economică și culturală a Banatului, mai ales în domeniul creșterii și educării tineretului. El a promovat și publicistica bănățeană și a fost un reputat om de condei. Idealul care l-a călăuzit în toate momentele vieții a fost crearea de condiții favorabile pentru buna stare materială și asigurarea unor posibilități ca și românii din vremea lui să ajungă la o treaptă de civilizație tot mai înaltă.

18) „Foaia Diecezană”, nr. 21 din 7/26 mai 1891.

19) „Temeswarer Zeitung”, nr. 127 și 128 din 6 și 7 iunie 1891.

Gheorghe Putnic

PICTORUL BANĂTEAN GHEORGHE PUTNIC (1849—1905)

de : Pr. ROMULUS NOVACOVICI

Plastica românească din Banat își face începuturile cu arta religioasă. Vechile noastre mănăstiri — monumente religioase multiseculare — deși unele din ele au biserițe modeste, apar totuși ca niște prețioase giuvaere, care păstrează în ele comori artistice de neprețuită valoare istorică.

Vestigii vechi de ortodoxie românească, bisericile bănățene dețin până azi panouri de frescă din epoca de dinaintea ocupației turcești. Banatul a dat iconari și pictori cu o operă de înaltă ținută artistică ieșiți, unii dintre ei, din modeste școli țărănești de pictură iar alții după studii și practică îndelungată.

Unul dintre pictorii bănățeni ai sec. XIX, mai puțin cunoscut, este Gheorghe Putnic. S-a născut la Biserica Albă în anul 1849 dintr-o familie simplă de țărani cu virtuți alese și înzestrați cu gustul frumosului. Tatăl său, Petru Putnic, a fost meșter zidar iar mama sa, Evdochia, o femeie modestă, harnică și evlavioasă. Din căsătoria sa cu Catrina Lazarevici a avut ca fiu pe Ion-Iosif Putnic care a învățat arta picturii de la tatăl său ca apoi să meargă la Academia din Viena pentru a-și desăvârși studiile.

Gheorghe Putnic a făcut școala primară în localitatea natală iar arta picturii și a lucrării decorative va fi învățat-o de la vreun meșter necunoscut, urmaș al școlii de pictură bisericească din Srediștea Mare, înființată și condusă de Vasile Diaconovici Loga, originar din Oltenia, sau al unei alte școli de pictură bisericească din acea vreme.

Din compozițiile sale ce se mai păstrează în biserici cât și din lucrările laice se observă că a avut pregătire temeinică, o bună cunoaștere a anatomiei și legilor perspectivei în reconstituirea pozițiilor variate ale corpului și aspectelor figurii omenești. Cunoștea pe lângă limba maternă, sirba, germana și maghiara. A locuit în Biserica Albă pe strada ce azi poartă numele Jovina la nr. 14. Moare la vârsta de 56 ani când putea să mai creeze destule valori artistice. În activitatea sa de pictor formează ucenici. De la el a învățat fiul său Ion Putnic care luminează în anul 1918 pictura făcută de tatăl său în biserica din Vrăniuț. Un alt ucenic este Nicolae Stancovici iscusit pictor, auritor și decorator.

Gheorghe Putnic a fost înzestrat cu un temperament artistic deosebit. El a redat scene biblice și laice pline de pasiune și energie. Numeroase biserici bănățene sînt împodobite cu pictură executată de el. Lucrează o mulțime de tablouri și scene decorative prin casele oamenilor. Din șema-

tismul Mitropoliei de Carloviț reiese că a lucrat icoane cu caracter religios pentru iconostase și anume: Biserica Albă 1897, Ulima 1899, Dolnia Liubcova 1904, Kruscița (an necunoscut), apoi Vrăniuț 1893, Vucova 1900—1901 (aceasta reiese dintr-o însemnare de pe o evanghelie și a fost terminată la 29 iunie 1901 plătindu-se suma de 760 fl.v.a.). Biserica din Vucova este foarte frumos pictată dar culorile sînt de o nuanță ceva mai închisă față de celelalte biserici. În pronaos icoanele pictate de Putnic s-au deteriorat iar peste ele au fost aplicate alte scene biblice pictate pe pînză de Filip Matei cu prilejul luminării picturii. În anul 1901 pictează parțial biserica din Broșteni care în 1800 fusese pictată de Ciolacovici. În ultimul an al vieții sale execută pictura bisericii din Iertof lăsînd în sf. altar pe peretele din răsărit o admirabilă icoană a „Coborîrii de pe Cruce” (4×3 m). Sînt rediate personaje agitate, pline de durere, sugerînd dramatismul, operă remarcabilă prin gruparea echilibrată a personajelor și plasticitatea formelor. Au înfățișări diferite și transmit durerea ce o simți atunci cînd moare cineva apropiat.

Dintre bisericile unde se găsește cea mai bogată pictură lăsată de Putnic este biserica din Vrăniuț. Aici și-a desfășurat în larghețe talentul său artistic prin scene biblice luate atît din Vechiul Testament cît și din Noul Testament. Picturile se desfășoară pe toată întinderea pereților, de la sol pînă la bolți, compoziții complexe, cu fonduri de peisaj, cu personaje luminoase, apropiate de realitate. Personajele lui au multă viață, multă expresivitate. Chipul Mîntuitorului este acela al unui om simplu, ca de exemplu în „Spălarea picioarelor”, plin de noblețe, smerit și bun la suflet. Chipul Maicii Domnului este plin de puritate și de o mare forță morală. În Maica Domnului cu Pruncul în brațe, Pruncul are lipit obrazul de al mamei, mama îl ține la piept și privește undeva departe, îngrijorată de viitorul Lui. Prin sufletul cald, de omenie, care străbate compoziția și prin calitățile ei artistice, această sf. icoană exercită multă mîngiere și încredere celor ce i se închină.

Sfinții îngeri au forme grațioase și siluete zvelte, gingașe. Putnic reușește să obțină chipuri armonioase acordînd atenție și cadrului în care erau așezate personajele. În „Cina cea de taină” caută să redea chipul Mîntuitorului cu multă expresivitate, dar a voit să arate ce au gîndit și au simțit cei de bună credință și cinstiți cînd au auzit că printre ei se află un trădător. Acest lucru l-a realizat prin mimica diferită a Apostolilor precum și prin mișcările legate de reacțiile lor psihologice. Astfel el redă emoția, uimirea, îngrijorarea, protestul etc., exprimate în mod diferit, potrivit temperatului și vîrstei fiecăruia, cu privirile îndreptate spre Mîntuitorul Iisus Hristos.

De mare finețe artistică este și scena „Secerișul e gata”, cu un cadru format de un peisaj al spicelor de grîu în pîrgă. Personajele compoziției sînt inși simpli, cu fețe aspre, solemni și plini de smerenie, eroism și demnitate. Fiecare are individualitate proprie, se mișcă independent și totuși nu este rupt de celelalte personaje ci participă la o acțiune comună. Viața țaranului o redă armonios în „Ieșit-a semănătorul”, zugrăvită în

naosul bisericii. Un tânăr vînjos afundă plugul şi răstoarnă brazda pămîntului iar altul frumos la chip, cu mînele suflecate, aruncă sîmînta în pămîntul proaspăt arat. Îmbrăcămintea lor e specific bănăţeană. Scenă simplă, cu fond de peisaj, din viaţa obişnuită, dar cu mult tîlc evanghelic, cu multă lumină, iscusit distribuită şi cu tipuri bine conturate.

Pe iconostas găsim „Jertfa lui Avraam” în care cerul este redat cu nori ce se respiră sau se strîng, aşa încît lasă impresia că personajele de dinjos se mişcă. Printre nori sînt deschideri unde apare îngerul Domnului iar jos un mic peisaj unde se găseşte mielul spre junghiere.

De o deosebită expresivitate sînt scenele din pronaos. În „Izgonirea din rai” Adam şi Eva sînt legaţi sufleteşte printr-o suferinţă comună — Adam merge cu pasul larg, puternic şi cu faţa ascunsă de ruşine; Eva lingă el, păşeşte cu capul plecat, cu pas şovăitor şi cu faţa crispată de disperare. Personajele se conturează clar, se mişcă în spaţiu şi au greutate. „Judecata de apoi” se desfăşoară liberă pe întregul perete. Aşezarea trupurilor omenestii şi articulaţia lor în vid, propriu acestei teme, ca şi căutarea de efecte violente, subliniază încă mai mult dramatismul compoziţiei. În fine „Aprinderea focurilor de jertfă” a lui Cain şi Abel şi uciderea lui Abel sînt înfăţişate în picturi aşezate la intrarea în biserică. Scene realizate cu mult simţ artistic. Pe de-o parte se redă aprinderea focurilor şi mîhnirea lui Cain că nu i-a fost primită jertfa, iar de cealaltă parte, printre stînci cu măciuca în mînă Cain îşi ucide fratele. Abel este mort, întins la pămînt, iar cerul acoperit de nori negri care muştră această fărădelege.

Gheorghe Putnic foloseşte aproape în toate bisericile pictate de el aceeaşi erminie ce poate fi uşor recunoscută. Dovadă sînt bisericile din Vrîniuş, Iertof, Vucova şi parţial Broşteni. Mai la toate bisericile în altar, în registrul inferior sînt pictate figuri de ierarhi: Sf. Nicolae, Sf. Ioan Gură de Aur etc.

Pe lîngă pictură religioasă Gheorghe Putnic mai execută tablouri cu caracter laic dar originale. Dintre acestea se găsesc două compoziţii în Biserica Albă la familia înv. Lazăr, trei tablouri la familia Ieremici, alte două cu caracter istoric la familia avocat Vasa Putnic. La fel a lucrat excepţionale copii: „Venirea ungurilor”, compoziţie mare 1,50×2 m după pictorul maghiar Mihai Muncaci care se găseşte în casa Societăţii maghiare din Biserica Albă. O altă pictură tot după Muncaci se află la muzeul oraşenesc Biserica Albă. Din „Lupta gladiatorilor”, o serie de douăsprezece tablouri, 11 sînt la Virşeş proprietatea farmacistului Gerdeţ, iar altul la muzeul oraşenesc Biserica Albă. Tot la acest muzeu se mai găseşte copia după maghiarul Bencur Gyula „Eugen de Savoya ocupă Buda în 1686”. De o mare importanţă artistică sînt cele cinci compoziţii din istoria poporului sîrb pictate pe zidurile bisericii din Cusici iar subsemnatul deţin tabloul Iisus Hristos în Geţimani şi Maica Domnului cu Pruncul în braţe.

În concluzie subliniem faptul că în toate bisericile împodobite de acest pictor, personajele exprimă demnitate şi smerenie; foloseşte culori pure, strălucitoare ca albastrul, verdele, galbenul şi roşu, determinate de

contururi clare și desfășurate pe suprafețe plate. Scenele biblice sînt clare cu personaje delicate și caractere portretistice. Costumele și elementele accesorii sînt sugerate cu mult meșteșug. Putnic crează planuri și reliefuri ba chiar și expresii de mimică, prin valori de umbre și lumini. Volumele personajelor nu sînt forme geometrice reci, ci învăluite de aer și lumină iar trecerea de la un volum la altul se face treptat, fără contraste, pe neobservate, totul fiind învăluit într-o penumbră fină.

Opera sa artistică lăsată în biserici îndeamnă și azi sufletul credincioșilor spre rugăciune. Ea este admirată și prilejuiește multă desfătare sufletească, ne fiind mai prejos de compozițiile altor pictori ai timpului său.

VIZITE ALE CONDUCĂTORULUI BISERICII ETIOPIENE

Patriarhul Bisericii etiopiene, Abuna Teofilos, a vizitat Biserica Ortodoxă Greacă între 5—11 noiembrie și Patriarhia ecumenică între 11—13 noiembrie 1971, informează revista *Episkepsis* (nr. 44 din 14 decembrie 1971, pp. 7—8). În catedrala patriarhală din Istanbul a asistat la TeDeum-ul oficiat imediat după sosire și la sf. liturghie săvârșită în biserica Sfânta Treime din Pera. Abuna Teofilos a fost primit cordial de Sanctitatea Sa Patriarhul Athenagoras și Sfântul Sinod cu care a purtat discuții privind raporturile dintre cele două familii de Biserici răsăritene: ortodoxe și necalcedoniene. O primire călduroasă i-a fost rezervată conducătorului Bisericii etiopiene și în Grecia unde, întâlnindu-se cu membrii Sfântului Sinod, a subliniat identitatea poziției celor două Biserici în problema histologică. După ce a expus pe larg conținutul învățăturii Bisericii sale, Abuna Teofilos a precizat: „Iată credința care ne este comună. O recunoaștem sau nu din punct de vedere istoric, de vreme ce avem aceeași credință, sintem uniți în Biserica una, trupul lui Hristos. În consecință, despărțirea noastră nu este decît o simplă ceartă în familie, pe care am lăsat-o să dăinuiască cincisprezece veacuri; e momentul să facem tot ce ne stă în putință pentru ca s-o rezolvăm încă în zilele noastre”.

Patriarhul Bisericii etiopiene a anunțat că „foarte curînd” va fi creată o Comisie teologică a Bisericilor necalcedoniene cu misiunea de a pune la punct pregătirile „pentru o întâlnire oficială a reprezentanților Bisericilor aparținînd celor două familii”.

COMPLICITATEA UNOR CONDUCĂTORI DE BISERICI

Serviciul de presă al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a anunțat înainte cu cîteva luni rezultatul unui studiu întreprins de „Corporate Information Center” din care rezultă că organele conducătoare a zece Biserici protestante din Statele Unite ale Americii dețin valori întrecînd suma de 200 milioane dolari pe lîngă 29 din cei 60 furnizori militari ai Departamentului apărării din U.S.A. Beneficiul acestor investiții a atins peste 6 milioane dolari numai în anul 1970. Singur Consiliul național al Bisericilor a plasat 11,7% din investițiile proprii în societățile care se ocupă cu furnituri militare.

Așa precum declara Frank White, directorul lui „Corporate Information Centre”, obiectivul principal al studiului întreprins era acela de a

pune în mîna responsabililor investițiilor Bisericii informații capabile să-i ajute a distinge societățile orientate spre obiective de interes general de acelea care nu urmăresc decît profitul. După părerea sa, criteriile responsabilității colective trebuie să includă nu numai angajamentul militar, ci la fel atitudinea față de problemele mediului înconjurător, dorința de a folosi ori de a exclude minoritățile, utilizarea resurselor naturale și investițiile în străinătate.

Primele patru societăți din fruntea listei de furnizori militari sînt „Lockeed Corporation” cu 1,85 miliard dolari contracte făcute cu Departamentul apărării, „General Electric” cu 1 miliard, „American Telephone and Telegraph” cu aproape 1 miliard și „United Aircraft” cu aproape 900 milioane.

Bisericile avute în vedere de studiul pomenit sînt : Biserica metodistă unificată, Biserica prezbiteriană unificată, Convenția baptistă americană, Biserica episcopală, Biserica creștină (Discipolii lui Hristos), Biserica luterană din America, Biserica unită a lui Hristos, Biserica Fraților moravi, Biserica prezbiteriană din S.U.A. și Biserica universalistă unitariană.

Bisericile s-au ridicat cu putere împotriva războiului din Vietnam, a remarcat Frank White. Conducerea lor însă, asemenea altor furnizori de fonduri, s-a făcut complice a societăților în cauză oferind important sprijin economic complexului industrial militar și războiului în Asia de sud-est.

Raportul nu-și propune să impună adoptarea unei anumite atitudini, dar constată că „dacă Bisericile se decid să vîndă împreună valorile lor și să le reinvestească potrivit unei liste de priorități naționale constructive, efectul simbolic ar fi impresionant”.

Dincolo de caracterul informativ al studiului citat — căruia presa i-a făcut destulă publicitate (vezi spre exemplu cotidianul *Le Monde*, nr. 8412 din 29 ianuarie 1972, p. 9) — el denunță cu putere complicitatea unor Biserici din S.U.A. la acțiuni complet străine de menirea lor ca și de a oricărui om cinstit și de bună credință.

IN AMINTIREA LUI CHARLES WESTPHAL

În primele zile ale anului s-a stins din viață una din cele mai proeminente figuri bisericești contemporane. L-am cunoscut pe președintele Charles Westphal în anul 1926 la Facultatea de Teologie Protestantă din Paris cînd își trecea examenul predctoral, după studiile făcute la această instituție, apoi în America și în Anglia. Era înconjurat cu respect atît de studenți cît și de profesori. A luptat în armatele Franței și întocmai unicului fiu al decanului Raoul Allier sau al patrologului E. De Faye, profesorii noștri de atunci, morți pe cîmpul de luptă, se înrolase voluntar la 18 ani și, făcînd parte din escadra legendarului Guynemer, fusese citat de mai multe ori pe armată și se întorsese de pe front ca mare mutilat de război cu corpul străpuns de gloanțe și fără un ochi, dar cu insignele crucii de război și „legiunii de onoare”.

A socotit totdeauna pe români prietenii Franței. A primit cu mare plăcere invitația pe care i-am transmis-o din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian de a vizita țara și Biserica noastră și a făcut aceasta în fruntea unei delegații reprezentând Federația Protestantă a Franței, căreia îi era atunci președinte. A ținut să întâmpine pe Întâistătorul Bisericii noastre de câte ori a călătorit în apus și a trimis cu mare entuziasm un articol în care a exprimat adânci și constante sentimente de admirație și prietenie în volumul omagial închinat Prea Fericirii Sale în 1968. După vizita făcută în țara noastră a insistat ca o stareță să viziteze instituțiile protestante franceze, iar subsemnatul să participe, ca invitat al său, la Congresul trienal al Federației ținut la Grenoble, în 1968.

S-a născut la 24 noiembrie 1896 și s-a săvârșit din viață la 11 ianuarie 1972 la Montpellier, unde bunicul său întemeiasse Biserica Independentă, iar tatăl său fusese conducătorul Ligii drepturilor omului.

A fost pastor la Grenoble în timpul ocupației germane și a salvat din ghearele Gestapoului nenumărați evrei; tot acolo a susținut efectiv și eficace pe acei „maquis”, luptătorii din rezistență ai regiunii. Apoi pentru tot restul vieții a rămas pastor la biserica „Saint-Esprit” din Paris, având un vicar, dar forțându-se să-și țină cu sfințenie „rîndul” la slujbe. Slujirea i-a fost calificată de o mare personalitate a Bisericii sale ca aceea a pastorului tuturor.

A avut însă, cum am amintit, activitate multilaterală pe care o vom schița fugitiv, dar pe care au elogiat-o, întrecându-se în laude, conducătorii Bisericilor care fac parte din Federația Protestantă, al cărei secretar general și președinte a fost mai bine de 30 de ani.

Este socotit unul dintre pioneri ecumenismului francez, alături de protestanții Wilfred Monod și Marc Boegner și de abatele Paul Couturier. Printre marii prieteni ori ucenici al lui se numără protestanții Pierre Maury cu care a propagat barthianismul în Franța și căruia i-a urmat la direcția marelui reviste „Foi et vie”, profesorii Jean Bosc, André Dumas, Roger Mehl, Pierre Lestingent și alte personalități marcante ale Bisericii sale. Dintre romano-catolici amintim pe profesorul H. Bouillard, pe cardinalul Daniélou și pe cunoscutul ecumenist Maurice Villain, iar dintre ortodocși pe Nicolae Berdiaev, Mitropolitul Cassian, profesorii Leon Zander, Paul Evdokimov, Boris Bobrinskoy și mulți alții.

A avut o activitate ecumenică foarte apreciată pentru pregătirea Adunării de la Amsterdam (1948); a acceptat dificila sarcină de a merge în Algeria (împreună cu soția sa Denise Westphal), în plin război franco-algerian, pentru a discuta situația comunităților și instituțiilor creștine de aici.

A fost membru al Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor din 1956.

Dar încă de pe cînd era student a fost animatorul unei asociații ecumeniste, întemeiată de John Mott, unul din pionerii ecumenismului creș-

tin contemporan. În 1928 este secretarul general al Asociației studenților protestanți și apoi președintele Consiliului tineretului Bisericii sale. Precum am amintit, a fost multă vreme secretar general și apoi președinte al Federației Protestante a Franței, pînă în 1970, președinte al Societății Misiunilor Evanghelice, al Cimadei și, pînă la moarte, președinte al Bisericii Evanghelice de limbă franceză în străinătate.

Sub ocupația germană, la Grenoble, a publicat clandestin „Cahiers speciaux d'études juives” împotriva nazismului; evreii din Franța n-au uitat niciodată atitudinea dirză plină de dăruire a pastorului Westphal sub urgia hitleristă.

Cei ce l-au cunoscut și-au dat seama de secretul acestei „carriere” bisericești egalată numai de aceea a lui Marc Boegner, fiindcă a avut adierea încîntării acestui om mic de statură, cu voce surdă și cu un singur ochi, lipsit de orice dar aparent, dar în care abundau darurile ascunse ale unei personalități puternice, trăind în har printr-o credință tare și cu năzuințe dincolo de orizonturile acestei lumi, în nostalgia unei vieți tot mai profunde sub toate formele; mereu plin de tact, dar spontan la orice chemare dreaptă sau generoasă, chiar cu riscul de a-și complica situația de conducător de Biserică, cu o fidelitate discretă dar sigură în prietenie; posesor al unei Teologii vaste, dar din care nu amintea decît ce se poate experimenta și ce este în slujba semenului.

Bogat prin moștenire, a trăit modest, într-o simplitate evanghelică acceptată de bună voie, împărtaşindu-și din tinerețe averea moștenită la instituții de binefacere. S-a identificat total cu idealul său evanghelic, predicînd altora ceea ce se forța să trăiască el însuși.

Decanul Roger Mehl a spus că totul era har pentru Westphal și că avea darul minunat de a te face să simți aceasta în apropierea lui. Simțea o atracție deosebită pentru frumosul sub toate formele și îndeosebi pentru poezie, scriind el însuși cîteva volume de poezii religioase. (Prof. dr. Nicolae Chițescu).

CONTRIBUȚIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE PENTRU SFÎNTUL
ȘI MARELE SINOD

Pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod Panortodox este o preocupare de mai mulți ani a tuturor Bisericilor Ortodoxe Autocefale, ea fiind necesară atît pentru motive interne — interortodoxe, cît și pentru cele externe — ecumeniste.

În acest sens a emis directive încă Enciclica Patriarhiei Ecumenice din 1920, intitulată „Koinonia ton Ekklesion” — Comuniunea Bisericilor. Unitatea bisericească a fost de altfel exprimată de la început prin sistemul sinodal, anume prin Sinodul Apostolilor din primăvara anului 51 (F. Ap. cap. 15) și s-a continuat prin cele „șapte sinoade ecumenice” pînă în 787. Apoi sistemul sinodal a fost continuat prin „sinoadele endemice” de la Constantinopol, începînd cu cel din 920, care a avut caracter panortodox. Dar după schisma din 1054 nu se mai putea întruni un adevărat sinod ecumenic, așa că în Răsărit au continuat sinoadele endemice, iar atunci cînd împrejurările o cereau, se punea în aplicare principiul „consensului Bisericii împrăștiate” — consensus Ecclesiae dispersae. În continuare s-au ținut și sinoade interortodoxe cu participarea numai a unor Biserici locale. Sinodul general panortodox a fost prefigurat de „Soborul de la Iași” din 1642, la care au fost prezente cele „trei ramuri etnice ortodoxe” și anume : greacă, slavă și română ¹⁾.

Astfel, perspectivele unui Sinod panortodox, discutate încă din sec. XIX, se putea rezema pe tradiția sinodală neîntreruptă, încît viitorul Sfînt și Mare Sinod Panortodox poate fi privit și ca „ecumenic”, pentru că Biserica Ortodoxă poate ține în cadrul ei, cu reprezentanții tuturor Bisericilor locale, autocefale și autonome, chiar un „sinod ecumenic ortodox” ²⁾.

Ce privește contribuția Bisericii Ortodoxe Române la pregătirea lucrărilor pentru acest Sfînt și Mare Sinod Panortodox, ea a mers pe linia trasată mai dinainte, exprimată deja prin organizarea aceluia Sobor de la

1) Despre sinoade și sinodalitate : V. Șesan, *Curs de drept bisericesc*, ed. IV, 1942, pp. 109 sq.; Idem, *Convocarea sinodului ecumenic*, 1937; M. Șesan, *Sinodalitatea ortodoxă din sec. IX pînă în prezent*, în rev. „Mitropolia Ardealului”, nr. 3—4/1964, 1—3, 4—6 și 9—10/1965; 1—3/1966; I. Coman, *Problema sinodului ecumenic în discuțiile interortodoxe din sec. XIX*, în rev. „Ortodoxia”, nr. 1/1970.

2) *Bibliografia Sfîntului și Marelui Sinod* în rev. „Epispepsis”, an. II, nr. 45, decembrie 1971, pp. 10 sq.

Iași din 1642 și prin activitatea de larg răsunet ortodox susținută și patronată de Constantin Brâncoveanu.

Astfel, la începutul sec. XX, ca răspuns la Enciclica Patriarhiei Ecumenice din 1920, s-au precizat, în numele Sfintului Sinod, unele puncte considerate ca importante pentru un Sinod Panortodox: 1. stabilirea mijloacelor pentru combaterea prozelitismului anti-ortodox; 2. îndreptarea calendarului iulian; 3. revizuirea unor momente rituale; 4. examinarea din nou a posturilor; 5. recăsătorirea preoților văduvi; 6. reexaminarea gradelor de rudenie și a impedimentelor; 7. înnoirea vieții monahale; 8. codificarea canoanelor etc.

În continuare, după ce a avut loc Conferința interortodoxă de la Constantinopol din 1923, la care s-a ținut seamă și de propunerile Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, s-au formulat, la 3 noiembrie 1925, cu ocazia proclamării Patriarhiei Române, următoarele principii pentru viitorul Sinod Panortodox: 1. necesitatea întrunirii lui cât mai urgente; 2. acordul între Bisericiile locale să fie realizat de Patriarhia Ecumenică, care va îndruma aceste Biserici să studieze temele discuțiilor viitoare; 3. programul să fie cercetat de fiecare Biserică locală în comisii de teologi, apoi propunerile și studiile să fie aprobate de Sfintele Sinoade locale respective și lucrările definitive să fie înaintate Patriarhiei Ecumenice; 4. Patriarhia Ecumenică va supune aceste lucrări unei Comisii mixte, alcătuită din reprezentanții Bisericilor locale; 5. în fine Patriarhia Ecumenică va proceda la convocarea Sinodului, la timpul și locul potrivit. Aceste propuneri au fost comunicate Patriarhiei Ecumenice și Bisericilor surori, fiind apoi susținute în continuare de delegații Patriarhiei Române la a doua Conferință interortodoxă de la Vatoped, pe Sf. Munte Atos, din 1930, când s-au discutat cele 17 teme-puncte pentru viitorul Sinod Panortodox. O revizuire a lor a fost realizată, parțial, la Conferința interortodoxă de la Vatoped din 1932, problemele fiind concentrate în patru teme principale.

A urmat primul Congres al profesorilor de teologie ortodoxă de la Atena din 1936, cu participanți de la Facultățile de teologie ortodoxă din Europa, la care s-au prezentat cu referate substanțiale profesorii teologi din Patriarhia Română³⁾.

Apoi, la 31 iulie 1939 Patriarhul Nicodim a adresat tuturor Întîistătătorilor ortodocși un Apel pentru „apărarea și păstrarea neștirbită a ecumenicității ortodoxe și creștine”⁴⁾.

Dar toate aceste activități, participări și referate nu au avut un răsunet prea larg, dată fiind situația din acel timp. Adevărata înnoire întru conștiință panortodoxă și pentru activizarea lucrării interortodoxe a început o dată cu timpurile noi pe care le trăim și cu întronizarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, în 1948. Contemporaneitatea plină de atmosfera ecumenistă, intercreștină și de colaborare pe plan internațional,

3) L. Florea, *Participarea și contribuția Bisericii Ortodoxe Române la conferințele interortodoxe*, în rev. „Ortodoxia”, nr. 1—2/1962.

4) Cf. rev. „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 9—10/1939, pp. 497—524.

a stimulat vizite ample interortodoxe, în pregătirea Sinodului Panortodox, după ce a avut loc prima întâlnire de acest caracter la Moscova în 1948. S-a cerut a fi luate în seamă îndemnurile generale cu privire la : unitatea Ortodoxiei, caracterul polinațional al Sf. Munte Atos, contribuția panortodoxă la problemele păcii, cauza diasporei ortodoxe și înnoirea vieții interne ortodoxe. Astfel, după a doua întâlnire panortodoxă de la Moscova din 1958, s-a putut ține prima întrunire panortodoxă de la Rodos din 1961, la care au fost stabilite, din amplul număr de propuneri, 8 grupe de teme și anume referitoare la : credință și dogmă, cultul ortodox, ordinea bisericească, relațiile interortodoxe, Biserica Ortodoxă și lumea creștină, Ortodoxia în lume, problemele teologice urgente și problemele sociale (apărarea păcii, apostolatul social). Au urmat întrunirile Rodos II și III din 1963 și 1964, creîndu-se o atmosferă panortodoxă cu largă contribuție a Bisericii Ortodoxe Române. Lucrările au continuat la Belgrad în 1966 și apoi la Chambésy-Geneva, la centrul Patriarhiei Ecumenice, unde s-a realizat un spirit de adevărată colaborare frățească panortodoxă⁵⁾.

Astfel, în numele Sfintului Sinod Prea Fericitul Părinte Justinian a sintetizat poziția Bisericii Ortodoxe Române în următoarele principii⁶⁾ :

A. cu privire la Sinodul Panortodox : 1. necesitatea organizării lui ; 2. stabilirea lucrărilor la întruniri pregătitoare ; 3. participarea pozitivă și concretă la toate lucrările pregătitoare a reprezentanților Bisericilor Ortodoxe ; 4. întocmirea și definitivarea listei de teme care vor fi puse în dezbateră pe linie panortodoxă ; 5. angajarea profesorilor de teologie în cercetarea temelor propuse și întocmirea de studii asupra lor ; 6. publicarea studiilor referitoare la temele de caracte panotodox ; 7. dezbateră acestor teme la diferite nivele.

B. Măsuri de amănunt : 1. resistemizarea tematicii panortodoxe în cele patru comisii după specialitate : dogmatică, cultică, canonică și socială, în care să fie integrate temele din lista propusă la conferința de la Rodos I, din 1961, și să fie defalcate din totalul de 200 subteme, temele de primă urgență ; 2. să fie făcută lista precisă a Bisericilor locale participante la sinod și a delegaților fiecăreia din ele, precizîndu-se totodată și felul votării ; deci potrivit hotărîrilor de la Vatoped din 1930 și de la Rodos I, să fie invitate numai Bisericile autocefale, iar cele autonome să fie reprezentate prin Bisericile autocefale-mame ; 3. să fie soluționate prin corespondență dintre Patriarhia Ecumenică și Bisericile autocefale problemele legate de : convocarea și prezidarea Sfintului și Marelui Sinod.

C. Pornind de la principiul că „mai presus de amorul propriu, trebuie pusă dorința de a servi Ortodoxia în credință, dragoste și smerenie creștină”, Prea Fericitul Patriarh Justinian a defenit unele condiții esențiale

5) M. Păcuraru, *Biserica Ortodoxă Română după 23 August 1944*, în rev. „Mitropolia Olteniei”, nr. 7—8/1969 ; în volumul festiv 20 de ani ai Bisericii Ortodoxe Române, București, 1968 : N. Chițescu, *Relațiile interortodoxe ale Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 405 sq și L. Stan, *Problema unui viitor sinod ecumenic și poziția Bisericii Ortodoxe Române față de el*, pp. 418 sq.

6) Cf. „Apostolat social, vol. I—X, București 1948—1971, în special vol. IX, 1968 și vol. X, 1971.

cum ar fi : 1. menținerea și întărirea Ortodoxiei în vederea colaborării tuturor la rezolvarea problemelor cruciale pe care vremurile noi le pun Bisericii Ortodoxe și lumii întregi ; 2. stăruința neconținută spre „unitate” creștină și păzirea unității Ortodoxiei.

D. În continuare, din împreună lucrarea cu Sfântul Sinod și pe baza referatelor prezentate de teologii români, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trasat ca idei directive, de sinteză și de amănunt, răspândite și pe plan interortodox și intercreștin, următoarele :

I. Cu privire la relațiile interortodoxe : a) „nici o acțiune unilaterală, nici o acțiune în afara consensului general al Ortodoxiei ; b) ortodocșii sînt uniți prin mărturisirea aceleiași credințe și prin păstrarea neştirbită a aceluiași datini străbune ; c) azi, cînd se caută răspunsuri la viață, Ortodoxia trebuie să-și ofere contribuția sa ; ea este întrebată, și nu poate să tacă ; în fiecare epocă istorică, umanitatea pune Bisericii întrebări ; azi se cere îndeosebi slujirea ; d) orice problemă de structură bisericească care atinge relațiile interortodoxe, trebuie să fie rezolvată de Marele Sinod Panortodox.

II. Cu privire la unitatea ortodoxă română, Prea Fericitul Justinian lansează apelurile : a) să ascultăm chemarea vechilor noastre predanii de credință ortodoxă ; b) ne recunoaștem reciproc în aceeași credință ortodoxă a Bisericii ; c) din convingere sîntem una în Hristos și astfel nu acceptăm prozelitismul ; d) Biserica Ortodoxă locală a fost în tot timpul legată de năzuințele poporului, ca o Biserică românească ; e) moșii și strămoșii noștri au fost și au rămas neclintiți în Legea ortodoxă.

III. Cu privire la relațiile ecumeniste-intercreștine, se precizează : a) Biserica Ortodoxă Română dorește din adîncul inimii ca fărîmîțarea creștinismului să fie înlăturată, să fie toți una, precum au fost odinioară, pînă la marile sfîșieri din sec. XI și XVI ; b) unitatea în diversitate a Bisericilor trebuie realizată înaintea unității Bisericilor, căci numai în diversitate, Bisericile își pot păstra comorile și personalitatea lor ; c) este nevoie ca Biserica Romano-Catolică să renunțe la pretenția ei de Stat al lui Dumnezeu pe pămînt, precum și la pretențiile papale după primat ; ea să renunțe la documentele : De Ecclesia, Ecclesiam suam, De Oecumenismo și De Ecclesiis orientalibus ; să vină la tratative purtate pe picior de egalitate ; să recunoască suprimarea Uniației ; d) este lăudabil interesul crescînd pentru Ortodoxie al clerului și credincioșilor Bisericii Anglicane ; e) tratativele și contactul cu Bisericile Vechi Orientale se desfășoară favorabil și promițător.

Astfel îndrumați, delegații Patriarhiei Române au făcut cunoscute ascultătorilor ortodocși și neortodocși de acasă și din lume, îndrumările Sfîntului Sinod, în expunerea de sinteză a Prea Fericitului Patriarh Justinian. Vestitori ai Ortodoxiei demne și conștiente de rolul ei în creștinism și în viața credincioșilor, precum și în relațiile intercreștine, delegații Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române nu au negociat Ortodoxia, ci au lămurit-o pretutindeni.

Contribuția teologilor români a fost atît de abundentă, încît pînă în 1965 au fost numărate 73 de studii și referate asupra problemelor indicate, din care 59 au și fost publicate. Un contact direct cu teologii ortodocși din alte Biserici locale s-a realizat cu ocazia Consfătuirii comisiei pregătitoare pentru al doilea Congres al profesorilor de Teologie după cel de la Atena din 1936, consfătuire ținută la București în iunie 1964, cînd s-a discutat despre : eclesiologia ortodoxă, lucrarea internă a Bisericii, relațiile intercreștine, Biserica și lumea și întărirea relațiilor interortodoxe⁷⁾.

De importanță deosebită a fost Conferința Panortodoxă de la Chambésy-Geneva din iunie 1968, la care au fost stabilite cele șase probleme de importanță urgentă pentru Sfîntul și Marele Sinod și anume : 1. credința și dogma — revelația divină și modurile ei de expirmare pentru mîntuire ; 2. viața cultică — participarea mai amplă a credincioșilor la cultul și viața Bisericii ; 3. disciplina bisericească — readaptarea normelor bisericești cu privire la post potrivit nevoilor actuale ; 4. impedimentele la căsătorie ; 5. problema calendarului și 6. iconomia în Biserica Ortodoxă⁸⁾. Ultimul subiect a fost repartizat spre cercetare teologilor ortodocși români.

Concluzia Comisiei pregătitoare a Sfîntului și Marelui Sinod întrunită la Chambésy în iunie 1971, și-a exprimat recunoștința față de referenții ortodocși români, pentru preciziunea expunerii și prezentarea referatului stabilit.

Totodată, la dorința Patriarhiei Ecumenice din 16 septembrie 1968, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a dat profesorilor de Teologie spre studiere și celelalte cinci teme stabilite. Expunerile lor analizează cu atenție și acrivie problemele panortodoxe și ecumeniste, constituind o reală contribuție la pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod.

Pr. prof. dr. Milan Šesan

CERCETĂRI PRIVIND BISERICILE NECALCEDONIENE

În 1962 Atanasie Arvaniti, profesor la Seminarul pedagogic universitar din Atena, își lua doctoratul în Teologie cu o lucrare intitulată „*Apostolul Toma și Biserica siriacă din Malabar în trecut și prezent*” (245 pp). De atunci a fost însărcinat de Comitetul de conducere al „Enciclopediei pentru religie și morală” (12 volume, Atena 1962—69) să scrie articolele respective despre toate celelalte Biserici necalcedoniene. Și într-adevăr, în afară de articolele din numita enciclopedie, în 1965 el publică volumul despre „*Biserica coptă*” (124 pp.), în 1967 „*Scurtă istorie a Bisericilor siro-iacobită, armeană și etiopiană*” (127 pp), iar în 1968 volumul mai mare privind „*Istoria Bisericii siriene nestoriene*” (321 pp). Auto-

7) Cf. rev. „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 7—8/1964, pp. 630 sq.

8) „Episkepsis”, an. II, nr. 41, noiembrie 1971, pp. 2—16.

rul studiază la fiecare din aceste Biserici mai ales istoricul lor, mai puțin organizarea și cultul. De pildă, la cea dintâi istoricul cuprinde 218 pagini, iar pentru doctrină, cult, organizare și relații cu celelalte Biserici abia se dau 26 pagini. Ceva mai simetric e împărțit materialul în lucrarea despre Biserica coptă, unde mai mult din jumătate de lucrare prezintă starea actuală, poate cel mai important lucru pe care lumea de azi așteaptă să-l știe despre Bisericile vechi orientale. Cam prea pe scurt sînt tratate cele trei Biserici : siro-iacobită, armeană și etiopiană, rezervîndu-se pentru fiecare din ele doar cîte 30—45 pagini, în majoritate lucruri știute din vechile enciclopedii teologice și manuale de istorie. Ultimul studiu, cel despre Biserica nestoriană, este mai bogat în date, atît în ce privește istoria, cît și organizația și cultul. În plus, autorul adaugă la acest volum și un indice de nume, foarte necesar oricărei lucrări științifice. În privința listelor bibliografice anexate la finea fiecărui volum, observăm că lipsește cu totul informația scrisă în limbile slave și română. Autorul folosește studii în franceză, germană, engleză. Îndeosebi n-ar fi trebuit să lipsească lucrările lui Bolotov, cel mai serios cercetător rus în domeniul istoriei Bisericilor vechi orientale, mai ales coptă și etiopiană, iar din Biserica sîrbă amintite măcar lucrările lui V. Fradinski despre Bisericile orientale publicate în „Zbornicul” Facultății teologice din Belgrad 1951—54. Sînt și în limba română studii destule în acest sens publicate de revistele Patriarhiei, mai ales ale prof. N. Chițescu. Ar mai fi trebuit împărțită bibliografia în două : izvoare și studii.

Cu toate aceste lipsuri, lucrările lui At. Arvaniti reușesc să prezinte la un loc o imagine destul de completă a vieții și credinței Bisericilor zise vechi orientale.

Îndeosebi descrierea activității misionare a nestorienilor care au ajuns pînă în China, precum și prezentarea amănunțelor de cult (pp. 145—203, 256—76) sînt tratate mai amănunțit. Poate se cădea și o caracterizare generală a fiecărei Biserici, precum și cîteva hărți și reproduceri de biserici, de obiecte de artă și de cult etc.

Prot. dr. Teodor Bodogae

ȘI PAPII SE PENSIONEAZĂ...

Precum se știe, potrivit unei hotărîri a Papei Paul al VI-lea, toți episcopii care împlinesc 75 ani, indiferent de locul ce-l ocupă în ierarhia superioară proprie Bisericii Romano-Catolice, urmează să-și depună cererea de pensionare. Și întrucît la 25 septembrie 1972 papa însuși împlinește această vîrstă, din bună vreme mulți s-au întrebât dacă nu va încerca — cu acest prilej — să ofere un exemplu în ce privește aplicarea dispoziției pe care a dat-o, retrăgîndu-se din funcție. O asemenea eventualitate, în ciuda faptului că se mai cunoaște un papă care a demisionat (Celestin al V-lea), a suscitat luări de poziție contradictorii, unii neacceptînd ca „vicarul lui Hristos” și „succesorul lui Petru” să urmeze regula aplicabilă muritorilor de rînd, alții nevăzînd într-aceasta nimic deosebit de vreme

ce canonul 220 din „Codex” precizează : „Conducătorul Bisericii romane poate să renunțe la sarcina sa”.

E greu de prevăzut ce se va întâmpla pînă la urmă. Pronosticurile le vom lăsa pe seama altora. În ce ne privește vom observa doar următoarele :

Pensionarea automată a slujitorilor altarului, inclusiv a episcopilor, atunci cînd împlinesc un număr de ani, își are fără îndoială rațiuni practice bine motivate. O măsură generală luată în acest sens ni se pare totuși prea mecanică și pînă la un punct neconformă spiritului autenticei tradiții bisericești potrivit căreia, înaintarea în vîrstă corespunde nu numai unei slăbiri a puterilor fizice ci, concomitent, unei acumulări de experiență și înțelepciune. Acest fapt determină pe mulți credincioși să acorde mărturisită preferință preoților bătrîni (vezi articolul : Preoție și bătrînețe, publicat în rev. „Mitropolia Olteniei”, an. XII, nr. 3—4, martie-aprilie 1960, pp. 199—202).

Se întîmplă, e adevărat, și aceea că ajungînd la neputință, un sfințit slujitor să nu reușească a se hotărî singur să se retragă, prin care atitudine dăunează serviciului pe care îl împlinește. Dar atunci Biserica prin organismele ei e chemată să rînduiască cele de cuviință. Altcum însă regula generală pentru un cleric, indiferent de rang, nu poate fi decît continuarea misiunii sale atîta timp cît este în deplinătatea capacității sale fizice și sufletești.

Dacă Biserica Romano-Catolică procedează într-alt fel, aceasta nu poate schimba principiul și regula generală. Este însă curios că tocmai ea se arată dispusă a nu excepta de la pensionare pe însăși papa, socotit „locuitor pe pămînt a lui Hristos” și investit cu prerogative atingînd sfera divinului, cu însușiri mergînd pînă la infailibilitate. Nu poate scăpa nimănui continua și progresiva eroziune a concepției romano-catolice cu privire la capul Bisericii. În cele din urmă parcă papa însuși ar vrea să demonstreze că, spre deosebire de ceea ce au făcut alții din el, nu este decît un simplu om, supus acelorași legi ca și semenii săi, inclusiv a pensionării.

Numai că actualul papă merge și mai departe pregătindu-și succesorul de așa manieră încît să fie înlăturate orice posibile mașinațiuni, dovadă ele înșile a caracterului puțin divin al unei instituții ce s-a încercat veacuri de-a rîndul a fi prezentată ca aflîndu-se în intimă legătură cu divinitatea.

IN AMINTIREA UNUI EMINENT LITURGHIST

În locuința lui retrasă din Sr. Karlovți, a trecut din lumea aceasta la 23 aprilie 1968 unul din cei mai cunoscuți teologi și cercetători ai vieții liturgice și artistice din Biserica ortodoxă sîrbă, profesorul universitar dr. Lazar Mirkovici. Ca unul ce l-am cunoscut personal și am păstrat legături cu dînsul, simt o plăcută îndatorire a omagia măcar prin cîteva cuvinte personalitatea sa științifică și simpatia ce purta Bisericii și Teologiei ortodoxe românești.

S-a născut în 4 iulie 1885 în Bacica. După studii făcute în „teologia” din Carloviț (seminar superior), L. Mirkovici trece la Cernăuți unde audiază cursurile străluciților teologi Eus. Popovici, V. Găină, Teodor și V. Tarnavski, V. Gheorghiu, iar limba română a deprins-o cu S. Bodnărescul. Îndrăgind teologia practică mai ales în urma cursurilor lui V. Tarnavski și a predecesorului său V. Mitrofanovici, care făceau cunoscute îndeosebi studiile liturghiştilor ruși, L. Mirkovici a luat asupra sa obligația de a traduce în două volume „Liturgica generală și specială” a dascălilor săi, dar apoi și-a dat seama că în calitate de fiu al Bisericii sîrbe, (care a dat, prin S. Sava Nou-sfințitul și prin alți urmași ai lui, unele din cele mai vechi și mai originale îndrumări liturgice și artistice), el poate aduce vederi noi în domeniul Liturgiei. De aceea spune încă în 1927 că orice document din istoria Serbiei medievale și orice obiect de artă din vechile biserici și mănăstiri sîrbe trebuie studiate în primul rînd în perspectiva și în semnificația lor liturgică. Evul mediu nu poate fi în general înțeles decît prin optica aceasta. Așa se explică și pasiunea cu care a studiat el peste 50 de ani o mulțime de monumente de artă bisericească (arhitectură, sculptură, pictură, arte minore) aducînd, de pildă, vederi cu totul noi în privința tipicului Sf. Sava din 1319 (altul decît cel din Constantinopol), ori chiar în privința tîlmăcirii baptisteriului bizantin din Ravena etc. De aceea el nădăjduia să completeze „Liturgica” lui Mitrofanovici și să-i dea nu numai aparatură bibliografică proprie (din tradiția manuscrisă a vieții culturale din Balcani), ci să-i dea și o închiegare de concepție dogmatică-simbolică dusă pînă la capăt în ce privește obiectele, acțiunile, timpurile, locurile și persoanele liturgice.

În 1961, văzînd că nu reușește să-și încheie opera, predă Sfintului Sinod al Bisericii ortodoxe sîrbe „Heortologhia” sau partea a III-a din „Liturgica” sa, altfel decît o avuseseră profesorii săi de la Cernăuți. Trebuie să spunem, însă, că nici această prezentare a timpurilor liturgice (duminică, posturi, praznicile împăratești, sărbători diferite, unele specifice sîrbilor etc.) nu prezintă ultimul rezultat al cercetării teologice ortodoxe. Cele 320 pagini ale „Heortologhiei” sînt totuși o lucrare meritorie.

L. Mirkovici a publicat peste 130 de cărți și studii diferite, unele în limba germană, pe care o stăpînea perfect. A lăsat în fotocopii textul unor manuscrise importante (tipicul arhiepiscopului Nicodim din 1319, peste 400 de reproduceri din mănăstirea Deciani etc.), ca să nu mai pomenim că a tipărit în publicațiile Academiei sîrbe (al cărei membru a fost) texte de vieți și opere ale sfinților sîrbi, iar între 1938—1941, a condus Muzeul de artă bisericească a Patriarhiei sîrbe, azi mult îmbunătățit. Colaborator la reviste și instituții din țară și străinătate, participant activ la congrese de bizantinologie și de artă, L. Mirkovici rămîne un remarcabil liturghist, dublat de teolog și istoric de artă, iar pentru noi românii un mare admirator.

Prot. dr. Teodor Bodogae

INCĂ O DATĂ DESPRE MODUL SCRIERII NUMELOR DE PERSOANE

Acum câțiva ani revista noastră a luat poziție în ce privește scrierea numelor de persoane arătând că la început trebuie pus numele mic sau de botez și apoi cel de familie, nu invers (nr. 7—9, iulie-septembrie 1966, p. 554—555). Dacă reluăm problema e pentru că ne oferă noi argumente în favoarea aceleiași teze academicianul Alexandru Graur (Nume inversate, în rev. România literară, an. IV, nr. 47 (163) din 18 noiembrie 1971, pag. 11).

„Mi se cere să-mi spun părerea, arată autorul, în privința obiceiului pe care l-au luat unii de a pune numele de familie înaintea celui personal. Primesc scrisori de la corespondenți ocazionali care semnează în felul acesta. De unde vine obiceiul și ce foloase aduce ?

„Pînă tîrziu în Evul Mediu, și în unele țări (printre care și a noastră), pînă la începutul perioadei moderne, oamenii erau cunoscuți după numele de botez, iar dacă acesta nu era suficient pentru identificare, se adăuga numele tatălui, eventual un derivat de la numele localității sau provinciei de origine, dacă nu o poreclă. Peste tot, în această situație, numele de botez prima, alt nume, dacă exista, venea în rîndul al doilea.

„Acest sistem a rămas, în continuare, după ce numele de familie a devenit obligator, și peste tot se pune numele de familie în urma celui de botez, cu excepția a două limbi (cel puțin dintre cele de care am putut lua cunoștință) și anume maghiara și chineza, unde numele de familie se pune înainte.

„Totuși, în toate limbile, cînd se elaborează cataloage, repertorii etc. se pune înainte numele de familie, evident pentru că acestea sînt mult mai numeroase și deci pot servi mai bine pentru diferențiere. În asemenea cazuri, de multe ori, numele de botez e pus după o virgulă sau chiar între paranteze, tocmai pentru a se marca faptul că ordinea folosită nu e cea normală.

„Pînă acum vreo 20 de ani, ordinea inversată se folosea oral numai în școli și în armată. De atunci încoace, bănuiesc că sub influența statelor de plată din întreprinderi și instituții, a apărut ideea că această ordine este mai democratică. După părerea mea, este doar mai puțin politicoasă.

„Acum a început să apară și pe tăblițele care indică numele străzilor : Str. Mozart W. Amadeus, Str. Dr. Cantacuzino Ion și așa mai departe. (Ce e drept, lui Gheorghe Lazăr i s-a lăsat numele în forma normală, dar i s-a adăugat pe tăbliță epitetul puțin măgulitor de „naționalist”).

„La drept vorbind, nu se poate spune că în natura numelor este ceva care să ne oblige să păstrăm ordinea tradițională. Dar schimbarea ei în mod arbitrar atrage mari neplăceri tuturor celor care au de înregistrat acte, de răspuns la sesizări etc. Cînd cineva semnează Ionescu Vasile, nu avem nici o îndoială cu privire la structura numelui ; dar dacă citim pe un act semnătura Ion Gheorghe, de unde putem ști dacă semnatarul a folosit ordinea tradițională sau pe cea inversă ? Or, asemenea nume sînt foarte frecvente în țara noastră, în special în Cîmpia Dunării.

„În copilăria mea, în județul Ialomița, numele de familie erau foarte rare, pe fiul lui Ion îl chema Vasile Ion, iar pe fiul acestuia, Gheorghe Vasile; la armată însă i se zicea Ion Gheorghe, sărindu-se intermediarul Vasile, iar urmarea era că și în viața civilă i se zicea uneori Gheorghe Vasile Ion. Din cauza posibilităților de confuzie, de loc neglijabile, se luase obiceiul ca în repertoriile cuprinzând pe cei angajați la muncă să se treacă în frunte numele de botez, singurul care era ferm.

„Dacă mergem în continuare pe linia inversării, se va ajunge poate, peste câteva decenii, la generalizarea ei. Nu văd întrucît acest rezultat ar fi fericit, dar, în orice caz, încurcăturile care se produc pînă una alta sînt destul de mari ca să întreacă avantajele eventuale. De aceea propun să se ia atitudine și să se mențină ordinea tradițională, cu numele de familie la urmă”.

Precizările de mai sus le considerăm binevenite și convingătoare. Rămîne să le și aplicăm renunțînd la o manieră care pe deasupra, pentru noi creștinii, pune în umbră numele primit la botez asupra importanței căruia de abia dacă mai e necesar să insistăm (vezi: „Care îi va fi numele?” în rev. Mitropolia Banatului, an. V, Nr. 1—2, ianuarie-martie 1955, pp. 1—4; Mitropolit Nicolae Crutișki, Numele, trad. Pr. prof. Niculae M. Popescu, în rev. Mitropolia Olteniei, an XII, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1960, pp. 64—67. Se mai poate consulta cu folos conferința lui N. Iorga: Numele de botez la români, București, 1934 și articolul lui V. Ursăcescu, Vechi nume românești de botez, în rev. Biserica Ortodoxă Română, an. LVII, nr. 11—12, noiembrie-decembrie 1939, pp. 657—668).

ARHIEPISCOPIA TIMIŞOAREI ŞI CARANSEBEŞULUI

PRĂZNUIREA NAŞTERII DOMNULUI ŞI ANULUI NOU

Continuînd o frumoasă tradiţie, şi în anul 1971 praznicul Naşterii Domnului a fost sărbătorit după rînduială atît în oraşul de reşedinţă cît şi în parohiile de pe întinsul eparhiei. Aceasta nu numai din punct de vedere liturgic, ci şi prin repetarea unor multiseculare datini. Seria acestor tradiţionale manifestări a fost începută la Timişoara de Corala preoţilor. După vecernia din duminica dinaintea Naşterii Domnului, a fost prezentat în catedrala mitropolitană un bogat şi foarte reuşit program de colinde în cadrul căruia a predicat P. On. Părinte Liviu Surlaşiu. Apoi, în Ajun, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Banatului a primit, la reşedinţa mitropolitană, grupurile corale ale unor parohii din Timişoara, venite la colindat, cum şi alte grupuri de colindători. De remarcat este faptul că manifestarea bucuriei praznicului nu s-a făcut numai prin colinde ci şi prin exprimarea de către delegaţii parohiilor care, în cuvîntul adresat Înalt Prea Sfinţiei Sale, au ţinut să-şi arate atît dragostea faţă de Biserică şi tradiţiile ei cît şi ataşamentul faţă de pămîntul strămoşesc şi hotărîrea de a lucra pentru binele poporului şi înflorirea patriei. În cuvinte potrivite, Înalt Prea Sfinţitul Părinte Mitropolit Nicolae a răspuns fiecăruia, tuturor colindătorilor împărţindu-le pungi cu daruri.

În ziua praznicului, Înalt Prea Sfinţia Sa înconjurat de un impunător sobor de preoţi şi diaconi a oficiat sfînta liturghie arhierească, la timpul cuvenit adresînd credincioşilor prezenţi cuvîntul de învăţătură al Bisericii. În timpul cît Înalt Prea Sfinţitul Părinte Mitropolit a împărţit anafura, corul catedral a executat numeroase colinde. După sfînta liturghie, la reşedinţa mitropolitană Înalt Prea Sfinţia Sa a primit, în cadrul deja tradiţionalei recepţii de Crăciun, pe reprezentanţii cultelor religioase din oraş, membri ai Consiliului şi Adunării eparhiale, preoţimea din oraş, corul catedral şi alţi credincioşi veniţi să prezinte felicitări. În numele tuturor celor de faţă a vorbit P. C. Părinte Vichentie Cusma.

În cadrul vecerniei corul catedral a prezentat un program de colinde, iar la vecernia din ziua a doua a praznicului a colindat formaţia bărbătească a corului catedral. De fiecare dată s-au rostit predici adecvate momentului, cuvîntătorii fiind P. On. Părinţi Constantin Comşulea, respectiv Ioan Petreută, consilieri eparhiali.

A doua zi de Crăciun, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a oficiat sfânta liturghie arhierească în vechea catedrală episcopală din Caransebeș iar în duminica următoare praznicului în biserica mare din Lugoj, urmată fiecare de câte o recepție. Se cuvine apoi a fi remarcat modul deosebit de sărbătorec al prăznirii Nașterii Domnului la Seminarul teologic din Caransebeș, la bisericile parohiilor din Timișoara, Caransebeș și Lugoj ca și în toate parohiile din cuprinsul Arhiepiscopiei.

Ca și în anii trecuți, începutul noului an 1972 a fost apoi întâmpinat cu bucurie și potrivit rânduiei îndătinată. Astfel în orașul de reședință după sfânta liturghie arhierească încheiată cu rugăciunea specială și poli-hroniul, la reședința mitropolitană s-a desfășurat tradiționala recepție. Au participat reprezentanții cultelor din localitate, membri ai Consiliului și Adunării eparhiale, preoții din Timișoara, corul catedră, credincioși. S-au rostit cuvântări ocazionale. Dl. dr. Gheorghe Oprea, membru al Consiliului și Adunării eparhiale, a prezentat Înalț Prea Sfinției Sale felicitări atât din partea corporațiilor bisericești, cât și a celor de față. În numele celorlalte culte a vorbit Rev. Leo Peuker, protopopul reformat din Timișoara, care a insistat mai ales asupra frățietății și spiritului ecumenist în care se desfășoară viața și activitatea tuturor cultelor din localitate. În cuvinte adecvate momentului, Înalț Prea Sfinția Sa a răspuns vorbitorilor, mulțumind pentru felicitări și urînd tuturor ca noul an să fie pentru toți an de bucurie, de împlinire a năzuințelor fiecăruia, de pace și bună-voire între oameni și popoare.

ACȚIUNI DE PARTICIPARE LA CONSTITUIREA FONDULUI DE SOLIDARITATE INTERNAȚIONALĂ

În întreaga eparhie Apelul Biroului Executiv al Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste a fost întâmpinat cu deplină adeziune găsindu-și întruchiparea firească în numeroase acțiuni și inițiative menite să contribuie la constituirea Fondului de Solidaritate Internațională. Pe temeiul Recomandărilor aceluiași Birou Executiv al Consiliului Național al F.U.S., Consiliul eparhial întrunit în ședință plenară de lucru la 18 ianuarie a elaborat un plan bogat de acțiuni imediate și de perspectivă menit a da o expresie elocventă participării clericilor și credincioșilor din Arhiepiscopie la această acțiune generoasă a țării noastre.

Cu prilejul unor întruniri organizate la Centrul eparhial, la Seminarul teologic din Caransebeș, la sediile protopopiatelor și în toate parohiile, ei au subscris donarea unor sume care, eşalonate pe întreg parcursul anului, vor totaliza aproximativ 150 000 lei. Pe lângă aceasta s-au angajat să cumpere timbre, cocarde, insigne — confecționate special de Frontul Unității Socialiste, să participe la acțiunile pe plan local ce se vor organiza etc.

Pentru popularizarea semnificației și țelurilor Fondului, în toate bisericile din eparhie preoții au rostit predici adecvate, duminică 6 februa-

ie. În cadrul programului de educație cetățenească la Seminarul teologic în Caransebeș apoi, s-au ținut expuneri pe tema acțiunii inițiate de Frontul Unității Socialiste la care elevii au participat activ prin interesante uări de cuvânt și prin exprimarea adevărului lor în suflete.

Potrivit măsurilor luate de Consiliul eparhial și sub supravegherea a se așteaptă înregistrarea unor noi acțiuni în lunile următoare.

MOMENT ANIVERSAR

Sîmbătă 4 martie 1972 s-a împlinit un deceniu de arhipăstorire în Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului și la cîrma Mitropoliei Banatului a Înalt Prea Sfințitului Nicolae. De acest moment aniversar a fost legată tîrnosirea bisericii de lemn strămutată din satul Hodoș în curtea reședinței mitropolitane. Apoi s-a săvîrșit sf. liturghie în cadrul căreia au fost hirotoniți candidații de preoție Doru Milostean și Moise Vuici, absolvenți ai Institutului teologic de grad universitar din Sibiu, și au fost distinși prin hirotesie, pentru activitate îndelungată și merituosă preoții Dumir Botău-Timișoara Fratelia, Gheorghe Clecan-Stamora Română, Ioan Medeleian-Răchita și Ioan Teodorovici, directorul Seminarului teologic în Caransebeș.

După dumnezeiasca slujbă încheiată cu o rugăciune de mulțumire și obișnuitul polihroniu, a avut loc la reședința mitropolitană o recepție desfășurată în cadru intim la care au ținut să ia parte ierarhul Eparhiei Aradului, Prea Sfințitul Episcop Teoctist însoțit de P. C. Părinte Gheorghe Căvășdan, vicar eparhial, P. Cuv. Arhimandrit Ioan Dinu, starețul mănăstirii Brâncoveanu, reprezentanți ai cultelor religioase din oraș, membri ai Adunării eparhiale și ai Consiliului eparhial, salariații Centrului eparhial, preoți din oraș, bisericieni. În numele celor de față a rostit un cuvînt omagial P. On. Părinte dr. Ioan Petreună, consilier arhiepiscopesc, care a evocat momentele mai importante și înfăptuirile din ultimii zece ani. În același sens a vorbit Prea Sfințitul Episcop Teoctist subliniind strînsa colaborare dintre eparhiile aparținînd Mitropoliei Banatului și transmițînd bunele urări ale preoților și credincioșilor din Episcopia Aradului. Mulțumind pentru felicitările adresate, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae s-a referit la sprijinul ce l-a avut în activitatea de pînă acum din partea Sfințitului Sinod și a Prea Fericitului Patriarh Justinian, la soliditatea arătată de Conducerea Statului, On. Departament al Cultelor și autoritățile locale, la frățească împreună lucrare a reprezentanților celorlalte culte, la dragostea și ascultarea ce i-au arătat colaboratorii săi, clericii și mireni din Arhiepiscopie, la înțelegerea manifestată de Prea Sfințitul Episcop Teoctist în rezolvarea tuturor problemelor legate de instituțiile mitropolitane. După ce a invocat ajutorul lui Dumnezeu, a făgăduit să depună în viitor sporite eforturi închinîndu-și întreaga putere de muncă slujirii Bisericii și poporului, cauzei păcii și progresului.

La încheierea recepției a fost prezentat un film documentar înfățișând monumente istorice și lăcașuri de cult din cuprinsul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului.

HIROTONIRI DE PREOȚI

În ultima vreme Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, ținând seama de situația unor absolvenți ai Institutului teologic din Sibiu cum și de nevoia împlinirii trebuințelor sufletești ale credincioșilor, a binevoit să hirotonească pe următorii candidați de preoție :

Doru Milostean întru diacon la 26 februarie și întru preot la 4 martie pe seama parohiei vacante Sintești din protopopiatul Lugoj ;

Moise Vuici întru diacon la 4 martie și întru preot la 26 martie pe seama parohiei vacante Margina din protopopiatul Lugoj ;

diaconul Gavril Cernăuțeanu, bibliotecar la Centrul eparhial, întru preot la 26 februarie pentru trebuințele catedralei mitropolitane.

Nou hirotoniții preoți înainte de a-și lua în primire parohiile încredințate au făcut obișnuita practică la catedrala mitropolitană și apoi s-au prezentat în fața Consiliului arhiepiscopesc când li s-au dat îndrumările necesare pentru desfășurarea unei activități cit mai folositoare Bisericii și societății.

CONSĂTUIRE LA CENTRUL EPARHIAL

În ziua de 13 ianuarie s-a ținut la sediul Arhiepiscopiei o consfătuire sub președinția Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae la care au luat parte consilierii, inspectorul și secretarul eparhial, salariați cu munci de răspundere din administrația centrală eparhială, protopopi și misionari protopopești. Cu acest prilej s-a elaborat un plan de activitate pe anul 1972 atît pentru Centrul eparhial, cît și pentru protopopiate și parohii.

Au mai fost luate în discuție numeroase alte probleme ca : dotarea unor parohii cu cele necesare bunei lor funcționări (biserici, capele, case parohiale, cimitire), împodobirea unor biserici cu pictură nouă, completarea inventarului unor biserici cu icoane, cărți de cult etc.

În legătură cu fiecare problemă înscrisă pe ordinea de zi s-au adus hotărîri corespunzătoare.

La sfîrșitul consfătuirii Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a mulțumit participanților pentru aportul adus în cadrul dezbaterilor, a subliniat spiritul de răspundere dovedit în analizarea situației parohiilor și activității preoților și a cerut tuturor factorilor de răspundere din eparhie să respecte deciziile luate. Făcîndu-se ecoul simțămîntelor celor de față, Înalt Prea Sfinția Sa a exprimat sincerul atașament față de Sfîntul Sinod și Întîistătătorul Bisericii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, devotament profund și îndatoritoare recunoștință față de Conducătorii țării.

ADUNAREA GENERALĂ A C.A.R.

Joi 20 ianuarie s-a ținut la Timișoara, Adunarea generală anuală a Casei de Ajutor Reciproc a salariaților din cuprinsul eparhiei. La lucrările Adunării a luat parte Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae.

Sedința a fost deschisă de P. On. Părinte Liviu Surleașiu, președintele C.A.R., care după ce a salutat prezența delegaților, a expus darea de seamă a Comitetului de conducere pe anul 1971 iar apoi bilanțul și contul de profit și pierdere pe anul scurs. Pe marginea acestor documente s-au înscris la cuvânt preoții Horia Vișoiu-Giroc, Silviu Mioc-Opațița, Ioan Teodorovici — directorul Seminarului teologic, Gheorghe Țunea-Reșița Română, Iulian Opreșni-Temerești și Martin Novac-Marga, evidențiind sprijinul deosebit pe care l-au avut salariații eparhiei și familiile lor prin împrumuturile și ajutoarele primite din partea C.A.R., promptitudinea cu care li s-au rezolvat cererile.

În continuare au mai fost prezentate : darea de seamă a Comisiei de verificare, raportul privind transferarea rezultatelor bănești existente la 31 decembrie 1971 și lista personalului administrativ al Casei pe anul 1972.

Proiectul de plan financiar pe anul 1972 s-a bucurat de aprobarea unanimă a tuturor participanților. În cadrul discuțiilor ce le-a suscitat, aflându-se despre constituirea Fondului de Solidaritate Internațională, mai mulți vorbitori au propus ca și Casa de Ajutor Reciproc să se înscrie cu o sumă pe care s-o depună în contul 45 deschis la Banca Națională, ceea ce s-a aprobat cu multă însuflețire.

Intrucât mandatul încredințat forurilor de conducere ale C.A.R. expira deodată cu această Adunare generală, s-a procedat la noi alegeri. Comisia de candidare stabilită de comun acord a propus iar Adunarea generală a ales pentru perioada 1972—1973 în Comitetul de conducere pe următorii preoți : Liviu Surleașiu-Timișoara III, Patriciu Tufescu-Timișoara Fratelă și Dimitrie Băloni-Chișoda ca membri, iar Octavian Găvan-Folea ca supleant și în Comisia de revizie pe următorii preoți : Vichentie Cuzma-Timișoara II, Gheorghe Laichici-Remetea Mare și Horia Vișoi-Giroc.

După încheierea alegerilor, Comitetul de conducere s-a întrunit într-o scurtă ședință fiind P. On. Părinte Liviu Surleașiu a fost designat președinte iar P. C. Părinte Dimitrie Băloni secretar. Președinte al Comisiei de cenzori a devenit P. C. Părinte Vichentie Cuzma.

Epuizându-se ordinea de zi, președintele C.A.R. a mulțumit pentru încrederea arătată lui și celorlalți aleși, făgăduind în același timp să depună și în viitor toată strădania spre a satisface prompt și corect orice solicitare a membrilor, respectând cu conștiinciozitate prevederile regulamentare și legiurile în vigoare.

Felicitări organelor de conducere nou alese ale C.A.R. a adresat la sfârșit Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae urându-le deplin succes în activitatea lor viitoare.

Părăsind sala de ședință toți cei prezenți s-au îndreptat spre catedrala mitropolitană unde au vizitat Colecția de obiecte vechi și de artă bisericească a eparhiei.

SĂRBĂTORIREA PATRONILOR SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

La 30 ianuarie 1972, de sărbătoarea Sfinților Trei Ierarhi Vasile, Grigorie și Ioan, într-un cadrul festiv, a avut loc la Caransebeș sărbătorirea patronilor Seminarului teologic din acest vechi centru bisericesc.

Înainte de masă, la orele 10, s-a săvârșit în catedrala din localitate liturghia arhierească de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului și Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei, înconjurați de un sobor de preoți și diaconi alcătuit din profesorii de la seminar, protopopul și parohii din loc, cărora s-au alăturat consilierii eparhiali Constantin Comșulea de la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului și Ion Negroiu de la Episcopia Oradiei, protodiaconii dr. Teodor Savu-Oradea și Ioan Botău-Timișoara. Răspunsurile au fost date omofon, cu multă căldură și evlavie, de către elevii Seminarului teologic și credincioși.

În cadrul sf. liturghii, Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei a rostit un bogat și înălțător cuvânt de învățătură, ascultat cu sete duhovnicească de credincioși și de elevii seminariști.

Fiind Duminica vameșului și fariseului, Prea Sfinția Sa a subliniat pe de-o parte smerenia, căldura și sinceritatea care se degajă din rugăciunea primului, pe de altă parte mândria, aroganța, disprețul din care izvorăște rugăciunea celui de-al doilea. A îndemnat apoi cu stăruință pe credincioși și îndeosebi pe tinerii seminariști, preoții de mâine, să-și impodobească viața de toate zilele cu virtutea smereniei, ca și vameșul din pericopa evanghelică a zilei, precum și cu toate celelalte virtuți creștine, dar în același timp să se ferească a nu cădea în păcatul mândriei ca fariseul din evanghelie, păcat care este începutul celorlalte păcate, pentru care motiv și este el atât de grav condamnat de Mîntuitorul Hristos.

Pildă de o viață virtuoasă, alături de toți sfinții, stă aceea a Sfinților Trei Ierarhi, care pentru multele asemănări dintre ei s-a hotărît de mai marii Bisericii să fie sărbătoriți deodată la 30 ianuarie, iar fiindcă toți au avut și o solidă cultură teologică și profană, Sfîntul Sinod al Bisericii noastre Ortodoxe Române a hotărît ca toate școlile teologice să-i ia drept patroni. „Această împrejurare fericită — a spus Prea Sfinția Sa — justifică prezența noastră aici, în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, ocrotitorul și dătătorul de viață al acestei școli teologice, căruia țin să-i exprim calde mulțumiri pentru bucuria ce mi-a făcut-o invitîndu-mă la acest măreț praznic.”

Prea Sfințitul Episcop Vasile și-a arătat bucuria de a fi putut servi sfînta liturghie în aceeași catedrală în care au slujit Domnului trei episcopi veniți de pe meleagurile Țării Bîrsei și Brașovului, unde au păstorit ca

preoți și protopopi, Ioan Popazu, Nicolae Popea, întru începuturile restaurării episcopiei a Caransebeșului și Veniamin Nistor, în ultimii ani de ființare a ei. „Ca unul ce am stat, de asemenea, în astfel de slujbe la Brașov și în Țara Birsei, — a încheiat Ierarhul Oradiei — consider prezența mea aici și ca un omagiu de pioasă recunoștință față de aceste trei figuri reprezentative ale vieții noastre bisericești din Ardeal și Banat, al căror fir în desfășurarea activității în slujba Bisericii și a poporului nostru sîntem hotărîți să-l urmăm fără șovăire.”

Apoi Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului a dat expresie deosebitei bucurii pe care a avut-o de a servi sf. liturghie împreună cu Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei în catedrala în care au servit ca episcopi titulari ai fostei eparhii a Caransebeșului cei trei episcopi amintiți de Prea Sfințitul Vasile, veniți din aceleași părți ale Brașovului unde și Prea Sfinția Sa, timp îndelungat, și-a pus puterile în slujba Domnului și a poporului nostru.

Aducînd calde mulțumiri pentru dragostea cu care a răspuns la invitație și pentru învățăturile împărtășite celor de față, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, în numele credincioșilor și al preoților lor, în numele elevilor seminariști și al profesorilor precum și al său personal, roagă pe bunul Dumnezeu ca să-i dăruiască Prea Sfințitului Episcop Vasile al Oradiei multă sănătate și fericire și să aibă parte numai de mulțumire și bucurie în bogata activitate pastorală pe care o desfășoară cu atîta zel și entuziasm în eparhia pe care o conduce.

După sf. liturghie înalții oaspeți, împreună cu elevii și profesorii, au servit o agapă în sala de mese a internatului seminarial.

După agapă, Prea Sfințitul Episcop Vasile însoțit de cîțiva profesori și împreună cu însoțitorii săi de la Oradea, s-a întîlnit într-o sală de cursuri cu elevii ce provin din eparhia sa. Interesîndu-se îndeaproape de progresul ce-l fac la învățătură și de comportarea lor morală și disciplinară, Înalțul Ierarh le-a recomandat pe Sf. Trei Ierarhi, patronii școlii, ca model de a-și îndeplini îndatoririle în vederea pregătirii lor pentru misiunea preoțească. Arătîndu-le că profesorii lor se străduiesc să le dea o aleasă pregătire teologică, dar și de cultură generală, iar centrele eparhiale nu precupețesc nici o jertfă materială spre a le crea condiții din ce în ce mai favorabile spre a se putea forma ca viitori preoți, Prea Sfințitul Episcop Vasile a încheiat spunîndu-le că așteaptă de la ei și despre ei numai vești bune.

La orele 17, în sala de festivități, a avut loc serbarea comemorativă a patronilor școlii, în prezența înalților oaspeți.

Programul a fost deschis prin cîntarea în comun de către toți elevii a troparului Sf. Trei Ierarhi, pe melodie psaltică, după care P. C. Părinte prof. Ioan Teodorovici, directorul școlii, adresează un scurt și călduros cuvînt de bun sosit înalților Ierarhi și celorlalți invitați. Apoi P. On. Părinte prof. dr. Zeno Munteanu a prezentat expunerea „Sfinții Trei Ierarhi, pilde vii pentru elevii școlilor teologice”.

În continuare s-a desfășurat un bogat program artistic compus din coruri (piese religioase, patriotice și din opere), recitări de poezii cu caracter religios și patriotic și citiri de fragmente alese din scrierile Sfinților Trei Ierarhi, îndeosebi din cele privind viața în comun, în colectivitate și din îndrumările despre muncă, toate de o permanentă actualitate.

Piese corale și instrumentale au fost executate cu deosebită sensibilitate, fie de corul mare al școlii, fie de corurile pe clase, dirijate cu îndemnare de către elevi ai claselor respective.

După epuizarea programului artistic, care — răsplătit cu vii aplauze — a fost o adevărată desfătare sufletească pentru participanți, a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei. În cuvîntul său instructiv, înaltul Ierarh a ținut să sublinieze în mod deosebit actualitatea unor scrieri de-ale Sfinților Trei Ierarhi, oprindu-se la una din preocupările arzătoare la ordinea zilei, aceea a refacerii unității Bisericii lui Hristos. Cu ce ne pot ajuta Sfinții Ierarhi la dezolvarea acestei probleme? s-a întrebat vorbitorul. Dat fiind că și în vremea lor Biserica era frământată de curente deosebitoare, amenințînd cu rupturi formale, ei au adus contribuții reale, alături de alți conducători ai Bisericii, la înlăturarea unui astfel de pericol și la refacerea și consolidarea unității Bisericii. În acest scop ei s-au servit de două mijloace eficiente, de două legi permanente valabile și actuale: cea dintîi *lex orandi* (legea rugăciunii), una și aceeași în toată Biserica. Le revine Sfinților Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur meritul de a fi structurat și definitivat, pe baza unor rugăciuni în uz de secole, cele două rînduiri ale sf. liturghii, folosite și astăzi în întreaga Biserică Ortodoxă a Răsăritului, și care au constituit atunci și constituie și astăzi o coloană vertebrală a creștinismului pentru refacerea unității Bisericii lui Hristos; a doua *lex credendi* (legea credinței celei adevărate), adică ceea ce trebuie să credem în vederea mîntuirii și care se cuprinde în simbolul de credință, terminat la cel de-al II-lea sinod ecumenic de la Constantinopol în anul 381, deci pe timpul viețuirii celor trei Sfinți Ierarhi și la a cărui formulare ei își au partea lor de contribuție. Această „lex credendi” trebuie să stea și azi, alături de „lex orandi”, la baza discuțiilor pentru refacerea unității Bisericii creștine.

În încheiere, îndemnînd pe elevi ca să-și ia drept modele de studiu și viață preoțească pe cei trei Sfinți Ierarhi, patronii școlilor teologice, Prea Sfințitul Episcop Vasile a adus mulțumiri Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae pentru faptul că i-a prilejuit să fie în mijlocul elevilor care se pregătesc pentru misiunea preoțească și a făgăduit tot sprijinul moral și material din partea Episcopiei Oradiei, pentru ca Seminarul teologic să-și poată îndeplini nobila sarcină de a crește preoți devotați misiunii lor.

În încheierea festivităților, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a exprimat în numele participanților calde felicitări și mulțumiri părintelui director, corpului profesoral și elevilor pentru reușita realizare a frumosului program artistic prezentat. Apoi încă o dată a mulțumit Prea Sfin-

titului Episcop Vasile pentru slujire la sf. liturghie, pentru participare la serbare și pentru cuvântările pline de învățătură și îndemnuri la activitate tot mai rodnică.

Protodiacon dr. Teodor Savu

LUCRĂRI GOSPODĂREȘTI LA CENTRUL EPARHIAL

În vederea dotării Centrului eparhial cu cele de trebuință unei cît mai mulțumitoare funcționări, în ultimul timp s-a adus din filia Hodoș, jud. Timiș, biserica de lemn, monument istoric, existentă aici din străvechi timpuri alături de biserica a doua de piatră, și s-a reconstruit în parcul reședinței mitropolitane. Pe lângă capela din imobilul reședinței, această biserică va constitui nu numai un semn al prețuirii valorilor trecutului ci, în același timp, un loc de rugăciune și reculegere, cadrul potrivit pentru oficierea unor servicii religioase legate de îndatoririle ierarhului și de rosturile unui centru eparhial.

Lucrările de reconstruire au început în 1970 continuînd pînă nu de mult. Pe parcurs s-a confecționat un iconostas nou executat de meșterul Filimon Moraru din Sintandrei-Simeria într-un stil popular adecvat întregului ansamblu ; același a sculptat în lemn de stejar un candelabru, cîte două sfeșnice, strane, tetrapoade și aplice. La locurile potrivite s-au așezat vechi icoane aparținînd unor zugravi autohtoni. Obiecte de cult cu grijă alese, covoare și alt mobilier au completat inventarul bisericii. Pentru asigurarea încălzirii pe vreme de iarnă s-a făcut racordul la sistemul de încălzire centrală.

Altă realizare recentă o constituie amenajarea noului local pentru tipografie în imobilul eparhial alături de care se află atelierul de luminări. Astfel vechea imprimerie din Caransebeș ctitorită în anul 1885 de fericitul întru adormire episcop Ioan Popasu, s-a mutat în orașul de reședință al mitropoliei. Deodată cu aceasta s-a procurat utilaj nou și modern ca spre exemplu linotyp cu variate matrițe, o mașină plană etc., au fost angajați muncitori cu înaltă calificare. Reorganizînd tiparnița proprie potrivit nevoilor și exigențelor actuale, revin în memorie deplin îndreptățitele cuvinte ale ctitorului de altădată : „Astăzi cînd se scrie ca fulgerul și se călătorește cu iuțeala vîntului, astăzi cînd numai acel popor poate conta la trăinicie și la un viitor mai fericit care știe să se folosească de multele și diferitele îmbunătățiri făcute omenimei prin înaintarea artelor și științelor, astăzi ... mai era oare posibil ca dieceza noastră să conducă tot cu mijloacele absolut insuficiente din trecut administrația bisericească ?”

PREOT TRECUT LA CELE VEȘNICE

Preotul pensionar Vasile Paica din Feneș a decedat în ziua de 16 ianuarie avînd 87 ani. Înმormîntarea i s-a făcut în cimitirul parohial la

18 ianuarie, condus fiind pe ultimul drum de P. C. Preoți Cornel Mezinca — delegatul protopopiatului Caransebeș și Ioan Carebia — parohul locului, care au rostit cuvântări funebre, de membri ai familiei și de enoriași.

Răposatul s-a născut în Feneș la 17 iulie 1884. După absolvirea fostului Institut teologic din Caransebeș, a fost hirotonit întru preot în 1908 și a slujit neîntrerupt la parohia Feneș timp de 64 ani până la pensionare. A fost un exemplu de conștiinciozitate în misiunea căreia s-a dedicat. De-a lungul fructuoasei sale activități, s-a îndeletnicit și cu scrisul publicînd în revistele bisericești ale vremii. Una din problemele căreia i-a acordat deosebită importanță a fost aceea a „pascaliei”.

Pentru meritele sale conducerea eparhială i-a acordat cuvenitele distincții

E P I S C O P I A A R A D U L U I

PRĂZNUIREA NAȘTERII DOMNULUI

Potrivit unei tradiții întimpinate cu multă bucurie de credincioși, la vecernia duminicii dinaintea Nașterii Domnului, corul catedralei episcopale din Arad condus de Pr. Ioan Șerb a executat mai multe colinde din bogatul tezaur de simțire și creație seculară. Programul a cuprins bucăți compuse sau prelucrate de compozitorii : D. Kiriac, Nicolae Ursu, Sever Ageu, Cornel Givulescu, Gheorghe Cucu și alții, fiecare colind fiind pe scurt tălmăcit de dl. Ioan Gherman, bibliotecar la Centrul eparhial.

În seara de ajun au poposit apoi după datină la reședința episcopală vestitorii Nașterii Domnului și anume preoții Gh. Căvășdan vicar administrativ și paroh la Micălaca Veche și Aurel Lucea paroh la Arad-Grădiște, împreună cu cîntăreții și credincioși din parohiile lor. O dată cu tradiționale colinde, preoții și credincioșii au prezentat Prea Sfințitului Episcop Teoctist simțămintele lor de atașament față de Biserica strămoșească și urări de sfintele sărbători.

Prea Sfinția Sa a răspuns apoi dînd celor prezenți — preoți și credincioși — părintești îndemnuri pentru păstrarea obiceiurilor creștinești străbune. „Cîntările noastre bisericești, colindele noastre — a spus Prea Sfinția Sa — sînt foarte frumoase și mult apreciate ; cîntate potrivit îndrumărilor Sfintului Sinod, ele ne înalță și ne leagă de slujirea idealului sfînt adus nouă de nașterea Mîntuitorului și care este pacea și bunăvoința între oameni. Colindele oglindesc talentul și evlavia credincioșilor noștri care, de-a lungul veacurilor, în grai măiestrit, au preamărit acest praznic dumnezeiesc”. Împărtășind tuturor urări de fericire și binecuvîntări, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a dat colindătorilor tradiționalele colindețe.

În prima zi de Crăciun, Prea Sfințitul Episcop Teoctist înconjurat fiind de soborul preoților și diaconilor, în fața credincioșilor veniți la prăznuire, a săvîrșit, în catedrala episcopală, dumnezeiasca liturghie. În predica rostită cu acest prilej, Prea Sfinția Sa a tilcuit importanța și actualitatea mereu vie a acestui praznic.

Seara, în cadrul vecerniei din ziua praznicului, corul catedralei, sub bagheta dirijorului său Pr. Ioan Șerb, a executat iarăși un buchet de colinde străbune din repertoriul său. Prezentarea fiecărui colind, cu arătarea însemnătății conținutului său, a făcut-o P. C. Pr. Ioan Popa consilier administrativ. Credincioșii prezenți la slujbă au primit cu multă bucurie hrana duhovnicească oferită de veșnic actualele colinde, multe dintr-însele fiind cîntate, o dată cu corul, de întreaga biserică.

Duminică, 26 decembrie 1971, a doua zi a praznicului, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a liturghisit în catedrala episcopală. Credincioșii prezenți la slujbă au ascultat cu multă luare aminte pastorală Ierarhului la Nașterea Domnului, în care tilcuirile înțelesului și folosului praznicului se îmbinau cu îndemnuri părintești de trăire în cuget și simțire creștinească a luminatei sărbători.

Crăciunul anului 1971, prăznuit la Sfinta Episcopie a Aradului și la toate celelalte parohii după datina strămoșească, s-a arătat a fi o sărbătoare a înălțării vieții pe noi culmi de lumină, înălțare la care au contribuit frumoasele colinde și cântări bisericești dimpreună cu învățăturile pline de mireasmă ale Prea Sfințitului Episcop Teoctist.

INTÎMPINAREA ANULUI NOU

1 ianuarie, zi cu întreită însemnătate pentru toți credincioșii, a fost prăznuită la Sf. Episcopie a Aradului ca și în ceilalți ani cu toată cuviința. Astfel, în ajun, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a săvârșit în catedrala episcopală slujba vecerniei praznicului cu litie.

În ziua de Anul Nou, Prea Sfinția Sa, fiind înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a săvârșit în catedrala episcopală sfinta liturghie după care s-a făcut îndătinatul Te-Deum cu polihroniu pentru conducătorii țării, pentru membrii Sfințului Sinod și pentru credincioși. Subliniind temeiurile pentru care credincioșii Bisericii noastre strămoșești sînt îndatorați a mulțumi bunului Dumnezeu, că în anul ce a trecut și-a revărsat binefacerile Sale asupra Bisericii, poporului și țării, și a lumii întregi, în predica rostită Prea Sfințitul Teoctist a stăruit asupra rolului de apropiere, unire și înfrățire ce îl dă sfinta liturghie celor ce participă activ la ea. Prea Sfinția Sa a încheiat cuvîntul de învățătură dînd celor prezenți indemnul pentru continuarea și-n anul ce a început a strădaniilor depuse în slujba înălțării patriei noastre pe noi culmi de lumină, promovînd prin muncă și cinste viața cea nouă, în deplină dăruire pentru binele obștesc.

După sf. liturghie, la reședința episcopală au venit să prezinte Prea Sfințitului Episcop Teoctist urări pentru Noul An : membrii Consiliului eparhial, membri ai corului catedralei, salariați ai Centrului eparhial, credincioși din oraș. Tuturor Prea Sfinția Sa le-a mulțumit pentru urările ce i-au fost adresate, împărtășindu-le părintești îndemnuri și arhieresti binecuvîntări.

În prima zi a anului, preoțimea din orașul Arad și din parohiile învecinate a venit la reședința episcopală pentru a aduce Ierarhului iubit, în numele lor și al credincioșilor, buchetul de gînduri, de omagii, de mulțumiri și urări la început de An Nou.

În numele preoților și credincioșilor din orașul și protopopiatul Arad, P. C. Prot. Gheorghe Șerb în cuvinte pline de respect și vie recunoștință a exprimat Prea Sfințitului Episcop Teoctist sincere urări de fericire, de sănătate și viață îndelungată pentru ca mulți ani de acum înainte și cu

aceleași puteri de muncă și înțelepciune să conducă Eparhia Aradului spre noi zări de lumină.

Prea Sfinția Sa luind cuvîntul, după ce a mulțumit P. C. Protopop pentru simțămintele exprimate, a înfățișat eforturile depuse în anul încheiat de întreaga lume pentru instaurarea unei păci trainice, solidaritatea umană manifestîndu-se cu multă tărie în toate acțiunile întreprinse de factorii de răspundere din lume pentru ca popoarele să trăiască într-un climat de colaborare, destindere și pace. „În anul care a trecut, a spus Prea Sfinția Sa, activitatea Bisericii Ortodoxe Române a fost orientată datorită îndrumărilor înțelepte ale Sfîntului Sinod și Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, spre slujirea omului, pentru ridicarea lui pe înaltele trepte de progres, cultură și civilizație, în spirit de apropiere, comuniune și unire, spirit atît de caracteristic epocii contemporane”. La sfîrșit Prea Sfinția Sa a dat preoților o seamă de îndrumări pastorale și cetățenești, pentru ca în munca ce o desfășoară să se arate totdeauna preoți demni ai Bisericii lui Hristos și fii vrednici ai patriei și poporului nostru, făcînd tuturor părintești urări de sănătate și mulți ani.

Duminică, 2 ianuarie a. c., Prea Sfințitul Episcop Teoctist înconjurat de soborul preoților și diaconilor a săvîrșit dumnezeiasca liturghie în biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” a parohiei Arad-Centru. Învățăturilor și datinilor proprii Bisericii noastre dreptmăritoare.

În cuvîntul arhieresc adresat credincioșilor Ierarhul a tîlcuit importanța Dumnezeiasca liturghie, la care răspunsurile au fost date de credincioșii prezenți, dimpreună cu frumosul cuvînt arhieresc de învățătură au constituit pentru credincioși ocazii binevenite de înălțare duhovnicească, în dragoste de muncă și cinstire a tradițiilor strămoșești.

OMUL, OMULUI FRATE

Biserica Ortodoxă Română și fiii ei a fost permanent alături de poporul nostru, cu care s-a unit în năzuințe și viață, împărtășind soarta celor mulți, întărindu-le încrederea și nădejdea în vremi mai luminoase și drepte, vremi pe care astăzi poporul nostru liber și independent și le zidește. În temeiul învățăturii de credință primită de la Mintuitorul și atașamentul ei nestrămutat față de toate inițiativele menite a ridica patria și națiunea pe noi culmi, Biserica Ortodoxă Română a întîmpinat cu bucurie Apelul ce s-a lansat de Biroul Executiv al Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste, pentru constituirea Fondului de Solidaritate Internațională, în aceasta văzînd o nouă posibilitate de a-și îndeplini rostul ei de slujitoare a tuturor năzuințelor de pace, apropiere și ajuto-rare frățească a tuturor oamenilor.

Astfel, în cuprinsul Eparhiei Aradului s-a hotărît donarea de către Centrul eparhial, protopopiate și parohii a sumei de 164 535 lei, cumpărarea de timbre, insigne și cocarde de către salariații bisericesti, donarea de către angajați a unor contribuții personale destinate Fondului respectiv etc. S-au ținut apoi în cursul lunii februarie a.c. conferințe la sediile

protopopești dindu-se cu acest prilej și alte îndrumări referitoare la sprijinul pe care preoții sint chemați să-l arate în acest sens, făcînd cunoscut în rîndul credincioșilor scopul și țelul înalt, plin de umanism, al înțeleptelor măsuri întreprinse de conducerea patriei noastre.

Preoții, consiliile și comitetele parohiale și toți credincioșii au fost îndrumați să sprijine autoritățile locale în acțiunile ce vor întreprinde pentru înfrumusețarea localităților, în campaniile agricole, prin participarea la manifestările social-culturale organizate de Frontul Unității Socialiste, acestea toate avînd menirea sprijinirii înălțării întregii țări pe noi trepte de progres.

S-a hotărît de asemenea ca în cadrul conferințelor de orientare din luna martie a.c., pe lîngă tema stabilită de Sfîntul Sinod să se expună și tema : „Pacea, factor de solidaritate”, cu care ocazie problema păcii să fie tratată în contextul solidarității pe care poporul român a manifestat-o din totdeauna către toate popoarele dar mai cu seamă în ultimii 27 de ani de viață nouă și liberă.

Preoțimea și credincioșii din Eparhia Aradului însuflețiți de idealul sfînt al slujirii omului și animați de dragoste către aproapele, vor depune, alături de preoții și credincioșii întregii Biserici Ortodoxe Române, toate eforturile, ca prin obolul lor și prin muncă să se arate și acum la datorie, manifestîndu-și astfel adevărată față de înțeleapta politică promovată de conducătorii țării noastre și contribuind prin sprijinul dat Fondului Solidarității Internaționale la înfăptuirea nobilelor idealuri ale libertății, progresului social, păcii și bunei înțelegeri între toți oamenii, năzuințe sfînte pentru care se străduiește neîncetat întreaga noastră națiune.

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pentru continua îmbunătățire a activității pastorale, omiletice și obștești a preoțimii, în ziua de 20 ianuarie 1972 s-a ținut sub președinția Prea Sfințitului Episcop Teoctist o consfătuire de lucru, la care au participat colaboratori ai Prea Sfinției Sale și preoți din orașul Arad și din parohiile învecinate.

În cuvîntul de deschidere, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a arătat că scopul acestei întîlniri „este continua îmbunătățire a activității liturgice și omiletice a preoților, prin luarea de măsuri adecvate ca pe temeiul rezultatelor pozitive dobîndite în ultimii ani, întreaga activitate a slujitorilor sfintelor altare să fie ridicată la un nivel superior. Prea Sfinția Sa i-a îndemnat pe cei prezenți să se arate vrednici slujitori ai Bisericii și patriei, promovînd în activitatea ce desfășoară virtuți cum sînt pacea, bunăînțelegerea, dragostea de muncă, omenia.

Au luat apoi cuvîntul unii din preoții prezenți care au arătat importanța acestor consfătuiri de lucru pe teme pastorale, omiletice și sociale, subliniind folosul lor și făcînd o serie de propuneri constructive referitor la împlinirea cît mai pilduitoare a sarcinilor ce revin fiecăruia cum sînt :

mplinirea programului de slujire stabilit de Sfântul Sinod, cântarea omofonă a credincioșilor la sfintele slujbe, citirea Cazaniei etc.

S-a stabilit cu acest prilej, ca predicile să fie totdeauna actualizate, fundamentate pe Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, corespunzând întru totul așteptărilor și năzuințelor credincioșilor. Preoții prezenți au primit cu bucurie îndrumările Ierarhului, consfătuirea contribuind la adâncirea cunoștințelor dobândite la cursurile de îndrumare.

CONSĂTUIRE CU PROTOPOPII

Pentru orientarea activității a preoțimii pe calea apostolatului social, joi 27 ianuarie 1972 s-a ținut sub președinția Prea Sfințitului Episcop Teoctist prima consfătuire trimestrială cu protopopii eparhiei. La consfătuire a luat parte, ca invitat al Prea Sfinției Sale, dl. Mihai Bădiuțeanu, șeful serviciului pensii al Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, care a dat o serie de îndrumări și indicații referitoare la aplicarea legii pensiilor. Au participat de asemenea la lucrări părintele vicar, părinții consilieri, salariații cu atribuții contabile de la protopopiate, misionarii protopopești precum și preoții prezenți la Centrul eparhial cu prilejul Adunării generale a C.A.R.-ului.

Deschizând lucrările consfătuirii, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a înfățișat celor prezenți sarcinile ce stau în fața tuturor slujitorilor sfințelor altare și credincioșilor în anul care a început, Sfântul Sinod al Bisericii noastre așteptând de la toți o slujire în duh și adevăr, cu deplin devotament pentru misiunea preoțească și pentru împlinirea cerințelor credincioșilor. Prea Sfinția Sa a stăruit asupra rolului și importanței acestor consfătuiri, ele trebuind să devină trepte pe calea îmbunătățirii întregii noastre lucrări.

La primul punct de pe ordinea de zi s-a hotărât luarea celor mai potrivite măsuri pentru traducerea în viață a planului de acțiune în vederea aducerii la îndeplinire a Apelului și Recomandărilor Biroului Executiv al Frontului Unității Socialiste cu privire la constituirea Fondului Solidarității Internaționale. Biserica Ortodoxă Română și preoțimea, care au fost totdeauna alături de poporul nostru se vor arăta și cu acest prilej la toată înălțimea popularizând în rindul credincioșilor această nobilă acțiune, dându-și obolul lor pentru constituirea „Fondului omeniei”, destinat ajutorării acelor care suferă de pe urma calamităților naturale sau sînt apăsați de stăpîniri străine, lipsiți de libertate și independență.

P. C. Pr. Ioan Popa, consilier administrativ economic, a prezentat apoi un referat privind „întocmirea și ținerea corectă a gestiunii parohiale”. Prin actualitatea sa acest referat a suscitat discuții vii și antrenante. S-a discutat apoi susținerea colectei F.C.M. din Duminica Ortodoxiei a acestui an, în lumina îndrumărilor Sfântului Sinod.

În cadrul consfătuirii s-au stabilit apoi modalitățile aducerii la îndeplinire a prevederilor planului de activitate a eparhiei pe anul 1972, analizându-se detaliat fiecare parte a sa referitoare la întărirea unității de

credință, uniformizării cultului, selectarea candidaților pentru școlile teologice, îndrumarea și orientarea preoților și credincioșilor, precum și la unele aspecte ale activității gospodărești de la parohii. Continuarea împodobirii bisericilor cu obiecte de cult potrivit tradiției ortodoxe, pictarea bisericilor, dotarea altarelor și stranelor cu cărți de slujbă tipărite de Sfânta Patriarhie, organizarea de îndrumări pastorale cu unii preoți, pregătirea conferințelor de orientare și administrative, promovarea cîntării omofone la sfintele slujbe și altele, sînt numai cîteva din problemele asupra cărora s-a stăruit cu acest prilej, adoptîndu-se și hotărîri corespunzătoare pentru îndeplinirea lor. Un accent deosebit s-a pus pe datoria care revine tuturor preoților de a respecta în activitatea lor prevederile Statutului Bisericii noastre precum și îndrumările Sfîntului Sinod, făcînd din activitatea preoțească o slujire folositoare credincioșilor și patriei.

Temele discutate, dar mai cu seamă îndrumările Ierarhului, au contribuit la ridicarea nivelului acestei consfătuiri, fiecare din problemele ridicate găsindu-și în atmosfera de lucru a consfătuirii soluția cea mai potrivită.

ADUNAREA GENERALĂ A CASEI DE AJUTOR RECIPROC

În ziua de 27 ianuarie 1972 a avut loc Adunarea generală anuală a Casei de Ajutor Reciproc, la lucrări participînd și Prea Sfințitul Episcop Teoctist însoțit de dl. Mihai Bădiuțeanu, șeful serviciului pensii al Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române. După ce a salutat pe cei prezenți, Prea Sfinția Sa a stăruit asupra rolului important pe care C.A.R.-ul îl are în viața preoților și salariaților bisericești prin aceea că le oferă împrumuturi în condiții avantajoase, arătîndu-se astfel a fi o instituție care are menirea de a-i ajuta pe membrii ei atunci cînd au unele nevoi financiare.

P. C. Președinte al C.A.R.-ului, Pr. dr. Petru Dehelean, constatînd prezența majorității membrilor Adunării generale, a deschis lucrările, saluînd în primul rînd pe Prea Sfințitul Episcop Teoctist, interpretînd prezența Prea Sfinției Sale la desfășurarea lucrărilor ca o nouă dovadă a grijii permanente pe care o poartă tuturor instituțiilor bisericești, ca acestea să-și ducă activitatea potrivit prevederilor regulamentelor lor de funcționare.

S-a citit apoi de către P. C. Arhidiacon Teodor Babuția, secretar contabil al C.A.R.-ului, darea de seamă asupra gestiunii pe anul 1971. În cursul anului 1971 s-au acordat împrumuturi, ajutoare de înmormîntare și ajutoare de boală. După prezentarea dării de seamă a Comisiei de verificare făcută de președintele ei, P. C. Prot. Vitalie Pereteatcu-Lipova și a proiectului de plan financiar al C.A.R.-ului pe 1972 citit de P. C. Arhidiacon T. Băbuția, au urmat discuții, la care au participat, între alții: P. P. C. C. Pr. Ioan Stanciu-Brad și Petru Barna-Chier. În final cei prezenți au aprobat în unanimitate documentele prezentate. La propunerea P. C. Președinte, Adunarea generală a hotărît menținerea actualului cantum al ajutoarelor de boală și înmormîntare.

La încheierea dezbaterilor P. C. Pr. dr. Petru Dehelean, Președintele C.A.R.-ului, a mulțumit tuturor pentru contribuția adusă la rezolvarea problemelor de pe ordinea de zi, asigurând pe Prea Sfințitul Părinte Episcop Teoctist și pe delegații preoțimii că totdeauna Comitetul de conducere va respecta prevederile Regulamentului C.A.R., gestionând fondurile Casei corect, spre folosul membrilor ei.

A urmat apoi o agapă comună, la care au participat delegații la Adunarea generală, P. P. C. C. protopopi și salariații cu atribuții contabile de la protopopiate, care dimineața au luat parte la consfătuirea de lucru cu cadre de conducere ale eparhiei. Cu acest prilej, P. P. C. C. Preoți dr. Petru Dehelean, Victor Corpadea-Lupeni, Ioan Stanciu-Brad, Gheorghe Șerb-Gurahonț și Vitalie Pereteatcu-Lipova, luând cuvântul au adus prinos de recunoștință Sfințului Sinod și Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru grija ce o arată preoțimii și tuturor salariaților bisericești, grijă arătată și prin crearea Caselor de Ajutor Reciproc de la eparhii prin care se vine în ajutorul salariaților.

Prea Sfinția Sa i-a îndemnat pe toți, în cuvântarea ce a rostit, să se arate slujitori devotați ai Bisericii strămoșești și patriei. „Prin muncă și străduință permanentă, a spus Prea Sfinția Sa, ne arătăm consecvenți cu viața și trăirea creștină bimilenară avînd, în toată lucrarea noastră, conștiința că slujim Biserica și poporul nostru. Numai așa ne arătăm vrednici de vremile de înnoire pe care le trăim, slujind permanent pe credincioșii noștri”.

PREOȚI ADORMIȚI ÎN DOMNUL

În ziua de 18 octombrie 1971 a decedat, după o grea suferință, *preotul Leon Iubaș, paroh în Rîu de Mori, protopopiatul Hațeg*. Adormitul în Domnul s-a născut la 4 noiembrie 1894 dintr-o familie preotească din Rîu de Mori localitate pe seama căreia, după urmarea studiilor, a și fost hirotonit în anul 1921 și în care a slujit pînă în ultima zi a vieții sale.

În decursul activității Leon Iubaș s-a arătat un preot blind, iubit de credincioși, cu care în 1948 a revenit la Biserica Ortodoxă. La slujba înmormîntării, săvîrșită la 21 octombrie 1971 de un sobor de preoți, au vorbit P. C. Pr. Adam Lăzărescu protopop al Hațegului și P. C. Pr. Adam Glidan de la parohia Păucinești, evocînd calitățile și meritele aceluia care a fost preotul Leon Iubaș.

Preotul pensionar Ioan Vulcu a încetat din viață la Petroșani după o lungă și grea suferință în ziua de 7 noiembrie 1971. Slujba prohodului s-a săvîrșit în ziua de 9 noiembrie 1971 în biserica cu hramul „Pogorirea Duhului Sfînt” din Petroșani de către un sobor de preoți în frunte cu P. C. Pr. Adam Lăzărescu, protopop al Hațegului, care a și rostit necrologul.

A trecut la cele veșnice în ziua de 9 decembrie 1971 *preotul pensionar Ioan Mihuț* în vîrstă de 87 ani, după 60 de ani de slujire în filia Cărstău, parohia Lunca Moților, protopopiatul Brad. Iubind preoția și fiind atașat

de enoriașii săi, cu ajutorul acestora și prin strădaniile sale pilduitoare s-a ridicat în parohie o biserică nouă.

Prohodul s-a săvârșit în biserica din Cărstău în ziua de 11 decembrie 1971 de un sobor de preoți în frunte cu Pr. Liviu Boldura, protopopul Bradului, care, în cuvîntul ce a rostit a evocat viața și activitatea preotească a celui decedat. În numele foștilor săi enoriași a vorbit actualul paroh Pr. Cantemir Pătrui. Credincioșii pe care i-a păstorit vreme de peste 50 de ani l-au petrecut înlăcrimați pe ultimul său drum în cimitirul din Cărstău.

Preotul Nicolae Cigmănian de la parohia Simeria Veche, protopopiatul Hațeg, a încetat din viață în ziua de 16 decembrie 1971 în vîrstă de 65 de ani.

După terminarea studiilor teologice a fost hirotonit în anul 1936 preot pe seama parohiei Simeria Veche, pe care a deservit-o pînă în clipa plecării din viață.

Slujba înmormîntării s-a oficiat în biserica parohiei Simeria Biscaria, de către un sobor de preoți. Despre viața și meritele celui dispărut au vorbit P. C. Pr. Aurel Șepețan, protopopul Hațegului, Pr. Ioan Săbău-Bobilna, Pr. Adam Borșei-Hunedoara și Pr. Emil Vladislav-Simeria.

Adormitul întru Domnul a fost un preot cu suflet bun, cinstit și modest cîștigîndu-și simpatia enoriașilor care l-au condus cu părere de rău spre locul de odihnă din cimitirul parohiei Simeria.

Preotul Vasile Stancu de la parohia Vilcelele Bune, protopopiatul Hațeg, a trecut la cele veșnice în ziua de 31 ianuarie 1972. Prohodul a fost săvârșit în biserica parohială din Vilcelele Bune, de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Pr. Aurel Șepețan, protopopul Hațegului care l-a și parentat. Au mai vorbit și P. P. C. C. Pr. Nicodim Rădulescu-Căstău, Adam Marcu-Tîmpa, și Ieronim Pădurean-Călan, evidențiind calitățile de bun păstor ale celui dispărut.

Pr. Vasile Stancu s-a născut la 8 iulie 1908 în satul Căstău, jud. Hunedoara. După terminarea studiilor teologice, în anul 1933 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Vilcelele Bune, unde a slujit neîntrerupt pînă la obștescul său sfîrșit, fiind pentru bunătatea sa mult prețuit de păstoriții săi.

După 36 de ani de vrednică și pilduitoare slujire preotească și în vîrstă de 64 ani, în ziua de 12 februarie 1972, a adormit întru Domnul *preotul Vasile Floruța de la parohia Țărățel, protopopiatul Brad.* Fiu al parohiei Țărățel, în care a slujit peste 30 de ani, Vasile Floruța s-a arătat un vrednic slujitor al altarului, pentru cîntecul, corectitudinea și omenia sa fiind deosebit de apreciat de fiii săi duhovnicești.

Slujba prohodului s-a săvârșit în ziua de 14 februarie 1972 de către un sobor de preoți în frunte cu P. C. Părinte Liviu Boldura, protopopul Bradului care, în cuvîntul rostit cu acest prilej, a zugrăvit chipul și activitatea preotească a celui decedat.

Vocabulaire Oecuménique, sous la direction de Yves Congar, Paris, Les éditions du Cerf, 1970, 424 pp.

Literatura teologică actuală caută cu asiduitate găsirea unor cuvinte așa zis cheie, venite a deschide o mai largă cale de înțelegere între Bisericile și confesiunile creștine. După cum se știe din istoria controverselor doctrinare, terminologia utilizată nu a avut un rol de neglijat, ea fiind aceea care prin imprecizie, ambiguitate sau concepțiune diferită la părțile angajate a dus cel mai adesea de la neînțelegeri de formă la cele de fond. De altfel acest lucru îl prezintă și prefața lucrării (pp. 11—15), arătând între altele cum de mai multă vreme dialogul ecumenic suferă de o lipsă de precizie în folosirea cuvintelor de care toți încearcă să se folosească fără a pune în ele totdeauna un conținut identic. Așadar, cu această intenție, de a evita neînțelegerile, s-a procedat la alcătuirea respectivei lucrări. Începută în 1948, întreruptă și reluată pe parcurs, ea este definitivată în 1967 în forma care mai apoi a văzut lumina tiparului. Oarecarea tergiversare a apariției este explicată prin însăși căutarea celor chemați să realizeze o astfel de lucrare, specialiști catolici și protestanți, care nu întrezăreau posibilitatea ajungerii la un rezultat valabil, atâta vreme cât fiecare avea metoda proprie de abordare a temelor, caracteristică teologiei ce slujesc. Este socotea de pildă că teologii catolici utilizează de obicei noțiuni precise, datorită scolastice, metodă de care protestanții se abțineau, pentru aceștia din urmă definițiile fiind mai la suprafață, în detrimentul pătrunderii esenței. Totuși s-a considerat, așa cum se observă într-o parte de concluzii (p. 423), că recurgerea la un vocabular sau la o „Încecare de vocabular ecumenic”, este un indiciu al dorinței de apropiere și al posibilității unei coexistențe între sisteme teologice diferite. Poate din această pricină respectivul vocabular nici nu abordează decât un număr relativ redus de patruzeci de teme, care-și primesc însă un contur aproape definitiv în vederea unei comprehensiuni

reciproce prin competența semnatarilor lor, între care profesorii de teologie J. P. Josua, R. Mehl, J. J. Heitz și alții. De menționat că fiecare temă cuprinde două articole distincte reprezentând, unul punctul de vedere catolic, celălalt punctul de vedere protestant. Întîietatea tratării diferă, ea aparținînd acelei confesiuni pentru care respectivă temă sau învățătură este caracteristică. De exemplu la tema „Har”, prioritatea se dă punctului de vedere catolic, în timp ce pentru aceea a „Justificării” ea e dată punctului de vedere protestant.

Temele dezvoltate sînt următoarele: 1. Credința (pp. 19—45); 2. Evanghelia (pp. 49—69); 3. Păcatul (pp. 73—112); 4. Justificarea (pp. 115—152); 5. Religia (pp. 155—178); 6. Sfîntul Duh (pp. 181—210); 7. Har (pp. 213—229); 8. Merit (pp. 233—279); 9. Libertate (pp. 283—305); 10. Tradiție (pp. 309—328); 11. Harisma (pp. 331—348); 12. Slujire (pp. 351—380); 13. Instituție (pp. 383—406); 14. Metodologie de teologie comparată (pp. 409—424). După cum se observă extensiunea tratării este apreciabilă, urmîndu-se o ordine logică, nu strict alfabetică, așa cum ar cere vocabularul obișnuit. Planul inițial cuprindea și alte teme ca de pildă: Cuvînt, Euharistie, Taină, Răscumpărare, Sfîntire, Revelație, Apostolicitate, Sacerdoțiu, Biserică, precum și un supliment despre Cult, Dogmă, Erezie, Prozelitism, Morală și Etică, Ermineutică etc., la care însă ulterior s-a renunțat. Tratarea subiectelor redă liniile principale ale învățăturii proprii fiecărei părți și în felul specific de prezentare a acestora. Spre ilustrare schițăm doar planul primei teme, „Credința în teologia catolică”: I. Evoluția problematicii. II. Structura actului credinței. III. Geneza credinței. IV. Virtutea credinței. V. Concluzii. „Credința în teologia protestantă” cuprinde următoarele subtitluri: I. Obiectul și fundamentul credinței, II. Subiectul și natura credinței.

În legătură cu desfășurarea generală a prezentării, capitolul final conține între altele (p. 412) că deși metodele sînt diferite,

catolicii plecând de la scolastică, pe cînd protestanții de la Biblie, rezultatele tind să se apropie și să converge spre același scop, care descopere aceași Evanghelie. Tot aci se mai arată (p. 416) că lucrarea nu a urmărit ajungerea la „teze” comune care să realizeze un consens posibil și nici prezentarea ecumenică a unor teme de teologie catolică sau protestantă, ci o clarificare de vocabular teologic pentru o mai bună sesizare a ceea ce acesta cuprinde atît de-o parte, cît și de cealaltă.

Deși lucrarea se prezintă ca merituoasă, totuși ne-am îngăduit să arătăm că ea lasă impresia a nu corespunde întru totul titlului sau înțelege un ecumenism oarecum restrîns. Aceasta mai ales prin lipsa unei colaborări ortodoxe, care s-ar putea atribui faptului că temele tratate, în majoritatea lor, privesc doar cele din sfera contactelor dintre teologii catolici și protestanți. Cel puțin așa s-ar crede, deși într-un cadru ecumenic poate să intereseze chiar pozițiile neangajate direct. În orice caz, pentru cunoașterea acestor contacte, lucrarea prezintă un material util.

Arhimandrit Timotei Sevcicu.

Pr. prof. D. STĂNILOAE, *Cîteva trăsături caracteristice ale Ortodoxiei*, în „Mitropolia Olteniei”, XXII (1970), nr. 5—8, pp. 730—742.

În necesitatea de cunoaștere reciprocă impusă de dialogul deschis între Bisericile creștine, autorul — spre deosebire de alți teologi ortodocși care, în prezentarea Ortodoxiei, lasă în umbră identitatea ei cu credința Bisericii primare și accentuează mai mult virtualitățile ei de adaptare la problemele contemporane — urmărește să împace caracteristica Ortodoxiei de a reprezenta creștinismul originar neschimbat cu însușirea ei de a răspunde necesităților spirituale ale credincioșilor de astăzi.

În această perspectivă, autorul se oprește asupra mai multor aspecte ale problemei, demonstrînd că:

1. Ortodoxia este identică în credința și cultul ei cu conținutul de credință și de cult al creștinismului originar. Dar, fiind în esență prelungirea credinței, cultului și spiritualității Bisericii nedespărțite, Ortodoxia răspunde perfect necesităților spirituale de azi ale credincioșilor ortodocși.

Ortodoxia a înțeles că nu trebuie schimbe, să adauge sau să reducă ceva din arhieria lui Hristos, ci că trebuie să o pună permanent în evidență, în deplinătatea ei. De aceea pentru Ortodoxie este străin de tonul „Ecclesia semper reformanda”, întrucît ea comunică pe Hristos integral, și Hristos este „semper conformis cum omni tempore”. În schimb, începînd din evul mediu, creștinismul occidental a pornit prin scolasticism pe calea delimitării sau îngustării misterului mîntuirii, pe această cale lăsîndu-se antrenată și Reforma. Abordarea exclusiv intelectuală a misterului creștin a înlocuit trăirea misterului integral cu reflecții asupra unor frînturi rupte din el. Doar Ortodoxia a trăit totdeauna misterul mîntuirii în deplinătatea lui.

Ortodoxia a cîștigat, prin înfățișarea datelor simple și fundamentale ale misterului mîntuirii, atenția și înțelegerea credincioșilor lui de totdeauna pentru misterul mîntuirii, pentru că i-a actualizat trăirea trebuințelor și răspunsurilor fundamentale, indiferent de este vorba de insul din evul mediu, din timpul Renașterii ori din vremea noastră.

Desigur că și Ortodoxia s-a adaptat vremurilor: ea a ajutat credincioșilor ei în toate împrejurările de viață prin care aceștia au trecut. Adaptarea Ortodoxiei n-a însemnat însă o schimbare esențială a ei ca mister sau o înlocuire a misterului mîntuirii cu teologie determinată de un timp sau altu. Ci ea a rămas mereu același mister al datelor simple, fundamentale și necesare trăirii religioase.

2. Ortodoxia a suferit o anumită influență bizantină, care n-a atins esența misterului creștin, a cărui trăire a rămas vie și în perioada bizantină, încît se poate spune că nu gîndirea bizantină a generat spiritualitatea creștină, ci trăirea creștină originară, generat și arta bizantină, pentru că liturghia ortodoxă a produs viziunea bizantină despre lume.

Moștenire bizantină în viața Bisericii Ortodoxe poate fi socotită, în special, mulțimea de simboluri în care este exprimată credința creștină și trăirea ei în cult, în artă, în viață. Însă influența bizantină a dezvoltat doar un simbolism inerent redării misterului creștin.

În schimb definițiile intelectuale și expunerile doctrinare, prin care Occidentul a căutat și căută să înlocuiască redarea simbolică a misterului mîntuirii, poartă din convingerea că acest mister poate fi exprimat

exact de cuvintele obișnuite. În realitate acest mister cînd este redus la sensul strict al cuvintelor și al definițiilor intelectuale este înlocuit printr-o redare relativă provizorie.

Influența bizantină s-a manifestat în ordinea amănunțelor cultului, artei, gesturilor și religiilor pentru a exprima în mod intuitiv simbolic diferite detalii ale misterului mîntuirii. De aceea o liturghie săvîrșită într-o parohie ortodoxă de sat, cu credincioși obișnuți, cu graiul ei natural și simbolic, redă limpede și pătrunzător trăsăturile esențiale ale misterului mîntuirii, parece graiul simbolurilor este mai accesibil pentru credincioși decît graiul doctrinei folosit în Occident.

În continuare autorul semnalează diferența între punctul de vedere occidental în care s-a dezvoltat ideea a două imperii opuse Biserica și lumea — și punctul de vedere ortodox care afirmă unitatea lumii, într-o comuniune de țesătură unitară de rațiuni, care și-au centrul și finalitatea în Hristos-întocrator.

Subliniind faptul că în timpul din urmă în Occident — catolic și protestant — se manifestă începutul unei viziuni unitare a lumii și a finalității istoriei, autorul poate că de aci se trag toate concluziile favorabile unei colaborări a creștinilor cu cultura contemporană pentru împlinirea misiunii ei nobile.

3. Trăirea misterului integral al mîntuirii în Ortodoxie constituie una cu experiența de a Duhului Sfînt, ca suflare a vieții din anul divin. Întrucît Duhul Sfînt este cel care face mereu contemporan, mereu trăit, misterul mîntuirii, Duhul Sfînt ocupă un loc deosebit de important în preocupările teologice ortodoxe. Într-adevăr în Duhul Sfînt, sau în Duhul Sfînt, Ortodoxia trăiește conștient întregul mister al mîntuirii, trăiește Hristos cel întrupat, răstignit și înviat, comunicarea Sa vie către credincioși. Într-o că — în Ortodoxie — Duhul Sfînt este capătul lucrării divine a Treimii așezate în intimitatea noastră subiectivă, și de aceea Ortodoxia — ca experiență a misterului integral al mîntuirii — răspunde unei necesități fundamentale și rămîne totdeauna actuală.

4. Pentru Ortodoxie, Dumnezeu și lucrarea Lui creatoare și mîntuitoare nu este un obiect de doctrină teoretică, ci constituie, și pentru Vechiul Testament și creștinis-

mul primar, obiect de laudă entuziastă. De aceea Ortodoxia este doxologică. Ea leagă însă lauda cu mulțumirea și cu rugăciunea față de Dumnezeu, adică din doxologia ortodoxă toată cunoștința despre Dumnezeu și despre lucrarea Lui mîntuitoare este orientată practic, existențial, fiind transformată în rugăciunea, în conținutul dialogului, a raportului nostru direct cu Dumnezeu — ceea ce transformă Ortodoxia în experiență vie a lui Dumnezeu. În schimb în creștinismul occidental s-a dezvoltat caracterul de doctrină, de filozofie, de gnoză al creștinismului, ceea ce a transformat pe Dumnezeu în obiecte și l-a diluat realitatea.

În continuare autorul înfățișează caracterul epistimologic al cultului ortodox ale cărui cuvinte sînt călăuză spre experiența conținutului lor și exprimare a acestei experiențe. Credincioșii Bisericii Ortodoxe nu și-au însușit învățătura Bisericii în genere din catehisme și expuneri doctrinare, ci mai mult din cult, din practicarea sacramentală a misterului mîntuirii. Pentru credinciosul ortodox gîndirea despre Dumnezeu e cult și cultul e gîndire, călăuză în gîndire, chiar dacă aceasta nu se realizează în vremea cultului. Pentru credinciosul ortodox reflecția asupra lui Dumnezeu și asupra lucrării Lui mîntuitoare este reflecție făcută în spiritul dialogului cu Dumnezeu, ca reflecție a partenerului care laudă pe Dumnezeu, îl mulțumește și îl cere ceva în cadrul experienței misterului divin. Pe lângă aceasta însă pentru credinciosul ortodox cultul este și vorbire cu Dumnezeu despre trebuințele sale și ale semenilor săi, ale lumii întregi.

De aceea cultul ortodox este optimist. Iar icoanele sfinților, imnele de laudă cîntate lor, trăirea comuniunii cu ei măresc acest optimism în cadrul dezvoltării dialogului ontologic cu Dumnezeu, care este un cadru eshatologic și, ca un corolar, perspectiva eshatologică a cultului ortodox proiectează o lumină de optimism asupra vieții prezente.

5. Temeiul cel mai adînc al nădejzii, al bucuriei care străbate tot cultul ortodox și caracterizează Ortodoxia este *învierea*. Sărbătoarea Paștilor, care stă în centrul cultului ortodox, constituie o bucurie asemenea celei pe care au trăit-o ucenicii cînd au văzut pe Domnul înviat. Aceasta este pentru biruința vieții, după tristețea intensă pentru moartea pe care a trebuit s-o suporte însuși Stăpînul vieții prin faptul că s-a întrupat.

Într-adevăr tot cultul ortodox — închinînd fiecare duminică învierii — vibrează

de bucuria învierii și e străbătut prin aceasta de tensiunea eshatologică a nădejzii în înviere. Ortodoxia accentuează cu deosebită stăruință credința creștinismului în biruința vieții, pentru că lupta, atât de mult timp nedecisă, între moarte și viață s-a terminat cu biruința vieții. În schimb creștinismul apusean este atât de obsedat de grozăvia vinei și de mărimea jertfei ce a trebuit adusă pentru această vină, încât nu se poate bucura pe deplin de lumina învierii.

6. Eficiența universală a învierii lui Hristos, trăirea misterului mântuirii în cultul public al Bisericii, pun în relief „catolicitatea” Ortodoxiei. Cel dintâi pas al „catolicității” îl constituie cuprinderea tuturor în raza învierii potențiale. Pentru că dacă mântuirea constă în readunarea tuturor în Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu, Biserica este aluatul prin care se actualizează solidaritatea lumii întregi, este comunitatea celor conștienți că sînt angajați în dialog ontologic cu Hristos cel înviat. De aceea Biserica nu poate fi socotită cu adevărat „catolică” dacă nu se simte solidară cu lumea întreagă și nu adîncește permanent această solidaritate a lumii în Hristos. Iar prin comuniunea specială dintre ei, credincioșii sînt chemați să facă vizibilă perfecțiunea solidarității la care e chemată întreaga omenire, pentru că fiecare contribuie, prin experiența lui, la îmbogățirea experienței și înțelegerii comune a dialogului cu Dumnezeu.

Pe lângă acest înțeles extensiv însă „catolicitatea” are și înțelesul intensiv de comuniune în continuă adîncire: adică fiecare se dezvoltă în comuniune cu toți și comuniunea se dezvoltă prin aportul personal pozitiv al fiecăruia.

Ortodoxia numește „catolicitatea” cu termenul „sobornicitate” întrucît sobornicitatea pune mai bine în relief convergența liberă a celor ce o constituie și împacă prin iubire libertatea credincioșilor cu unitatea lor, valorificînd darurile personale prin punerea lor în slujba comunității.

Sub acest aspect — în timp ce catolicismul influențat de feudalism a dezvoltat teoria satisfacției, iar Reforma influențată de individualismul burghez a dezvoltat teoria neputinței morale umane —, Ortodoxia a rămas creștinismul comuniunii de la început, adică a rămas și datorită împrejurărilor istorice creștinismul celor de jos.

7. Comunitatea bisericească are însă nevoie de o reprezentare pentru continua împlinire a slujirilor care o mențin în cali-

care Hristos este Cel ce dă încontinuu răspunzînd la cereri.

De aceea preoția slujitoare reprezintă, de o parte comunitatea în cererile ei, pe de altă parte reprezintă pe Hristos, Căruia se comunică, se împărtășește comunitatea, adică preoția face parte din Biserica cererile ei către Hristos, dar reprezintă pe Hristos în comunicarea continuă a darurilor Sale.

Ortodoxia îmbină aceste două reprezentări în slujirea preoției, îmbinare ce se constată: prin faptul că membrii ierarhiei sînt aleși de corpul bisericesc, dar primesc un har special prin hirotonie; prin faptul că harul hirotoniei îl primește prin rugăciunile credincioșilor asociate la rugăciunile ierarhului; prin faptul că clericii împlinesc slujiri speciale în care nu pot fi înlocuiți de alți membri ai comunității, dar clericii nu-și pot împlini slujirea fără asistența ajutorilor comunității; și prin faptul că se iau hotărîrile luate în sinoade de ierarhi sau nevoie de o receptare din partea corpului credincioșilor.

Spre deosebire de concepția ortodoxă, îmbinării celor două reprezentări în slujirea preoției, catolicismul consideră preoția mult mai o reprezentare a lui Hristos, iar protestantismul consideră preoția exclusiv ca o reprezentare a comunității.

8. În structura sacramentală a Bisericii se înfățișează o expresie conștientă a redescoperirii structurii sacramentale a cosmosului. În adevăr lumea nu are sens dacă nu este înțeleasă ca dar al lui Dumnezeu către făpturi, pentru că totul este dar al lui Dumnezeu, semn al iubirii Lui. Însă darul cere să se răspundă cu dar, ca să se realizeze circuitul iubirii, dar întrucît făptura nu poate da decât cele ce i-au fost date spre biruința ei, darul făpturii devine jertfă, care o oferă cu mulțumire lui Dumnezeu, adică darul către Dumnezeu devine euharistie.

În acest fel lumea trebuie înțeleasă ca dar, pe care credincioșii au puterea și datoria de a o oferi lui Dumnezeu ca „euharistie pură”, prin rodurile aduse lui Dumnezeu și înțelese ca sinteză între darul lui Dumnezeu și înțelegerea și munca noastră. În acest chip, credinciosul nu se află în fața lumii ca în fața unui obiect fără sens, ci ca un sens pur utilitarist: ci lumea este încadrată în raportul personal dintre credincios și Dumnezeu.

9. Însă lumea dată ca dar trebuie să păstreze acest caracter și în raportul dintre

tate de comunitate: predicarea cuvîntului și săvîrșirea Euharistiei și a celorlalte Taine. În calitate de Cap al Bisericii, Hristos comunică darurile Sale sau pe Sfîntul Dhu, încît Biserica, primind continuu viața lui Hristos, se află într-un dialog în înși. Adică faptul că lumea e primită în dar de la Dumnezeu implică datoria credinciosului de a o face dar continuu semenilor săi. Această întrebuintare transformă, în concepția ortodoxă, bunurile materiale și spirituale din ziduri despărțitoare și din motive de ceartă, de luptă și de orgoliu, în punți ale iubirii și comuniunii, ale „catolicității”. Această viziune asupra rostului lucrurilor, radical deosebită de cea individualistă, poate rezolva problema socială.

10. Și așa cum întoarcerea lumii ca dar a lui Dumnezeu nu se sfîrșește niciodată, ci înscrie un progres continuu în creșterea iubirii, așa nu trebuie să înceteze împlinirea datoriei iubirii față de semeni despre care au scris atîtea pagini minunate Sfinții Părinți, demonstrînd necesitatea datoriei iubirii întreolaltă, și a responsabilității reciproce.

În încheiere, autorul precizează că slava spre care este chemat insul constă în îndumnezeirea lui prin umanizare continuă.

În adevăr considerînd lucrurile ca bunuri bune de dăruit și socotind iubirea de semeni ca o datorie permanentă, Ortodoxia întrupează principiile sociale pe care le cuprinde Evanghelia și în care se finalizează practic și existențial orizontul înfinit deschis de învățătura creștină.

De aceea Ortodoxia n-a creat doctrine care să îngusteze mesajul evanghelic al orizontului în timpurile trecute. De aceea, ținînd seama de năzuințele omenirii contemporane, Ortodoxia „nu îngustează progresul prin autoritate și nu încurajează dezordinea individualistă, ci promovează progresul în desăvîrșirea înfinită a cosmosului”.

Ion V. Georgescu.

Dr. CEZAR VASILIU, *Le relazioni tra la Chiesa cattolica e la Chiesa ortodossa*, Palermo, 1971, 74 pp.

Lucrarea de față cuprinde un fragment al tezei cu care autorul a obținut titlul de doctor în Teologie la Pontificio Istituto Orientale din Roma. Relațiile dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă sînt tratate doar pe parcursul anilor dintre ianuarie 1959 — cînd s-a anunțat convo-

carea conciliului Vatican II — și decembrie 1970 cînd a fost redactată teza.

Fără a stăruie amănunțit asupra cuprinsului, capitol de capitol, ne vom opri mai-nelung asupra concluziilor, deoarece ele reiau întreaga problematică a studiului.

1. Timpul dinaintea anunțării conciliului sau, mai precis, perioada cuprinsă între pontificatul papilor Leon XIII și Pius XII. În acest interval raporturile dintre cele două Biserici erau ca și inexistente. Atitudinea Bisericii Catolice față de cea Ortodoxă era o atitudine negativă, polemică, puțin evanghelică, Biserica Ortodoxă fiind considerată schismatică, în afara trupului lui Hristos și jurisdicția episcopilor săi fiind socotită nevalidă. Totuși există și documente papale care nu considerau Biserica Ortodoxă ca inexistentă juridic. Ajungea doar ca ele să accepte catolicismul pentru a redeveni Biserici în adevăratul înțeles al cuvîntului. Căci Biserica Romano-Catolică se considera singura Biserică a lui Hristos și condiționa mîntuirea de apartenența la ea. În acest înțeles, problema unirii, obiect al multor enciclice papale, trebuia să fie o „reîntoarcere la Roma”. Cu toate acestea însă și între teologii catolici erau unii care manifestau opinii mai deschise față de ortodocși. (Ex. I. Congar, Lialine, Dumont etc.).

Față de această situație, poziția ortodoxă era una de apărare contra prozelitismului catolic, de atașament față de tradițiile ortodoxe și de protecție împotriva proclamării de noi dogme papale. Între teologii ortodocși existau două curente: rigorist (Homiacov și Andrușos) și moderat (Platon, Filaret al Moscovei, Zankov, Stăniloae sau T. Ware).

2. Perioada preconciliară (1959—1962). Cu urcarea pe scaunul pontifical a lui Ioan XXIII, a început schimbarea atitudinii Bisericii Romano-Catolice față de cea Ortodoxă. Cunoșcînd bine Ortodoxia, papa Ioan al XXIII-lea și-a dat seama că viitoarea unire nu va putea fi pregătită cu vorbe dușmănoase și cu negarea valorilor teologiei și spiritualității ortodoxe. El a încercat să deschidă Biserica sa față de alte Biserici și să schimbe mentalitatea catolică față de ortodocși. Anunțul tinerii conciliului a provocat în Biserica Ortodoxă reacții negative. Dar înființarea Secretariatului pentru unire (1960) a contribuit la cunoașterea viitorului conciliu, și a ajutat la rezolvarea problemei observatorilor.

3. Autorul arată că deși raporturile directe dintre cele două Biserici au fost

puține, totuși acum au avut loc primele întâlniri ale unor ierarhi ortodocși (mitropolitul Iacob în 1959 și mitropolitul Kiril al Tesaliei în 1961) și papa. Ortodoxia ține prima Conferință panortodoxă de la Rodos, în cadrul căreia sînt discutate și raporturile cu celelalte Biserici. Se publică multe studii referitoare la viitorul conciliu, dar se precizează că unificarea nu se va putea realiza niciodată prin întoarcere la Roma și prin acceptarea primatului și infailibilității papale.

4. Perioada conciliară (1962—1965) se caracterizează printr-o adevărată apropiere între cele două Biserici, atît prin prezența observatorilor ortodocși la conciliu, cît și prin insistența asupra conceptului de „popor al lui Dumnezeu”, a Bisericii-comuniune, asupra sacramentalității și colegialității.

5. Se arată că deși documentele conciliare analizate (De Ecclesia, De Oecumenismo și De Ecclesiis orientalibus catholicis) sînt fidele doctrinei catolice tradiționale, mai ales în ceea ce privește primatul și infailibilitatea, ele au evidențiat și unele tentative de a depăși această doctrină, prin introducerea de noi concepte — „popor al lui Dumnezeu”, Biserica-comuniune, colegialitate etc. Sînt menținute și consolidate însă comunitățile unite cu Roma, deși unii din reprezentanții lor au criticat latinizarea și pierderea autonomiei. Poziția ortodoxă e unanimă în a considera uniatismul ca un obstacol în calea apropierii dintre cele două Biserici, abolirea lui fiind o condiție „sine qua non” pentru unificare.

Biserica Romano-Catolică a restabilit apoi unele practici existente în Biserica primară, ca: limba națională în cult, împărțirea sub ambele forme, concelebrarea, diaconatul și o mai mare autonomie Bisericilor locale.

6. În această perioadă conciliară raporturile directe dintre cele două Biserici au devenit mai strînse. Ortodoxia, reunită la Rodos pentru a doua oară, a decis pregătirea dialogului cu Roma. Dar, după ce conciliul a aprobat textele care susțineau că numai în Biserica romană există mîntuirea și deci și necesitatea de a aparține ei, și după definirea primatului din enciclica De ecclesia, cea de a treia conferință panortodoxă de la Rodos a hotărît amînarea începerii acestui dialog, lăsînd Bisericilor locale libertatea de a întreține cu Roma raporturi directe.

7. Cu acest punct se ajunge la o perioadă postconciliară (1965—1970) care formează, de fapt și conținutul cărții pe care o prezentăm. Autorul arată că în cursul ei se

constată că relațiile dintre catolici și ortodocși iau o amploare mai mare, favorizate și de crearea grupului mixt de lucru dintre Biserica Romano-Catolică și Consiliul Ecuumenic al Bisericilor, deși doctrina primatului este accentuată. Totuși acum Ortodoxia este recunoscută ca Biserică soră, împărțășania ca aproape perfectă este reafirmată și la fel jurisdicția episcopală. Teologi catolici ca porf. Zuzek, Schultae, de Vries, recunosc astăzi validitatea episcopilor ortodocși.

Ortodoxia nu acceptă însă comuniunea sacramentală înaintea unității în credință dar, pentru economie, acceptă o comuniune parțială cu eterodocșii. În privința căsătoriilor mixte se așteaptă emiterea unui document clar care să admită căsătoria cu ortodocșii fără a-i condiționa validitatea de prezența preotului romano-catolic, din moment ce tainele sînt recunoscute de ambele Biserici.

8. Raporturile directe de după conciliu dintre cele două Biserici s-au înmulțit. Ele se caracterizează prin organizarea unor congrese și simpozioane, cum și prin contacte între Biserica Romano-Catolică și diferitele Biserici Ortodoxe locale.

În legătură cu activitatea Bisericii Ortodoxe Române în această privință, autorul remarcă faptul că Biserica noastră este cea dintîi dintre Bisericile Ortodoxe care a realizat contacte directe cu Bisericile catolice locale, prin schimbul de vizite dintre cardinalul König din Austria și episcopul Graber din Regensburg, vizite completate apoi cu schimburi de profesori și studenți. În ce privește dialogul cu Roma, Biserica Ortodoxă Română îl vede posibil numai dacă se face de la egal la egal, dacă e teologic și numai după o pregătire adecvată.

În încheiere, vorbind despre perspectivele dialogului teologic dintre Biserica Romano-Catolică și cea Ortodoxă, Cezar Vasiliu spune că ele sînt „ademenitoare”. Roma a făcut mult pentru dialogul cu Ortodoxia, dar nu deajuns pentru ca el să poată începe. Obstacolele sînt încă foarte mari: primatul și infailibilitatea papală, pretenția catolică de a fi singura și adevărata Biserică a lui Hristos care posedă plenitudinea mijloacelor de mîntuire, uniatismul — semn al lipsei de iubire dintre cele două Biserici și contestarea Ortodoxiei de a-și putea mîntui credincioșii.

Totuși, avînd în vedere unele schimbări de atitudine din Biserica Romano-Catolică și dorința sinceră pentru o unificare adevărată, se poate spera, zice autorul, ca, în

momentul voit de Dumnezeu, ultimele obstacole să cadă și un dialog real, teologic, de la egal la egal, în sinceritate și adevăr față de valorile autentice ale creștinismului antic, să reconducă cele două Biserici la punctul de reparare, eliminând tot ceea ce în cursul veacurilor s-a adăus depozitului revelațional și realizând mult dorita unire pentru care Hristos s-a rugat atît de arzător lui Dumnezeu: „ut omnes unum sint“.

Sfîrșind aici recenzia noastră, nu putem să nu fim de acord cu cele ce prof. de Vries le-a spus în prezentarea introductivă că, prin disertațiunea sa autorul a adus o contribuție valoroasă la dialogul dintre cele două Biserici. Aceasta, socotim noi, atît prin exhaiurirea tuturor problemelor legate de temă cît și prin spiritul de imparțialitate, fermitate și sinceritate în care a expus delicatele și diferitele aspecte ale acestui greu și îndelungat proces de reunificare.

De asemenea socotim că valoarea acestei contribuții constă și în faptul că lucrarea a reușit să prezinte problema reunificării într-un întreg sistematic, autorul dovedindu-se un bun cunoscător al tuturor aspectelor și etapelor ei de pînă acum.

Prof. Gh. Geția.

CHARLES DIEHL, *Figuri bizantine*, 2 vol., traducerea Ileana Zara, București, 1969, 378+453 pp.

Savant și romancier al vieții bizantine, Charles Diehl e prezentat de Dan Zamfirescu, autorul prefeței celor două volume la care ne referim, într-o lumină plină de înțelegere și adîncă semnificație pentru oricine a auzit sau a citit despre Bizanțul descris de Ch. Diehl. Cu drept cuvînt, spune Dan Zamfirescu, ciclul de *Figuri bizantine* și *Mările probleme ale istoriei bizantine*, constituie „testamentul științific al ilustrului savant“ (p. V). Apariția acestor studii bizantine constituie o adevărată revelație pentru toți cei ce doresc să înțeleagă istoria Bizanțului.

Ch. Diehl rămîne fără îndoială un evocator al Bizanțului, egalat numai de N. Iorga, al nostru, care „n-a avut însă răgazul să dea operei sale liniile clasice ale marelui bizantinolog francez“ (p. VI). *Tabelul cronologic* atașat traducerii de același Dan Zamfirescu, cuprinde desfășurarea vieții lui Ch. Diehl, de la naștere pînă la sfîrșitul vieții lui (studii, opere, călătorii, arheologie și artă) (pp. XXVII—XLII).

Capitolul „*Locul Bizanțului în istoria evului mediu*“, expune amintirile, tradiția romană și grecească a imperiului bizantin din evul mediu, care era așezat la frontierele Europei și din această cauză se găsea în contact strîns și direct cu lumea asiatică (p. 9). Constantinopolul era locul de întîlnire al celor două lumi, Europa și Asia, era marele tîrg de încrucișare a popoarelor din Apus și Răsărit (p. 10).

Civilizația bizantină era cea mai strălucită și poate cu adevărat singura pe care a cunoscut-o evul mediu (p. 12). În ochii bizantinilor Constantinopolul era „orașul pămînt de Dumnezeu“; Fecioara era protectoarea sa titulară și toată lumea știa că în multe împrejurări sînta icoană a Fecioarei din Blacherne, plimbată în procesiune solemnă pe zidurile cetății, pusesse pe fugă asediatorii. La fel și la Tesalonic, de Sfîntul Dumitru, patronul și protectorul orașului, se spune că intervenea în persoană pentru a lupta și a alunga inamicii (p. 13).

Imperiul bizantin se bucura în întreaga lume a evului mediu de un prestigiu incomparabil, fiindcă cea mai mare parte din marile orașe ale Europei moderne nu erau decît niște biete cetăți mici, mediocre, iar Constantinopolul era singurul mare oraș creștin din Europa. Era plin de biserici celebre, cea mai vestită fiind Sfînta Sofia, „biserica cea mare“ și, după cuvîntul unui scriitor bizantin, „cînd ai vorbit despre ea, nu mai poți vorbi despre nimic altceva“. Era plin de mănăstiri ilustre dintre care multe erau centre de cultură intelectuală și artistică (p. 14). La universitatea din Constantinopol, în jurul profesorilor celebri, se grămădeau studenții din întreg imperiul și pînă și străinii din lumea arabă și deseori chiar din Occident veneau să asculte știința bizantină (p. 16). Opera misionarilor a fost una din gloriile Bizanțului. Încă din sec. al VI-lea misionarii greci duceau creștinismul de pe țărmurile Crimeii, pînă pe malurile Nilului în sus, de la popoarele din Nubia și pînă în oazele Sahariei (p. 17). Operele de căpetenie ale literaturii bizantine erau, după Evanghelie, traduse în limba slavo-nă și ele ofereau modele care pregăteau în fiecare țară nașterea unei literaturi naționale (p. 17). În Italia toți care voiau să construiască sau să decoreze biserici, stăreții de la Monte Cassino ca și papii, regii normanzi din Sicilia ori dogii Veneției cereau de la Constantinopol arhitecți pentru a clădi edificiile sfînte, mozaicuri pentru a le decora. Începuturile artei italiene din Trecento sînt sub influența iconografiei și artei bizan-

tine, așa încît s-a putut spune că Duccio din Siena și Giotto însuși n-au făcut decît bizanterie de geniu (pp. 18—20).

Capitolul „*Problema religioasă*” expune rolul patriarhului și influența lui în materie religioasă și deseori în politica Bizanțului. monahismul a fost o forță puternică a imperiului pe lângă Biserică, de care trebuia să se țină seama (pp. 58, 60). Mănăstirile erau foarte numeroase, unele celebre: mănăstirea Studion din Constantinopol, mănăstirile din Olimpia Bitiniei, din îndepărtatul Sinai și cele de la Sfîntul munte Atos (p. 61). Creștinismul, arată în continuare autorul, a lăsat urme adînci în civilizația bizantină. În problemele și discuțiile religioase scrierile Părinților Bisericii, ale lui Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nyssa, ale Sfîntului Ioan Hrisostom, erau universal admirate, se studiau în școlile bizantine și scriitorii căutau în ele model (p. 140). Arta bizantină ocupă un loc de seamă în istoria Bizanțului. „Oricine a vizitat Sfînta Sofia din Constantinopol și Sfîntul Dumitru din Salonic, înainte de a fi distrus de un incendiu în 1917, scrie Ch. Diehl, oricine a văzut mozaicurile din San-Vitale din Ravenna, cele din Daphni și din Sfîntul Luca din Focida, splendoarea de la San Marc din Veneția și capela Palatină din Palermo, monumentele din Mistra, mozaicurile din Kabhrie-Djami din Constantinopol, picturile din mănăstirile din Atos, oricine a frunzărit la Biblioteca Națională din Paris sau la cea din Vatican manuscrisele ilustrate cu miniaturi minunate, nu poate să nu cunoască frumusețea și varietatea artei bizantine” (p. 146). Arta bizantină a fost în esență o artă religioasă, Biserica a exercitat o mare influență asupra ei. Ea a inspirat acea iconografie sacră destinată să ilustreze temele Vechiului Testament și ale Evangheliei, dintre care unele creații cum sînt Coborîrea lui Hristos în infern sau Moartea Fecioarei, sînt adevărate capodopere (p. 147). Arta bizantină a fost o îmbinare a artei romane cu influențele grecești antice și cea venită din Orientul asiatic (p. 148). Ca și literatura, arta bizantină a contribuit puternic prin aceste opere să răspîndească în lume civilizația admirabilă care este gloria Constantinopolului și a Imperiului Bizantin.

„Europa orientală întregă a păstrat mult timp și păstrează încă amintirea acestei civilizații, a cărei influență a simțit-o profund. Și de aceea Nicolae Iorga a putut scrie o carte care poartă acest titlu semnificativ: „Bizanțul după Bizanț”. În Peninsula Balcanică și România, domnii Valahiei în

sec. XVII—XVIII trăiau ca niște adevărați prinți bizantini. Frescele mănăstirii de la Hurezu ne arată pe Brâncoveanu, Mavrocordat, Cantacuzini, purtînd sumptuoasele costume care se purtau odinioară la curtea imperială a Bizanțului” (p. 154).

În prefața volumului II sînt prezentate aspectele vieții bizantine înainte de cruciade și în timpul cruciadelor (sfîrșitul sec. XI pînă la jumătatea sec. XV). Se discută influența Occidentului asupra Orientului, schimburile de idei și moravuri între aceste două civilizații (pp. 53—55). Interesante sînt mărturiile lui Benjamin de Tudela, Edrissi, Villeharduin despre Constantinopol (pag. 57 sq). Cruciața a IV-a care a cucerit Constantinopolul s-a făcut cu complicitatea papei, adîncind mai mult prăpastia între Bizanț și Occident. Cruciații au adus în Levant pe venețieni, genovezi, pe cei din Pisa, care aveau asociații politice și negustorești bogate. Conflctele se măresc iar Bizanțul Paleologilor și a Comnenilor se îndreaptă mereu spre Occident (pp. 66, 70 sq).

Atît în volumul I cît și II sînt descrise figurile bizantine de împărați, împărătese, prinți și prințese, scriitori, cronicari, istorici ș. a.

Figurile bizantine ale lui Charles Diehl măresc orizontul cultural al tuturor iubitorilor de istorie a Bizanțului. Ileana Zara, cunoscuta traducătoare a multor cărți de istorie și cultură europeană, merită toată lauda.

Prof. Constantin Rudneanu.

Șef rabin dr. MOSES ROSEN, *În lumina Torei*, București, 1971, 276 pp.

Volumul pe care-l prezentăm în rîndurile ce urmează, este una din acele cărți pe care numai după ce le-ai citit îți dai seama de importanța lor, de necesitatea apariției lor. Cuprînsul are cinci părți cu titluri caracteristice: „Și să te bucuri cu sărbătorile tale”, „Figuri biblice”, „Evocări”, „Un singur fanatism: Adevărul” și „Ține minte!”.

Prima parte, care cuprinde 23 de meditații provocate de diferitele evenimente din cursul anului cultic evreiesc, începe cu o meditație declarativă intitulată „Așa începem noi un nou an”. În ea autorul fixează încă în prima frază importanța zilei de Iom Kipur, care este „unică”, cum și ideea ei centrală, care este „posibilitatea de a îndrepta răul. Aceasta pentru că „Nimeni în concepția

iudaică nu e infailibil... Nici un personaj biblic: nu e... „sfânt” în accepția unei absolute imaculări. De aceea, nici unul, dar absolut nici unul dintre patriarhi sau profeți nu este denumit „Sfântul” și nu are creștetul înconjurat de o aureolă. Și, de aceea, „În ziua de Iom-Kipur, fiecare evreu — oricât de înțelept, sau oricât de simplu, oricât de învățat sau oricât de neștiutor — se îmfacează înaintea judecării cerești, înaintea propriei conștiințe, înaintea colectivității din care face parte”. În această zi, spune Eminența Sa, „privim în față adevărurile vieții și ale morții, scrutăm fără cruțare faptele, gândurile, sentimentele noastre și săvârșim marea minune: a schimbării răului în bine, a celui individual și a celui colectiv”. Deci, Iom-Kipur este o zi de pocăință, o zi în care credinciosul evreu, pocăindu-se și lovindu-se „cu pumnul în piept la fiecare Al-Het” ce-l rostește, mărturisește dorința „... de a pune capăt ipocrizei...” și „minciunilor convenționale...”, arătând că numai atunci se va putea purifica când nu va mai avea nimic de ascuns sieși, sememului și Creatorului său.

Cea de-a doua meditație este intitulată „Gînduri de Elul”. Elul este ultima lună a calendarului mozaic și ea trebuie folosită pentru „Heșpon Hanefes” — „bilanț sufletească”, deoarece „Iudaismul pune accentul mai mult pe sfîrșitul unei opere decît pe inaugurarea ei. Oricît de bun ar fi augurul sub care se pornește la drum, necunoscute sînt însă piedicile ce se vor ivi în cale, iar țelul se află încă departe”. Numai cînd țelul a fost atins „putem fi stăpîniți de sentimentul unei adevărate satisfacții”. Iar luna cea din urmă a calendarului mozaic adevăratește această concepție și modul în care cea este împlinată relevă credința despre marea însemnătate a finalului.

În legătură cu începutul anului este și următorul articol intitulat „Zodia lunii Tișri: Balanța”. Tișri este una din lunile de la începutul anului și are ca zodie balanța. Acest simbol vrea să arate datoria bunului evreu de a avea mereu în față, încă de la începutul anului „balanța dreptății”. Urmează apoi meditația „Kol Nidrei” în care se arată că așa cum Iom-Kipur este unică, „unice sînt și acordurile lui Kol Nidrei”, „căci ele au darul de a ne înălța pînă la Dumnezeu, de a ne smulge din viltate și de a ne așeza acolo sus, pe muntele magic al perfecțiunii. Căci Kol Nidrei este melodia în cîntecul căreia credincioșii mozaici trec pragul anului nou, este „simfonia dragostei” care le dă putere a rămîne ală-

turi „de cei care cred în Dumnezeu, Tora și Pace”.

„Cine poate urca pe muntele Domnului?” este un îndemn adresat evreilor cucernici de a continua urcușul început de „cel dintîi evreu — Avraham Haivri —” atunci cînd a ascultat și a înțeles porunca dumnezeiască „Privește către cer” (Fac. 15, 5). Vorbînd despre drumul parcurs de poporul evreu dealungul veacurilor, dr. Moses Rosen spune: „... Fiecare popas nu e un scop în sine, ci un mijloc, un start spre o nouă elevare. Itinerarul nostru istoric nu e orizontal, ci o neconținută verticală...”

Trecînd acum peste titluri ca „Sărbătoarea bucuriei noastre” în care se arată însemnătatea sărbătorii „Șucot” — sărbătoarea strînsului recoltei sau sărbătoarea colibelor, care prin dispozițiile legate de ea poate fi considerată ca sărbătoarea „libertății umane”; trecînd peste „Dansul cu cartea”, peste „Sanctuarul sufletelor” și meditația „Au trecut sărbătorile anului nou”, a cărei concluzie este că sărbătorile trebuiesc socotite ca indemnuri de a schimba „cuvîntul în faptă”, se ajunge la un ciclu legat de sărbătoarea „Hanuca”, instituită cu prilejul victoriei Macabeilor asupra regelui Antioh Epifanes al Siriei, în anul 165 a.Hr. Acest ciclu cuprinde următoarele titluri: „Hanuca — evocarea eroismului spiritual”, „Rămășițe de ulei...”, „Să fie lumină...”, „Mezinul sărbătorilor” și „Pentru ca lumina să nu se stingă...”.

Hanuca înseamnă înnoire și lumină, iar sărbătoarea nu se prăznuiește prin rugăciuni sau imne deosebite, ci prin aprinderea de luminări la ferestre. Aceasta pentru a reamora gestul lui Iuda Mecabeul a cărui primă grijă la intrarea în templul din Ierusalim, după victoria asupra regelui Antioh Epifanes, a fost să reaprindă Menora — candelabru, simbolul luminii celei veșnice.

„Hamișa — Asar Bișvat” este o „chemare la muncă în slujba vieții” cu ocazia zilei „Roș Hașana la — ilanot” (Anul nou al pomilor), sărbătoare prin care se exprimă „dragostea pe care o poartă iudaismul întregii creațiuni”.

Meditația care urmează „Este Purim o sărbătoare?”, ne întoarce cu gîndul la istoria Esterei, a lui Mardoheu, Ahașveros și Haman. Răspunsul este că Purim „nu e o sărbătoare ca toate celelalte, ci o zi a satirei care biciuiește împilările, în care se îmbracă în ridicol toate măștile noilor Hamani pe care societatea nedreptății le scoate la suprafață”.

În continuare urmează un șir de articole intitulate „Preludiul Sederului: semnul de întrebare”, „Had Gadia — Povestea iedului”, „În acea zi...”, „Sărbătoarea învățaturii”, „Așa s-a născut Decalogul”, „Mesia s-a născut la 9 Av” și „Casa cea sfântă”.

Dintre acestea, atenția ne este atrasă de cel intitulat „Mesia s-a născut la 9 Av”. 9 Av este ziua din calendarul iudaic când oștile lui Titus au cucerit Ierusalimul și au incendiat templul. În această zi autorul afirmă că „Mesia s-a născut pe cînd templul ardea... Mesia s-a născut în clipa cînd se prăbușea templul ce-și avea locul său în spațiu și cînd se ridica templul care avea să se situeze în timp”. Căci „În limba profeților noștri Mesia înseamnă dorul de libertate și dreptate... Mesia este în concepția iudaică simbolul acelor vremuri spre care tinjesc de mii de ani toți cei umiliți și obidiți, vremurile ce vor picura balsam pe rănila martirilor, ce vor alina suferințele prizonierilor, ce vor înapoia săracilor bunurile de care au fost jefuiți”.

Urmează apoi capitolul intitulat „Figuri biblice”, cu următoarele titluri: „Noah și Avraham”, „Avimelech, Acraham și... Fichol”, „Ithak și Ismael”, „Scara lui Iacov”, „Leagănul și mormîntul lui Moșe”, „Mordehai — evreul” și „Un maestru al Talmudului: Șimeon bar Iohai”. Dintre ele am vrea să remarcăm mai ales ideile cuprinse în articolul intitulat „Avimelech, Avraham și... Fichol”.

Este vorba despre șicanele pe care regele filisteu Avimelech le făcea lui Avraham. La un moment dat însă, Avimelech acceptă să trateze cu Avraham și să încheie cu el un tratat de pace. Cauza acestei subite schimbări a lui Avimelech este consilierul său, sfetnicul său cel bun Fichol. Aici intervine însă surpriza, căci în limba ebraică Fichol este un nume propriu compus din cuvintele Fi—gura și Chol—toți, „adică glasul tuturor sau, în limbaj modern, opinia publică”. Opinia publică a fost prin urmare aceea care a obligat pe Avimelech să-și schimbe atitudinea față de Avraham. Acest capitol biblic este citit în sinagogi în prima zi de Roș-Hașana, deci chiar în ziua de an nou, simbolizînd „prima victorie a lui Fichol, a opiniei publice, a maselor largi și dornice de pace”, într-o zi în care se evocă „idealul unei umanități unite într-o lume creată de un Dumnezeu unic”.

Capitolul următor se referă, așa cum arată și titlul „Evocări”, la figurile unor personalități ale religiei și poporului iudeu, cum și ale poporului român, astfel: „Meir Leibus

Malbim”, „Dr. Iacob Niemirower”, „Dr. Petru Groza”, „Charles Jordan”, „Primul rabin Iacob Margulies”, „Șalom Alehem a salvat tirgușorul”, „Mergi către tine însuși...”, în care este evocată figura scriitorului Isaac Peltz, „Dr. Gustav Sicher”, „Unul dintre dreptii: Gala Galaction” și „Monumentul tadikului”.

Evocînd figura lui Petru Groza, autorul spune: „Învățătura noastră sfîntă, în universală sa concepție umanistă, ne vorbește adeseori despre „personalitățile nobile ale celorlalte popoare. Ele sînt înconjurată de către înțelepții noștri cu nimbul gloriei eterne, cu aureola sfînteniei atribuită omului, indiferent cărui popor sau cărei credințe a aparținut, și care, în trecerea sa prin această viață, și-a îndeplinit datoria. În galeria acestor nobile exemplare ale geniului uman, se așează luminoasa, blînda și minunata figură a dr-ului Petru Groza”.

Iar despre Gala Galaction spune că „numele său a devenit sinonim cu iubirea de oameni și de frumos, cu generozitatea și înțelegerea între oameni, fără deosebire de neam și credință”.

Penultimul capitol al cărții, intitulat „Un singur fanatism: Adevărul”, cuprinde următoarele articole: „Rădăcinile bunului măsline”, „La început de drum”, „Pagini de legislație biblică”, „Împlinitu-s-a visul de veacuri”, „La sărbătorirea numărului 100 al Revistei cultului mozaic”, „Din cîntec s-a intrupat Tora”, „Întreita sărbătoare”, „Un singur fanatism: Adevărul”, „Destinul unor sururi sfînte”, „Adevărații și falși purtători de cuvînt ai lui Dumnezeu”, „Pace vouă soli ai păcii!”, „O punte de hîrtie”, „Sădiți în inimi cuvîntul pazei!”, Cuvîntare rostită la primirea de către domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, a șefilor de culte din România și Cuvîntare rostită la sărbătorirea a 20 de ani de păstorie.

Ideea de bază a acestui capitol este obligația omului de a recunoaște, a mărturisi și a promova, în orice împrejurare, adevărul. Astfel, în articolul „Rădăcinile bunului măsline” se pune problema recunoașterii nevinovăției și a scoaterii poporului evreu de sub acuza de deicid și, în același timp, condamnarea genocidului, a pogromurilor, a urii, persecuțiilor și manifestațiilor antisemite. Articolul „Împlinitu-s-a visul de veacuri” a fost prilejuit de sărbătorirea semicentenarului unirii Transilvaniei cu România, iar cel intitulat „Întreita sărbătoare”, prilejuit de sărbătorirea zilei de 23 August. Articolul „O punte de hîrtie” a fost scris cu ocazia împlinirii a zece ani de la apariția „Revistei

cultului mozaic", iar cel intitulat „Sădiți în inimă cuvântul Pace” este cuvântarea rostită la Conferința națională a mișcării pentru apărarea păcii din România, în anul 1957.

În sfârșit, ultimul capitol al cărții se intitulază „Ține minte!” și cuprinde predici și articole rostite și scrise cu ocazia diferitelor comemorări a unora dintre cele mai tragice evenimente din istoria contemporană a poporului evreu. Prin titlul său, acest capitol devine un îndemn adresat tuturor fiilor lui Israel, și nu numai lor, de a nu uita niciodată ceea ce s-a întâmplat, pentru ca „memoria omenirii să rămână în veci trează, pentru ca astfel ea să poată clădi pe ruinele unei lumi ce s-a mistuit în focul războaielor și în fumul cuptoarelor, o lume a păcii și a dreptății”.

Începând prezentarea acestui volum, am spus că el este una dintre acele cărți pe care numai după ce le-ai citit cu atenție îți poți da seama de importanța lor. Credem că din cele ce s-au spus până acum se poate verifica acest lucru. Pe de-asupra credem că, din cele citate, se va putea observa spiritul larg umanitar mărturisit de unul dintre cei mai autorizați exponenți ai religiei mozaice. Și, în fine, nu putem lăsa nemenționată cunoașterea de către autor a limbii române în toate subtilitățile ei lexicale și gramaticale, fără a mai vorbi despre condițiile impecabile de editură în care cartea a apărut. Toate acestea fac ca ea să fie citită cu deosebită plăcere, interes și folos.

Prot. Gh. Geția.

TRAIAN MIHAILOVICI, *Die Indische Mythologie im Drama „Sakuntala” des Kalidasa* (Mitologia indiană în drama „Sakuntala” a lui Kalidasa), Extras din revista „Das Altertum”, Berlin, vol. 17, 1971, caietul 2., pp. 92—101.

Studiul pe care-l prezentăm este scris de părintele Traian Mihailovici, paroh în comuna Ciuchici, județul Caraș-Severin. El începe cu o scurtă informare asupra timpului în care a trăit Kalidasa „genialul poet al Indiei și al Orientului...” (Între anii 390—460 d.H.), timp în care în India stăpânea dinastia Gupta, căreia îi aparțin regii Candragupta II., Kumaragupta, Skandagupta „Vikramaditya” ș.a. După informațiile date de istoricul tibetan Taranatha, Kalidasa a fost păstor, inspirația sa avându-și izvorul în mult milenarele tradiții ale poporului

indian. Căci, „întocmai așa cum poezii români Eminescu și Coșbuc au fost mereu legați de popor, și Kalidasa a cunoscut firea și tradițiile poporului și a fost reprezentantul lor tipic în artă și literatură”.

Tematica dramei Sakuntala conține multe elemente din mitologia populară indiană. Și deși Kalidasa stă sub influența filozofiei brahmane a upanișadelor, la el Brahma — „Ființa supremă” (Para — purusa), căreia îi sînt subordonați ceilalți zei, păstrează totuși atributele populare ale celorlalți zei indieni, ca Indra, Vișnu, Șiva, Soma, Kama, Agni, principiul focului, căruia Kalidasa îi dă atributul de „Vegnic expiator”, este un ajutor prețios al omului. Kalidasa închină opera sa cosmogonică zeului Șiva, principiul vegniciei transformări din natură. Totodată aflăm aici și termenii materialismului cosmogonic, așa cum au fost concepuți și de filozofii antici Heraclit, Zenon, Empedocle, Parmenide, Aristotel, Platon și Pytagora. Baza cosmogonică a dramei lui Kalidasa este reprezentată prin elementele primare: apa, focul, pămîntul „cel atotcreator” și aerul „viața tuturor”. Cauza creației cosmogonice este aceeași ca și la Hesiod: iubirea (Kama-deva). Tot așa Kalidasa ne face să cunoaștem instituțiile politice și religioase ale Indiei vechi, iar prin „realistica artei sale poetice, Sakuntala ocupă primul loc în dramaturgia Orientului”.

Trecînd peste scurta reproducere a cuprinsului dramei, vom spune doar că implicațiile idilei dintre regele Dusyanta și fecioara Sakuntala, oferă genialului poet motivul de a face să defileze prin fața ochilor noștri întregul pantheon indian, cu zei, semizei, eoni, demoni și genii, luptîndu-se între ei, unii pentru a asigura fericirea regalei perechi, iar alții contra ei. Este însă interesant că în această operă Kalidasa face să apară, în sensul tradiției străvechi și cea mai veche zeitate, care exista și în credința dravidienilor. Este vorba despre Dyauspitar, identic cu zeul cerului la grecii antici — Zeus pater și cu latinul Jupiter. În Sakuntala el apare însă sub numele de Dives-Petr (Tatăl cel strălucitor). În gigantomahia operei, conducătorul luptei contra demonilor este zeul Indra, despre care Kalidasa spune că e zeul văzduhului (Buhar) și are în stăpînire fulgerul. El duce o luptă crîncenă contra demonilor Dunavas, dușmanii zeilor buni și ai oamenilor. În acest război Indra este ajutat de zeii din familia lui Șiva, de Atharvan, străvechiul preot al focului, reprezentant al magiei albe și de regele Dusyanta, care este chiar strănepotul zeului.

În această apoteoză a regelui Dusyanta se recunoaște caracterul de castă al brahmanismului care, permițând zeificarea monarhilor, a pus bazele despotismului oriental.

Dar în gigantomahia indiană găsim și concepția universală a luptei binelui contra răului, în care binele și lumina triumfă asupra răului personificat într-un șarpe numit Ahi.

În afară însă de zei, demoni și oameni, în drama Sakuntala apar și ființe intermediare între zei și oameni. Ele sînt geniile, credința în aceste ființe, forme superioare de viață, aflîndu-se la aproape toate popoarele orientale. Atsfel, egiptenii credeau că în călătoria sa pe bolta cerească, zeul soarelui Amon-Ra, este însoțit de o mulțime de genii care conduceau barca solară. Asirienii credeau că lingă pomul vieții stăteau geniile Tamuz și Ninghischida, iar persii credeau în spiritele Amescha-Spenta și în geniile Iazatas. Kalidasa spune însă că aceste ființe au „ochi de foc” și că înconjură „pomul cel sfînt al vieții”, din care luau hrana nemuririi. În Vechiul Testament sînt amintiți heruvimii care, cu săbii de foc, păsesc drumul spre „pomul vieții”, aflat în grădina Edenului. Iar în „lirica clasică ebraică, heruvimii și serafimii sînt numiți „duhuri” și „flacări de foc” și înconjură pe Iahve...”. Și tot așa, „după cum arată mitologia iudaică, aceste ființe supranaturale cu corpurile lor eterice, joacă un rol deosebit de important în viața omenească și influențează dezvoltarea istorică și socială”. În apocalipsa lui Ioan acești dumnezeiești eoni apar foarte des, iar prin reprezentanții săi: Philon din Alexandria, Carpocrate și Basilida, avînd ca bază filozofia orientală, gnosticismul a dezvoltat învățătura despre eoni ca plămuitori ai lumii”. În continuare, autorul studiului arată că „în teologia Vedelor, aceste duhuri sînt numite „Angiras”, termen sanscrit care la greci înseamnă „anghelos” — trimis. Noi nu ne putem opri a nu remarca asemănarea dintre termenul sanscrit și cel românesc „înger”.

În ceea ce privește cosmogonia, ea este atribuită de Kalidasa zeului Șiva, principiul veșnicei transformări și schimbări din lume. Prin acestea se ating principiile filozofiei materialiste, ale cărei rădăcini trebuie să căutate în vechiul sistem filozofic al Upanișadelor. Mai sînt amintite ioghismul și metempsihoza. Plin de farmec și de actualitate este însă modul în care Kalidasa prezintă principiul iubirii, pe care-l personifică și-l face fundamentul cauzalității și existenței lumii. Și autorul încheie studiul asupra mito-

logie iindice din drama Sakuntala cu următoarele cuvinte: „Mihail Sadoveanu, maestrul romanului istoric românesc spune în „Viața lui Ștefan cel Mare”, că mitul oglindește deosebit de puternic sentimentele poporului. În acest sens, Kalidasa, care a cunoscut pornirile spirituale ale poporului indian în mijlocul căruia a trăit și pentru a cărui fericire a luptat, a înălțat în Sakuntala un imn care preamărește peste veacuri tendințele spre progres ale unui vechi popor și ale întregului Orient, din care a pătruns atîta lumină în cultura tuturor popoarelor”.

Deși studiul este de strictă specialitate, el reușește să facă cunoscută în linii generale și cititorilor mai puțin avertizați, mitologia indiană, și să trezească un interes pe care citirea mai mult sau mai puțin atentă a operei lui Kalidasa nu ar fi putut-o face, mai ales pentru că cititorul obișnuit este tentat a urmări în „Sakuntala”, în primul rînd acțiunea piesei, simțindu-se oarecum îngreuiat de mulțimea personajelor. Și credem că în aceasta constă, în deosebi, meritul părintelui Traian Mihailovici.

Prot. Gh. Geția.

Preot prof. dr. GHEORGHE MOISESCU, *Centenarul Societății Academice Literare „România Jună” din Viena, 1871—1971*, Editura Coloniei Române din Viena, 1971, 192 pp.

În teritoriile locuite de români dar aflate în stăpînirea fostei monarhii austro-ungare, ca și în centrele universitare Budapesta și Viena, un rol deosebit de important în menținerea mereu trează a conștiinței originii comune a românilor de pretutindeni, a sentimentului de unitate a poporului român și al limbii lui, l-au avut societățile studențești sau ale tinerimii române de odinioară. Între ele a strălucit asemenea unui luceafăr, seocietatea „România jună” din Viena, înființată la 25 martie 1871. Centenarul a fost comemorat în mod deosebit, festivitățile desfășurîndu-se la Viena, la începutul lunii decembrie 1971 și la ele participînd o delegație din țară din care au făcut parte, printre alții, înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului și compozitorul bănășean Filaret Barbu, membru al Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului. Și tot pentru a marca evenimentul, Părintele prof. dr. Gheorghe Moisesu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena a publicat, în editura Coloniei române

din Viena, volumul pe care îl prezentăm în cele ce urmează. Cartea a apărut cu același conținut în limbile română și germană, traducerea părții germane aparținând de la pagina 111—160 Irinei G. Moiescu, iar de la pagina 161—188 Gertrudei Beermann, partea primă fiind în limba română. De asemenea, contracoperta conține titlul în limba germană. Pe verso-ul paginii de titlu se arată că „s-a dat la lumină această carte cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la înființarea societății academiei literare „România jună” din Viena, 1871—1971”; iar îndemnătorii spre acest lucru de aleasă pomnirere s-au arătat membrii Coloniei Române din Austria”. Coperta: după Poesii de Mihaiu Bonacchi, București 1890. Macheta: inginer Valentin Moiescu.

Folosind o bogată bibliografie formată din operele a numeroși scriitori, din articole și cronici apărute în revistele și ziarile românești între anii 1866—1917, cum și acte externe (din arhivele veneze, autorul împarte cuprinsul volumului în două părți: 1. Introducere și 2. Activitatea societății „România jună”; această parte avind de asemenea două subîmpărțiri: A. De la înființare și până la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, 1871—1914 și B. De la reînființare și până la cel de-al doilea război mondial, 1919—1939.

În introducerea propriu-zisă se arată că înființată la 25 martie 1871, societatea academică „România jună” din Viena a fost „una dintre cele mai vechi asociații studențești românești din țară și de peste hotare”, fiind „izvodită din contopirea celor două asociații românești: Societatea literară-stiințifică a românilor din Viena (1864) și Societatea literară-socială România (1868)” și că „a dăinuit „până prin anul 1945, cînd i s-a pierdut urma, încetînd orice activitate”.

Societatea „România jună” a fost „ctitorie a vechiei pleiade de cărturari și luptători din ultimul pătrar al veacului trecut, în fruntea cărora au stat Slavici, Eminescu, Teclu și Alex. Hurmuzachi, până la Unirea din 1918 ea fiind căminul sufletesc al românilor (de pretutindeni, poposii la învățătură în școlile înalte ale Vienei, precum și scutul lor de apărare națională... Prin mijlocirea României june tinerii studenți din Transilvania, Banat și Bucovina s-au simțit membri ai aceleiași familii naționale, păstrînd necontenit legătura între ei. De asemenea, frunții vieții politice și culturale din România și din celelalte ținuturi românești au făcut parte din societatea România jună și au întreținut relații strîns cu studenții români din Viena, prin venire în mijlocul lor, prin

ținerea de conferințe sau prin sprijin moral și material. Astfel Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Alex. Xenopol, B. P. Hașdeu, Gheorghe Barițiu, Nicolae Iorga și alți cărturari de seamă au făcut parte ca membri de onoare sau ctitori și ajutători ai falnicei societăți”.

Acțiunea de unire și contopire a celor două societăți românești din Viena a început deja în anul 1868, dar nu a ajuns să se definitiveze decît în 1871 prin înființarea societății România jună. Primul comitet de conducere a fost format din Ioan Slavici, președinte; Emanoil Logotheti, vicepreședinte; Ionită Bumbac, secretar general; D. Popovici Barcianu, secretar de ședință; Sterei N. Ciurcu, casier; Ioan Pop, controlor și Mihail Eminescu, bibliotecar. Tot în ședința de constituire a acestui comitet s-a hotărît păstrarea și pentru România jună a devisei fostei societăți „România” formată din versurile lui Andrei Mureșeanu: „Uniti-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri”, comerciantul Basil C. Popovici „zelosul amic al junimei” fiind proclamat membru fondator. Rostul societății ca mijloc de unificare a graiului românesc a fost astfel exprimat: „Precum undele riului tocesc și rotunjesc bucățile de piatră rupte din diferite stînci prin furtuni și potopuri, așa tocesc și rotunjește România jună bucățile rupte din stîncile bătrîne ale românismului și le pregătește pentru edificiul armonic, care avem să-l ridicăm în viitor. Dacă dezbinăți și rupți în altele părți ne-am putut strecura ca români prin puhoaietele veacurilor, cu atît mai senin ne zîmbeste viitorul, dacă vom primi unul de la altul ce e bun și dacă vom scoate dintre noi, cu puteri unite, tot răul încuibat”. Iar pe vremea „Memorandului”, președintele societății dr. Lazăr Popovici „grăla fără sfială” despre rolul însemnat ce avea să-l joace poporul român reintregit într-un singur stat propriu: „Puterea națională bazată pe muncă, sau mai bine zis pe știință, asigură în epoca de azi, în care toate popoarele se deșteaptă la soarele civilizației și culturii, cel mai scump și neprețuit dar: independența și libertatea națională, fără de care o națiune nu poate trăi. Se poate afirma că primele simptome de agonie în corpul unei națiuni se ivesc atunci cînd ea începe să fie surdă la dulcele glas al libertății și independenței”. În cursul existenței sale, „România jună” a editat trei almanahuri (1883, 1888 și 1924), în timpul primului război mondial societatea mîrgîindu-se să activeze doar printr-un Comitet

de caritate pentru soldații români răniți, alcătuit din membrii Coloniei române din Viena. Intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei, la 15 august 1916, a atras dizolvarea ei, sub motiv că ar susține acțiuni dușmanoase împotriva împărăției habsburgice. Dar, la 19 noiembrie 1918, monarhia austro-ungară prăbușindu-se, România jună renaște. Însă lipsa unui scop, a unui ideal în „noua orînduire a vieții obștești, micșorarea numărului românilor din Viena, precum și alte pricini lăturalnice aveau să-i slăbească tot mai mult avîntul și să-i macineze puterile. Împiedicată fiind ca să-și croiască o cărare nouă, în vîltoarea unor frămîntări politice și sociale cu totul străine de telurile și preocupările sale, societatea România jună își încheie activitatea la 30 august 1939, prin cererea de dizolvare făcută, prin președintele de atunci, dr. Marius Grozda. Încercările de a mai fi readus la viață, făcute prin preajma anului 1942, au rămas dorinți zadarnice. Și astfel încetează orice știre despre „România jună”. Iar o dată cu ea au dispărut biblioteca, arhiva și nenumărate și prețioase manuscrise și scrisori.

Ca momente marcante în activitatea societății, autorul relevă serbarea de la Putna, din 14/26—16/28 august 1871, întru prăznuirea a patrusute de ani de la tirnosirea măreței ctitorii a lui Ștefan cel Mare. Apoi congresul studențesc de la Putna, ținut în ziua de 16/28 august 1871, „serile de cunoștință” ale societății, seratele din ajunul Anului nou, aniversarea Adunării naționale de pe Cîmpia Libertății 3/15 mai 1848, aniversarea Unirii Principatelor Române, organizarea Comitetului central din Viena pentru ajutorarea răniților armatei române în războiul din 1877—1878, aniversarea a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare la Putna 2 iulie 1904 etc. De asemenea sînt de remarcat legăturile României june cu celelalte asociații românești din Viena, cu Colonia Română, cu „Clubul Român”, cu societatea studențească „Tinerimea Academică Română” etc., cum și cu alte societăți ale studenților români din străinătate: „Petru Maior” din Pesta, „Românismul” din Graz și „Familia” din Berlin. Societatea a participat cu exponate deosebit de prețioase la Expoziția națională de la București din anul 1906 și a luat parte la inaugurarea statuii domnitorului Alexandru I. Cuza din Iași în anul 1912. Tot printre manifestările publice ale societății sînt amintite și balurile — „balul român din Viena”. Acest bal „a fost dintru început și a continuat să rămînă pînă

la sfîrșitul veacului trecut, un centru de înțînire al celei mai distinse elite vieneze”. Aceste baluri se organizau pentru că, pe lîngă beneficiul moral și pe lîngă serviciile aduse cauzei românești, ele procurau societății și veniturile necesare îndeplinirii numeroaselor obligații materiale.

Lucrarea Părintelui prof. dr. Gheorghe Moisescu dă informații și despre jubileele României june, despre participarea ei la congresele studențești de la Iași (1909) și Craiova (1912), despre foaia umoristică-satirică a societății: „Urzica”, despre cărțile și publicațiile editate de ea, despre cabinetul de lectură, biblioteca și sediile societății și despre membrii ei. S-a văzut deja că Ioan Slavici a fost primul președinte iar Mihai Eminescu primul ei bibliotecar. Sigur, „nu toți românii înscriși la Universitatea din Viena erau membri ai României june”. Printre cei mai de frunte sînt pomeniți, alături de Slavici și Eminescu, scriitorii Petre Mîșir, Aurel Mureșeanu, Ioan Teliman, Sextil Pușcariu, Octavian Isopescu, Lucian Blaga, Nichifor Crainic, Horia Petra Petrescu; istoricii și oamenii de știință: Theodor V. Ștefanelli, Dimitrie Onciul, Nicolae Dobrescu, Constantin Giurescu, Ioan Nistor, Nicolae M. Popescu, Silviu Dragomir, Dimitrie Marmeliuc, Dimitrie Caracostea, dr. Victor Babeș, Nicolae Teclu, Ilie Gherghel, Aurel C. Popovici sau compozitorii: Izidor Vorobchievici, Ciprian Porumbescu, Iacob Mureșeanu, Tudor Flondor, Constantin Șandru, Ion Scarlatescu, Emil Riegler, Zeno Vancea, Filaret Barbu, Marțian Negrea și alții.

Capitolele următoare care descriu activitatea societății între anii 1909—1918, arată influența nefastă pe care au avut-o „împrejurările politice tot mai apăsătoare pentru românii transilvăneni din preajma anilor 1909—1910, precum și certurile dintre cele două tabere, formate în jurul ziarelor Tribuna și Românul din Arad”, cum și intrarea României în război ca dușmană a monarhiei austro-ungare, fapt pentru care, la 18 septembrie 1916, Locotenența Austriei Inferioare hotărăște dizolvarea ei.

Partea a doua a volumului descriind activitatea societății România jună de la reînființare pînă la al doilea război mondial 1919—1939, arată strădaniile ce s-au depus pentru menținerea ei în viață și pentru redobîndirea bunurilor sale, a bibliotecii, arhivei, manuscriselor, tablourilor originale și a altor obiecte prețioase în valoare totală de peste un milion de coroane. Citirea acestei părți umple sufletul de amărăciune. Căci cu toate eforturile făcute societatea nu s-a

mai putut menține și nici nu și-a mai putut edoinădi bunurile în întregime. În această perioadă singurul moment de strălucire este cel legat de aniversarea semicentenarului de apariția în anul 1924, a ultimului almanah intitulat „Cartea Semicentenarului”.

În încheierea deosebit de patetică se arată că abia în vremea noastră s-a putut împlini fapt „amintit ca o dorință scumpă cu prilejul Semicentenarului societății și anume crearea unei case românești la Viena”.

Am încercat să prezentăm, foarte pe scurt și desigur și incomplet, ceea ce prin analogie s-ar putea numi „Cartea Centenarului” Societății România Jună. Nu putem însă încheia fără a nu aminti condițiile grafice excepționale, fotografiile care îi îmbogățesc conținutul și, mai ales, sentimentele de iubire, respect și grație față de „singurimța și jertfa membrilor... care au înfruntat de multe ori represiunile și teroarea dușmanilor, iar viața lor s-a scuturat ca ploarea câmpului, în urgia vântului vijelios al pătimirilor înfruntate de la 1871 și până în 1940”, sentimente care înfioară toate paginile volumului și pe care autorul reușește să le transmită și cititorilor, lucru pentru care și noi îi sintem recunoscători.

Prot. Gh. Geția.

Calendarul Ortodox Credința, 1972, editat de Episcopia Misionară Ortodoxă Română din America, Detroit, 1971, 232 pp.

Și în acest an, Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, a dat la iveală Calendarul său. Apariția lui înseamnă o îndoită bucurie: bucurie cauzată chiar de acest fapt și bucurie cauzată de citirea lui. Am dorit însă ca prin rîndurile ce urmează, să facem părtași acestei bucurii și pe cititorii revistei noastre.

Ca și în trecut, calendarul din acest an este deschis de cuvîntul scris al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, intitulat „Mărturisire de credință românească”. Prea Fericirea Sa arată că „printre bucuriile personale, pline de lumină duhovnicească, pe care le trăiește cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Nașterii Domnului și ale Anului Nou, se numără și primirea de peste Ocean a Calendarului „Credința” care aduce „vestea fraților români americani...”. În același timp însă Prea Fericitul Părinte mărturisește durerea „mai ales pentru faptul că unitatea de credință și de conștiință românească este sflășiată de români de-ai noștri, care în

loc să lucreze ca toți românii americani să fie „un cuget și o simțire”, s-au rupt de legătura firească și canonică pe care erau îndatorați să o păstreze cu Biserica Ortodoxă Română și au acceptat să treacă sub jurisdicție bisericească străină”. Și după ce arată că „următori fiind duhului de blîndețe și dragoste creștină, care a însușit totdeauna Biserica noastră Mamă, noi n-am închis niciodată ușile acelora dintre frații noștri care, din diferite motive personale, s-au abătut de la dreapta credință sau de la disciplina bisericească de veacuri”, Prea Fericirea Sa exprimă credința „că a sosit timpul ca toți acești frați ai noștri, care încă mai rătăcesc și bat pe la uși străine, să se trezească la realitate și asemenea fiului rătăcitor din Evanghelie, să se reîntoarcă la dragostea părintească”. În încheiere, Prea Fericitul Patriarh Justinian urează ca „noul an 1972 să împlinească dorințele fraților români de peste Ocean, regăsindu-se cu toții în aceeași obște de iubire a Bisericii Ortodoxe Române din America, păstrînd legătura dragostei și a păcii cu Biserica Mamă...”.

Urmează cuvîntul Prea Sfințitului Episcop Victorin, semnificativ intitulat „Prima carte”. Explicația o găsim în chiar cuprinsul articolului, *Calendarul Credința* pe anul 1972 fiind prima carte tipărită în tipografia Departamentului Publicațiilor din Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, tipografie „după cel mai înaintat sistem al științei electronice, sistemul IBM”. Prea Sfinția Sa recomandă citirea acestui calendar, în care se găsește „tot ce-i bun și de folos pentru hrana sufletească a fiecăruia”. Dar, pe lângă aceasta, în paginile lui „se reflectă osteneala, grija și arta cu care a fost întocmit de către redactorii lui binecunoscuți: P.C. Arhimandrit Bartolomeu V. Anania și dl. George Alexe...”. Apoi Prea Sfințitul Părinte Episcop Victorin exprimă dorința ca și acest calendar să aducă cititorilor „bucuria unei vieți pline de toate bunătățile, atât materiale, cît și sufletești”.

Partea calendaristică, completată cu rubrica „Date memorabile”, cu scurte citate din Filocalie și rînduiri bisericești, este urmată de obișnuita înșirare a înfăptuirilor Bisericii Ortodoxe și a Bisericii Ortodoxe Române ca și de o scurtă dare de seamă despre „The Standing Conference of the Canonical Orthodox Bishops in the Americas (Consiliul Episcopilor ortodocși canonici din America)”, despre membrii ei și despre reprezentanții Episcopiei Misionare din cadrul ei. Urmează apoi șematismul

Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

Cu acestea, partea oficială a calendarului s-a încheiat, ei urmîndu-i o serie de capitole intitulate „Cuvînt bun...”, „Christian thinking and life”; „Pămînt și suflet românesc”; „Legături româno-americane”; „La curțile dorului”; „File de cronică” și „Post festum”.

Capitolul „Cuvînt bun” este deschis de articolul „Știința lui Iisus Hristos”, scris de profesorul universitar onorar Teodor M. Popescu. Apoi protopopul-vicar Ioan Bugariu semnează articolul „Biserica, statul și tineretul” în care arată care sînt „factorii de bază chemați să crească, să învețe și să ocrotească tineretul”.

Intr-un scurt studiu, Preotul Ștefan Alexe, conferențiar universitar, expune „Invățătura despre cele două căi” — calea vieții și calea morții, așa cum sînt expuse în Epistola lui Barnaba și în Didahia celor doisprezece Apostoli. Între altele se arată că „preceptele privind cele două căi își păstrează valoarea și astăzi pentru umanizarea omului”, important fiind „ca orice creștin să meargă pe calea vieții, așa după cum îndeamnă Didahia (cap. 6).

Urmează apoi scurte articole: Domnul caută ucenici de Pr. dr. Dumitru Bodale; Ospățul înfierii de Pr. Nicolae Ciurea; Muntele cel Sfînt Sinai de Arhim. Paulin Dimitrie Popescu; Ortodoxia în America de Pr. dr. Ștefan Slevocă și Indemnuri pentru viața preotească de Prot. Dumitru Diaconescu.

Capitolul al doilea „Christian thinking and life” (Gîndire și trăire creștină) are articole scrise numai în limba engleză. Șirul lor este deschis de Dumitru Ichim cu studiul intitulat „The right way of the Ecumenical Movement” (Adevărata cale a Mișcării Ecumenice). Autorul observă că, de cîțiva ani, această mișcare a intrat într-o perioadă de criză, entuziasmul începutului descreșcînd și transformînd-o dintr-o „mișcare” într-o „instituție” împărțită în secțiuni și comitete. Și, după părerea autorului, această criză nu se va putea rezolva decît atunci cînd Mișcarea Ecumenică se va reîntoarce la scopul prim, care este acela de a realiza Biserica cea una, sfîntă, sobornicească și apostolească.

Părintele Jerome Neville semnează articolul „Are You free?” (Ești liber?) în care tratează foarte pe scurt problema libertății, cu specială referire asupra sensului creștin al libertății.

Rev. Henry Hill, profesor la universitatea din Windsor, arată în articolul său „Christian Romania” (România creștină) că un mare număr de înși din Europa apuseană și America au descoperit tezaurele creștinismului din România, vechea Dacia Romana. În tot timpul epocii cuprinse între aproximativ secolul IV d.Hr. și pînă în vremea noastră, Biserica a avut un rol important în decursul vremii. Iar după dezvoltarea conștiinței sale, poporul român a pornit spre realizarea unității de stat. De asemenea, scrie autorul, Biserica a fost păstrătoare unei mari varietăți de artă religioasă, broderii, cruci sculptate și prețioase manuscrise. Și încheie spunînd că va fi o zi fericită cînd istoria României va fi scrisă și pentru cititorii lumii apusene.

În articolul „A protestant approach to orthodoxy” (Apropiere protestantă față de Ortodoxie), George Alexe arătînd situația socială a fenomenului religios din America, se referă la Paul Tillich, gîndirea teologică și lucrările lui, considerîndu-l „unul dintre cei mai distinși teologi și filozofi religioși ai protestantismului contemporan”.

În continuare, Protos. Felix Dubneac semnează articolul „Message of christian art” (Mesajul artei creștine), George I. Chișcă scrie despre „Moral obligation and the meaning of christian koinonia” (Datoria morală și sensul koinoniei creștine), iar Arhim. dr. Vasile Vasilache caută să răspundă întrebării „Where the problems come from?” (De unde vin problemele?).

Cel de-al treilea capitol al calendarului „Pămînt și suflet românesc”, cuprinde următoarele articole: „La Ciucea lui Octavian Goga” scris de Preotul Gheorghe Cunesco; „Poluarea omului occidental” de prof. Remus Zincoca; „Părintele Ioan de la Hozova” de Arhim. Lucian Florea; „Dragovete, cap de primăvară” de Preot Sandu Tudor cum și articolul Preotului Gabriel Cocora intitulat „Un mare animator al unității naționale Episcopul Dionisie Romano”.

Capitolul al patrulea: „Legături româno-americane”, începe cu articolul scris de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, intitulat „Din cele trecute vremi”. În acest articol, Înalt Prea Sfinția Sa, cu ajutorul unor documente puse la îndemînă de dl. dr. Gheorghe Oprea, avocat în Timișoara, vorbește „despre începuturile activității bisericești ortodoxe în cîteva comunități ortodoxe din America”. Aflăm astfel că la inițiativa Consistoriu-archidiecezan din Sibiu de a trimite, în toamna anului 1904, un delegat care să cerceteze diferitele co-

unității ortodoxe române de peste Ocean, la 12 septembrie a acelui an, mitropolitul Ioan Meștarian îi adresa preotului Zaharia Oprea, pparoh în Bandul de Cîmpie, o scrisoare prin care îi arată că a fost delegat să cerceteze comunitățile ortodoxe române în America de Nord, cum și ceea ce avea să îndeplinească în această calitate. Dînd scultaree poruncii, preotul Zaharia Oprea pleacă imediat spre America și încă la 8 noiembrie a aceluiași an înaintează din localitatea Hobbarad primul raport. Datorită nîi știm astfel că în acest oraș s-a oficiat prima liturghie ortodoxă în ziua de duminică 8 noiembrie. De aici, la sfîrșitul lunii, preotul Zaharia Oprea pleacă la Cleveland, unde a ppus la cale construirea bisericii, organizînd un comitet parohial în frunte cu Vasile Dobrin. De la Cleveland trimisul mitropolităan pleacă la Youngtown unde, după liturghie, sfîntește steagul comunității. Articolul reedă un fragment din „Vorbirea preotului trimis la poporeni noștri din America”. În încheiere, înalt Prea Sfințitul autor al articolului arată că, spre deosebire de cele constatate de preotul Zaharia Oprea în călătoria ssa, situația de acum este cu totul chimbăută, românii americani fiind așezați datornic și organizați în parohii care și-au dovedit viabilitatea. Progresul este evident. Rămînee însă ca o datorie de conștiință pomenirea celor ce au împlinit misiunea de pionierat, așezînd temelurile trainice ale realităților actuale și... păstrarea mai departe a legăturilor cu neamul”.

Urmează apoi articolul intitulat „Artur Gorovei și folcloristica americană” de Iordan Datitcu și Prot. G. Moraru cu „Așezări ale românilor în Canada”, „Legături bisecești român-americeane”, „Relații oficiale omăno-americeane și omăno-canadiene”.

În capitolul „La curțile dorului” citim poezii ssemnate de V. Voiculescu, George Alexe, CGheorghe Anca, Dumitru Ichim, Floica Bațu, Horia Nițulescu, Doris Plantus ș.a.

Capitolul „File de cronică” cuprinde în prima pparte Cronica Bisericii Ortodoxe Romăne, ccu cele mai importante evenimente din cursului anului 1971 și Cronica Episcopiei Missionare Ortodoxe Romăne în America. Evvenimentele subliniate în această cronică sînt cuprinse sub următoarele tituri: activitatea bisericească pe plan intern, înfăptuiri gospodărești, mișcări de personahl, decese și activitatea bisericească pe plan extern.

Cu acest capitol Calendarul Credința încheie și partea literară, lui urmîndu-i cea care cuprinde patronii și sprijinitorii lui.

Este partea care acum cîțiva ani ne producea nedumerire, dar pe care acum o răsfoim cu aceeași plăcere ca și pe cealaltă, încercînd să recunoaștem, de la un an la altul, în fotografiile publicate, figurile fraților noștri atît de îndepărtați. Între aceste fotorgafii este și una reprezentînd corul parohiei Pădureni, jud. Timiș, vizitată în vara trecută de Prea Sfințitul Episcop Victorin.

Ultimul capitol este intitulat, așa cum de altfel am spus deja la început „Post festum” și cuprinde rîndurile scrise „În loc de postfață” de Arhim. B. V. Anania, cuprînsul calendarului și rîndurile de „Încheiere”, în care redacția arată strădaniile depuse pentru a-i asigura apariția, și aduce mulțumiri patronilor și sprijinitorilor morali și materiali cum și tuturor celor ce au ostenit spre a-i asigura apariția. Dar, cu aceasta, am ajuns și noi spre sfîrșitul prezentării calendarului. Fără îndoială, cele ce am scris în scopul de a-l face cunoscut celor ce n-au avut prilejul să-l citească, nu sînt decît o foarte palidă icoană a ceea ce este el în realitate. Și nu putem să nu arătăm că cea dintîi fotografie care-l împodobește este a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ei urmîndu-i cea a Prea Sfințitului Episcop Victorin. Remarcăm și la acest calendar bunul obicei de a însoți articolele de fotografiile celor ce le-au scris. Și de asemenea, impecabilele condiții editoriale și tipografice în care el apare. Toate acestea adăugate la calitatea deosebită a celorlalte părți care-l compun — studii, articole etc. — fac ca, într-adevăr acest calendar să fie nu numai o podoabă pentru orice bibliotecă ci, mai ales, să constituie pentru cei ce-l citesc, pentru îndepărtații noștri frați, izvor de adevărată hrană pentru sufletul lor. De aceea, vîzîndu-l plecat „în lume”, nu putem să-i dorim altceva decît ca îndeplinindu-și misiunea de vestitor creștinesc și românesc, să ajungă a răsplăti astfel toate jertfele și ostenelele acelora ce s-au străduit pentru apariția lui.

Prot. Gh. Geția.

The Altar, Almanach, 1971—1972, Edited by the Romanian Orthodox Parish in London, London, 1971, 223 pp.

Avem plăcerea să prezentăm și în acest an, almanahul parohiei ortodoxe romăne din Londra. Cu un cuprîns deosebit de variat,

căutind să cuprindă cit mai multe și mai importante probleme de teologie și trăire creștină ortodoxă, cu studii și articole scrise în limbile română, engleză și franceză, almanahul parohiei române din Londra se impune tuturor acelor care doresc să cunoască această trăire și teologie. Primul articol, intitulat „Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian al României la vârsta de 70 de ani”, reliefează activitatea înfiștătorului Bisericii noastre pe plan ecumenic. Preluind tradițiile ecumeniste existente și cultivate în sinul Bisericii noastre încă „din perioada daco-romană printr-un Ioan Casian, un Leonțiu, un Maxențiu, sau în perioada Renașterii și Reformei de un Petru Movilă ș.a., până la Patriarhul Miron Cristea, cel care a introdus oficial Biserica Ortodoxă Română în Mișcarea ecumenică”, ecumenismul Prea Fericii Sale se distinge printr-o „dragoste curată, fără rezerve și fără limite” față de toți oamenii. „Umanismul Prea Fericitului Părinte Patriarh este practic, ca acela al Sfinților Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare și Ambrozio. Om adevărat este cel ce muncește, e drept, bun și slujește pe toți fără discriminare; el face să înflorească frumusețile vieții în jurul său și pentru toți semenii săi”. Cel de-al doilea articol este intitulat „The Bible and today's world” (Biblia și lumea contemporană) și este o conferință rostită de Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, M. Ramsey, la o consfătuire ținută la „Bible House” în 3 iunie 1970. În el se arată deosebitul interes manifestat în Anglia de publicarea noii Biblii engleze. Dar, odată cu aceasta, se înfișesc și circumstanțe îngrijorătoare, cauzate de lipsa de interes față de Biblie, de faptul că mesajul biblic este prezentat mai puțin puternic decât este în realitate și, în fine, deoarece chiar înăuntrul Bisericilor se pare că există o lipsă de siguranță față de Biblie și față de marea ei mesaj. Iar întrebările la care trebuie să se răspundă sînt următoarele: „În ce fel putem descoperi noi, în calitate de creștini, pe Dumnezeu vorbindu-ne prin intermediul Scripturii?” și „Cum putem ajuta pe alții să afle pe Dumnezeu vorbindu-le prin Scripturi?”

După aceste articole începătoare, cuprinsul almanahului este împărțit în mai multe capitole cu conținut caracteristic. Astfel: I. Church and doctrine (Biserică și învățătură); II. Church and life (Biserică și viață); III. Living philocalia (Trăind filocalia); IV. Contacts (Contacte); V. Church news (Noutăți bisericesti) și VI. Book reviews (Revista cărților).

În primul capitol P.S. Episcop-vicar patriarhal Antonie Plămădeală semnează studiul intitulat „Our Lady in orthodox theology” (Maica Domnului în teologia ortodoxă), în care arată că „devoțiunea ortodoxă față de Maica Domnului este de fapt expresia bucuriei cauzată de înfișirea umanului cu divinul. Dumnezeu vine în lume și devine om. El vine prin om și rămîne în om, fapt pentru care Dumnezeu este Dumnezeu-Om. Și El vine spre a deschide calea spre Omul-Dumnezeu, stare la care Maica Domnului a fost cea dintîi care s-a ridicat”. Studiul următor, intitulat „Problems and perspectives of orthodox theology” (Problemele și perspectivele teologiei ortodoxe) este semnat de prof. D. Stăniloae, în timp ce Pr. dr. Ion Bria semnează studiul „A look at contemporary” romanian dogmatic theology” (Privire asupra teologiei dogmatice românești contemporane). Părintele dr. Alexandru I. Ciurea publică un interesant articol intitulat „Patterns in early romanian christianity” (Modele în creștinismul românesc primar). După o introducere cu caracter istoric referitoare la formarea Principatelor Române, la unirea lor în anul 1859, la independența cîștigată în 1878, la unirea Transilvaniei cu România, la proclamarea Republicii la 30 decembrie 1947, la înfișirea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie, autorul caută să răspundă unor întrebări legate de formarea etnică și creștinarea poporului roman, de limba română și întrebîntarea ei în cult, de valoarea probatorie a argumentului filologic și de combaterea teoriei despre origina slavonă a creștinismului la români, teorie lansată în 1871 de către E. Golubinsky. Sînt apoi menționate cele mai importante contribuții și figuri ale tradiției noastre creștine, începînd cu „călugării sciți” și sfîrșind cu Niceta de Remesiana. În continuare, Pr. At. Negoită semnează studiul intitulat „The date of Easter again” (Din nou despre data Paștelor), capitolul încheindu-se cu un extras în limba engleză din „Mărturisirea de credință creștină ortodoxă” referitor la Sfintele Taine.

Cel de-al doilea capitol al almanahului începe cu articolul Pr. D. Popescu intitulat „Importanța viitorului sinod ecumenic”, în care, după ce arată că datorită evenimentelor ce au urmat căderii Constantinopolului sub turci, în anul 1453, „Biserica Ortodoxă a fost determinată să renunțe pentru o perioadă mai îndelungată la convocarea unor sinoade ecumenice” și să-și mențină unitatea dogmatică, cultică și canonică prin

ceace se cunoaște sub numele de „consensus Eëclesiæ dispersæ”, autorul arată și cauzele care face necesară convocarea „Sfîntului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe”. Aceste cauze sînt interne, privind situația Bisericilor ortodoxe locale în însăși, altele „se referă la raporturile interortodoxe și privesc modul de a înțelege și proclama autocefalia sau autonomia unei Biserici Ortodoxe locale, jurisdicția asupra diasporei ortodoxe sau situația canonică a Sfîntului Munte Atos și drepturile Bisericilor Ortodoxe locale la acest sfînt așezămint”. Unele cauze privesc raporturile Ortodoxiei cu alte confesiuni, iar altele se referă „la probleme puse fie de prefacerile care s-au produs sau sînt în curs de a se produce, pe linia progresului social, fie de contribuția Bisericilor Ortodoxe locale la instaurarea idealurilor creștine de pace, libertate și înfrățire între oameni și popoare, în deplină concordanță cu aspirațiile lumii contemporane: „Se arată, de asemenea, aportul competent adus de specialiștii români mai ales în problema convocării sinodului ecumenic, cum și modalitatea prezidării lui. Concluzia articolului subliniază că „importanța viitorului sinod ecumenic constă în faptul că oferă Bisericii Ortodoxe un prilej binevenit de a se reactiva, spre binele tuturor, instituția sinodală ecumenică a Bisericii, înfrîmînd pe această cale opiniile celor ce subestimau capacitatea Ortodoxiei de a convoca un astfel de sinod...”. În articolul „Sfîntirea canonnicului J. R. Satterthwaite ca episcop de Fulham la sărbătorirea Sfîntilor Simion și Iuda în Westminster Abbey”, Rev. Canon. H. M. Waddams face unele reflexii în legătură cu misiunea noului episcop.

Rev. John W. A. Howe publică articolul „Sinodul anglican consultativ” care, așa cum se arată „nota” de la început, are misiunea „de a strînge și difuza informații, de a menține legăturile existente și de a întreprinde noi contacte, cu toată autoritatea și răspunderea, acolo unde este cazul”. Autorul arată cauzele care au determinat înființarea lui, componența și modul de activitate. În articolul „Conducerea bisericească în Anglia”, Rev. Prebendary Henry Cooper arată modul de organizare al Bisericii anglicane: parohia cu sinodul parohial, protopopiatul cu sinodul protopopesc, eparhia cu sinodul eparhial și, în fine, sinodul general, reprezentînd întreaga Biserică anglicană. În actuala lor organizare, aceste „sinoade” nu mai sînt sfînte, adică nu sînt compuse numai din persoane cu hirotonie, ci din ele fac

parte bărbați și femei, hotărîndu-se „să se încurajeze participarea laică la toate nivelurile, de la parohie și pînă la organele bisericești naționale”. Se arată apoi avantajele și dezavantajele noului sistem dar, în tot cazul „noile sinoade trebuie să devină vehicule pentru extinderea împărăției lui Dumnezeu, zidind Biserica, hrănind spiritualitatea creștină, mărturisind în lume, de asemenea exprimînd mila față de lume a lui Hristos cel Răstignit”. Urmează apoi articolul Rev. John A. Curtis referitor la rolul spitalului Chaplain in the Wards, ai cărui pacienți sînt asistați cu multă grijă și pricepere. Frank Weston de la College of the Ascension, Selly Oak, Birmingham, tratează despre felul în care educația teologică poate fi încadrată în perspectiva ecumenică, iar Pr. Constantin Galeriu semnează articolul intitulat „The economy of the Holy Spirit” (Economia Sfîntului Duh). Pr. Ilie Moldovan publică un studiu cu titlul „Învieirea ca sens și finalitate a lumii după învățătura ortodoxă”. Roger Wilkinson scrie articolul „A consideration of the scriptural authority and sacramental nature of the Holy Unction” (Considerare asupra autorității scripturistice și a naturii sacramentale a Sfîntului Maslu), iar Alexandru Stan scrie un scurt articol despre „Dialogul interreligios”. Este vorba despre dialogul dintre creștinism și celelalte religii, cu referire specială la „Consfătuirea dintre creștini, hinduși, budisti și musulmani”, convocată de Consiliul Ecumenic al Bisericilor și ținută în orașul Ajaltoun din Liban. Consfătuirea „a avut drept scop acumularea de experiență în discuțiile bilaterale dintre creștini și credincioșii altor religii, în special ai religiilor din Asia”. Urmează apoi articolul Pr. Anatolie Zarea despre „Jertfa euharistică — centru al sfîntei liturghii, capitolul încheindu-se cu articolul „Recent church painting in Romania” (Biserici pictate recent în România) scris de G. Popescu-Vilcea.

Capitolul „Living philocalia” este deschis de articolul „Impressions de Roumanie” (Impresii din România), scris de Ilse Friedberg din Geneva. Sînt redată aici momentele petrecute de autoare în liniștea plină de dumnezeiești taine a codrilor din Carpați și a mănăstirilor din Moldova și Oltenia, unde a descoperit o viață pe care cei din Apus socoteau a o găsi doar la ascetii din India, în insula Patmos sau la Muntele Atos. Articolele ce urmează prezintă cîteva figuri de călugări și călugărițe, printre care

Protosinghelul Vichentie Mălău, fost duhovnic al mănăstirii Sf. Ilie de la Izvor-Vasiova, rămas în amintirea multor credincioși bănățeni (pp. 153—156). Monahia Nazaria Niță semnează articolele „Vie quotidienne dans le monastere Văratec” și „Muntele Taborului și călugării români”, iar David Campbell dă informații despre „Monastic and religious life in the Church of England (Viața monahală și religioasă în Biserica din Anglia).

În capitolul IV — Contacts, Păr. prof. dr. Alexandru Ciurea informează cititorii despre „Romanian-Greek symposium, Thessaloniki 1970” (Simpozionul româno-grec, ținut la Tesalonic între 21—25 octombrie 1970. Diaconul P. I. David publică articolul „Religious and cultural affinities between Dacians and Britons” (Afinități religioase și culturale între daci și britani), iar Alex. I. Stan descrie călătoria făcută în Cymru — vechiul nume celtic al actualei provincii Wales.

Capitolul V al almanahului cuprinde articole în care se descriu înălțătoarele momente petrecute de un grup de credincioși ai parohiei române din Londra la Canterbury, cu ocazia comemorării a 800 de ani de la martiriul Sf. Thomas Becket. În următorul articol „Noi Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române”, sint prezentate Părinții Episcopi și Arhiepiscopii aleși de Colegiul Electoral al Bisericii Ortodoxe Române la 13 și 15 decembrie 1970. Urmează apoi o dare de seamă asupra activității parohiei ortodoxe române din Londra în cursul anului 1970, cum și o scurtă informare asupra ajutoarelor primite de comitetul parohial de ajutorare a sinistratilor de pe urma inundațiilor. Ultimul capitol al almanahului „Book reviews” începe cu prezentarea expunerii făcute de Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat, la Asociația de politică externă din New York și se termină cu prezentarea volumului omagial „Athenagoras I. L'apport de l'Orthodoxie à l'oecumenisme” scris de Castano de Medicis. Ed. l'Age de l'homme (Coll. Mables). Lausanne, 1968, în care, Marele Referendar al Patriarhiei de Constantinopol „prezintă cîteva din aspectele principale ale aportului Ortodoxiei la cauza ecumenică, limitate la Biserica Ortodoxă de Constantinopol și la cea Romano-Catolică din perioada 1959—1967.

Am încercat să arătăm în cele de pînă aici conținutul almanahului editat de parohia ortodoxă română din Londra și nădăj-

duim că din cele spuse se poate vedea atât varietatea materialului cît și competența colaboratorilor. Ar mai rămîne de amintit că plăcerea provocată de citirea lui este mărită de numeroasele fotografii incluse pe lângă text. Remarcăm astfel fotografiile înfățișînd pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, fotografiile Ierarhilor Bisericii noastre cum și fotografiile înfățișînd aspecte din viața parohiei noastre de la Londra. Nu putem însă încheia această sumară prezentare, fără a nu aminti și despre condițiile tehnice ireproșabile în care almanahul a apărut. Cu aceste aprecieri, felicităm pe toți cei care au contribuit la apariția lui și, în special pe P. C. Părinte editor Lucian Gaf-ton, parohul parohiei ortodoxe române din Londra.

Prot. Gh. Geția.

MĂNĂSTIREA PARTOȘ. *Un valoros monument istoric bândăean*, cu un cuvînt înainte de I. P. Sf. Nicolae, Mitropolitul Banatului, Timișoara, editura Mitropoliei Banatului, 1971, 56 pp.

Mănăstirea din marginea sud-vestică a țării, declarată monument istoric, merita să fie cunoscută cititorilor îndeosebi după canonizarea Sfîntului Iosif cel Nou în anul 1956. Între zidurile mănăstirii de altădată s-au întîlnit frații de aceeași limbă de pe cele două versante ale Carpaților, cum cu drept cuvînt se accentuează, iar la un punct culminant din viața ei obștească și creștină, avînd în frunte pe mitropolitul Iosif cel Nou, pe la mijlocul secolului a XVII-lea, faima acestui ales făcător de minuni o ridică între frunzele așezăminte de acest fel.

„Cărticica”, simțit și cu elan prefațată de Înalt Prea Sfîntul Nicolae al Banatului, ne înfățișează de-o parte trecutul mănăstirii și al satului, pe de alta viața și activitatea marelui ierarh. Nu mai puțin ea pune la dispoziție frumoasele rugăciuni ce credincioșii vin a le adresa Sfîntului ocrotitor și mijlocitor.

Cititorii plăcut surprinși de sobrietatea, dar și de căldura și obiectivitatea în care broșura a fost scrisă, trebuie să recunoască că lucrarea și-a atins cu prisosință scopul urmărit, subliniat grijuliu în „Cuvînt înainte”.

Tipărită în bune condiții tehnice, cartea excelează prin o serie de reproduceri foarte bine executate atât a vechii biserici a măn-

măstirii cîlt și a unor icoane din interiorul bisericii zidită pe la mijlocul sec. XVIII. Astfel icoana Maicii Domnului zugrăvită de renumitul pictor bănățean Nedelcu Popovici sau aceea a lui Iosif cel Nou dăruită la 1783, a Sf. Ierarh Nicolae etc. A fost de asemenea o bună idee de a reproduce tomoul de canonicizare din 1956; iar acatistul cu cele două rugăciuni este de neprețuit pentru credinciosul dornic de a invoca ajutorul Sfîntului.

În ce privește conținutul din partea istorică, trebuie remarcată grija deosebită cu care s-a ales din materialul existent, verificat istoric și aghiogetic, ceea ce se spune din trecutul mănăstirii și al vieții Sfîntului.

Totuși me simțim datori a întregi nararea oricît de succintă a trecutului satului și al mănăstirii cu unele date, rămase necunoscute, altele omise de către autor. Și ca să începem cu acestea din urmă, vom constata în primul rînd că, deși se înșiră în mod cronologic atestările documentare ale satului Partoș, nicînd nu se reproduc formele numelui din documente; or acestea sînt importante atît pentru cunoașterea în general a trecutului localității, cît și pentru datarea vechimei ei, a evoluției ulterioare.

În această privință este important de reținut că numirea satului este în permanență Partas, la 1497 Partas, și nu Partoș.

Afară de aceasta, de unde inițial documentele vorbesc de un singur Partas, după 1370 apar două sate: Tôtpartas și Magyarpartas (vezi Coriolan Suciu, *Dictionar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, București, 1967, p. 27 și S. Moldovan-N. Togan, *Dictionarul numirilor de localități cu poporație română din Ungaria, Sibiu, 1909*, add. loc.). Forma Partoș apare doar din 1666. Concluziile ce se desprind din cercetarea denumirii localității ar fi prilejuit interesante puncte de reper cu privire la populația autohtonă, incontestabil românească, ei adăugîndu-i-se ulterior elemente slave („tot” din denumirea Tôtpartas) și maghiare.

Dacă satul Partoș este anterior anului 1333, de cînd avem un prim document sigur, întemeierea mănăstirii cu același nume nu poate fi împinsă dincolo de anul 1370, sau mai precis, conform tradiției, dincolo de jumătatea a doua a sec. XV. Prin urmare nici o atestare documentară, și cu atît mai mult nici un fel de „împrejurări istorice” nu există și nici nu pot îndreptăți presupunerea că mănăstirea a luat ființă cu mult înainte de sec. XV.

De satul Partoș și de mănăstirea lui se leagă o serie de nume amintite în documentele vremii care reprezintă preoți și călugări ortodocși români, uneori greci. Astfel cînd în 1666 călugării din Ipec trec pentru a doua oară pe la mănăstire, e pomenit un oarecare „pop Bratul”, adică „popă”, cu nume curat românesc, probabil duhovnicul mănăstirii sau chiar parohul satului, care „a dat pentru blagoslovenie”. În plus aceeași călugări ipecani notează că în fruntea mănăstirii se afla „egumenul kir Ștefan”, calificativ ce după cunoștința noastră se da numai unui cleric sau monah grec. Pare curios că în fruntea unei mănăstiri negrești și într-o regiune curat românească să stea un grec. Și nu trebuie uitat că el poate fi chiar din vremea cînd trăia Sf. Iosif cel Nou și ar putea întruchipa o mișcare grecofilă la Partoș. Dacă mitropolitul Iosif a venit într-adevăr din muntele Atos, faptul amintit ne apare cu atît mai verosimil și el vine să lămurească în parte de ce Iosif cel Nou și-a ales tocmai această mănăstire ca loc de retragere la sfîrșitul vieții sale. În orice caz credem a sta în fața unei probleme ce rămîne deschisă pentru investigațiile ulterioare.

Prof. Vichentie Ardelean.

VIOREL GH. ȚIGU-LONGIN I. OPRÎȘA, *Mănăstirea Săraca*, Colecția „Monumente istorice”, București, Editura Meridiane, 1971, 24 pp.+27 ilustrații.

Pe tot întinsul patriei sînt presărate monumente în care se reflectă istoria poporului nostru cu gîndirea, simțirea și întreaga lui viață. Printre aceste monumente de importanță istorică, arhitectonică și artistică, se numără o seamă de lăcașuri sfinte și așezăminte bisericesti. Din cele existente în Banat, mănăstirea Săraca, situată pe malul pîrului Lunca, la marginea satului Șemlacul Mic, la o distanță de 2 km de comuna Șemlacul Mare, jud. Timiș, ocupă un loc de frunte. Ei i s-a rezervat o prezentare corespunzătoare în broșura de care ne ocupăm.

Autorii lucrării sînt doi salariați ai Centrului eparhial din Timișoara, Viorel Gh. Țigu și Longin I. Oprîșa. Cu atîtă pietate, acești entuziaști admiratori ai trecutului nostru bisericesc, au descins de multe ori în liniștea tainică a vechiului lăcaș de la poalele Șumigului, exporîndu-i tezaurul artistic.

S-au scris și în trecut studii închinat acestui vestigiu de ortodoxie românească în Banat, dar ele n-au avut parte de o prea mare publicitate. Studiul monografic cel semnalăm, apărut în editura Meridiane, dă posibilitate tuturor iubitorilor de artă bisericească veche să cunoască acest monument, expresie strălucită a geniului artistic al meșterilor, arhitecților și constructorilor ieșiți din sânul poporului nostru.

În introducere ni se prezintă o succintă retrospectivă istorică în adîncul veacurilor, cînd Banatul se încadrează în formele de viață spirituală ale epocilor apuse, împrumutînd la început din Bizanț, apoi din Atos prin intermediul Bulgariei și îndeosebi al Sirbiei, concepțiile artistice ale vremii, care primesc aici o notă aparte. În acest mediu s-au născut și s-au dezvoltat centrele de artă românească din jurul mănăstirilor și bisericilor din partea de sud-vest a țării noastre.

În epoca respectivă istoria ne atestă existența multor mănăstiri în Banat ca Horom, Cubin, Partoș, Săraca, Singeorge, Baziaș, Zlatița, Mesici, Vărădia, Hodoș, Lipova, Bezdin, ctitorite între sec. XI—XIV—XVI de cneji, călugări, domni ai Țării Românești și de împărații Asănești.

Răscrucea veacurilor XII și XIII a lăsat și asupra Banatului amprenta frămîntărilor care au dus la ocuparea Constantinopolului de către latini (1204). Bisericele și mănăstirile ortodoxe românești au fost împinzite atunci de diferite ordine călugărești străine de ceea ce a însemnat tradiția poporului român. În timpul lui Bela al IV-lea, regele Ungariei, s-a construit cetatea de apărare de la Șemlacul Mic, o dată cu construirea cetății Șemlacul de Cîmpie.

În acest cadru de mari frămîntări s-a înjghebat și a dăinuit prin veacuri mănăstirea Săraca. Unii leagă ctitoria ei de sec. XV, punînd-o pe seama despotului George Brancovici. Alte documente afirmă că ar fi construită în anul 1404. Autorii — întocmai ca și alți istoriografi care s-au ocupat de trecutul mănăstirii — datează înființarea ei în sec. XII—XIII, epocă în care s-au ridicat și alte mănăstiri din Banat, menționate mai sus. Existența mănăstirii este evidențiată documentar de istoriograful maghiar Turchanyi încă în sec. XIII, regele Ștefan al V-lea dăruind în anul 1270, pe seama unei mănăstiri de lângă Șumig, o moară cumpărată de la un iobag cu numele de Kaz.

Pe la 1400, călugărul Fermengini, priorul franciscanilor din provincia administrativă

care cuprindea Ungaria de sud, Sirbia, Croația, Bosnia și Hertegovina, într-un raport pe care-l face superiorilor săi, se plînge de această mănăstire, numînd-o „pepinieră de schismatici”.

Rezultă de aici că, din cele mai vechi timpuri, mănăstirea a fost ortodoxă și românească și că la sfîrșitul sec. XIV și începutul sec. XV era un puternic centru ortodox de rezistență împotriva prozelitismului catolic. Fiind distrusă parțial în deceniul al doilea sau al treilea al sec. XV-lea, în anul 1443 o rezidește călugărul Macarie de la Tismana. Reactivată mai tîrziu, mănăstirea Săraca continuă să dea cultură religioasă și laică, avînd drept „ctitor spiritual” Țara Românească, prin călugărul Macarie.

În timpul mitropolitului Iosif cel Nou (1650—1656) al Timișoarei, este din nou amintită cu ocazia unor vizite canonice pe care le-a făcut la Partoș, Singeorge, Mesici, Vărădia, Săraca, Hodoș, Lipova, Isiu.

În sec. XVIII-lea fiind din nou deteriorată, probabil în urma retragerii turelilor, o dată cu încetarea dominației lor asupra Banatului (1716), este restaurată în anul 1730, așa cum menționează pisană din naos: „Cu vrerea Tatălui, cu sîrguința Fului și cu lucrarea Sfîntului Duh, a fost rezovat și s-a sfințit Sf. Lăcaș ce se numește Șemliung, în timpul împărăției marelui cezar Carol al VI-lea și a prea sfințitului Domn episcop Maxim Nestorovici, cu truda smeritului egumen Simeon, dar voi și noi... ctitor Giuricio Lazarevici și fiii săi Nika și Jivan... cu aceștia 1730”. Meșterii care au restaurat pictura au scris în altar: „Pomește Doamne pe scriitorii (adică zugravii) Andrei+ Andrei fiul meu, Iovan, Kirak leat 1730 (7238)”.

Mănăstirea a figurat în prima jumătate a sec. XVIII-lea ca însemnată cetadelă de cultură ortodoxă românească, în incinta ei funcționînd o școală unde dascăli erau călugări. Se amintește aci de monahul Pahomie Mihailovici, „grămătic” de origine română, care pînă la intrarea în monahism îndeplinea funcția de dascăl. Școala aceasta a fost înființată și susținută de cnezul Nicolae Lucaci din Fișez.

Din cei zece călugări amintiți între anii 1771—1775, șapte au fost români, iar conducătorii mănăstirii au fost aleși dintre aceștia.

La sfîrșitul sec. XVIII-lea, în anul 1782, mănăstirea de la Șemlacul Mic, împreună cu mai multe alte bunuri ale erariului, este scoasă la vînzare, ajungînd pe nîmă familiei Ioan Ostoiici. În 1803 această familie

dobînadeste împroprietărirea în Șemlac cu 1 000 st. p., un zid, chilii și pădure, intrînd și mănăstirea. George Ostoici obține în 1802 de la Francisc I titlul de nobil al acestei proprietăți. În 1838 numita familie încheie o convenție, stipulînd ca mănăstirea să se servească drept mausoleu familiar. Ne mai seervind ca biserică și despuată de toate bunurile materiale, întreaga așezare duhovnicească a fost botezată „Săraca”.

În anul 1934 mănăstirea a fost răscumpărată (de la un proprietar laic, Sigismund Ostoici, transcriindu-se ca proprietate eparhială).

În paginile următoare (14—23) ni se redă planul mănăstirii, secțiunea exteriorului bisericii mănăstirești, secțiunea verticală a mănăstirii și se descrie amănunțit pictura „al fresco”, ce împodobește întregul cîmp al pereților, întocmai ca la ctitoriile voievodale din Moldova, pictură ce trădează peneul unui adevărat maestru, profund cunoscător al artei bizantine.

Pictura veche datează din sec. XVI-lea, pictorul anonim fiind inițiat în tainele vieții monahale, lăsînd o adevărată „școală” pentru călugări. În sec. al XVIII-lea (1730) așa cum s-a menționat mai sus, s-au renovat parțial panourile distruse, dar într-o manieră mult inferioară vechii picturi. Altarul cuprinde scene impresionate prin dinamismul compozițional și paleta coloristică. Tabloul dominant — de proporții grandioase — care cuprinde toată semicalota absidei altarului, este Maica Domnului cu Pruncul în brațe tronînd între arhanghelii Mihail și Gavril. Notăm că această splendidă scenă a fost reprodusă de pictorul I. Miloia în absida altarului bisericii din Timișoara Iosefin. Sub această, friza „Împărțirea Apostolilor”, aduce în Banat o notă nouă, întrucît este rar întâlnită în bisericile de aici. Se descrie apoi cu lux de amănunte restul picturii de la cupolă, pendentivele soleei, naos și pronaos.

Ornaamentele executate o dată cu restaurarea din anul 1730 sînt de un slab nivel artistic, create însă sub o vădită influență a „școlii brîncovenești”. Surprinzător pentru Banat este faptul că fațada de la intrarea bisericii mănăstirești este și ea pictată, păstrînd astăzi doar cîteva elemente din scena „Judecății de apoi”, din care se poate distinge frumusețea compozițională și cromatică.

Lucrarea se încheie cu menționarea a trei icoane portative pictate pe lemn și a căr-

tilor existente astăzi la această mănăstire, datînd din sec. XVIII și XIX.

După succinta expunere istorică și descrierea picturii, ni se redau 27 ilustrații reproducînd vechiul lăcaș monastic înainte de restaurare și după restaurare, precum și diverse panouri din fresca bisericii mănăstirești (tablou votiv, pisania din altar, semicalota altarului cu scena „Împărțirea Apostolilor” și Fecioara cu Pruncul, pisania din naos, alte scene biblice și sfinții de pe pereții naosului și pronaosului).

Lucrarea merită să împodobească biblioteca fiecărui credincios din Banat, ea popularizînd unul din cele mai de seamă monumente de artă ale ortodoxiei românești de pe aceste meleaguri, de o incontestabilă valoare artistică prin splendidele picturi și arhitectură. Mănăstirea Săraca constituie — după expresia autorilor — „modestul muzeu spiritual al tradiției românești”.

Prof. dr. Victor Vlăduceanu.

Prof. dr. NESTOR LUPEI și prof. ROMULUS NEAGU, *Monografia Liceului „Avram Iancu” din Brad, 1869—1969*, Brad, 1969, 222 pp.

Monografia redactată de dr. Nestor Lupei, profesor la Institutul politehnic din Timișoara, fost elev și profesor la Liceul „Avram Iancu” din Brad și prof. Romulus Neagu, actualul director al liceului, este o adevărată istorie a unei vechi școli românești din țara minunată a Zărandului, frămîntată în trecut de luptele românilor pentru dreptate socială și națională.

Gimnaziul românesc din Brad s-a înființat în 1869 în condiții politice și materiale mai vitrege decît cele din Blaj, Beiuș, Brașov și Năsăud, căci în comitatul Zărand, singurii susținători de nădejde au fost „săpătorii de dealuri”, populație care mai păstra în suflet idealurile revoluționare de la 1848 și care a făcut eforturi considerabile pentru înființarea și păstrarea gimnaziului” (p. 4).

Monografia începe cu o scurtă retrospectivă asupra Țării Zărandului și a Bradului în cadrul istoriei Transilvaniei. Zărandul păstrează urmele unei populații străvechi dacice și apoi romane, cu o activitate minieră bogată, atestată în documentele vremii. Această populație băstinașă avea drepturile și privilegiile districtelor româ-

nești (pp. 8—9). Biserica din Crișcior zidită în 1375—95, are pictat pe pereți tabloul votiv al jupanului Bălea, îmbrăcat în costum de cavalier și jupinița Vișe (p. 9). În biserica de la Ribița, în tabloul votiv apar jupanii și jupinițele: Vladislav, Miclăuș, Ana, Stana ș.a. Portul persoanelor din acest tablou nu mai este al cavalerilor medievali, ci al țăranilor din regiune, cu ținde lungi, așa cum se mai purtau nu de mult în satele dintre Baia de Criș și Hălmașiu (ibid.).

Populația românească din Zărand a suferit mult în cursul istoriei, din cauza legilor de oprimare (pp. 11—12) și numai 1 Decembrie 1918 a încununat lupta de veacuri a tuturor românilor pentru libertate națională și socială (p. 12). Bradul, centrul economic și cultural al Zărandului, este o localitate străveche, documentar fiind atestat în sec. XV. (pp. 12—14).

Inițierea comitatului Zărand în 1861 cu 95 comune românești, prin diploma de la 1860, a fost un eveniment istoric deoarece românii fiind majoritari în comitat aveau dreptul să-și aleagă funcționarii români și să hotărască drept limbă oficială, cea românească. În fruntea comitatului au fost aleși: Ioan Pipos, care a fost salutat de Amos Frincu și Sterca-Suluțiu, Iosif Hodoș, protopopul P. Moldovan, preotul Ioan Moga etc. „Limba română se declară limbă oficială a comitatului pe baza votului majorității”. Au fost aleși 13 funcționari români și 13 maghiari și germani. Unii conducători ai administrației românești au luat parte la înființarea „Astrei” și a „Societății pentru fond de teatru român” și la înființarea Mitropoliei din Sibiu (p. 24).

Înimi generoase, țăranii satelor zărandene sprijiniți și de preoți, au adunat bani, punând bazele fondului pentru înființarea unei școli românești. S-a elaborat și Statutul gimnaziului din Brad, comitatul Zărand, ca „gimnaziu național român gr. ort. . .” (pp. 28—29).

Idealul unei școli românești în Zărand a fost al lui Horia, Avram Iancu, a lui Ioan Buteanu, a tribunului Simion Groza, a poporului întreg. Acest ideal a călăuzit prima generație de dascăli ai gimnaziului mare din Brad: Simeon Băcilă, Moise Lazăr, Gh. Părau, Constantin Costin, Nicolae Mihălțeanu ș.a.

În septembrie 1869 a fost deschis gimnaziul cu cl. I—IV, director, conform statutului, a fost ales protopopul Moise Lazăr, iar primii profesori: Georgiu Părau și Constantin Costin (p. 32 și fig. p. 33). Activitatea gimnaziului s-a desfășurat mulțumitor de la

un an la altul, până în 1876, când a avut protecția organelor administrative locale (p. 33). Instrucția și educația s-a făcut conform planului de învățământ. Educația a constituit o preocupare permanentă a colectivului de profesori. Biblioteca avea puține cărți (în 1876 doar 539 cărți), în cea mai mare parte donate de subprefecții Amos Frincu, Iosif Hodoș și de profesori. În bibliotecă apar și lucrări cu caracter științific: Chimia anorganică de Nicolae Filipescu, Psihologie empirică de Ion Popescu etc. Biblioteca primea „Almanahul Societății Româna Jună”, „Buletinul Societății Geografice Române”, „Luminătorul”. În anul școlar 1889—90, biblioteca avea 968 opere, în 1168 volume (p. 40).

În perioada 1890—1923, numită „eroică”, apar dascăli cu studii universitare, doctorat, cu o cultură bine închiegată și multilaterală: dr. Pavel Oprea, dr. Ioan Radu, dr. Traian Suciu ș.a. Planul de învățământ e nou, cu manuale școlare la diferite materii (pp. 41—50). Profesorii din Brad, sub egida „Astrei”, au culturalizat masele până la Abrud, Hălmașiu și Țara Hațegului. S-a ivit necesitatea construirii noului local, care a început la 21 mai 1906. Vasile Stroescu, mecenatele românilor, a donat o sută de mii de coroane pentru gimnaziu, în legatul către banca „Albina” din Sibiu (p. 72 și fig. 73). Din cauza războiului n-a putut fi terminat decât în 1922. Din 1919 liceul din Brad va purta numele revoluționarului Avram Iancu. Ca structură liceul a devenit modern, cu 8 clase, cu clase paralele în cursul inferior. În acest timp se remarcă activitatea literară și științifică a următorilor profesori: Marcel Olinescu, Gh. Pîrvu, Pompiliu Nișca, dr. Iosif Lepsi, Radu Moga Mînzesti, Emil Fuğăță, Nestor Lupei (pp. 93—95).

În august 1924 la aniversarea centenarului nașterii lui Avram Iancu, profesorii liceului au participat cu elevii și la aniversarea a 150 de ani de la răscoala conșusă de Horia, Cloșca și Crișan (1934), iar comitetul de pregătire a aniversării a hotărât să ridice 11 monumente comemorative pe locul unde s-au petrecut evenimentele mai de seamă atît în 1784, cît și în 1848, iar în Brad să se așeze un bust al lui Crișan (p. 97).

Interesant este capitolul „Liceul Avram Iancu din Brad în anii socialismului”. În acest timp Bradul devine un centru de seamă în plină dezvoltare, cu importante obiective economice și social-culturale. Transformările revoluționare au dus la o dezvoltare și perfecționare a învățămîntului

de toate gradele și astfel după 1948, asistăm la reînființarea liceului din Brad, perioadă de neconținut avînt (1952—1969), cînd Școala medie (din Brad cunoaște o dezvoltare fără precedent, mai ales în etapa de 11 ani și apoi liceul cu durata de 12 ani (pp. 105—118).

Cresșterea numerică și îmbunătățirea calitativă a colectivului didactic reflectă perfecționarea continuă a planurilor, programelor, manualelor și a metodelor de predare (pp. 1118—130 sq.).

Monografia cuprinde mai multe tablouri cu evoluția populației școlare și a claselor de la reînființarea școlii pînă în prezent (pp. 1152—256), absolvenții gimnaziului apoi ai liceului „Avram Iancu” din Brad de la înființare pînă în prezent (pp. 157—192) și promoția centenarului, primii absolvenți ai școlii (de 12 ani (pp. 193—194), cadrele didactice care au funcționat de la înființare pînă la aniversarea centenarului (pp. 196—203), contribuția comunelor zărene la înființarea gimnaziului din Brad (pp. 204—207). Semnificativ este și „Statutul pentru gimnaziul român din Brad, comitatul Zărand” 1869 și „comunele fondatoare ale gimnaziului din Brad” (pp. 218—219).

Bibliografia bogată în documente, cărți de istorie, literatură, în limba română, maghiară, germană (pp. 220—221) și notele (pp. 222/2—224) completează paginile cărții. Fotografiiile directorilor și a profesorilor liceului ilustrează munca generațiilor din trecut și de azi, expresie vie a „ascendenței poporului român spre culmile civilizației și progresului contemporan”.

Autorii Monografiei în dragostea lor nemărginită față de școala de acum o sută de ani și în crea de astăzi, au cinstit numele dascălilor lor din trecut, care și-au mobilizat resursele lor intelectuale și morale în slujba poporului și recunoștința școlii socialiste de azi.

Prof. Constantin Rudnaru.

BANATICA, în colaborare, *Reșița, 1971*, 415 ppp.

Sub competența îndumare a unui comitet de reddacție în frunte cu Acad. Constantin Daicoviciu, la Reșița a fost editat volumul intitulat: „Banatica”.

Apărut în cadrul Muzeului județean, volumul, așa cum vrea să sugereze și titlul, abordează, în perspectivă istorică, realită-

țile culturale, economice și sociale ale Banatului.

Era de așteptat ca o dată cu serbarea împlinirii a două veacuri de foc nestins la Reșița, să fie reliefate și pe plan editorial realitățile care au permis înaintașilor noștri, din acest colț de țară, să-și poată menține și cultiva de-a lungul vremii propria ființă națională, liberă și neatinată. Mărturie vie a incandescentului trecut de luptă și nădejde o prezintă volumul de față, la a cărui alcătuire s-au întrunit distinși cercetători și condeieri.

Cu articolul „Banatul antic” (probleme și perspective) din cadrul capitolului „Istorie veche și arheologie”, Acad. Constantin Daicoviciu deschide o nouă perspectivă de cercetare pentru cei ce ostenesc la muzeele din Reșița și Timișoara.

Capitolul „Istorie medie” este dominat de articolul lui Al. Neamțu: „Probleme ale cercetării istorice”. Plecînd de la dorința ca știința istorică să facă noi progrese în cunoașterea trecutului poporului nostru, Al. Neamțu își exprimă convingerea că „datoria fiecărui profesor de istorie este să contribuie, fie cît de modest, la munca de cercetare mai ales prin valorificarea materialelor de istorie locală, din biblioteci, arhive și muzee” (p. 155).

Personalități de prestigiu cu vastă activitate pe plan cultural și național, ca: Emanuil Gojdu, Damaschin Bojincă și Andrei Mocioni, constituie subiectul unor studii în care sînt analizate diverse aspecte ale activității lor. Legăturile lui Emanuil Gojdu cu Lugojul, în timpul cît a fost comite suprem (prefect) al comitatului Caraș, sînt evocate de Nicolae Cardoș.

Descinzînd dintr-o familie cu frumoase tradiții, Andrei Mocioni devine luptător insușit pentru cauza românilor, pentru emanciparea Bisericii ortodoxe române din Banat și reînființarea vechii mitropolii. Fondînd și subvenționînd ziarul „Albina” a căutat și pe această cale să-și împlinească sfînta juruință ce oarecînd a făcut-o și care suna astfel: „Nimic pentru mine și toate pentru dulcea mea națiune”. Gelu Neamțu face un succint bilanț al activității sale politice în cuprinsul articolului: „Tendințe și valori în activitatea politică a lui Andrei Mocioni 1848—1877”.

Tradițiile de luptă ale muncitorilor reșiteni sînt descrise într-un grupaj de articole.

Capitolul „Istoria culturii și artelor” cuprinde, printre altele, studiul semnat de

Viorel Gh. Țigu, Costin Feneșan și Adriana Buzilă, al cărui obiect este biserica ortodoxă din Lipova. Cercetată sub raport istoric, artistic și arhitectural, biserica din Lipova, așa cum afirmă autorii, „stă mărturie spiritului artistic creator și original al poporului român, voinței sale permanente de a-și manifesta personalitatea proprie în deplină libertate” (p. 353).

Ziarului „Drapelul” din Lugoj, care a contribuit la formarea conștiinței naționale a poporului român și în ale cărui coloane au semnat, cu multe nădejdi în viitorul istoriei națiunii române, Valeriu Braniște, Ion Vidu,

Cornel Groșoreanu, protopopul Mhai Gașpar din Bocșa, este evocat de Ion Licală în studiul: „Ziarul „Drapelul” — factor activ în mișcarea națională a românilor lănațeni”.

Volumul pe care-l prezentăm constituie o realizare deosebit de meritorie. Bantul fiind vatra „nemuritorilor daci” și locul de confruntare cu vitejii soldați ai lui Traian, reprezintă un loc de cercetare spr care se îndreaptă tot mai multe priviri. Ecceia ce confirmă studiile publicate în „Baatica”.

Pr. Vasile Petrica.

52419

Prima Că. Tita, Cosma Păunescu și Adriana Ștefănescu, alături de care este amica, viitoare sora din Lăpuș, Căpitanul cu repul, Ștefănescu, amicul și omul de încredere, în fine, a fost în posesia unei comenzi de armă, din partea armatei, pentru a fi utilizat în scopul de a se realiza personalitatea proprie în scopul de a fi în stare.

Marcel Dănilă, din Lăpuș, care a contribuit la formarea comunei de armă, a fost în posesia unei comenzi de armă, din partea armatei, pentru a fi utilizat în scopul de a se realiza personalitatea proprie în scopul de a fi în stare.

Clasa de pregătire, care a fost în posesia unei comenzi de armă, din partea armatei, pentru a fi utilizat în scopul de a se realiza personalitatea proprie în scopul de a fi în stare.

Volumul pe care îl am văzut, conține multe informații de interes pentru armata, care a fost în posesia unei comenzi de armă, din partea armatei, pentru a fi utilizat în scopul de a se realiza personalitatea proprie în scopul de a fi în stare.

Redacția Militară

21456

C H I P U R I D E Î N A Î N T A Ș I

- Dr. AUREL COSMA: Protopopul Meletie Dregheci (1814—1891) — 250
 Preot ROMULUS NOVACOVICI: Pictorul bănățean Gheorghe Putnic
 (1849—1905) — — — — — 257

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

- Vizite ale conducătorului Bisericii etiopiene. Complicitatea unor conducători de Biserici. În amintirea lui Charles Westphal (prof. N. Chițescu). — — — — — 261

N O T E Ș I C O M E N T A R I I

- Contribuția Bisericii Ortodoxe Române pentru Sfântul și Marele Sinod (Pr. prof. dr. Milan Šesan). Cercetări privind Bisericile necalcedoniene (Prot. dr. Teodor Bodogae). Și papii se pensionează... În amintirea unui eminent liturgist (Prot. dr. Teodor Bodogae). Încă o dată despre modul scrierii numelor de persoane — — — — — 265

V I A Ț A B I S E R I C E A S C Ă Î N
C U P R I N S U L M I T R O P O L I E I B A N A T U L U I
A R H I E P I S C O P I A T I M I Ș O A R E I Ș I C A R A N S E B E Ș U L U I

- Prăznuirea Nașterii Domnului și Anului Nou. Acțiuni de participare la constituirea Fondului de Solidaritate Internațională. Moment aniversar. Hirotoniri de preoți. Consfătuire la Centrul eparhial. Adunarea generală a C.A.R. Sărbătorirea patronilor Seminarului teologic din Caransebeș. Lucrări gospodărești la Centrul eparhial. Preot trecut la cele veșnice — — — — — 275

E P I S C O P I A A R A D U L U I

- Prăznuirea Nașterii Domnului. Întîmpinarea Anului Nou. Omul, omului frate. Indrumări pastorale și omiletice. Consfătuire cu protopopii. Adunarea generală a Casei de Ajutor Reciproc. Preoți adormiți în Domnul — — — — — 285

P R E Z E N T Ă R I B I B L I O G R A F I C E

- Yves Congar. Vocabulaire oecuménique (Arhim. Timotei Sevițiu). Pr. prof. D. Stăniloae. Cîteva trăsături caracteristice ale Ortodoxiei (Ion V. Georgescu). Dr. Cezar Vasiliu. Le relazioni tra la Chiesa cattolica e la Chiesa ortodossa (Prot. Gh. Geția). Charles Diehl. Figuri bizantine (Prof. Constantin Rudnăanu). Șef rabin dr. Moses Rosen. În lumina Torei (Prot. Gh. Geția). Pr. Traian Mihailovici. Die indische Mythologie im Drama „Sakuntala“ des Kalidasa (Prot. Gh. Geția). Pr. prof. dr. Gh. Moisescu. Centenarul Societății academice literare „România Jună“ din Viena, 1871—1971 (Prot. Gh. Geția). Calendarul ortodox „Credința“ pe 1972 (Prot. Gh. Geția). The „Altar“, ălmărah 1971—1972 (Prot. Gh. Geția). Mănăstirea Partos. Un valoros monument istoric bănățean (Prof. Vichentie Ardelean). Viorel Tigu-Longin Oprisa. Mănăstirea Săraca (Prot. dr. Victor Vlăduceanu). Prof. dr. Nestor Lupei și prof. Pomulus Neagu. Monografia liceului „Avram Iancu“ din Brad. (1869—1969, (Prof. Constantin Rudnăanu). Banafica (Pr. Vasile Petrica) 293

52419